

$$\frac{238}{40}$$

$$\frac{1075}{4}$$

గౌతముని జీవకారుణ్యము

చిత్రకారుడు: శ్రీ ఇ. జగన్నాథరావుగారు, రాజమండ్రి.

238

HA

చెన్న పట్టణము, జూలై 1929 238

HA

సంపుటము ౬

శుక్ల సంవత్సరము అషాఢమాసము

సంఖ్య

ని రీ త్త ణ ము

1075/4

కొడాలి అంజనేయుని

ప్రేమకిశోరమూర్తి చివురించిన కోమలకల్పకద్రుమా

రామముల్క నిసర్గ మధురం బగు వేణురవ ప్రసక్తికి
మైమఱి పొందెనేమొ మధుమానపువెన్నెల, వాని నేలతా
కోమలి వాలుజూపు నునుకుంకుమపూవుల కందువార్చెనో!

కానఁగ రాఁడు వానికయి కన్నులు కాయలుకాచె నందనో
ద్యాన లతాంత నూత్న మలయాసిలముల్ ఘనసారవాసవల్
పూని యొసంగు స్వాగతము పొందుట మమ్ముల విస్మరించెనో
గానకుమార శేఖరుఁడు కానఁడుగా వలవంత వంతలక.

నడచెద నీ మనోజ్ఞయమునాసిక తాతలశయ్యలందు నీ
యడుగులకాడ వెన్నెలల యగ్నికి తెల్లనిమబ్బునీడలం
బడి, మురళీరవంబు వినవచ్చెడు త్రోవల కీ నిశాంతపుక
గడియలలో ననుం గరుణఁ గానఁగదే భవనైకమోహనా!

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి రాంధ్రీకరించిన కావ్యాదర్శమునందలి పీఠిక దీనికి మాతృక)

కావ్యాదర్శ మను నలంకారశాస్త్రము ప్రాచీన ములలోఁ బ్రసిద్ధి పడెననది. దీని రచించిన కవి యెవ్వఁడను దండి “కవిగ్రంథీ కవిగ్రంథీ కవిగ్రంథీ యు” అని భోజనని సభలోఁ బ్రకటన గన్నవాడని స్థాము కలదు.

యోగ్యయ స్త్రయో వేదా
స్త్రయో వేదా స్త్రయో సుదా,
యో దండి ప్రబంధాశ్చ
త్రిమ లోకేషు విశ్రుతాః.”

ప్రఖ్యాతికలదు. కావ్యాదర్శము, దశకుమారచరి దండికృతిములుగా వెగడుచున్నవి. మూడవకృతి మని కింకించి కొందఱు ఛంకోవిదిలియనియు, “అను పాశ్చాత్యమహాకేయుఁడు మృచ్చకటిక మే త్పతిమనియు వాడుచున్నది. ఇతనిదేశకాలము లేవి? హంకారమునకంటెఁ గావ్యాదర్శము ప్రాచీన అను పండియములు కలుగును. ఇటీవలఁ గొన్ని ములు కేరళదేశమునఁ దాళపత్రముల లభింపఁగా, పరిశోధనమునఁ జైయంకేములు కొంతవఱకుఁ బరి త్రి చెంద. కావ్యాదర్శ మను పేర మఱియుకం కారగ్రంథము కలదు. దానిలో తేమెంద్రుని మత త్పతిమనుటచే నది యర్వాచీన మనుటకు సందేహము మన గ్రంథము దండికృతమే యనుటకు నభినవ ముగు ప్రామాణికులు “యథావా దండి”, “యథా తినా!” యని యుదాహరించిన శ్లోకము లిందుఁ బుచ్చు యందులయే నిదర్శనము. భట్టగోపాలుఁడు ప్రకాశకావ్యాఖ్యానంధమునః

క్షయ స్పర్శతాం రేఖాం కావ్యాదర్శలిప్తికమే,
సంధ్యే మధ్యే మహాచార్యో ద్దష్ఠీ భేషయతే కవీశ.
చెప్పెను. కావున నిది దండిప్రాక్త మనుట నిస్సం ఘము.

దీనిపైఁ జెప్పఁబడిన వ్యాఖ్యలు కలవు. అతిప్రాచీన మయినది వాదిఘంటసాల దేవుని భృతామహాలిని. అతఁడు శ్రీ. క. ౧౫౧ లో నుండెడి గంగరాజు వాస్తానకవి. తిరుగవాచస్పతి, యాముకేయుఁడు, మఱి కొందఱును వ్యాఖ్యాతలైరి. తిరుగవాచస్పతి “పంచవర్ణావ్యాయపురే- అష్టవర్ణావ్యాయావృషా” అన్న శ్లోక వ్యాఖ్యలో కాంచీ పురమనియు, బల్లవరాజు లనియుఁ బ్రహేళిక కర్థము చెప్పెను. వాది ఘంటసాలఁడు నట్లే వివరించెను. దండి కాంచీపురవాసి యనియుఁ బల్లవరాజాద్యకుఁ డనియు నూహింపవచ్చును.

శ్రీమదైశ్వరీ మను జై నమతములోని శిలాశాసన ముల శ్రీవర్ధ దేవుండనుజై నాచార్యుని ప్రకృతిలో శాసనము పంఖ్య ౫౪-శ్రీ. క. ౧౧౨౮] : య ఏవ ముపశ్లోకితో దండివా—

“జహ్నుః కన్యాం జటాగ్రేణ బభార పరమేశ్వరః,
శ్రీవర్ధ దేవ స్సంధ త్నే జహ్వగ్రేణ సరస్వతీమ్.”
అని లిఖింపఁబడి యున్నది. శ్రీవర్ధదేవుఁడే వైద్య వ్యాకరణాదుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన పూజ్యహుఁడు. అతఁడు శ్రీ. క. ౬౫౦ కాలమున నుండెను. దండియు నప్పటి వాడని తేలును. భోజదేవుఁడు కృంగార ప్రకాశమునఁ దొమ్మిదవ ప్రకాశమున “ండినో ధనంజయస్యగా ద్విసం ధానం” అని కథాద్రవ్యపరివిధానమున మదాహరణముగాఁ జెప్పి “ద్విసంధానే”.

“ఉ దారమహిమారామః ప్రజావాం హర్ష నిర్ధనః,
ధర్మ ప్రభవ ఇత్యాతీ త్ఖ్యాతో ధీరత పూర్వజః.”
అని యుదాహరించెను. అది ధనంజయ ద్విసంధాన మునఁ గానరాకుండుటచే దండికృతమగుద్విసంధాన మున నుండునేమో యని సందేహము కలుగుచున్నది. ఈశ్లోకమున ముద్రాలంకారలక్షితముగా హర్ష నిర్ధనుని పేరు గలదు. దండి యతనియూహనమునకుఁ భోయియు

వచ్చును. చండిమాండవగ్రంథము ద్విసంధాన మనురాఘవ పాండవీయమని యూహింపఁబడును. అతని దశకుమార చరిత్రము పూర్వపీఠిక యనియు, నుత్తరపీఠిక యనియు రెండుభాగములై, యొక్కొక్కటియు వాత్సవసరిభాగము కలదై వచనరూపముగా నున్నది. ప్రాచీనవాఙ్మయలన్నియు నుత్తరపీఠికపై మాత్రమే కలవు. పూర్వపీఠికలు పెక్కు తెలుగుల వాత్సవసంస్కృతి మాత్రమే కాక కథాసరణియు భేదించుచు బహు కవికృతములగు భిన్నగ్రంథములవలె గానవచ్చుచున్నది. కేతన యను వాంఛకవి తెనిగించిన దశకుమారచరిత్రమును సంస్కృతముతోఁ జోల్పఁబూర్వ పీఠికలలో నొక్క పాతము మూఁడవాత్సవముల నుండు మక్కికి మక్కి యనువాద మగుచున్నది. ఉత్తరపీఠికలో గథామాత్రవాదకష్ట ప్రధానముగాఁ దెనిగింపఁబడియే. కర్ణాటకానువాదమునఁ బూర్వపీఠికాకథ లబ్ధగ్రంథభాగ ములకు భిన్నముగా నున్నది. ఉత్తరపీఠిక మూలమునకు సరి యైనదే. మఱియుఁ బూర్వోత్తరపీఠికలలో శైలి భేదములున్నది. ఉత్తరపీఠిక ప్రాథతరము. కావునఁ బూర్వ భాగము చండికృతము కాదు. ఒకపాఠము కేతన దశ కుమార చరిత్రమును జూచి పూర్వ పీఠిక యెవ్వరో సంస్కృతమున లిఖించిరని తోచును. లాక్షణికు లెవ్వరు దీనిలో నుండి యువాహింపఁబరైరి.

ఇటీవల నవంతి గుండరీకథ యనియు, నవంతిగుం దరీకథాపార మనియు రెండుగ్రంథములు కేరళ దేశమున లభించినవి. వానిఁ బరిశోధింపఁగా నవంతిగుండరీకథయే చండిప్రాక్రమగు నాఖ్యానికయనియు, దానికి సంక్షేప రూపముగాఁ దత్సారము నెవ్వరో రచించిరనియు, చండి కాంచీపురాధీశ్వరులగు నల్లవరాజులయొద్ద నుండెననియుఁ దేలినది.

“ఆ ప్రాప్తవద్దపురం నాను ప్రదేశే పశ్చిమాత్తరే,
ఆర్యదేశిభారత్నం తత్రాసన్ బహవో ద్విజాః.
తతో వినిస్సృతా కాచి త్కౌశికబ్రహ్మసంతతిః,
బ్రహ్మలోకా దివాయాంతీ పుణ్యతీర్థా సరస్వతీ.
నాసిక్యధూమా వాత్సుక్యా మూలదేవ నివేశితామ్,
ప్రాప్త్యానలపురం నాను పురీ మధిపసత్త్విహే.

తస్యాం వారాయణస్వామివామ్నా వారా
దామోదర ఇతిశ్రీమా నాదిదేవ ఇవాభివత్.
సమేధావీ కవి ద్విద్యా వ్యాకవిః ప్రభవో
అనుదధ్యాకనో నైత్రీం వరేస్తే విష్ణువర్ధనే
ఇతి శ్రుత్యా మహిపాల ప్రదాలోకనలోలు
అనేకశ్రీమభాకృష్ణ మకరో దము మాతృసా
స్మపనిర్మంధనిర్దిష్టే ప్రకృష్టవిభవే గృహే,
నహతః పైత్తీం స్మృతిం తస్యాసీత్రవయత్రం
మనోరథాన్వాయ స్తేహం మధ్యమో నంశనిర్ధ
తత ప్రమాణా శ్చత్యారః ప్రస్తు ర్వదా ఇవ
శ్రీ వీరదత్త ఇత్యేహ ముత్తమ ప్రత్తవేదిన
యవీయా నస్యర క్లాఘ్యా గౌరీవామాభవత్ప్రీ
తిః కథంచి త్సా గౌరీ ద్విజాభిపశిఖామణేః
కుమారం దద్ధి నామానం వ్యక్త శక్తి మతీజన
పతాల ఏవ మాత్రాచ పిత్రా చాపి వ్యయాజ
అయుజ్యతి గరీయస్యా సరస్వత్యా శ్రుతేన
స విక్రియే పురే తస్మిన్ పరవక్రోపశోధతి,
స చచార శుభిచారః సర్వా ముర్వి ముదా
అథాశ్రమే వ్యవసాయానా కాస్త్రేషు చ కృత్
పశ్యన్ పుణ్యాన్యరణ్యాని వ్యవసద్దినసాక్షిబవ
మిత్రాణిమాత్మనత్రాద్యాః కేరళభీష్మద్విజోత్త

భాగవిని పిలిపించినవాడు కాంచీపురా
సింహవిష్ణువు. పైల్లోకములవలన చండి భారవిక్ర
మఁడనియు, నతఁడు సింహవిష్ణువు నాస్థానమున ను
యు, నందుచే చండి సరసింహవర్మకాలమున నుం
డుట యసంభవము కాదనియు స్ఫురించుచున్నది.
గుండరీకథలోని కథాంశము దశకుమార చరిత్ర
కథాభాగమే. శైలి యతి రమణీయమై, ప్రాథమిక
జాతికవుల రచనాగాంభీర్యము ననుకరించిన
కావున దశకుమారచరిత్రకుఁ గవికృతనామధేయ
గుండరీకథ యనియు, బ్రసిద్ధదశకుమారచరిత్ర
పీఠికయే యిప్పుడు లభ మగు నవంతిగుండరీ
భాగము కానోపుననియుఁ దద్ద్రంధపతనమునల

ంకి తండ్రి వీరవస్తుడు, తల్లి గౌరి, మిత్రులు
మామిళ్ళయ్య, భీమవంశుడు మొదలగు
గంభీరము చాళుక్యరాజును విక్రవాదిత్యునిచే
డు పంశక్తుగములు ముట్టడింపబడగా, దండి
లమునఁగేరకాదివానాదేశములు పంపించి, కాంచీ
ధనుగడచినపిదప మగిడివచ్చెననియు దానిలోనే
కావున నితఁడు శ్రీ. ౨. ౬౩౦—౪౦ ప్రాంత
గాంభీర్యమున మండెనట గిక్కము. ఇతని
లుత్తరదేశమున వానందపురవాసులయ్యుఁగ, గ్రమ
దక్షిణదేశవాసము వీరి కలసితియె. దండి రచించిన
గ్రంథములు దశకుమార చరిత మను నవంతికుంఠి
క, గావ్యాదర్శము, ద్విపంధానమునుగాఁ బర్యవ
శేలును. ఆనామయస్తోత్ర మనునీస్తుతి యితఁడు
ను. వైయాకరుణు లితని స్మరించుటచే నితఁడు
వ్యక్తమునకు వ్యాఖ్యి వ్రాసియుండు సేమాయని
కంపవలసి యున్నది.

చిరంతనాలంకారికులలో దండియు నొక్కఁ డను
వాడను లేడు. భామహుఁ డనుగ్రంథకారుఁ డిత
కాచీనుడో, లేక సమకాలికుడో, సుప్రసిద్ధు
డున్నవాఁడు. అతఁడు కావ్యాలంకార మనునొక
ము రచించెను. దానిలోని కొన్ని యంశముల కిందు
ము కలదు. అరిప్రాచీనవ్యాఖ్యాత యగు వాది
లదేవుఁడును దండియాఖ్యాయాకాంబ నిర్వచన
కవితారిక వ్రాయుచు, 'భిష్ముపామతమాక్షిపతి'
భామహునిఁ బూర్వనిగా నుహించెను. భామ
హు రామశర్మకృతమున నమ్యులోత్తరములోనండి
ము బుద్ధుఁడంచెను. రామశర్మ దండిమిత్రుఁడగు
మధ్యేయఁ డనుసేమాయని కంకింపవలసి యున్నది.
సమాత్ర భావ్యకారుడగు మమ్మరి తాను భామ
శిష్యుడని చెప్పుకొనెను. భామహుని కావ్యా
రమునఁ జతుర్థపరిచ్ఛేదమునఁ దిక్ష్వాగధర్మకీర్తలు
నలు నిరసంపఁబడుటచే భామహుఁడు ధర్మకీర్తితో
రాలికుడైనఁగావలయు. ధర్మకీర్తి శ్రీ. ౩. ౬౨౦
పండినందున ధర్మకీర్తి భామహుఁ డండి బాణభట్ట
యదాదులు సమకాలికులని యూహింపదు.

దండి పూర్వాచార్యుల గ్రంథముల పంగ్రహించె
నని చెప్పుచున్నాఁడు. వ్యాఖ్యాతలు వారు కాశ్యపబ్ర
హ్మనంది బ్రహ్మదత్తప్రభృతు లని వివరించిరి. కాశ్యపుఁ
డెవ్వఁడో శిల్ప సంగీత వాట్య వైద్య కౌశికిన యందఁ
కావ్యాలంకారాదుల గ్రంథములు రచించెను. వానిలో
శిల్పము మాత్రమే కానవచ్చుచున్నది. దానికే యంశు
మధ్యేదమని నామాంతరము. బ్రహ్మనంది వ్యాసుల
బ్రహ్మసూత్రములకు వ్యాఖ్యాత. అవ్యాఖ్యాన మిష్టగు
లభింపదయ్యె. బ్రహ్మదత్తుఁడును మిహంసావేదాంత
గ్రంథకారుఁడు. వీరల కృతు లుత్పన్నము లగుటచే
గావ్యాలంకారమున వీరిమతము లేవో కనుగొన సాధ్య
ముకాదు.

మనకు లభించు కావ్యాలంకారగ్రంథములలో
వగ్నిపురాణభాగము కావ్యాదర్శముకంటెఁ బ్రాచీన
తనము. భరతుని వాట్యకాస్త్రమున నలంకారకాస్త్రము
లోని యంశములు పెక్కులు గలవు.

అలంకారకాస్త్రమున సామాన్యముగా 1. కావ్య
స్వరూపము, 2. శృతిలిక్షణము, 3. గుణదోషప్రకర
ణము, 4. కీర్తనాలంకార వివేచనము, 5. రసభావని
రూపణము, 6. వాయుకనాయక నటావస్థానిర్ణయము,
7. దృశ్యశ్రవ్య కావ్యభేదము, 8. రూపకపరిభాషంగ
ప్రశంస, 9. కథాశీరస సంవిధానము, 10. కవిప్రేక్షక
నటధర్మసమయాని ప్రకీర్ణకవిమర్మము, అనునంశములు
విశదీకరింపఁబడు. అలంకార కాస్త్రములు సాధారణ
ముగా రెండుతెగల నొప్పురు. మొదటి వాలుగువిష
యములు నొక్కతెగగాను, తక్కినవి రెండవతెగగాను
కాస్త్రకారులు గ్రహించిరి. భామహాలంకారము (౬౨౦
శ్రీ.శ.), దండికావ్యాదర్శము (౬౪౦ శ్రీ.శ.), రుద్రటుని
కావ్యాలంకారము (౬౦౦), వామనుని కావ్యాలంకార
సూత్రవృత్తి (౮౦౦), ఆనందవర్ధనుని ధ్వన్యాలోకము
(౮౪౦), శిష్యుని కావ్యాలంకారసంగ్రహము (౮౪౦),
వాగ్భటుని కావ్యాలంకారము (౯౦౦), రాజశేఖరుని
కావ్యమిహంస (౮౩౦), మహిమభట్టు వ్యక్తివివేకము
(౧౦౦౦), భట్టనాయకుని పృథ్వీవిద్యము (౯౫౦),
మంతలకుని వక్రోక్తివితము (౯౬౦), భోజదేవుని

సకస్వతీకంఠాధరణము (౧౦౫౦), మమ్మటుని కావ్య ప్రకాశము (౧౧౫౦), రుయ్యకురి సమ్పాదయలీలము, అలంకారనాట్రములు (౧౧౫౦) మ, మంకుసుని యలంకారసర్వస్వమును, సాహిత్యమీమాంసయు (౧౧౫౦), హేమచంద్రుని కావ్యానుకాశము (౧౧౫౦), విద్యావాధుని ప్రతాపరుద్రీయము (౧౩౨౦), విద్యాధరుని యేకావళియు (౧౩౫౦), విశ్వనాథుని సాహిత్యదర్పణమును (౧౩౫౦), అలంకారసుధానిధి (౧౩౫౦), చమత్కారచంద్రిక (౧౩౫౦) మొదలుగాగలవి మొదటి తెగకుఁ జేరినవి. రెండవ తెగయగు రసభావనిరూపణ ప్రముఖగ్రంథజాలములో భరతుని నాట్యకాస్త్రము అధ్యాయములు [౬, ౭, ౧౩, ౧౪, ౨౦, ౨౧, ౨౨, ౨౩, ౨౪], రుద్రుని శృంగారతిలకము (౭౦౧), తోతాచాద్యుని కావ్యకాశుకము (= ౭౧), అభినవగుప్తుని యభినవభారతియు, నాట్యలోచనము (౧౧౦౦), భోజదేవుని శృంగారప్రకాశము (౧౦౬౦), శారదాతనయుని భావప్రకాశము (౧౧౫౦), ధనంజయుని దశరూపకము (౧౦౧౦), జగద్గురు నాట్యసర్వస్వము, రామచంద్రుని నాట్యదర్పణము (౧౧౫౦), త్రిలోచనుని నాట్యలోచనము, రసార్జునసుధాకరము (౧౩౫౦), కుంభకర్ణునిసంగీతమీమాంస, రసపరిచ్ఛేదము (౧౧౫౦), రసవివేకము, రాజరాజీయగు, రసమీమాంస, రసకల్పద్రుమము, శృంగారమంజరి మొదలుననవి చేరుచున్నవి.

తీనిలో భామహదండ్యానందపర్థఃభట్టనాయక కుంతిలక మహిమభట్టభోజాలు మొదటి తెగలోను, భరతి నందిరుద్రాభినవగుప్తుభోజాలు రెండవ తెగలోను నూతన ప్రసానములు స్థాపించి తిక్కినవారికి మార్గదర్శులైరి. మై విభాగమునఁ గొందఱిగ్రంథముల రెండు తెగల యంశములును గలసియో, యానమంగికముగ నూచింపఁ బడియో యుండును. కావ్యాదర్శమునఁ గావ్యస్వరూపమునను, నలంకారవివేచనమునను దండి చాల శ్రమించి సూక్ష్మభేదముల నెఱుఁగె. అయినను దలంకార భేదజాతి మంతయుఁ దర్క-కాస్త్రపరిష్కృతియ గాక చాల కాల ముండఁగా, విద్యావాధాదులకాలమున కనఁగా తిలోమణి భట్టాదుల మణిదీధితి విజృంభణయ నకుఁ విఠవ, సకల

కాస్త్రములకువలెనే దీసికిని వ్యాయకాస్త్రనికలున నొరయిక తిలలి ప్రాచీనుల నిర్వచనములను బునఃపరిశోధిములై, రసగంగాధర సాహిత్యరకావ్యదర్పణ సాహిత్యసారాది నవీనగ్రంథముఖము జేరిములై వెలుఁగుచున్నవి. అయినను మాయమున నర్వాచీనగ్రంథములు నిరుక్తిపరిష్కారరసము సూక్ష్మంశపరిశోధకములగుట సత్యమైనను, సుప్రాధియమునఁ బ్రాచీనకృతిములను సరి గావేరవు. దర్పణములు కావ్యప్రకాశ రసగంగాధరములను పోషిచ్చును; కాని ప్రాధిమ గాంభీర్యముల మిడును. ఈయంశము కావ్యప్రకాశకారాదులకుఁ దన వాదిభుంధూలుని కావ్యాదర్శవ్యాఖ్యచే విడిచి

ఈగ్రంథము ప్రాథమిభిరారణకమునట చేత నున నలంకారకాస్త్రమున నిర్దుష్టగ్రంథములు చేతను దనిగించుట మిక్కిలి కష్టము. కావ్యామాదామణిలో దండి లక్షణశ్లోకములు పెక్కుకరింపఁబడియె. వానిఁ బరికిలించెనచో విన్నవోన్నకు సంస్కృతిభాషాపరిచయము లేదని కా యలంకారకాస్త్రగ్రంథ మతిఁ దెలుఁగఁదని కావలసినచ్చును. భట్టుమూర్తి నరసధూపాలీయము తిర్కకాస్త్రవాసన లేనివీరు మహాగ్రంథములఁ దవొరఁకొనట మోష్యభాజన పగుటయే కాక, నగౌరవము ప్రతిపాదించిరి. ధ్వనితత్త్వమును గమనకు మొదట ప్రసాదించిన యానందపర్థును నట్టివాని జయంతుఁడు వ్యాయకాధికమున,

య మన్యః పండితమ్మన్యః ప్రపేదే కంఠశః
విధే ర్ని షేధావగతి ర్విధి బుద్ధి ర్ని షేధశః.
మానాంతరపరిచ్ఛేద్య విద్యుమాపోపదేవాన్,
శబ్దానా మేవ సామర్థ్యం తీత్రితీత తహాతిత,
అభివా నేవ్యకి చర్పా కవిభిః సహ శోభతే,
విద్వాంసోఽపి విమహ్యంతి వాక్యార్థగహనే

అని పండితమ్మన్యఃడనియు, నకాస్త్రజ్ఞానముగొనించెను. ఈవాక్యవోరము కేవల మానందపర్థుకాక ధ్వనివాదమునకుఁ బరమాచార్యుడగు భర్త

దగులున్నది. ఇట్లుండ భట్టుమూర్తి ప్రభుకు
కుట్ర! ఈ గ్రంథమును యథామూలముగాఁ దనిఁ
పరిభాషలకును, వాక్యార్థవిశేషములకును విపుల
వ్యాఖ్య వ్రాయుటచే నాంధ్రులకు మూలగ్రంథ
లము తెలియనగుఁ గాని స్వమనఃప్రవృత్తికిఁ దగి
తనిగిందుట యంత లోకోపకారము కానేరదు.
శ్రీ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యకాస్తులివారు దీని నన్ని
ప యథామూలముగాఁ దనిగించిరనుట నిస్సంశ
తెనిగింప నపాధ్యములగు పథంగశ్లేషముల

వీరు శ్రమించి తత్ఫలముగా నాంధ్రమున వాక్యశాలము
కల్పించిలక్షణములకు దాహరణము లిచ్చిరి. అట్టి చోటలు
వీరి పాండిత్యప్రకర్షమును బాటుచున్నవి. భాషలో
నలంకారగ్రంథములు లేనినూనరీ వీరు కొంతవఱకుఁ
దొలగించినందులకు నెల్లరు కృతజ్ఞులు గాఁదగు. ఇది
కాస్త్రుగ్రంథము కావున వ్యాఖ్యానపాఠేషు మనుట
యచ్చెరువు కాదు. ఇది పాత్యగ్రంథకోటిలో నిర్ణీత మగు
నేని; కాలక్రమమున సువ్యాఖ్యలు దీనిపై వెడలుననుట
దురభిలాషము కాఁబాలదు.

నా ప ద ము

హింపెల్ల జనార్దనరావు గారు

దీని కనుపేక్ష్యయ్యత కాదియని లేదు,
అంతమనిలేదుఁ గాఁ బోలు! అరిగి యరిగి
చూడఁ, దొలింగన్న విచ్చిన చోటు చుట్టి
తిరుగుచుండుటె నాపద మెఱుఁగుచుండు!

దీని నిఁకముందు నడకలేదేని, ఒకట
నిలుకడకుఁ బూని సాధింప నేరదేల
నాపదము? రిత్తలైన, యత్నములు నలుప
కోరికలు లోఁ దరంగించు కొనుకొ మేమొ!

తన పరాధీనతకు నాపదము నహించి
వలవదంచును నెదురాడ వలవదింత
ఎటు లభించెనో అరయదు; ఇంతమధుర
మో యిది! తలంప దానికే యొదవు వింత.

ఉన్న వెలుతురు కాంచదు; కన్నుమూసి
అమగులిడు నాపదము. కత మడుగఁ బడిన
‘ఆపరాధీనతా సూత్రమందె కలవు
వెలుఁగు పెన్నిధు, లో, నవి విరియు’ ననును.

ఉత్తరరామచరిత నాటక రసవిచారము

కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రి

ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రశాన్తహే,
వందేమహిచ తాం వాణీ మమృతా మాతృనః కలామే.

సంస్కృతనాటక కవులలో సుప్రసిద్ధుడగు మహాకవి భవభూతిచే రచియింపబడి “ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే” యను ప్రఖ్యాతి గలిగించిన యుత్తర రామచరిత మనునాటకము భారతీయ సంస్కృత సారస్వతసారగ్రాహు లగు సహృదయాగ్ర గణ్యు లెల్లరు నెఱింగినదియే. దానియందుం బ్రధానరస మెద్ది యను విచారమున ననేకు లనేకమార్గముల ననుగమించుచున్నారు. పలువురిందుం బ్రధానమైనది కేవల కరుణరస మని చెప్పుచున్నారు. మఱికొందఱీ నాటకమునం బ్రధానరసము విప్రలంభశృంగారమని వాదించుచున్నారు. ఇట్టికరుణ విప్రలంభ వాదుల వాదములే పరస్పరవిఠిగీషతో బయలుదేఱి యెల్లెడం బ్రవర్తిల్లుచున్నయవి. ఇవి యిట్లుండ నిక్క గొందఱీ నాటకము వీరరసప్రధానమైనదని తలంచుచున్నారు. కాని వీరివాద మంతగా రచ్చకువచ్చుట లేదు. ఇట్లు బహువిధ వాదభూయిష్ట మగుటవలన నిందు నిశ్చిత మెల్లరకుం గోచరమగుట లేదు. సామాన్యముగా రసస్వరూపముం దెలియుట బ్రహ్మ స్వరూపముం దెలియుట యనవచ్చును. కావుననే “రసోవై సః” అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. మన

ప్రాచీనసాహిత్య మీమాంసా శాస్త్రుక
“బ్రహ్మనస్త సబ్రహ్మచారీ విగళిత వేద్యా
భగ్నావరణతయా చర్వ్యమాణా”
అని రసలక్షణముం జెప్పియున్నారు.

“ఫలానాశ్చ దళానాశ్చ
సన్తు తే తే వివేచకాః,
మకరస్త విశేషజ్ఞో
మిళింద మపహాయ కః.”

అనినట్లు లోకమున శబ్దార్థాది విమర్శకులకు టుందుచుగాక, రసభావాది విమర్శకులకు నుండును. ఇట్లుండ నతిసూక్ష్మములైన తదవాంతర విశేషంబులం దెలియుట దాది కించిత్ జ్ఞకోటికి దుశ్శక్యమని నే నెఱుదాను. అయినను నే నేబదివత్సరములకాదాదాపునుండియు నీనాటకమును నా కొంబుద్ధితో నప్పడప్పడు విచారించుచున్నాను. “మహాజనో యేన గత స్స ప్తః” అను నోక్తికి లోబడి నడుచు స్వభావము గలవనైనను, బహుజన సమ్మతమగు కరుణరసప్రధానము నంగీకరించుట కెంత మాత్రమైన నాయంతరాత్మ సమ్మతించుటలేదు. వీరప్రధాన్య వాద మత్యల్ప సంఖ్యాక సం

స్వామివాదో యత్రో జనః,

“హా దేవి, దేవయజ్ఞసమృద్ధి, హా స్వ
జన్మానుగ్రహపవిత్రతసమృద్ధి, హా నిమిజనక
నర్జిని, హా పాతకవినిష్ఠాదుర్ధత్తప్రత్యక్ష తీలకాళి

ని, హా రామమయశీవితే, హా మహారాజ్య
వాసప్రయోగ, హా తాత్ప్రయో, హా హాకవాది
ని, కథ మేన విధానాస్త వాయ మిద్యతః
పరిణామః.

త్వయా జగన్తి పుణ్యాని
త్వ య్యపుణ్యా జనోక్తయః,
నాథవస్త స్త్వయా లోకా
స్తవ మనాథా వివర్త్యసే."

—౧. అ. ౪౩.

అనెను. ఇందువలన శీతకు మహోద్రవము
సిద్ధముగ నున్నదని రాముని యభిప్రాయము
తెలియుచున్నది.

౪. రాముడు "హా కష్టమ్. అతి బీభత్స
కర్మా నృశంసోఽస్మి సంవృత్తః.

వైశవా త్ప్రీత్యతి పోషితాం సియాం
సాహృదా వస్పథగాశనా మిమామి,
భద్రనా పరిదదామి మృత్యవే
సానికో గృహితకున్తికా మివ.

—౧. అం. ౪౪.

త స్మి-మస్పృశ్యః పాతకే దేహి దూష
నూమి."

అని శీత తలక్రిందిచేయు తీసికొని,

"అపూర్వకర్మచడ్డాల
మయి ముగ్ధే విముక్చా మామ్,
క్రితాసి చస్తనభ్రాన్త్యా
దుర్విపాకం విపద్రుమమ్."

—౧. అం. ౪౫.

అని తేది,

"హస్త హస్త నమ్రుతి వివర్త్యస్తా
లోకః; అద్యాపిశం శీతని ప్రయోగ
రామస్య తూన్య మధునా జీర్ణారిణ్యంజ
అనార స్సంసారిః; క్షాంతప్రాయః శీ
అశరణోఽస్మి; కింహోమి? కాగతిః? అ

ధుఃఖినంవేదనామైవ

రామే హైలస్య మాహినిమ్,

మహోద్రవాతిభిః ప్రాప్త

ర్వజ్జీలాయితం హృది.

—౧. అం.

హా అంబ ఆర్జునతీ, భగవంతా వస్మిన్ వి
మిత్రే, హా భగవ న్నావక, హా దేవి
భాత్రీ, హా తాత జనక, హా తాత, హా
శిరః, హా ప్రియసఖ మహారాజ స్మరీవ,
సౌమ్య హానూమన్, హా మహోద్రకాణి అ
ధివతే విభీషణ, హా నఖ త్రిజడ! పరిముష్
ఫ్, పరిభూతాస్థ రామహరికేచ. అ
కోనామ తేమా మహా మిదానీ మాహ్వ

దేహి మన్యే మహాత్మాజః

కృతిఘ్నన దురాత్మనా,

మయా గృహీతనామానః

స్పృశ్యస్త ఇవ పాశునా.

—౧. అం.

యోఽహమ్

విసమ్భాదుపి నిశ్శిలాతలద్రామున్ము
చ్యక్రియగృహీతం గృహస్య లక్ష్మీమ్,
అతద్భ్ర-స్ఫురికకోరగర్భగుర్వి.

క్రవ్యాదోభ్య బలి మివ దారుణః శీ పామ

—౧. అం.

నీతి పాదములను నిరంకుశముగా నుపయోగించి, ముగిసినప్పుడు రామశరణి పాదములను జూచును. అని చెప్పుచున్నాడు. దీనివలన ముందు నీతివిషయమున గేవల నిరాశించి యిదియే కవసారిగా భావించుచున్నట్లు ముగుడునది, బిమ్మట రామునిహృదయము శోకమే కాక శృంగారసస్థాయిభావము రుచియగుచున్నట్లు సవకాశముగా?

౧. “హం వత్సే జానకి! న పశు తే వల్లభకాళివర్గః ప్రాసంగికీనాం విషయః కథానామ్, త్వం నామశేషామపి దృశ్యమానః ప్రత్యక్షదృష్టామన నః కరోతి.”

—౨. అం. ౬.

ఈ వాక్యమున నవసమున నీతి కడిన వామములను విశేషమును విని వాసంతి ధయముతో “కథం నామశేషేత్యాహ” అని అని, “కీ మత్యాహితం నీతా దేవ్యాః” అని అని ముగును. అత్రేయ “న కేవల మత్యాహితం, న పశునః” అని చెవిలో వేమో చెప్పును. ఇది విని వాసంతి “హం దారుణా వై న నిర్హారః” అని మూర్ఛిల్లును. అప్పుడు తమిలచే నూటడింబడి వాసంతి “హం ప్రియసఖ, ఈ దృశ్యే ద్దేహభాగః! హం రామభద్ర, అభవా ఆలంబ్యమా” అనెను. ఇందువలన నీతాజీవితాశముగుట కవకాశమున్నదా?

౨. రాముడు శంఖుకుని సంహరించుచు సదయోద్యతభిధుడై,

“నే హస్తే, దక్షిణ, వ్యాధిస్య తికోర్దివిజ్యోజితవాతే వేదిన్యజ శ్శాస్త్రమున” కృపానామ్, రామస్య బాహు రసి నిర్భరగర్భిణః సీతావివాసనపటోః కరుణా కుతే తే.”

—౩. అం. ౧౦.

అని యెట్టకేలకు నజీకి, “కృతం రామసద్భవం కర్మ” అనునది. దీనివలన నీతివిషయమునను, శంఖుకుని విషయమునను గాను చేసినది ముగియగు నిర్దియశౌరికృత్యమనియు, దన ప్రభుకే యట్టిదయ్యె ననియు రాముని యభిప్రాయము తెలియుచున్నది. కావున నీతాజీవితాశ రామునకు గలదనుట కవకాశము లేదు.

౩. మఱియు రాముడు “అత్యైవ నా పంచవటీ యత్ర నివాసేన వివిధవిశ్రాంతిప్రసంగసాక్షిణః ప్రదేశాః ప్రియాయాః ప్రియసఖ వానస్తీ నామ వనదేవతా కిమిద మాచిత మన్య రామస్య సమ్ప్రతిహి.

చిరా ద్వేగారంభీ ప్రస్ఫుటితవ తీవ్రో విషాదః కుతస్త్వి స్సంనేగా స్త్రిచలితవ శబ్దస్య శకటః, ప్రహర్యాధిగ్రంథిఃస్ఫుటితితవహృన్మృగోపునః పురాభూతిశ్శోకో వికలయతి మాంనూతేన ఇవ.

—౪. అం. ౨౬.

హస్తహస్త పరిహరంత మపి మాం హృదయే నైహ దాకర్షితవ

అని సకరుణముగా—
“యస్యాం తే దివసా స్తయా నహ మయా నీతా యథా స్వే గృహే

అమాధమానము]

యత్సంబంధకథాభి శేవ సతతం

కథాభి రాశీయతి,

ఏక స్వస్మృతి నాశితప్రియతమ

స్తా మేవ రాముః కథం

ప్రాణః వ్యాపతీం విభోకయతునా

గచ్ఛ త్వనంభావ్య వా."

—౨. అం. ౨౮.

అనును. ఇందు రాముని నిరాశా క్రయము కేవలశోకము స్వప్నమగుచున్నది.

౨. "సఖ తమనే, ప్రేమితాస్మి భగవతోఽగ్రస్థ్యస్య పత్నీయస్య లోపాముద్రయా వరివ్యథాం గోచరవతి మభిధాతుమే: 'జానాన్యేన యథా వసూవరిత్యాగా త్ప్రీభ్యశి,

అనిభిన్నో గభీరత్వా

దత్తగోళునవ్యసా,

పుటపాకప్రతికాశో

రామస్య కరుణో రసః. —3. అం. ౧.

తేనచ తిథా విశేష్ట జనకస్థవినిపాదవస్తూ ప్రకృప్తగర్భదేవ సర్వశోకవిరాగతానేన సంక్రంతి పరిక్షిణో రామధర్మః. త మనలోక్య కంపిత మివ కుసుమనమబ్జయం మే హృదయమ్. అధునాచ రామధర్మదేవ ప్రతినివ ద్రిమానేన నియతమేవ సంపదవటీవినీ వసూవరిపానివాస విస్రమ్యసాక్షిణః ప్రదేశా ప్రస్థ వ్యాః. త్రితీయ నిసర్గశీల స్వా ప్యేవం విధాయా మతిగలభీ రాభోగశోకక్షోభనః వేగా త్ప్రదేవ దే మహాప్రమాదాని శోకస్థానాని శంకనీయాని. తద్భగవతి గోచరాని, స్వయా త్రిభిభవత్వా సావధానయా భవితవ్యమ్—

ఉత్తరరామచరిత నాటక రస విచార

ఏవీవాతై శ్రీకలక్షోదశీతై

రాకర్షిభ్యః పన్నకిజ్జగంధాన్,

మోహే మోహే రామధర్మదన్య తేనం

ప్రైరం ప్రైరం ప్రేరితై స్వప్నయేరి

—3. అం.

అను సుఖలంవాక్యమువలన రాముడు వియోగజలంతిశోకాతి గేకమునం బ్రణామముగా నున్నాడనియును, లోపాముద్రలకుఁ గూడ నీతా జీవితాశ లేదనియు దెలియనగును.

౩. వాసంతి

"అయి కతోర, యశః కిల తే ప్రియం

కి మయశో నను ఘోర మతః పరమ్

కి మభవ ద్విపినే హరిణీద్యతః

కథయ నాథ, కథం బత మన్యసే."

—3. అం.

అదియమున నీతాని దేమయ్యె నని తలపని రాము నడుగఁగా రాముడు "సఖ కిమత్ర మస్తవ్యమ్.

త్రస్తేకహాయనకురద్గవిలోల ద్భస్మే

స్తస్యాః పరిస్ఫురిత గర్భభరాలసాయా,

త్యతేన్నమయూవ మృదుబాలమృణాలక

క్రవ్యాద్భి నిష్కాతికా నియతం విలుస్తా."

—3. అం.

అని చెప్పెను. ఇందు మాంసభక్షకజాతువు నీత కడ తేర్చబడినదనియే రాముని నిశ్చయమని తెలియుచున్నది.

రాముడు
శూన్యస్య జగతో
వ్యవశః పరివశ్చరీ,
ప్రమివ నామాపి
చ రామో న జీవతి.”
—3. అం. 33.

మ. ‘ఈలోకము పీఠాశాన్యమును యిచ్చి
బండ్రొండవ సంవత్సరము. ఆమె పేరు
నీ నగియినట్లున్నది. నేను బ్రతికినా
న్నాను.’ అనుటనాన నీతి ముత్తి నొందె
మీ రాముని అత్యవ్యమనిగ్రహించెనగును.

౧౧. “అన్య ఏ వాయ మధునా వికర్య
వర్తతే.

యానాం భావా
జవిరలవిసోదవ్యతికరై
పైరై ర్వీరాణాం
జవిరజగదత్యభృతరసః,
హాగో ముగ్ధాత్యై
స్పృఖలురిపుఘాతావధి రభూ
తు స్తూష్ణీం సహ్యై
నిరవధి రయన్ ప్రవృత్తివిహి.”
—3. అం. ౩౪.

విలసింపఁగాఁ బ్రచ్ఛన్నముగా నున్న సీత
హుమాణదృష్ట్య పువ్వవిరి పో గొనినగిల్లి హ
దాన్ని (బహుమోచితాస్మి పూర్వ విరపే
వధిరితి హా వాతాస్మి.) అనును. మఱియు
ముడు
“కష్టంభోః.

వ్యర్థం యత్ర కష్టోపఖ్యమసి మే
వీర్యం వారీణాం వృథా
ప్రజ్ఞా జాన్యవతో న యత్ర న గతిః
పుత్రస్య వాయో రపి,
మాన్సిం యత్ర న విశ్వకర్మ తనయః
కర్తుం సలోఽపి మమ
స్వామిత్రే రపి పత్రిగా మవిషయే
తత్ర ప్రియే కావాసి మే.”
—3. అం. ౩౫.

అనెను. ఇందు సీత లోకాంతరము నొందె
ననియు, వికర వేయపామమును బదికి రా
వనియు, వివిధోగము హస్తలేని దనియు
రామునిత్యయ మని భేదియొనెను.

౧౨. తమస “అహో సంవిధావకమ్.
ఏకో రసః కరుణావవ నిమిత్తభేదా
ద్భిన్నో వ్యభక్త్యుపగతశ్చైతే వివర్తకా,
ఆవర్తబుద్ధృతతిర్జయయా స్వకారా
వ్యాఖ్యో యథా నల్లి మేవహి తస్మిన్ సమమ్.”
—3. అం. ౩౬.

అనెను. భవభూతి యునాటనిము కరుణ రస
ప్రధానమని న్యాభిప్రాయమును దమసాముఖ
ముని వెల్లడించెను. నాటక కర్తమే ప్రధా
నము నీవిధరసమనియు, దక్కినవి వాని వివ
ర్తములనియు తెప్పినాఁడు కదా!

౧౩. ఘనశ్యామ వీరరాఘవ ప్రముఖు
యో వ్యాఖ్యాత లీనాటకము కరుణరసప్రధాన
మనియే వ్యాఖ్యానములు వినింబిరి.

అపాధిమానము]

౧౪. ఈనాటకము హృద్యకరించినకవులు
కరుణారస్రధానమని తలంచినో భి మాతృక
రణముం గావించిరి.

౧౫. భవభూతికిం దరువాలివా రగు
గోవర్ధనాచార్యాది మహాకవులు

“భవభూతే స్సప్పన్థా
ద్భూధరభూతేవ భారతీ భాతి,
ఏతత్కృతకారుణ్యే
కిమన్యథా రోదితిగ్రావా.”

—ఆర్యానంతతి.

ఇత్యాదికమువలనం గరుణారస్రధానమనియే
ప్రశంసించియున్నారు.

౧౬. మఱియు నీనాటకము చెప్పటం
జూచినను బ్రధానముగాఁ గరుణారసమే
గోచర మగు నామటవలనను, దక్షిణ రసము
లన్నియును దాని కంగములుగాఁ బోయి
చుండుటవలనను నార్వజనేనముగా నుత్తర
రామచరితము కరుణారస్రధానమని సామా
న్యముగాఁ జెప్పచున్నారు.

౧౭. ప్రతాపరుద్రయమున రసక్రకరణ
మున “ఇష్టజనవియోగాదినా ఆత్మని దుః
ఖాతిభూయ శ్శోకః” అని కరుణారస్థాయిభావ
మగు శోకమునకు లక్షణము చెప్పబడినది.

౧౮. దశరూపకముః జుష్టాన్తకాశమున

“ఇష్టనానా దనిష్టాన్తే
శ్శోకాత్మా కరుణో ను తమ్,
నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసయరుజా
స్తంభప్రలపితాదయః.

ఉత్తరరామచరిత నాటక రస విచార

స్వాపాపస్మారతైన్యాధి
మరణాలస్యసంధ్రమాః,
విషాదజడత్వోన్మద

చింతాద్యా వ్యభిచారిణః.”

అని కరుణారసలక్షణము చెప్పబడినది.

ఇత్యాది హేతువులు కావున నీ నాటకము
కరుణారస్రధానమైనది నిశ్చయమగుచున్నది.

ఇట్లు కరుణారసవాదులు చూపు తే
వులు ఎదు వెలిసివచ్చినవి గ్రమముగాఁ బ్ర
త్యక్షము నీక్రీడ వ్రాయఁజూచుచున్నవి.

౧. ఇందలి “కష్టం స్యాత్” అన
కదా భానినిచ్చియోజనసూచకము?
మఱిగా నవిచ్ఛముమాత్రమే కాని మరణ
విచ్ఛము కాదు. ఈనాటకమున విరశ్యం
కరుణారసామూలో నెవ్వరికైనను దా
నవ్వవలెనుకల్పియోగము నంగీకరింపక తి
కదా? అది కష్టము కాదా? కావున నిది క
సాధకమును గాదు, విరశ్యంగారభావ
నుంగాదు. ఇదియుం గాక వెంటనే “సర
ఖలు ఋషయో దేవాశ్చ శ్రేయో
న్యన్తి” అని నటం డనెను. ఇందువలనఁ
స్సమోగమము సూచించుటలేదా? ఇ
యిందలి బీజము.

౨. ఇందు జానకీవియోగసూచన
న్నను బయిదానివలెనే యిదియును
సాధకము కాదు. ఇ దుమలన నీతియొదలి
ముని పరిమానునాగము స్వప్న మనుచున్నది

3. ఇందు రాముడు లోకావవాదము విని లోకారాధనరూపస్వగర్భవిర్వహణ నై సకలసర్వణసంపన్నురాలగు సీత త్యజించిపోయినదని విచారించుచున్నాడు. కావున నిదియును గరుణనాధకము కాదు. కనుక రామునకు సీతయగుగల లోకాధిపతిమవిశ్వాసములు స్పష్టమగుచున్నవి.

౪. ఇందు రాముడు “బ్రహ్మమునుండి సకృత్రిమపరమానురాగముతో నమ్మించుచున్న మహాసాగ్రి నిష్పటివలకు నుపలించుచున్నది, యిప్పుడు మిథుపెట్టి భార్యములో నేకాకినిగా విడిచి హింసించినట్లు మహాపాతకిని ఇట్టి పాపకార్య మొనరించి ధైర్యహీనమనయును నిరర్థకము చేసికొనున్నాడను.” అని నిర్విణ్ణుడై నామియోగించి విలపించుచు, సీతావాసమును శిరం కం గీర్చించి యిదియే కడసారి యని చెప్పుచున్నాడు. ఇది యంతయు సీతావరిత్యాగార్యవృత్తాంతమే కావున నిదియును గరుణాధకము కాదు. భావిసీతామరణ సంభావన కరుణసాధిక మైనను, “జాతిస్య మరణం వ”మృది యున్నది కావున సర్వత్ర కరుణమును సాగించుచున్నది. అప్పుడు “ఏకో కరుణావన” యనునద్యము కరుణ వాదుల జరితార్థమగును.

౫. ఇయ్యజ్ఞేయీ వాసంతీసంవాదము కి సిమ్మట వాసంతి “ఆగ్యే ఆత్రేయి, అగ్ని దరిణ్యా త్పరిత్యజ్య నిష్పత్యే అత్మజే,

సీతాదేవ్యాః కిం వృత్తమితి కాచిదస్తి ప్రవృత్తిః” అని యడుగగా, వాత్రేయి “సహిః హి” యని యుద్ధిర మిచ్చెను. కావున అత్మజుడు సీతా దరిణ్యమును విడిచిపోయిన సిమ్మట నేమి జరిగినదియు విచారించెడియనట స్పష్టము. అన్నియు సంభావనామాత్రమే కాని నిశ్చయము లేనందున గేవల కరుణము కానేరదు.

౬. ఇందువలన నిరపరాధియగు శంబూకుని సంహరించుట కిష్టము లేకున్నను సీతావరిత్యాగమువలెనే స్వగర్భవిధినశమున రామునకు గేవల బ్రహ్మనిరర్థమని తెలియును. “సీతావివాసనవలన” అనుటవలన వనరిత్యాగయగు సీతా యేమియునదయు నిరసికొనెడియనవచ్చును. ఇందు సీతామరణనిశ్చయము లేనందున నిదియును గరుణనాధకము కాదు.

౭. ఇందు వియోగముబోధకములగు వరిచిత్తదేశభావాదులు కాదులవలన రామునకుం గలిగిన స్త్రీభ్రమవికారము వర్జితమని వీరది. ఇందు “నాశిస్త్రీయంతిమః” అనియుండుటవలన నిరయిక్తసాధకమని కరుణనాదులు భ్రాంతి నొందుచున్నారు. నాశ మనగా జాతి శాలియకుడుట కాని మృతి కాదు. “సప్తే మృతే ప్రవజితే” ఇత్యాదివ్రయోగములు జూడుదు. సీతా సేమియునదియు చెలియకుండునట్లు చేసినవాడని యర్థము కాని చేసిన వాడని యర్థము కాదు. ఇది సీతామృతి నిశ్చయవాచకము కాదు కావున నిదియును గరుణసాధకము కాదు.

౮. వియోగముభరింపజేయుచును రామునియొకటి దాక్షిణ్యమును బంచవటియందు కట్టించు వాశాశుచి లోపాముద్ర ముదలచే గోదావరికి రాముని గొప్పాడుచుండు మని సందేశము సంపెను. ఈవార్త మురలినానవిని వెంటనే తమన “ఉదయమేన దాక్షిణ్యం నైవాస్య. పంచవనోపాదుస్తు బాలికసేవాద్య సన్నిహితాః” అనెను. మురలి “ఏమిట” అని యడుగగా తమన నిమమని మున్న వాల్మీకిసహనప్రాంతాద్యమున బట్టించుడు విడిచిపెట్టి పోగా శీతాచిది యచింత భావేగమువలన ప్రసవసేదాంతో గంగలో బడుటయు, నప్పుడేం దిద్దజలంకులొగనుటయు, బుద్ధ్యభాగీరథిలు వారి ననుగ్రహించి నిసాతిలమున నుండి కాపాడుటయు, ప్రస్యత్యాగానంతిమున నా బాలిక స్వయమును గంగాదేవి వాల్మీకి కర్పించుటయుం జెప్పెను. అప్పుడు

“ఈదృశానాం విపాకోఽపి

బాయతే పరమాదృశః,

య త్రోపకరణేభావ

మాయా క్షేపవిఘ్నో జనః.

—3. అ. 3.

“ఇట్టి మహనీయులు దుష్టతనైనను బరమాదృశులైన నగుచున్నది; ఏమిట, నేవిపాకము దిట్టి పుష్కలభాగీరథీ ప్రభృతజనము కార్యనాథ నెమగుటచు. అనగా నాహయ్యమును నా దుచున్నదో” అని మురలి విస్మయ మొనెను. విష్ణుటల నమన-“ఇ యొకసకలకు రాముని మి జనభానమునకు వచ్చునని సరియువువలన

వివిగ గాదేవి లోపాముద్రవలెనే చూశు యుద్ధయో కులచానము మిడిపెట్టి శీ గోదావరి జూడవచ్చెను. వచ్చి శీతాచి నీపుష్కలగు గుళువులకుం బన్నెము నములు పూర్తియగును. కావున మీన నకుం గూటభువను సూర్యుని సేవ్యహ లతో గోదావరి పుచ్చములచే బూకాపు సేపు భూమియును సాచరించుచున్నాడు. ఘృతే కా నన దేవతలుపైతిము నానభా వలన నిన్నుం గనుగొనలేరు.” అని నన్నుజూచి, ‘శీతకు నీయం దెక్కువ కావున నామెంటు నీ వుండు’ మని నా పించెను. కావున నే నట్లుచేయుదు” ననియ మురలియు “నే నీవృత్తాంతమును లోపాకు కుం జెప్పెదను. రామభద్రులమును నచ్చే తలంతును” అనెను. ఈక్రరంగామునం గ రససాధన మిద్దయును లేదు పరిమేశదా, దేవతానుగ్రహమునూ భావికాలమున యప్పు కలుగఁగలదని కూడ తెలియనగ

౯. ఇందు వాసంతిక యడుగునప్పు

“కి మధన ద్విపినే హరిణీదృశః

కథయ నాథ, కథం బత మన్యసే.”

“అరణ్యములో విడిచిపెట్టినశివ్వుట శీతగతి మునదని తెలుచుచున్నావు?” అని యడి

అప్పుడు రాముడు

“నథ కి మత్ర మస్తన్యమ్.”

“చలే! ఇం దూహంపనిలిన దేమి యున్న అని చెప్పుచు,—

వైద్యుని గురించి కాని విషయం విలుస్తూ.”
 మొక్కదేహతలను మానవభక్షక జాతు
 కడకేర్చి యుండవచ్చును.” అని రాముని
 హాకాని విన్నయము కాదు. ఇట్లు “నియ
 మములు నున్నప్పుడు వ్యాజముచే దృక్ప
 తవిషయము కాదని తెలియ నగును.
 నం బ్రాహ్మణ్యశాస్త్రము లేదు. కనుక
 సాధకము కాదు.

౧౦. చరిత్రాగము మొదలు నేటికి
 యిది సత్యము లేనది. నీత యెచ్చట
 ఉన్నాడో, నేమి చేసినాడో చాలియో కాదు.
 పరమేశ్వరుని పిలువేను. నిరాశ కలుగదు.
 అయితే దుఃఖించుటకైన నవకాశము
 లేదు. ముఖ్యముగా, అత్యుత్కృష్ట మగు నీ వి
 గ్రహమును లోలోనం గుండుచుం దు
 వానభవించుటచూడ ను, అదృశ్య మిప్పుడు
 కర్తవ్యమగుటవలనను బట్టి రాని వికా
 సభాగమునాన నిష్ఠి విలించును. ఇంక
 నీ తామరణ నిష్ఠియము రామునకుం
 దనికొనుటకు పిలువేను. చిరదూరమున
 వాన నిష్ఠి తోచుట స్వభావము. సత్త
 వమున నిష్ఠివాణులైనందున గూడ
 ముందు “సర్వమేవ మనుభవంతి. సత్త
 వే” “ఇది యంతయు ననుభవించుచుండు
 నమ్మలేకున్నాను” అనియెను. కావున నిది
 ను గరుణసాధకము కాదు.

౧౧. పూర్వవిరహము శత్రుత్వమగుట
 న శత్రుసంహార మవధిగా గలది. కావున

నుపాయములచే దరి గాంచితిమి. ఇప్పటి విర
 హము స్వయంకృత మగుట వలన
 నివధి. అనగా నవనానకాలసంభావన కవ
 కాశము లేనది. కావున బ్రలపించక మె
 ధూరిక సహించును? “నిత్యకృతము? హా
 ప్రయురాలా! పూర్వమున నుపయోగించిన
 సుగ్రీవ సఖ్యవ్యపాయములకుం గోచరము
 గాని దేద్ర దేశము నొంటివి?” అని రాముడు
 విలపించును. ఇట రామునకుం బ్రాప్త్య శేక
 పోలేను. కావున నిది మునుం గరుణసాధకము
 కాదు.

౧౨. రాముడు తిరిగి వెంటలుకు నిర్ణయ
 గుండుడగా నీత తదేకవ్యక్తిగా రాముని
 హృదయము మూర్ఛిల్లి వెలివి నొంది,

“కిల చ్చిరం వా మేఘాంతరేణ
 పుష్టిమాచందదంశణం”
 (కియచ్చిరం వా మేఘాంతరేణ
 పూర్ణిమాచంద్రదర్శనమ్) —

“మేఘము మధ్యమున రాకాచంద్రదర్శన
 మొకటి నే ఘంతును?” అనును. అనగా తిల
 ముఖో దిరోధానమగుట దానికి స్వభావమే.
 ద్రవ్యక్తిముగా ననుభవించుట కవకాశము లే
 నందున రామునకుం తెలియకుండ వ్యాజవిశే
 షముచేత నయినయినా సమాగమము శాశ్వత
 ము కాదను నీయంశము సిద్ధమేయని ప్రకృతా
 ర్థము. సాక్షాత్పరమగు మహ్న పిగునో
 యను న శత్రుత్వముండం దాత్మీయ మనియును
 గ్రహించనగును. పిమ్మట దమన “అహో

సంవిధానకమ్. ఏకో రసః..... తస్మిన్ సత్తమ్.” అనెను. ఇది చూచి కరుణానాథులు భ్రాంతి నొందుచున్నారు. భవభూతి తాత్పర్య మట్లు కాదు. ఈమనావాక్యాన్నియు వినిగింపుడు: సంవిధానకమ్ = సందర్శనవిశేషము, అనగా ప్రకృతసంఘటనమున, అహో = అశ్చ్యుజనకము: దానినే “ఏక” ఇత్యాది భవ్యముచే జెప్పవలెను: కరుణా = కరుణావిప్రసాద మనుపేసగల, రసః = రసవిశేష మగుశృంగారము, ఏక ఏవ = ఒక్కటియే, విమితభేదాత్ = విభావముల విజాతీయత్వమువలన, భిన్నః = నిజతానుభవ గోచరమై, స్పృశ్యకృత్యగివ = పరిస్పృశ్యతలముగా నున్న, వివక్షాత్ = రిణామములను, శ్రయఃతే = పొందుచున్నది. అనగా పరస్పరానురాగబహుగుణియగు మీదంపతుల వియోగవ్యథ యనునర్థించుచున్న వైనను, నికృతసంవిధానముచే బ్రతికీలమందును నమగ్నాశ్వాసహృదయములగు వివిధభావములున్నట్లునున్న పనియును, వివిచన్నియును స్థాయియగు విప్రలంభమున కంగములగుచున్నవి కాని స్వతంత్రములు కావనియును: దాతృర్యము. సీనికి దృష్టాంతము నున్వేషించుచున్నట్లు: అంభః = ఉదక ముక్కటియే యగుచున్నను, అవరబుద్ధదరితంగమరూఢ = భ్రమ బుద్ధుర భ గాకారములగు, వికారాన్యభా = రిణామములనువలెను, తత్త్విమస్తా = ఆయావిప్రకృతకమాయయును, సలిపమేవహి = ఉదకాభిన్నమే కదా. ఉపాదానమగు మృత్యుదార్థ ముక్కటి మునను వివేచన బుద్ధి

ఘటశరావాదము: గారకవ్యాపార శేవలన నామరూప భేదమును, వ్యవహారము నెట్లు సిద్ధించుచున్నవో, అంతముచే మృద్ధి తారములగు ఘటానలకు విప్రకృత్య మట్లు కలుగుటలేదో అట్లే ప్రనాయకులగు సీతారాముల యితరేతర సమై వియోగసమయానచ్ఛిన్నమగు శృంగారము యొక్కటియే యగుచున్నను, హృదయ వాంతరభావములచే విజాతీయముగా గనచున్నది. అంతమాత్రముచే గరుణావిప్రసాదమును విమలమటలేను. కారణము కార్యము భిన్నము కానకదా? “వాచాణం వికారో నామధేయం మృత్తి కే నత్యమ్”, “త ననన్యత్వ మారంభణ శిష్యః” ఇత్యాదులమీద నయ్యది స్పష్టమై ఉదాహరణమునందలి “కరుణా” అనుననకు కోకస్థాయిక మగు కరుణమని యర్థము జేయువారు “నర్వధా సవప భగవాన్ వారిరిక్యరా నిర్మితో విప్రలంభః పునరనుభూతి మామ్” అను రామముందలి “విప్రలంభః” అను పదమునకు స్థాయిమగు విప్రలంభమని యర్థము వారానో చూచుచుండుగాక. భవభూతి యిచగరుణపదమును స్వాధీనముగా బ్రయోగింపఁడు. కరుణరసముచే భవభూతి తస్మై యిట్లు కరుణాపదమును బ్రయోగింపఁడు స్వశబ్దవాచ్యత్వమునననోపవార్యమగుటవలన “కనయా కాళిదాస భవభూతి స్మహాశివి” అని పేరొందిన

(1) సమగ్రమున,
సామోక్షన పాతనాని నిబద్ధమానో
రసశ్చేదన శ్లోగాది శ్చైవ ర్వా నాభి
మూర్తిః; అనాస్వాస్యతాః శ్చైవ
కస్య స్వోజనమాప్రియోవ్య ఇ త్స్యశ్చ
శ్చైవ; యత్ర విభవాదభి రభివ్యక్తవ్య
స్వశ్చైవ నాభిభూం పత్ర కోవోప ఇతి
స్వస్యస్య వాచ్యకనశ్చ సామాన్యతో
నాభ్యకోవ్య సత్వమానాత్మతో; అస్వా
కానశ్చ సకమానా సత్వగూఢకతియ
శ్చైవ సావ్యశ్చైవ కావేయ కృష్ణే
కవోప త్వాత్వ ఏవం స్థాయివ్యభిచారిణ
శ్చైవవాచ్యశ్చైవ కోవః" అని జగన్నాథ
చిరాజను; (2) కావ్యప్రకాశమున, "స్వభి
రసెష్టాయభి వానాం శ్చైవవాచ్యతా" అని
పంచకారిక మూర్ధన్యశ్చైవ మమ్యకోప
యశ్చైవ; (3) కావ్యనుశాసనమున,
కోవః రసెష్టాయవ్యభిచారిణాం స్వశ్చైవ
స్వశ్చైవ స్వశ్చైవ" అని వాగ్భటాచార్యుడు;
నాహస్యోక్తమునయ న, "అథ రసదోష
వా స్యభిచారి రసెష్టాయభి వానాం శ్చైవ
శ్చైవ" అని విద్యాభూషణుడు; (4)
కారణేభ్యుమున, "స్వస్వశ్చైవ మపాదానం
స్వనానస్వచ" అని కేశవమ్మనుడు; (5)
కావ్యద్యుగమున, "అథ రస దోష నాహ
స్యశ్చైవ స్వశ్చైవ స్థాయిపంచారి-చరం"

“ఉత్పత్తికి తేలికైన మమకోతి సమానంగా
కాలో హ్యాయం వికసనీ భవతుర్యాచ స్పృశ్య”
అని వ్రాసేకొనియున్నాడు. కనుక భవభూతి
హృదయ మతిగంభీరము. కొంద “నీనాటక
మునకు బ్రతీయమాన మగు రతి శోకమును
బోపించునది మోక్షైవే యగుటవలన నారి
తీక స్థాయిత్వము లేదు కావున నారతిపాపిని
మగు శోకమునకే స్థాయిత్వము కలుగు
చున్నది. కాబట్టి యందుఁ గరుణానిమునకే
ప్రాధాన్యము గాని శ్మింగారరఁ మునకుఁ బ్రా
ధాన్యము లేదు. ఏకాంతిష్ఠ్యము, సాన్వి
యుఁ, గర్హిగర్హ్యము, కీచిరవిద్వేషయు నగు
నీతాదేవి. “ఉత్పత్తిరిహ తాదాః కి మ
ప్యాః పావనాన్తయై” ఇత్యాదికముచే మతి

శ్రీ పట్టణమునకు సమీపమున ఆర్యోన్మేషధర్మమును నడిపించి నిశ్చలేమునకు వచ్చుచు ఆ

ఆనది ఆరోగ్యాశ్రమము

మనదేశమునందు, చక్కని నీటిబావులు, పచ్చని బయళ్లును, నిత్యంబు పువనమును, ఇనుక కలయును గల్గి పువనము వివాహముగల్గిన బువ్వలక్రమముగా నీవచేతము మిక్కిలి ఆహ్లాదముననున్నదని దాక్షిణ్యమునందు ప్రకృతికావ్యవస్థలు పొందుగా నొని నూడియున్నవి.

డాక్టరు రి. లక్ష్మీపతి,

లి.వి., ఎం.బి., పి.ఎం. భిషగర్లు, మేనేజింగ్ డైరెక్టరు
19, హరిసుగోడు, మదరాసు అని వ్రాయాలిను.

(ప్రశ్న)

మండిభాగ్యమును నీ మనుజులొకమున కుపకరించుచున్న ప్రభావంపను లగు మహర్షులచే నేర్పరుపబడిన నాధన ప్రశ్నీకాస్త్రముకటి. దైవ్యగూఢమును, గుహ్యమును నుపదేశ్యత్కాండగర్భమున తన కేమి భాగయధేయ వాగ్యమువ్వినోయె నుంధకారమునం దాకాలేక మేమివ మనుమినును మ దేహి యనియు తెలిసికొనగోరు వ గ్రంథము, విద్యాగూఢ, పెం నెంచువారు, ఉన్న కెవలపుల కధిలపించువారు, భగవద్గ్రంథముల హాక గ్రంథము, వీరువా రనిసేల సమస్తజనులను ఈ ప్రశ్నీ సహాయమున శాస్త్రకాముముల సాధింపజచ్చును. ఏ ప్రశ్నీలను చెప్పుటకు ఈ 1-1-0. వి. పి. గా పంపబడును. ప్రశ్నీ కాలము, లేక బాధకచక్రము నకలు ప్రశ్నీలతో పంపవలయు

ప్రశ్న:- ప్రాథమిక శాఖలు మెరుగ్గా, ఎలాంటి పరిస్థితులలో?

నమ్మకముగా నగలను విక్రయించు స్థలము

మేము శక్తిసామర్థ్యమును అనుభవజ్ఞానములను వివిధ
గిరి మండిమండిరకములను తమారుచేయుచున్నాము.

మేము 35 ఏండ్లనుండి నగల వ్యాపారమును దీనినాభి
వృద్ధిలో జరుపుచున్నాము. మావద్ద పెట్టి మోసమును కలుగదు.
నమ్మకముగా నగలు విక్రయించబడు నను విషయమును నెట్టి
సంశయమును లేదు.

సురాజ్ మల్ లల్లాభ య్ అండు కో.,

సీమ కమలములు, బంగారు, పెండి
నగల వర్తకులు

313, ఎస్.ప్లనెడ్, మద్రాసు

మైసూరు పురాతన శిల్పకళ చిత్రములు-జేలూరు

౧. చెన్నకేశవ దేవాలయ ముఖద్వారము-జేలూరు

శ్రీ లక్ష్మీవేణకేశవస్వామి - ద్వారము పోలూరు

మీటి యుల్లాసించి, తున కెట్టియకరాశ
మును లేకయే ఘోరారణ్యములో నేకాకిని
గా విడిచివెట్టిచిన రామునిహృదయమును
శోకము కాక మఱియొక భావము నిలిచియుం
డుట కవకాశము లేదు కదా? మరణనిశ్చ
యము కలిగియుండిన నే కరుణారస మగు నను
నియమ మిచ్చట నవకాశము లేదు. మరణ
నిశ్చయము లేకున్నను గరుణారసము కావ
చ్చును. ప్రవాసవిశ్రలంభాదులయందు భావి
కొనెడయోగినిశ్చయము కలుగు. కావున నాని
యమము ప్రవాసవిశ్రలంభాది విషయము.
భావికొనెడయోగినిశ్చయము కలిగినది కావు
ననే మరణనిశ్చయ మున్నను జుద్రాపీఠ
నితో మహాశ్వేత సంభాషించిన వాక్యముల
యందు విశ్రలంభమని యంగీకరించుచున్నాను.
ప్రకృతిమున రామునకు భావికొనెడయోగ
నిశ్చయము గాని, దత్తనిశ్చయము గాని నేను
దన మరణనిశ్చయము లేకున్నను గరుణారస
మనియే చెప్పినానను. అని వాదించుచున్నారు.
ఇది యాచారిమూర్త్యునియము గాని నిలు
చునది కాదు. సీతారాముల వాస్తవరామ
రాగ మనన్యసామాన్యము; అనితరిచేర్చుము;
కావున నే తృతీయాంకమున దమన్యో

“అహం ఏవ ఏదస్స హి అలం జాణామి, మ
మావి ఏసా” — (అహః: సైత్య హృదయం
జానామి, మమా వ్యేషః) అని సీత పలుకును.
పక్షాంకమున రామునితో గుఱుడు రామా
యణములోని శ్లోకద్వయమని చదువుచు,

“హృదయం త్వేవ జానాతి
ప్రీతియోగం పరస్పరమ్”

అనుచు. ఇట్టిలోకోత్తరపరమానురాగమున
లోకావదము పోలుగించుకొనుచురాదు
స్వాధీనముగా లేనందునను, తా స్త్రుశ్చిన్ద్రు
కులాదాత్మితాదానిముల ననుసరించి
రంజనము స్వస్థమగుటవలనను వి
సీతను నిష్కారముగా విడువవలసి వచ్చె
అయినను రామునిహృదయమున న
యున్న రతి నశించుటకు హేతువు
కావున నే తృతీయాంకమున నాత్రేయితో
“న జానతి కరోరాణి మృమాని కుసుమా
లోకోత్తరాణాం చేతాంసి కోహి విజ్ఞా
మన్”

అని వానంతి పలుకును. ఇట్లుండ రా
హృదయమున శోకేతర భావము నిలిచిం
డుట కవకాశము లేదనుట యతిసాహస
రామునకు సీతావిషయమున గలిగిన శో
కకు రతియే కారణ మగుటచలన నాశో
రత్యంగ మగుచున్నది. కావున దిచ్చట ర
ప్రభావముగాని శోకమునకు: ప్రభావ
లేదు. ఈనాటకమున దుదకు నిమోగన
తోపనే విద్యహామము చెప్పబడినదన వి
దశావర్ణనముందే భవభూతి తాత్పర్య
తెలియుచున్నది. ప్రవాసాది విశ్రలంభ
యందువలె నిడును శోకము అంగ మగుట
యచితము. తజ్జన్యములగు విభేదగ్ధానిక
ది సంచారిభావములు ప్రధానభావమున

లగుట మానశ్శయము. ఎట్లయినను నిశ్చయము
 నముక్త్యేనమాత్రముచేతనే శోకము
 ప్థాయిత్వము సంగీకరించునడం బ్రవా
 విప్రలంభము అన్నిటియందును శ్లోగార
 హార ముత్తమించును. కావున సకలాలంకా
 రజనవిరోధము దుర్వారమగును. శోకము
 శ్లోగ మగుట ప్రవాసాది విప్రలంభములందు
 తార్థ మగునుగాని యిచ్చట గాననుటయు
 క్తము కాదు. ప్రవాసాది విప్రలంభములు
 నివరిని భేదము నిరూపింప శక్యము
 కు. ఇత్యుకాక అట్లయియు వోదీనిహో
 యోగక్షేమములు గొవియు, శ్లోగార
 నములని సహృదయులచే సంగీకరింప
 పవియు నగు సభిజ్ఞాన శాకుంతలాదులకును
 లింగింపరానికరుణరసప్రధాన తాపత్తి వాటి
 కు. నాయికయుక్క జీవనిశ్చయమును,
 నియభావమును నను నీ రెండింటిని బట్టి
 పక్షణ్యము గలదని చెప్పటయు నుచితము
 కు. ఆవిషయమునను, వానిని, దీనిని భేద
 లేదు. అదియును గ క హిరణ్యయ ప్రతి
 తిని సహధర్మచారిణిగా జేయుటచేత సీతా
 తనిశ్చయమే యిందు జెప్ప తీరవలయును.
 కానియెడ విధునునకు: ప్రతికృతిస్థానము
 త్యంహితాశిష్టాచార విరుద్ధ మగుచుండ
 కుణరసప్రధానము సంగీకరించుచున్న పీఠ

రానునాది వ్యాఖ్యానిలుగూడ నుదాహరించి
 యున్న,
 “యస్య భార్య విదూరస్థా
 పితా దూషితాపి వా,
 అనిచ్చు ప్రతికూలా వా
 తస్య ప్రతికృతౌ క్రియా.”
 ఇత్యాదివృత్తివచన వివిధము లగు నట్లే
 ప్రతికృతిస్థానోపాధుల సతి యించుటచేత
 నాయకు యగు రామునకు దోషాన్ని వచ్చు
 చున్నది. ధర్మసంస్థానైక తానునును, భగ
 వతుని నగు రామునియం దట్టిదోషాన్ని
 సమృద్ధిచుట యుక్తము కాదు. ఇదియును
 గాక జీవితనిశ్చయము లేనియడం బ్రవృత్తి
 శకుం గారిణాదిరముజేస నున నది లేకపోగా
 బ్రాహ్మ్యశచేతనే నిర్వహించు చరిత గత్యసంభ
 కే యుచ్చేదానైక కలుగుటచేత నీ నాటకము
 సకే యలమిణిశ్చ మానహిల్లుచున్నది. అట్లు
 కల్పించుట ప్రశ్నజీవివర్ణము. కావున గాదా
 బర్యాదులకంటె నిడు పక్షణ్యము నాలో
 చించుట హృద్యముకాదు. అట్లయిన వోనిదలి
 రము కరుణముగా ననుభవకోచర మగునా,
 శ్లోగారముగాననుభవకోచరమగునా? యనిన
 గరుణవిప్రలంభ శ్లోగారముగా నని సమస్త
 రము. అట్లే మూలం కారిక సమయము.
 (సశేషము)

ప్రణయ లీల

(రైలీ ముద్ర)

అల్లంరాజు రంగనాయకులు

అ పు ములో విలసిల్లా కుపురాన
లేత వెన్నెల గాయు లైలీకుమారి
తేనె లురలు లేబలుకుల సోన లాలికి
అవిలతాన ముగిసూర్పు నాశ్చి కిరకు.

ఈ శ విన్నుల తాళి, విన్నుము విన్ను శి
కాకలకకారు తనయు మహ్న కుమారు
స్వచ్ఛభావాల మేలి వజ్రాల రాశి
జత గలిసి పాకకాల శిక్షార్థ మరుగు.

ప్రతిదివన మిన్నెంగున ప్రముఖతాత్మ్య
అగుచు లైలీ ముగియు, ముగ్ధుల చిరునా
సరిగి నన్యోన్యమైత్రీతో జనువు ముగి
జిన్ని ముగిదలం ప్రేమమ్ము శిశు లెత్తె
అటగిడుపుల ముగ్ధుని శాంతములనె
నిరకు మేల్కొని ప్రేయసి నెదం వలించి
గృహము నిగి శిష్యులతోడ నవాళరికడ
కరుగు తలపున నుపవనమందు జేర.

శవతి కాలేయ వనములో నాల్చి, ముగ్ధుల
నీలమణి నామూర్త్యు భూమణ, ముగ్ధు
ముల భరిత, లైలీ బల ముగిసి ముగిసి
ప్రేమచూడుల బటపుచు ప్రియుని దాసి.

అటపాటల జదువుల నతి ముదాన
సఖులతో ప్రార్థనల ముచ్చటల జేర్చి
సెలవుల నైకొనునంత నిష్టజుల కగుచు
నుగతి పడకదగ్గముల చెంత సామ్యసిల్లు

అమల, హృదయమ్మున జేర్చి రాజతన
అమల మృదువాకృతి సమితి మారాద్వి
ముగ్ధులంగు—“సఖి! నేను ప్రార్థన వ
నెల్లివత్తును లెమ్మ” అని చెబు చుచు.

* * * *

అంతకంతకు జపురెత్తు నంతరంగ
మల్లి కాసుమ తారాప్రభులు ముగి
కొమునీదీప్తి మూడులోకాల కోటి
కోటి నయనాల దెలువ నక్కుముదవల్లి
యావన విభాత మంగళాష్టాద భంగ
మాలికానమూహాన నుమ్యాల లూగె
పాదుసా యానతిచ్చే—“నామోద
రాశి! తల్లి! బడికి వోవరావలదు!”

* * * *

నిలిక కాదంబిసీకృత నీలవంజ
రాన బంధితుడొ నిశారమను పగిది
బాలికామణి నిజగృహ పంజరమున
మరుగునవిగంత ముగ్ధుల ముగ్ధులకు
ప్రేయసీ ముగ్ధుల మేలెము బవలు
రాజవీధుల బయటల రచ్చలందు
విసువు నెరుకుచు తిరుగాడి వెదకి వెదకి
శివలెలుగ లేక నుదకు నుత్కంఠంబు పెగు
“న రితా తలెల్లా ప్రశాంత మధు
చంద్రికాన్యత వాహినీచయము మిపు

నోరాజ్ఞ! తైలనభమునీ! వి
గతావభారము నెట్లోర్వఁ గలను?

యెడఁబాటు కరవులో నిటుల పగిలి
నిరుపేద బ్రతుకులోఁ దావకీన
వరరాగ న్రవంతు లెవ్వరిని పొంగి
లి న్రవహించునో యేమో?...
తరుగరాని

నలేని పెంజీకటి కడుపులోనఁ
కులాడు నల్పాణువు వంతలెల్లఁ
కోవంగ నెపుడు త్వరీయ హృదయ
కారుణ కిరణాళి నెఱవఁదలఁతొ?

య భవనాల తృష్టాంతరాళముల, వి
క మొనరించు నపుడు గ్రీష్మాశ్రావ
పే పడిపోవు పురుగు నెవ్వగ పారిండు
వసోసల నెన్నండు చిలుకఁ గలవో?

గభీరాంశజీమూత హృదయ శిఖల
కజాలముల నిటులె లోనణంగు
తరాళాలతా పల్లవము లింక
పటికె తిగి క్షిప్తము లెత్తగలవు?

య! తైలీ నాహారాజ్ఞ! నకల భవన
హీనీ! విషాదాంభోధి మునిగి పోవు
నెవ్వగు వరిఁజేర్చు నయ్యయో! భ
వవాజ్ఞ వరరాగ సంపదమె కాని?

విముః కృపాజమా! యుక్తసీయ
త మఘన ప్రణయ దృగించు విశాం
చాచాయల సుఖించు సిద్ధజీవ
ము కలనసీయు దుష్కరము నాకు!

భయక వద్దాన వేరనా బాడబాగ్ని
శిఖలలోఁ బడి యన్మద్యోగ్ని హృదయ
రాజ్యమంతయు నొకమాత్ర పగిలి, మండి
పోయి ముగిపోయి నులియు పోవు నేమో!"

మజ్నుఁ డివ్వని విద్రుమనొకఁడు పుయి
తన మనోనాయకను మదిఁ దలఁచి తలఁచి
పలిచి పలిచి రోదించు నవ్వెటి నెజలు
మూఁగులై యాతనిఁ జూల మొత్తుచున్నాడీ!

చెనటివారుల దుష్కార్యమునకు భూరి
మఱు తనూజాత నడిగిందె మ్రుండిపోవు
సుమలతాతన్విత వసువున సొగసిపోయి
పద్య మొక్కటి లిఖించి పంపె నిటుల-

“నాకొఱకు పెట్టిమై నను గూర్చి మలయునె
వ్వారి నేని విషాదపాటుపె వెలదొక యింత!”
అంత పుననివాసులు మఱి యింత కఠిను
లగుచు మజ్ను బాధించి, యన్నగను నెలికిఁ

దమముకొనిపోవ, వివినాలదారిఁ బట్టి
అరిగి యొక భూరహచ్ఛాయయందు నలిచి.

నిత్య తైలీజసావిష్ట నియత చిత్తుఁ
డగుచు, శుష్కించి శుష్కించి, అవిరతాంత
రంగజాతానలార్పులఁ గ్రాగిపోయి
క్రాగిపోయి నిరాశలో వేగి పోయె!

* * * *

అన్న డివట తైలీవిషాదార్ద్రామూర్తి
ప్రియుని ముపబొలుచుచు భరింప లేక
ధ్వారతసంచ రూప్య రోగము నందు
నదనరాజ మెడలె ముక్తశరము లీల!

అట్లరిగి ప్రాణవల్లభు నంకసేమ
ప్రాణి, సాధురమోహను దవ్యవచనోకు
హములు గిన్నెట గడిగి సాహస్ర ములయఁ
గరియతాయుగ్మమున మృదువంట మల్లి
మోవి గెమ్మాది హస్తీ ముద్దు వెట్టు
నతిని బలి కౌగిలింపఁ బ్రసన్నభావ
ములు విశాలలోచనములు వెలువరించి
స్మృదగిశిమ్మున సమృద్ధిమ్ము మేళివించి-
“కాంత! యీ సమరాలిపైఁ గడున బూని
కొంతకాల మిచ్చో వసియింతురేని
తిరిగి వేగమె వచ్చి చుట్టర సుఖమ్ము
బడయఁ గల్గుదు భవదీయ పాదసేవ!”
అని విన్నవించి, నిజనా
భువి యూతలి నొంది, మోరదుగ్ధాన్తవ ము
జనితోర్చినివహ మీంచుచు
జనకాదిబ్రహ్మికిఁ బోవు సమయములోక.
నయమి యొకండు భూబాని సరనఁ జేరి
ఆతని కిట్లనె—“రాజ! నీసుత హృదీత
మంతనామగ్ను నన్ను విచ్చేయ గురుచు
సప్రభాతావన మొకటిని యరిగె నెటకా!”
అనుచు నుడివిన పారశీకావనీంద్రుఁ
డనె మునీంద్రునతో—“జేన! అన్యాయ
పుణ్యకారము మెన్నఁడు మూఢమతులు
పగిది సాధుల నవమానవలుడఁబోదు!”
ఇటులఁ బలుకుచునుండ మహీశుకనయ
తరళ సాదామనిం బోలె మరలి వచ్చి,
నర్వమిఁజేరి—“శ్రీ! లోకజనకుఁ గొలుచు
నీతికి స్వర్గ శేబ్దమ్ము వెట్లు తోచు?”

నాకు మహ్నజపాన దుర్నయ విచారి
మతక సదృశుండు గాకుండ; మహా వి
షరమపూరుషు ధ్యానించు భక్తవేదము
కలుగు భవనమ్ము లగుసూత్రమైన గాత్ర
అనంగ మాని లజ్జాననుడై శిరమ్ము
వాని నుటకో గొలుచు; భూమినియు,
మాకుండై ప్రయశుత యవరోధ మెడల
కుండఁ బరిచారికాళిఁ గాపురచినాడు!!

అనాటి నుండి లైలీ
మానిక మాత్యేశు కొజుకు మలయుదు, జ
దూనిన పాపాణత్వం
జేనాటికి నేన కుంగు నేమో యనుచుక.

వేచి వేచి యెంత వేసారిపోయిన
ముక్తిగాంచలేక ముగుడ, కొన్ని
వెత్తివచ్చు లిట్లు వడ్లగాఁగి వడ్లగాఁగి
మరిగి మరిగి వంత తరంగ లీడి.

ఇక విచ్చోట నిలుచుకొని కల మహిమ
కారుచిచ్చుల నిశ్శబ్ద భైరవార్చ
టుల నొకత ధైర్యా లోపల నణచి
వెడలె శుద్ధాది ముకనాటి వేగుబోక

ప్రణయమయమూర్తి హృదయేశుఁ బ

తలఁపుకొందర లొకమాత్ర తరిమి పై వ
విహగవతిఁ జేరు విహిత విహాగ నాట
బరువు పరువున సఖుడును వసము పాసి
మందహాస కేళాంకిత మధురవదన
జురె లోల విహాగనోచ్చలిత పుల్ల

దీక్షా సహతుల జోచ్చి సాగ్రహము
 మూల మూలలు పెరిగించి వైచి
 మిత స్థానమున మనోనేత మన్న
 వి పాదగాన కంఠండు తిరిగి తిరిగి
 పత పిలిచినఁ బ్రతి యంతమేని గవక
 పరాని నిరాశాగ్ని నీతుఁ జేయ
 పకు బీటలు వాణ, నా ప్రాంతమందె
 సమ్యక్ భూజమ్ముకడకు జోయి
 కలు కన్నీటి నరుల కొంతరల చేల
 క్షణం కాచె పల్కేక మొక్కటవట!
 లకు చలి, నూర్చి భావమ్ము లంత రాశ
 న మెఱయ, తనబోక—“నేమున్నగనంగ
 ని పల్కేక మిపుడిటఁ గానుపించు
 చెదో మహాగూఢాధిమిమిసియుండు!”
 సమీపించి నలుగడ లరసిచూచి
 క యెలుఁ గొక్కటంతుండి వినఁగఁబడఁగ
 పిచ్చ పులింకఁ మనము సందడి గొనంగ,
 యి మోనవిమానపు కణము లొలుక—
 వ్వాళ్లనుండి నేపి కళిక హృదయకై
 యమ్ము విడినాడి తెలివెద్రులును వీడి
 ఊర నిద్రా విహారమ్ము లెడలించి
 గాననా తనమూల క్రుంగిపాతివె నాథ!

అనాడు క్రూరాత్ము లవయులై విను శిలా
 ప్రహరమ్ము జొరించి వ్యభూములఁద్రోయ
 సమయాన నీ యవసాయమ్ముకై నేని
 యెంత నొచ్చితోదేవ! యెంత విసిగి తో నాథ!”

అనుచు విలపించి ప్రాణేశు నుడియున్న
 చెదలఁ దొంగించుచున్న, విల్ల దేహుఁ
 డైన మహ్నాకళోరుఁ డభూత వితతి
 కడఁచు కయనకోపకముల నపుడు తెఱచి.

పడుట సాక్షాత్కరించు ప్రాణేశ్వరిఁ గవి
 మనము సంఖోపలహారుల మునుఁగు చూడ
 చిత్తిసూక్ష్మాక్షిపీధి జొత్తియొగ [దు !!
 హృదయమత్తిచె ప్రియురాలి హృదయమం

* * * *

స్వాదుమలయ వాత్సల్యకాపాళికా
 జాలిగా జాలిగా జాటి సోలి సోలి
 ప్రకృతి యెల్ల సుఖ స్వప్నభరిత మయ్యె;
 సురలు ప్రసవాల గురిసి, సుందరివిమోహ
 మపుడు పంపఁగ, నల్లైశ్వరమును ప్రేయ
 నీప్రియులు, దివ్యగోత్రాలఁ జెంది శాశ్వ
 తమలమోద సందృశ్యతొరామసీమ
 లందు విహరింప స్వర్లోక ముగినారు !!!

ఆంధ్రవాక్యము నెల మనకుఁబలిసిన యిదిగ
వాక్యము రచయితలలో భూపాలవైవకపు ల
గును. తెలుగుభూపాలులు కావ్యరచనను ప్రోత్సహించి
రచియు, ఆంధ్రకవిత్వములకు వాదించినవారు, వారి
గ్రంథములకు కృతిపతిత్వము సంఘీకరించినవారు, శ్రీవా
ధాయలగు కొందఱు మహాకవులను కవికాభిషేకములతో
గౌరవించినవారు మునుపెల్లర మెఱుగుదుము. ప్రస్తుత
కాలమునకు బూర్వము తెలుగున వ్రాయబడిన గ్రంథము
లనేకము లేభూపాలునియొండె యుండుటచలనతో బయ
లుపడినవి. ఈవిషయము మన తెలుగువాటి రాజులకు
గవులపట్లను, భావపట్లను, సాధారణముగ విద్యపట్లను
విక్కుటముగు నభిమానము గలదని ముఁదించుచున్నద
మట నిర్వివాదాంశము.

కాని—, ఆంధ్రరాజులు నట్టియభిమానమును
చూపుటతోడను, కృతిపతిత్వము సంఘీకరించుటతోడను,
ధనసాహాయ్య మొనర్చుటతోడను తృప్తిపడెదమనలేదు.
వాదుగూడ విద్యాభ్యాస మొనర్చి, పాండిత్యమును
గడించి యాంధ్రభాషలో పద్యానిరూపముల గ్రంథము
లను రచించియుండిరి. కాని, ఏకాగ్రముచేతనో యీ
గ్రంథకారులకును, వారిగ్రంథములకును, ఆంధ్రవాక్యము
మన నీయవలసిన స్థాన మొసంగఁబడి యుండలేదు.
రాజకవులకు మహాకవులవైతే మాధునికకాలమున
నడుగున బడవేమునని ముచ్చిచేత వాదించబడకు
వ్నారు. ఈనేకులకు రాజకవు లేమాంధ్రవాక్యమురచి
యితలలో వెన్నెక్కెడిలో, ఆ యాంధ్రవాక్యమును
తెక్కుగ్రంథ భాషావాక్యములకంటె నీవిషయమున
నున్నతస్థాన మాక్రమించినదియ్యో, తనఘనతను తానే
తెలిపికొనలేని యధమస్థితిలో నున్నది.

ఈఘనత నించుకగుర్తించిన యాధునికగ్రంథ
కర్తలు వైకము పైరాజకవుల కీయవలసిన యున్నతస్థాన

మను వారి కీయకపోవుట కడుకోవలయును. మ
గ్రంథములై యుండిన శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగం
లుగారు చేసిన రాజకవికి తమకవులవైత్రమునం
కంత స్థాన మొసంగుటకు సంకల్పాకురితాంకిరంగు
వైన నేమ వ్రాసినదాని కోకయదాపారగము.
మఱికొన్ని యదాపారగము లీవ్యాసమునందు
పోను పొందుపరచెదను.

ఆంధ్రరాజకవుల విషయమున ముఖ్యము
యశోదత్తను సాక్ష్యమొనరించుట తొలగించుటకును,
యెడ పాకముల కిప్పటికన్న పెక్కుడు సానుభూతి
గించుటకును, నననాన్యాయమున నీగ్రంథకారుల
లకును గూర్చి విచారించుటకు యీవాక్యమున
పూనుకొనుచున్నాను. ఇందుములమున నా వైక
ములు సిద్ధించుటయే వాకు పారితోషికము.

నన్నెచోడుడు

తెలుగు రాజకవులలో ప్రథముడు నన్నె
చోడుకాదెట్లొడు. ఈతడు కావ్యరచనమునందు
యూదు రాజురానిగ గోదావరిసెంహానాశ్శ్యధూమి
నోకరాకాల సంకమువాడు. ఈతనితండ్రియగు
బల్లి పాకవాటి కధిపతి. ఈతనికాలమునుగూర్చి
గత వివాదములన గాజోలు శ్రీవీరేశలింగంపం
గారు వీరిపై 'వీరేశము' చేసియున్నారు. నన్నె
పూర్వమే, అనగా ౯౫౦ ప్రాంతములం దీతడుం
శ్రీధూనపల్లి రామకృష్ణకవిగారి వాదము. గ
ప్రాంతములం దీతడుండెనని శ్రీవీరేశలింగముగ
దము. శ్రీవీరేశలింగంగారి కవులవైత్రమున నన్నె
కవి వ్యాయముగ మావలసిన సానుభూతి చూ
లేదని ప్రతిపద్యవరీయు గ్రహించగలుగును. ఈ
క్షుద్రియకవులలో నగ్రగణ్యుడని చెప్పుచు, ఇ
కోవములు గలవనియు, పరభాషాపదముల ను

నివసించు నీతనికి విశ్వము చాలరానున్నదనియు పం
 రాజుగఁ దొంగిలించునుగ సావిత్రి ప్రాపియు
 కాని, యంతింతో మనము తృప్తిపడెదము.
 పంకం పంకులుగా రిచ్చినప్రపంచమునకంటె పైప్రాప
 తితి దెచ్చుచు నా యభిప్రాయము. నన్నెనో
 ప్రభువాంధ్రరాజుకవి యనుబట్టే కాక, ఆంధ్ర
 వివేచిణ్యులలో ప్రథముడు. ఆంధ్రరాజకవులలో
 జ్యోతిషులయే కాక, సకలాంధ్రకవులయం దగ్ర
 లలో నెవ్వరగినవాడు.

ఈనన్నెనో మహాకవి వ్రాసిన కుమారసంభవము,
 మయంచరి యుత్కృష్టగ్రంథములలో నైనను సకల
 మానయుగ మెవలసిన గ్రంథము.

వాతంత్రీ గానన నేకుమర్ల భాజనోపాలరావుగారు
 పురి శ్రీ సైంధవభాకాల పత్రికలో ఈ ప్రకారముగ
 వ్రాసారు. "Kumarasambhavam is the
 'Paradise Lost' of the Telugu language; only
 the theme is set in an oriental atmosphere
 under oriental conditions."

ఆంధ్ర సుహృదవి యను వాక్కునందు మున్నగువారిని
 వాసుదేవకాంధ్రవాక్కుయమున ప్రకృతివాదాధిపతి,
 శ్రీనివాసాచారి, ప్రకృతివాదాధిపతియను తిరిగివీర మార
 కవులను మొన్నగున్న యాకాలముగో, ప్రకృతి
 వాదాధిపతి కవిరాజుగౌరవ నన్నెనోడు డీ విషయమై
 శ్రీనివాసాచారిగారు పూర్వము పరిశ్రమజ్ఞానాపాత్రము
 వ్రాసెను. కుమారసంభవమునందలి వాలుగదయాశ్వాస
 గో శివునిరతిభంగమొనర్చుటకు మన్నగును బయలు
 పడ కథానందకమున జీయబడిన వింతాభివర్ణనము
 లగు వాక్కుయమునందలి మనోహరవిధనములలో
 జ్యోతిషి. పాశుని మనోజీత్రముయందు ప్రకృతిరామణి
 కమున కవిరాష్ట్రప్రేరి, — ప్రవర్తితి మొనర్చుటలో
 ఆంధ్రవాక్కుయమున నీతనినో పరిసమానులందెవరగు.
 కవియను వాక్కికెముక్కడై యావిషయమున నీతని
 బోల్చుటపనికిరాదు. ఇతర కవులుగూడ ప్రకృతి
 కమున కవిరాష్ట్రప్రేరి కల్పించిరి. కాని, అట్టి విషయ
 కట్టి తీసికొని పెంపకొలదిబాహుళ్యము పొనునమాన

పశ్చిమమును యెడతెగని నిజకవిత్వానుభావముచే
 పశ్చిమి బహుస్కార చక్రిములను ప్రవర్తింపజేయు
 లుగో నీతనిమించినవా కొక్కఁడులేదు. కుమారసంభ
 వమునందలి కొన్ని భాగములనుగమ్రువచ్చును కలిసిమనిచో
 భావములను మున్నితములను శృంఖలములచే కట్టివేయును;
 "ప్రకృతియంతి పశీపమైన"ని మినిమిదవ జ్ఞాశ్చిర్యా
 నివృత్తును జేయును. మినిమిదమున వారికి పిన్నుటి
 తెలుగుకవులు కొందఱు బుద్ధానమును వ్రాసిరి; కాని
 ప్రకృతికి దూరమునెరిగి, వారికవిరాష్ట్రప్రేరి కృత్రిమ
 పుష్టియై పోయినది.

కవిరాష్ట్రప్రేరి కాక భావగిరియందు
 నీతనిని మించినవా గంధర్వకవులలో నొకఁడులేదు. ప్రకృ
 తిలో మిత్రములయి భావగిరివానినిములను కథారాగ
 ములలో శివుని పరిగ బడయుటకై యుద్వేగకైకము
 లకు తపస్సు చేయుటకు పాద్యని యదుల వాతంత్రీవా
 సమునందలి కథానందకము చాల మనోహరముగ నున్నది.
 ఈజ్ఞానము చదువు పాశునిహృదయము భావోద్దీక
 మునో మహిమిహిమవును. పాశుని నీతిగముగ ననివాద్య
 మను తన్మతశ్చయ నొందించు భాగము లనేకములు
 కుమారసంభవమున గలవు. ఈజ్ఞానశక్తియందు గలిగించు
 పదములను కూర్చుటకు కవి యేమాత్రమును శ్రమిపడ
 లేదు. నెలదేటియందలి శుభోదకభాగవత సూతముగ
 నీతినిమనోబద్ధులైన చంద్రగుహాదములకు బృథునిగుంజ
 కన్న యాతని మనోహరమాలము విహంగవిభవమున
 విభిత్తయైయున్నది. ఆభావోద్దీకముతోనే దివి కనుచు
 పవ్రము వాని కదియే సమవాక్కుబడియించుట మనోకవుల
 కనలేకై యుండునుగా. కావున నీతనికి కవిరాజ
 శిఖామణి యన్నదిగురవాని మెంతయు తోయున్నది.

ప్రతాపరుద్రుడు

ప్రస్తుతము నై భామరాజ్యములో నున్న ఓడగల్లు
 (ఎగంగల్) రాజధానిగ నేరిన కాకతీయులు ఆంధ్రుల
 రాజకీయచరిత్రమున కీతెన్నిక గన్నవారు. ఈకాక
 తీయుల నంతిములోని మతిముక ప్రతాపరుద్రుడు
 వాయుకుడుగ శ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు

తల్లులారా?

మీ బిడ్డకు “లక్టోజెను” నీయిడు.

మీ చంటిబిడ్డ, ఆరోగ్యము, బలము విషయములలో వ్యధానీకము నొనర్చు ప్రయత్నింపకుడు.

వైద్యుల హేతువుచేతనో మీరు మీ బిడ్డకు, సహజముగా తల్లిసాలునిచ్చి మెచ్చ జూపి పెండ్లి, యితరులచే యిట్టి పరిస్థితులలో యివ్వబడు చున్న ఆహారముచే మీ బిడ్డకు నీయిడు. అది ఏదన “లక్టోజెనే”

ప్రపంచమందు విఖ్యాతిగాంచిన వైద్యశిఖామణులచేతను ఉపదేశింపబడిన కొనియూపిండు చున్నది. వారి సలహాల నల్ల లాభమును పొందడు.

తల్లులారా! ఈ సమూహానికి ఆలు మ్యూనిసియు చెంచాతోసహా వాస్తేతిగురు క్రింద 2 అణాలు స్టాంపులు సంపాదించి ఉచితముగా పంపబడును.

LACTOGEN

Nestlé & Anglo - Swiss
Condensed Milk Co.,
P.O. Box 396, Calcutta.

ఈ పేసరు పేసరు ఉదాహరింపుడు.

The Bengal Insurance & Real Property Ltd.

CULCUTTA.

ది బెంగల్ ఇన్సూరెన్సు అండ్
రియల్ ప్రాపర్టీ కంపెనీ,

నెం. 8, డల్హౌసీ స్క్వేర్, కలకత్తా.

భీష్మ ఎస్టేట్ సభలో కాంగ్రెసుకు ప్రధాననాయకుడు శ్రీయుత సత్యేంద్రచంద్రమిత్ర, ఎ. ఏ. బి. యల్., యం. యల్. ఏ. గారును, వారి శిక్షిసామర్థ్యములు గల, శ్రీయుత రంగజనగిరి, బి. ఏ., (అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘసభ్యులు) మొదలుగాగల వారి గ్రామము, న్యాయబుద్ధి, నిర్ణయజీవితము గలవారిచే నిర్వహించబడుచున్నది.

సంపూర్ణముగా భారతీయుల పెట్టుబడిచేత నిర్వహించబడుచున్న భీమాకంపెనీలో రాచేయించుకొని, ఆకాలమృత్యువు, అపాయము, వాణిజ్యమునుండి మీరెవరియైన దారా తాడులకు, జీవితాధారము కలుగజేయును.

ముఖ్యగమనిక:—కాశ్వత అసమర్థత; రెట్టింపుపోమ్ము శక్తుల ప్రమియమున కే చ్చుట; పూర్తి యగు హామీ కలదు. పాలసీలకు సకాలమున కే, ఎట్టి కష్టము లేకుండనే ముగియబడును.

ఒకేతూరి 500 రిమునకు, 6 నెలలకు ప్రమియములను చెల్లించునట్టివారికి 100 రి. 3-0-0, రు. 2-0-0 చొప్పున ప్రోపును యుండును.

చెన్నపురి రాజధానిలో, ముఖ్యకట్టణములలోను, ఇతర ప్రదేశములలోను, అనుభవము, క్షీ, సామర్థ్యము, కలుకుబడిగలవారు ఏ శక్తికొరకు యీదిగువ విలాసమున కున్నాయుడు:—

శ్రీయుత, దుర్భ కేంకటాద్రి మైలాపూరు, చెన్నపురి.

,, టి. జయరాము మొదలియారు, 2, సుందరం పిల్ల వీధి, పరుగు రాకం.

,, యన్. సి. హా అండు కంపెనీ, 28, బీచ్ మొదటివీధి, చెన్నపురి.

,, కోవలై కృష్ణారావు, కొత్తపేట, బెజవాడ.

,, ద్రోణరాజు చిన్న కామేశ్వర రావు, ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రి.

,, వల్లూరి గోపాలరావు, సూర్యారావుపేట, కాకినాడ.

,, హెచ్. యన్. బోసు, యూనియన్ మోటారువర్కు, విశాఖపట్టణము.

ప్రతాపరుద్రుడును రచించియున్నారు. ఈ రెండవ ప్రతాపరుద్రుడు వాహనముననే యుగంధరుడు మంత్రిగ నుండెను. మురటి ప్రతాపరుద్రుడు శ్రీ. క. ౧౩ వ శతాబ్దాది నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈతడు విశ్వాభి కులను పోషించుచుండెడికాక పంపుకొండకర్ణాటకము లంగు పాండులము గడించి 'విశ్వాభూషణు' పేరు బిరు దును గలిగియుండెను. పంపు కొండపై ప్రతాపరు ద్రుడును శైవుడే ఈతడు పాలకుడి సోమవాధుడు మున్నగు ప్రాంతపుల కగ్రహారముల నొసంగి సత్కరించెను. ఈతడు పంపుకొండను నీరిసార ముగ్రంథ మును రచించి, తెలుగులోనికి దానిని భాషాంతరి కరించెను. ఆంధ్రవాక్యమును నీతినిబట్టి ఈపుస్తకము వలననే గలుగుచున్నది. ప్రాంతగ్రంథకారులలో నీయం ద్రరాజుగలడే ప్రాముఖ్యము. ఈతడు ముఖ్యముగాటి వాదములను యాని ప్రకటికి ముఖ్యకారణము. ఈతడు నీరిసారము వ్రాయుటవలన కరువాతి కవులు గూడ కొందఱు యావిషయమై మాన్దదగ్గకులైన యనేకగ్రంథములు వ్రాయుటకు ప్రేరేపింపబడిరి.

కోనబుద్ధారెడ్డి

ఈతడు శ్రీ. క. ౧౩ వ శతాబ్దాదియందుండెను. రంగవాధరామాయణ మని వాడుకలోనున్న ద్వీపవరాహాయణము నీయంధ్రరాజు వ్రాసెనా? లే? రంగవాధుడను బ్రావ్యుడను వ్రాసెనా? యని కొందఱు సంశయించుచున్నారు. ఈద్వీపవరాహాయణ ము నందలి గన్పములందు కోనబుద్ధారెడ్డి పేర కనుచునున్నది. రంగవాధునిపేరు కానరాదు. దీని రంగవాధుడే వ్రాసెననుటకు మామకారణములు గలవు: ౧. ఈపుస్తకము రంగవాధరామాయణమని వాడుకలో నున్నది; ౨. పండితు లాత్మస్తుతిపరామాయణులు గారనియు, ఈద్వీపవరాహాయణమున కోనబుద్ధునిస్తుతి కలదనియు, కావున రంగవాధుడే వ్రాసెననియు వీరికి లింగము పంతులుగారి నామము; ౩. కైకపులపరపతి తిగ్గి వైష్ణవభావములు పెక్కి నన్నిపయమును కట్టిభావములకు రాగాగారిసాహాయ్యము గావలెనని కోనబుద్ధుని పేరుపెట్టెననుట మామకారణము.

౧. కాని, పీఠరు వ్రాసెనను ప్రమాసామాన్య లోకతికర్తృత్వమున వీరి రచింపబడెనను యుదాహరణము గాదేహాయని నా యనుమానము. తెలిసివచ్చుటలు ఏ శ్రీ నాథుడో, ఏ తెనాలిండ్లుడో వ్రాసెనట్లు గూడపలకుచున్నది. భాషామాయణ మున్నగ్రంథమును భాష్యుడనిచేత చ్చుచున్నను అందలిగడ్డములందు, బాల కిష్కింధ వరకాండములందు ముగ్ధి కాన్ధుభట్టుచేతను, అకాండము మహారుద్రచేపునిచేతను, అగడ్తకా భాష్యుడనిచేతను, యుద్ధకాండము మాంకీర్ణధరుడు, విశ్వకర్మరుడు నచుగిగవునచేతను రచింపట్లు కావలయున్నది. ద్వీపవరాహాయణమున వాధుడు వ్రాసెననుటకు ప్రకారమును జాప్య పరకలింగము పంతులుగారి తెనాలి రామకర్త యని ప్రజలనుకొనుచున్న "—విషయము" గ్రంథము వరకు వ్రాసియుండెనని యభిప్రాయమిది. అటుగాక రంగవాధుడు ధనువకు కవి పతి ఇంకెవరి చేతో పెట్టెననుట గంగవాధుడు దువరగడా కధికారి యనుటచే వాధారములు లేవు.

౨. పండితు లాత్మస్తుతిపరామాయణులు గారందవకారణమున కధికారము లేదు. వీరేశలి పంతులుగారి పన్నుచోడు బాత్మస్తుతి చేసికొని వ్రాసియున్నారు. కొంతయు కాత్మస్తుతి మనయ కవులవిషయమన గ్రంథవియే యున్నది.

౩. కైకపులపరపతి రామాయణము, వేమలవాడభీమకవివ్రాసిన రామాయణము మున్నగునాని కక్కరలేని రాజకర్తృ సినిగింత్ర మిందుకు గాలపిండివనో తెలియకొందెను కష్టము.

ఏది యెట్లున్నను ద్వీపవరాహాయణమును వాధుడే వ్రాసెనని చాలామంది యాంధ్రాంధ్రవాది లిందుచున్నారు. కాని కోనబుద్ధారెడ్డి పేరంబు లలో పేర్కొనవలయుట కర్వము సాహసించుట కొంతభాగము కిధిలముకాగా రెండవవారు పూ

కృపర్వ శేషమునది చేసికేమి యనుకొనుట కట్టికొని
 ప్రక్షాళనమును నింతవఱకు చేపట్టి పడలేదు.
 అందులమీఁదను, వాడుకనుబట్టియు గాక బలవి
 యలకానామలమీఁద కోనబుద్ధార్థి కర్తృత్వ
 త్రోసివేయవలయును నొంగ్రహజగతి పోకరితి
 వ్యందములో తేర్చుటకు సాహసింపువారిలో నే
 యే గాను.

ఈవిధితత్వ ప్రకమున భాషావిషయమున వాంగ్ర
 హారీయత వాదరింపుడు, సమాసాదులను, తెలుగు
 నుములను పరిధిగ వాడుట యొకమఖ్యాంశము.

ఈవిషయముననే కాక కథావిషయమునగూడ
 సంస్కృతమునందలి వాల్మీకి నక్షకముగ ననుసరింప
 టను బట్టి మాడె, ఆంగ్రహాపాకాతీయతను నిజప
 డు గంకముకట్టుకొనెనో యన్నిట్లు సాదగట్టును.
 యాకాక భారతి దేశమునందలి యనేకభాగములం
 దిధములుగ తేల్పుకొన బడుచున్నదనుమాట అంద
 రెరిసినది. అట్టిభేదములలో ఆంగ్రహాపనియందు
 కలానున్న కను తీసికొని వాల్మీకి రామాయణ
 పోల్చి తెలుగువాటిలో వాడుకలానున్నట్లు
 నున్నదని కథాసందర్భమును బట్టి వాల్మీకి ననుస
 రించు నీరెండు రంగవాధరామాయణమును వ్రాసెను.

బద్ధెన

‘కవిబ్రహ్మయను చిరునముగల యాకవి ‘కృపా
 క్షుల్లహాప్రవిహయాశీశ్రియమ’. ఈతడు శ్రీ. ౪.
 ని ప్రాంతముల నున్నట్లు జయంతి రామాయ
 ణముగాను నిర్ధారణచేసిరి. ఈతడు కోనబుద్ధునివలె
 తుడు. సాక్ష్యంబొక్కతైదైన నుత్కృతియును.
 య ‘నిత్యాస్త్రము’ యాశీరి, ‘సుపతీతకము’ను
 చెను. నీత్యాస్త్రమును రెండువిధాగములు చేసి
 య మొదటిది రాజులకును, రెండవది ప్రజాసామాన్య
 కు నీతడు నిర్దేశించెను. నేమన సవ్యములవలె నుమతి
 నునందలి సవ్యమును ప్రతియాంగ్రహించి నున్నరిం
 చుచు ప్రఖ్యాతిములయివది. సుమతీతకమునందలి
 ముల నమందానందమునో బిరువు చిరుత బడినట్లు

వాడు నేటి శేషునందలయొంట్లకొందలకొక వృషభునిచే
 విధి వ్రాయబడెననియు, జున్నినందలయొం ిసవ్యము
 లాంధ్రదేశమున ఛత్రాశిపత్వము నహించియుం దెననియు
 నెఱుగఁజుగదా. ఘంధమును, వృగువును, మనోహర
 మును వన త్రింగో ఆంగ్రహాకవిఖ్యాతియను నాల్పి
 మును రచించుటచే కృపాక్షుల్లహాప్రవిహయాశీశ్రి
 యుడైన యాబద్ధులొక దివునిజన్మ సార్థకమైనది. ఆంధ్ర
 వాడు మున్నంతకంటెను నీవృపాలుని వామము నెవ్వ
 డును చుఱచిపో చాలకు.

కాచవిధుడు, విట్టలరాజు

వీరు కోనబుద్ధుకెడి కుమారులు. ప్రస్తుతకాలమున
 నిరువురు కలసి చివర ‘కవులు’ అనుపదమును చేర్చి పుస్త
 కములు వ్రాయుచుండుట శ్రీధిరుపతి నేకంబకవులకాల
 మునుండి నున మెఱుగుదుము. ఈపద్ధి చాల పురాతన
 వైన వద్దతి. కాచవిధుడు, విట్టలరాజు ఈకారణముచే
 కొంతెదిరిత్రిఖ్యాతి గలవా రగుదురు. వీరు ద్విపదలో
 ఉత్తర రామామాయమును రచించి, తమ తిండ్రిగారి
 యాజ్ఞను పాలించిరి. ఈ రెండు ద్విపదరామాయణ
 ములను కలిసి సంప్రాక్త రామాయణమైవది. వీరికైలి
 సులభముగ నక్కగ నుండును. వీరు శ్రీ. ౪ పదమాధిక
 శతాబ్దాంతమున నుండిన ప్లంఘిరంగుబడినది.

శ్రీవీరభిలంఘనంధులుగారి యనుమానము వీరి
 విషయమునగూడ కొంతపనిచేసినది. రంగవాధుడే ఈ
 ద్విపదోత్తర రామాయణమును గూడ వ్రాసి వీరి పేరు పెట్టె
 నని వారియూహ. కాని కోనబుద్ధుని విషయమన చెప్పి
 నంతి ఘంటాపఁముగ రంగవాధుని కర్తృత్వము నిచ్చుట
 సాధించుపలుకులు వారు పలుకలేదు. కావున కాచవిధు
 డును, విట్టలరాజును ఆంగ్రహజకవులని ఆంగ్రవిద్వాంసు
 లంగీకరించుచున్నారు.

ఈసంవిధమున నీరెండు ద్విపదరామాయణము
 లనుగూర్చి యొక్కముక్క వ్రాయవలసియున్నది. ప్రాస
 యగులు, మ్రిశిపమానములవలెనే ద్విపదగూడ తైవి
 కవులచే చేకొనబడినది. దానిని వైష్ణవకవులు గ్రహించి
 గ్రంథస్థ మొనర్చుట శరామాయణమే మొదటి యర్థము.

వేమనకవి

ఈతడు శ్రీ. క. పదునైదవ శతాబ్దాదిమన్నట్లు మాత్రం ప్రాచీన ౧౨౨౯ సం॥ ఏప్రిల్ ౧౭౭౭లో వెలువడిన చెన్నపురి కైఫీయతకాశాలపత్రికలో నిర్ణయించిరి. ఈ తిని పూర్వము చాల సంవత్సరములు అద్దంకి, కొంపవీగు నగరములు ముఖ్యస్థానముగా పుష్కరించుచుండిరి. ఈ క్షేత్రములలో వసేతులు విద్వాంసులును, గ్రంథ కారులునైయుండిరి. కాళిదాసుని నాటకములకు వేమ న్నకు పూర్వపరు కాటయవేమన్న వ్యాఖ్యానము యొనర్చెను. ఈ కాటయవేమని బాపయగు కుమారాచారి సంస్కృతమున నపసరిరాజ్యమును గ్రంథమును రచించెను. వేమనకవికి పూర్వమును పెనకొనుటి వేమరెడ్డి అను రుక కావ్యమునకు 'శృంగారచీక' యను పేర నొక సం స్కృతవ్యాఖ్యను రచించెను.

వేమనకాలమునకు కొంచెము పూర్వము తిక్క నచే వాంధ్రకవిత్వమున ప్రాధాన్యము సంపాదించిన అద్వైత తత్వము ప్రబలియుండెను. వేమన పద్యములం దీశిక రుని అద్వైతవేదాంతము విరివిగ గానబడుచున్నది.

వేమన ద్రవిడాదిదేశములకు బోయి యచ్చటి విద్యాగ్రంథములు కొంత యలవగుచుకొన్నట్లు కొన్ని పద్యములందు నిదర్శనములు గలవు.

ఈవేమరెడ్డిరాజ్యము పగులినది శతాబ్దాదిని పాపులచేరి నీతిడు వేదాంతి యయ్యేసేనా యని కొం దలు విద్యర్థరేణుల మతము.

ఇట్లు విద్వాంసులగు కుశ్రపవీధి వెంకటాచార్యుడై, అద్వైతవిద్వాంతులను మన నిలికికొని, విశేషాశ్రయ వికాలమైన అమర్తనమునో వేదాంతియై కవియైన వేమన్న పద్యములు నిన్ని మొన్నటివఱకు వాంధ్రవాక్యములుగా పాఠము లేక వెలికిడియుండెను. కాని కొంతవఱకు గాక పోయిన గొంతవఱకైనను కవినికవితాపావిధ్యమును నేటి కైన వాంధ్రపండితబృందము నుండియ బట్టినందునయను.

శ్రీవాధునకును కృష్ణరాయునిని నడిమికాలము నకు జరిగిన యీతడు కవిత్వమున నొకసంస్కృత

యని చెప్పబడెనట్లును. ఆతనికి ముందు తెల నబోని వాక్యాయుధంతయు సంస్కృతముపై వాని యుండెను. భాషావిధికరణమునే ఆంధ్రకవులకు యయ్యెనుగాని తమమాతృభాషలో స్వకవాలకల్ప లకు గ్రంథములను రచించుటకు వారు పూనుకొని వేమన్న తరువాత కృష్ణరాయునికాలమున పెద్దనయ కవిచర్యలు ఆంధ్రభాషకు గలిగినకొలుంతను దీని ముగిసిరి. ఆంధ్రవాక్యాయమున పెద్దనాదు తీసి పోయి క్రొత్తుటకు పూర్వము ఉపాప్రబోధము వేమకవి చల్లని తీయనిగీతారణములు రాబోవు సూక్ష్మదయమును ప్రకటించుచుండెను.

కాని, ఈమార్త మార్గావలంబకులైన కృష్ణ రాయుని కాలమునాగు ఆంధ్రకవిత్వముచుట్టు నిల్లు కొన్ని సంస్కరణజీయములగు నియమములగు గదల నియమానుసార్యముగనే కవిత్వరచనకుగదిగిరి.

వేమన్న దీరికంటె నొకయడుగు ముందు వైది నియమాలకన్న భావమే పదివలని పద్యరచన కారంభి

వేమనయందలి మఱొకనొప్పనిశేష. వేమన అంతవఱకు వాంధ్రరచయితలు కొంచెముగనో, గనో సంస్కృతజ్ఞానము గలవారి కందుతాటలో నుండెట్లు గ్రంథములను రచించియుండిరి. ఈగ్రంథ వలె సంకతులు, సంక ముఖ్యముగ వేదాంతతత్వ ప్రజానాపూర్వమునకు వ్రాయుచున్న విస్తరించన యావిశ్మికలే మిక్కుటముగ నుండెను. ప్రజానాప ములోగూడ వీధ్యప్తి వ్యాపించియుండక తన కావున నీయాంధ్రరాజకవి ప్రజలకొకట తనక మును నిర్దేశించి కులభీమును, మృదులమును వన పలో విద్యాగ్రంథ మించుకయు లేని ప్రతిభావ మునెప్పునకాను ప్రభోధమును గలిగించగల కై లిలో ద్యములను వ్రాసెను.

ఈపై కారణములవలనను, కవులవనరించ విన పద్యాలుగాక గీతాదపద్యములలో నీతిగ మనకువారముననన్ని భావములను చల్ల కించులచే ఆంధ్రకవులను, వాక్యాయుధంతయును నీతినిగీ తారణ ముపంగలేదు.

ఈతడు ప్రకృతిగతి; ప్రజలగతి; భావగతి; వి. ఈతనిపద్యముల మునగారు మూడురేఖలు. పద్యము లాంధ్ర శేషముగా ప్రతియందును పాదబద్ధము. బద్ధమని మనదీక్షితుమనిన నేమి కవిత్వము ప్రతియోధునికను నటులను నేటికై 44 వీరునది కాంధ్రవాద్యమున విద్యానియనుగాని ముందుల మొదటి ముద్రావాయి. ప్రకారము బట్టి యాతని కాంధ్రవాద్యమున నిచ్చుటకన్న ఇతరుల కొప్పుటకు మునుంగవలసి యుండును.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు

మహానామకమునందుండిన పాండిత్య ప్రకారము నమ్మియున్నది నీ సామ్రాజ్యమును శ్రీ. రాయలగారికి కాలముగాను. ఆంధ్రవాద్యము ప్రజలయందు కి మహానుభావము పట్టుకొమ్మయై డెను. ఈతని మహాగ్రంథమును ఆముక్తమాల్యద విశ్రీమదు. ఆంధ్రవాద్యమున నీతని ముప్పది ధానిమున పుట్టుకొమ్మయై డెను. ఈతని మహాగ్రంథము ప్రజలయందును సంబంధించి డెను. దీని మును ప్రధానవిషయము. ముద్రాప్రకారము నావివరము నీ మహారాజువియోధుల ముద్రాకు లభికానురాగమును ముద్రావలెనని నిర్దేశమును.

పూర్వక కవులకన్న మిరి, భాషాంధ్రకరమును పుట్టించింపని పద్యకవలకల్గితి పురింధ్రభావాదులు ముక్తమాల్యద బానుగ ప్రకటించుచున్నది. తెలుగున పద్యకన్న పంచకావ్యములలో వారి కేకకావ్యము నిది మిక్కిలి కష్టమని. కైలినియమముల పన్ని కృష్ణవాణి నీకావ్యమున బాటించియుండెను.

ఇంకొక ముఖ్యవిషయ మేమనగా, ప్రకృతప్రపంచ కృమించిన యున్నదిమయు, ప్రకృతప్రపంచమున నీవి యొక్కయు, పంచకావ్యముయొక్కయు, ముద్రాంధ్రకరములందు యాంధ్రములమునూడి నీతిమ లినకవిత్వముననునది యొక్కతె కృష్ణుగ నైకొనెను. వారి మును, వారి భావములు, వారి వేష భావలనన్నిటిని నిర్దేశించి వానిని ప్రాయముల యాతనిగని మహానామ.

నమ్మి వాడనిన నీతిమ ప్రకృతిగతి. ఈతని వాని లక్ష్మిగతియును, మహానామకరములునై యొప్పుమిచ్చి.

ఈ ప్రకారములచే నీతని కాంధ్రవాద్యమున ప్రకారము మునుంగవలెనని పట్టుకొమ్మయై డెను. పదునామకావ్యములందు ఆంధ్రవాద్యము పుట్టుకొమ్మయై డెను. పునాదియైన యీ సామ్రాజ్యమును తా వాంధ్రకర్తగా గీర్వాణములందు విద్యానిధి యనుటచేకాక పుట్టుకొమ్మకారమును వాద్యముననుకొమ్మకావ్యమును, భావసామిని తిమ్మమవకును నేతనిమరియు నీతిగతి నలంకరినదిమహా మనము భావకమునమొననలెను.

మోహనాంజి

ఈమె కృష్ణ దేవరాయని మహాకవి మార్గినిధిగి యనును గ్రంథము నీమె గనించెను. కృష్ణ దేవరాయనికాలపు భాషాప్రకారము, భాషాస్వరూప మేకగింది వాద్యము సంధ్యకావ్యము పురిగొల్పినవిషయమున ఉన్నవానిలో నీమెకు కవిత్వ ముట్టవలెను అనిగింపి కి కావ్యము. ఆవాద్య గ్రంథములు ప్రాసితకావ్యము నొందునదిమిగి యుండును సంకీర్ణప్రపంచ విషయము.

కృష్ణ దేవరాయలకాలమున నంద్రమున ఆంధ్రభాషా వాద్యమును నీతి గిట్టును గావించెను. రానురాను కవిత్వము కీటిండును వచ్చెను కాని యాంధ్రవాద్యమునూడ గాభాంధికావ్యమున సంధ్యకావ్యమున నీతిగిట్టును చెలునునుండెను కొన్ని వాద్యములకు పుట్టుకొమ్మ గ్రంథములు ప్రాయములను నీయుండెను. ఆకాలమున నూడ ఆంధ్రకవి జకవులు గ్రంథమున గావించి వేరుగాంచి. కాని, ఆకాలపు ఆంధ్రవాద్యకవులు పూర్వ రాజకవులవలె పత్తిధికులు మనని సంధ్యకావ్యము గారము లాకాలపు దేశాంధ్రమునందు మనము బాంధ్రకొన్న సంధ్యకావ్యములపట్టి వినిమనుచున్నది. ఈకారణము వినిన నీ రాజకవులుగాని తక్కినకవులునూడ పూర్వకవులతో పరిసమానత కరీంపకాలకావ్యురి. కాని పూర్వకవిత్వమున నీమె ప్రాసితకావ్యము, వాద్యము ధీరావేశమును భాషను తిమ్మకావ్యము నేమియునర్పించి కవుల నీతిగిట్టిన శీర్షికములు పునుండును.

తిమ్మరాజు

ఈతిడు పదునాఱవ శతాబ్దాంతమున మన్నెల్లు తెలియుచున్నది. ఈతిడు కొంచెము రాజధాని నేరిన వైష్ణవరాజు. ఈతిడు పరమయోగివిభావ మనుకావ్యమును గవించెను. కవిత్వమునం దసమానప్రజ్ఞుడు. ప్రాచీనము జాపులయేకాక అనుకృత చరిత్రరచనానాత్మకత నీతియు తనకావ్యమున మువ్వక మొనర్చెను.

నవరము చిన నారాయణ నాయకుడు

విజయనగర సామ్రాజ్యకాలమున తెలుగుక్షత్రియులును, నాయకులు ధూమిపాఠింపను, నీనానాయకత్వము నహింపను దక్షిణ పశ్చిమాదిదేశములకు బంపబడిరి విజయనగరసామ్రాజ్య మంతరించినప్పుడు నీనాయకులు స్వయంత్రరాజ్యములను స్థాపించుకొనిరి. వారీమాతృభాషయగు నాంధ్రభాషయందు వారికిగల యభిమానాన్నియు మీప్రకటించుట. ముఖ్యముగ నీకాగ్రామకలననే ఆంధ్రవాగ్మయక్షీణకాలమున ఆరవ శతాబ్దమునకొంతయు మనభాషాగ్రంథములు నింపు చాల్పించి, పుట్టికిని మాతృభాషాభిమానములను దాక్షిణ్యార్థ్యమును, దక్షిణాంధ్రభాషాభివృద్ధినివాఙ్మయమున ఆరవ శతాబ్దమున నాంధ్రభాషాభివృద్ధి మొదలగు ప్రశంసాపాత్రులగుచున్నాడు.

ఈతిముగ శేరిలింగంపల్లి గన్నకవులలో రామధూపాలిని కుమారుడగు ననరము చిననారాయణనాయకుడు ప్రథముడు. ఈతిడు శ్రీ. శ. పదునాఱవ శతాబ్దాంతమున జీవించియుండెను. ఈతిగవిత్వము సలక్షణముయి సాంపుగ నుండును. ఈతిడు కులయాశ్వినిరితి మను గ్రంథమును గవించెను.

రాజశేగాక రాజకులమున మద్భవించి కొలదిగనో గొప్పగనో నీనానాయకాదిపదవులం దుండిన కవులు కొంచెలు గలరు. ఇట్టివ లోలో అపొథ్యసంక్రందిత కారకుడగు వేంకటకృష్ణనాయకుడు ముగ్గురి ఆగ్రంథకమున పాంధ్యరాజును విజయరంగ చక్రవర్తివాని నీనానియ్యాయుండెను. దామెర వేంకటపతియను నాయకుడు

బహురాశ్య పరిశ్రమను వ్రాసెను. నీనానియగు పూర్వీకృష్ణయ్యాయమనబడు భానుమద్విజయమును వ్రాసెను. వైష్ణవరాజును వ్రాసెని మనుమనిని నంజనంగిరం ప్రాంతములందు చాలాశ్యనాచార్యులు మునుగ్రంథములు గవించెను. గరింగి ప్రాంతములందు ఖం శేంకల కృష్ణప్రనాయకుడు నగన తెలిసికవి మును గవించెను. రాజగవియును తంజావూరి రఘురామము 'శృంగారసావిత్రి' యనుగ్రంథమును గవించెల్లు తెలియుచున్నది.

ఇట్లాంధ్రవాఙ్మయ శ్రేణిపదకముండియు కవికవుల మించిన అంధ్రరాజకవుల నేతలు గలరు. మాంధ్ర రాజకవియై, ప్రథమాంధ్ర శైవవి పరమ ప్రకృతికల్పనయం దనమానప్రజ్ఞావి శేషుడై, భాషాశ్రీక క్రియనిపుణుడైన నన్నెచోడి శేంకరాజు నకును; ప్రథమాంధ్ర శైలికవికి నేతరుడగు శైవప్రపరగ్ర మహారాజునకును; సుస్మృతముగాక ప్రాసునకును, నాంధ్రజాతీయకు గనకమున బ్రాహ్మముననిన ద్వైపరాయణుల కర్తలకును; శైలికమున వన్నెగాంచి, పృథులమును, మనోహరమును, గుమనగు శైలిలో పకలాంధ్రజనుల హృదయమహరిలందు నేటికిని పలపరుచుకొనుచున్న పద్యములు సుమతీశితకారుడగు బద్దెచోడివరేంబ్రుండును; రావయ్య, ప్రజలపుయ్య, ప్రకృతికవియై, శేంకరాజుకి భావకవియై, ప్రజాభాషాశ్రేయమై నెల్లప్పుడు నవల తో నోటలం గొనుచు, తిరుయనగరమున శిష్యుడైన మనోన్నా భాషాభివృద్ధుడగు శేనానాచార్యుని భువనివిజయ సింహాసానియై రాజ్యలక్ష్మికిని, సాదికిని తనసభయం దేకాక తనభర్తావాగ్మయములందు నప మేగవేడి, ఆంధ్రవాఙ్మయ స్వర్గయోగపాదకుల కృష్ణ శేనాయనికిని; ఆంధ్రవాగ్మయక్షీణకాలమున దానియందు దుండెయు నీలవరసాధుగృహుడై అభాషామయ్య డెంపమును సంక్షేపకెట్టిది తిమ్మగ్రంథకవులకును మనము మాపవలసిన కృణజిత యలువారి నిజమనుభావమును, వారివాగ్మయభారంధ్యము తెలిసికావక వారిలో చాలమంది నాంధ్రప్రజలు మ

చియుండిరి. ఇందిరు రాజాధిరాజులు భాషాసేవ
 పనుగ నొనర్చియుండుటచే మహాసంతోషముభ
 లాచలసిన మనము వారిలో కొండల యగ్రస్థా
 ను తెలిపికొనక వారిని వామనాత్రానశిష్టలను
 క్షచిరిమి, వామనాధురంధరులగు తెలుగురాజు
 ముఖ్యుల గొంతుల నాంధ్రభాషాకోవిదుల కన్నుల
 పలు నిలిపి, వారిప్రాకృత్యము నొకంత విశదీకరించిన

నానైన నాంధ్రుల సహేతుకగర్వమాంధ్రావనిశెల్ల
 వ్యాపించి నాంధ్రవామనాధుల ప్రాకృత్యాలోకన కారణ
 మగు విమర్శిత్వమునో నే నీవ్యాపనన బహుకరించితి.
 అంధ్రులకు, నాంధ్రవివృత్తులందును, నాంధ్రవాద్య
 యమునకు వాద్యోపకరణు చేసిన యాచిన్న నీవ నాంధ్ర
 విద్యాంశుల గూడరాశీకర్తృవహిత మగుగావుత మని
 నే వినియవిశ్చయముగా త్రాగించుచున్నాను.

స్వరభండము

కంధ్రవికారడ తాపి ధర్మారావుగారు, పి.పి.

కరిగితిం బల్కునైతివి; ఇంకా నను నివ్వల గాల్చికాల్చి ని
 మ్మరణ నహించేటికి? యకారణ మిట్టుల గ్రోర్వమూన దు
 ర్భరమగు నంచు నెంచరు; ప్రాంతము వంచిన సుమృతించు గా
 తరమతి జింతనొది పరితాపము నందకు స్వర్ణభండమా.

నీవు విభూషణార్హమవు నిక్కమే; నీకేపు దున్నవన్నె నే
 పోవెలితిం గనుంగొనియె మూడెను నిన్నిటు విశ్వకర్మ; యిం
 కేవగలేదు, నీ గుణ మహీనముగా నుతిగాంచు, గాంచు మా
 భూవలయాధినాథ పరిపూజిత సుధీర గౌరవోన్నతుల్.

౧. స్థలము

[అంపచాప చాటపప్పు గోరోచనము కస్తూరి పండ్లు లోనగు కానుకలు అరుగు మీఁద పెట్టబడి యుండును. గృహనేదికపై ద్రోణుడు కూర్చుండియు, అతని కడుగుగా కల్యాణధన్యుడు నిలుచుండియు ప్రవేశింతుడు.]

ద్రోణుడు

(తనలో) శిష్యుఁ డనిన నితఁడే శిష్యుడు. ఇది నికి విద్య నేగలిగితి నేని నాయాచార్యకము సార్థకమేకాని అర్జునునకు బానియిచ్చి నా గౌరవమును దుర్వినియోగ మొనరించితిని. అకటా! ఇంకఁ జేయునది లేదు. పొమ్మన లేక యితని నింతవట్టునిలువఁ జెట్టితిని. మనస్సును చంకికొని యితని నిఁకఁ బంకిపై చేనను (సూర్యునివారి) మాధ్యందిన సవనసేవ యయినది. (పక్షశాలకు ముగము త్రిప్ప) ధనుశ్శస్త్రా, ఈ కానుకల నాయాచార్యాతావుల నుంపుము.

కల్యాణధన్యుడు

(తనలో) దయ కలిగినా ధన్యుఁడను.

ధనుశ్శర్మ

(ప్రవేశించి తనలో) ఈ పితవ మాగురువుగారి పిలు పితమధురంగా ఉన్నదేమి చెబుమా? (చూచి) ఇట్టి పరిచర్యలకు నాదే ముందడుగు. ఇటువంటి పాతాళే ప్రాద్ధూకులూ ఉంటేనా? (గోరోచనమును కస్తూరియు దీసి) ఇవి కృపీ

దేవిగారికి. (అంపచాప యెత్తి) ఇది అర్జునవాడు కూర్చోబానికి. (చాటపప్పు పండ్లపై ఉదరము చూపుచు) ఇవి ధనుశ్శస్త్ర ఉదరాంతములోకి. (అని అన్నియుఁ గైకొనిష్కరించును.)

ద్రోణుడు

(చెచ్చి పెట్టుకొన్న స్వరముతో) వత్సా, చె నే చెప్పితిని—‘శూద్రునకు ధనుశ్శస్త్రము చె నని. (యాక్షచ్ఛక్యముతో) ఇంక నీ వేఁగుము. (అర్జునశాలాంతరములోనికి నిష్క్రమించును.)

కల్యాణధన్యుడు

(బాష్పనయనుడై పరిక్రమించి)

ఉ. బాలుడు సుంత తెల్వి కను

పైఁ దనజన్మవిధం బటో యిటో

తేలుచుకోఁ దలంచి గురు

దేవుని నన్నిధిఁగి కాళ్లపై

వ్రాలుడు వానిమోముఁ గని

‘వచ్చును ముక్కలు వీని కంఠమున

బాలన జేయునొజ్జదయ

బ్రబ్బట యెంతో యదృష్టమోకదా!

అశ్వత్థామానుబయు, పాంపపులయుసహాధా యశ్వము లభించుననుకొంటిని. ఔరా, అ యెంతోవానికి! నాది పట్టియడిచూన.

మ. అవలోకింపగఁ లేదు సుంతయును నా

హస్తోద్యమ మొక్కడొ

నివసించేనియు నాచరిత్రమును పో
 ధింపంగలే దార, నా
 బ్రవచాతిం బ్రథవించినాడవని పో
 మ్మం చాన యిచ్చెన్; గళా
 వ్యవసాయమున కేదె దగు, ? విధి యి
 యైనే, కటా నాయెడన్!

(విల్లి జాతీయమున, స్వలింగమును.)
 కీచనచ్చనమా! యని నన్నిదంబోధించు
 న్నది. (విల్లి గ్రహించి) ఇంక నాజ్ఞము
 యిచ్చుకు శృణూమా? కాదు; ముమ్మా
 గాదు. (పరికించి) నేను గురుడయినా
 చి తిరడను.

ఈశ్వరాను గ్రహించును మెలమి గోరంగ
 విగ్రహభావము చేయు విధముగాంగ
 ద్రోణదేవుడు దయ నేను దోడికొనంగ
 నాచరించెదఁ దల్లెఱిమార్చనంబు
 దులు కట్టి త్పురకరినరమునందలి, యరి
 మే కేంద్రము. (వేను దరిగి ద్రోణుని మె
 లుస్కరించి నిష్క్రమించును.)

౨. స్థలము

విరజ్జమున కల్యాణాధిపత్యుడు నినుష్టాధి
 పతియై ప్రవేశించును.]

కల్యాణాధిపత్యుడు
 స్వధిని మహాభూతిమా, మోహకము.
 ఏమి మహాదృశ్యంబా పర
 మేశ్వరుఁ డారిసి మెన్ని మెన్ని యు
 ధ్దామములైన యాకృతులఁ
 దా ధరియించునో వానివానికిం

గోమలమైన యన్నమయ
 కోశమాద్రము లిచ్చుచుండువో
 భూమి! మదీయదేశికుని
 మామృకు ని మ్మొక కొన్ని రేణువుల్.

(దాపునఁ గలపుట్టను జూచి)

గీ. పెక్కు కలుగులు గలుగు నీ పెద్దపుట్ట
 గుండు దేహము కోశము కొంతమట్టి
 తీసికొమ్మోయి యందు నాకేసి చూచి
 శతముఖములు బల్కెడి జాడ నొప్పు.

(అని కనురగ్రముచే మట్టిని ద్రవ్వె కైకొనుట
 అభినయించి చూచి) కనుభ్యానమున కీచదేశ
 మెంతయు దగినది. (వేలువేలుగా నిద్దేశించి)
 అకొండ! ఈచెట్టు!

క. గురుదేవుని కడకును మెల
 వరియు నుత్తాహస్తుడై మెలయు నయో
 త్తరుడగు శిష్యుండన నా
 పుకేభావికటమందఁ బరువు వలిర్చుక.

ఈచెట్టికడనే నివిశ్రమగు నీ పుట్టమట్టితో
 ద్రోణాచార్యులఁ బ్రకృష్టించును. (అని మనస్సున
 ద్రోణుని భావించి)

డి. నాదగు శక్తి నంతయు మ
 సంబంధం తెంచి కరంచి సర్వపుం
 బాదన నింది మీవిమల
 పాదములం దిడి 'ఏడునుగ' ధను
 శ్వేదతలంబునందు నొక
 వీరకథోపనిషత్తటంచు బి
 ట్టాదర మందిగాని పద
 మావలికిం గడవక గురూత్తమా!.

[నిష్క్రమణము]

౪. చెన్న కేశవ దేవాలయము పలుపలిగోడపై నున్న శిల్పచిత్రములు - బేలూరు

3. స్థలము

[ధనుశ్శాలో కొంతయు విద్యాశ్శాలు వచ్చు చుఁబోవుచు నుండురు.]

ధనుశ్శర్మ

(ఎగిరి చూచి) మాగురువుగారు ముందుకు వెళుతున్నప్పుటికి కర్ణ సింపుమీఁదనే ఉంటుంది. ఆయనకు ముచ్చితిగుంటకూడా ఒకకన్ను అనుకుంటా. (చేయి త్రిప్పి) కాని ఇక్కేళిమటుక్కు ఆయనకు కన్నులు లేవు. (సొడ్డ చేయుచు) అలావెళ్లాళి; అలావెళ్లాళి. అనధ్యాయం కోసం కొంతద్రవ్యము చేశానుగాని ఏమో భీష్ములే వర్తమానం చేశారు. దానితో శిష్టానధ్యాయం వచ్చేసింది. (నిశ్చి చూచి) అనఁ గూడదుకాని కనబడికుండా వెళ్లిపోయారు.

(అని ఎగిరియెగిరి చూచును.)

శరశర్మ

(ఎగిరి చూచి) గురువుగారు తిరిగివస్తున్నారు. (ధయమాతో ధనుశ్శర్మ ఎత్తుగా ఎగిరిచూచును. శరశర్మ కా అడ్డము పెట్టును. ధనుశ్శర్మ క్రిందఁ బడును.)

ధనుశ్శర్మ

(తేచి) నీవు అనధ్యం చెప్పవలెకాకుండా అవి నయంకూడా చేస్తున్నావు,

శరశర్మ

ప్రాధున్నే నీవు దొంగ ఉలుములు ఉతిమడం కంటె అనశ్యలివివ నాలా? దానిమాట అట్లా ఉండవలె! మనం శస్త్రవిద్య కాకుండా కుస్తీ కూడా నేర్చుకోవాలి.

అత్యశర్మ

(ద్రోణుని అనఁమునఁ గూర్చుండి ద్రోవ్వంముతో) అఁఁఁ, ఏ మా యల్లరి!

(అందఱును ఉలికిపడి చూచుచు)

ధనుశ్శర్మ

నామోసం కనుక్కొని వెంక్కిరిగి రాకడ. (చూచి) బలేబలే అత్యశర్మా! అల్లరి చేశావు.

అగ్గనుడు

(మెల్లిగా ప్రవేశించి చూచి) గురుచర కంఠధ్వని వినిపించెను గాని వారే?

ధనుశ్శర్మ

(తేచి) ఈనాడు శిష్టానధ్యాయం. వేనే భీష్మ — మహారాజభీష్ముఁడ. — మహారాజ భీష్మవనయితే వేనందివం శిష్టానధ్యాయం చేయిస్తాను.

అత్యశర్మ

కాదు కాదు, (ధనుశర్మ చెప్పవలదని చేయును. అత్యశర్మ విద్వత్వముగా) ఎవరే నేర్చుకున్నావోగాని, వీడు పార్థవే పుష్కలావర్తిక మేఘులాగా ఉతిమా మేఘం ఉతిమితే అనధ్యాయ మకే ఎక్కడ విన్నాడో! గురువుగారు ఉటు నమ్మి తిలక్షణం అనధ్యాయం పొమ్మన భీష్మువర్తనుండి వర్తమానం రాక అమంగళానధ్యాయం శిష్టానధ్యాయ మాటకా, శరువాతి ముచ్చట.

అర్జునుడు

నష్టమున అంబులపొది విల్లుకుంచి ఆలో
కుచు నిలువబడి తనలో) మా కరకౌశల
యేర్పాటు చేయుటకుఁ గాఁబోలు.

ధనుశ్శర్ప

తలో) గురువుగారితో చెప్పఁడుకద ?
తేమాత్రం యేంటి? ఆయన యెవరికైనా
ట యిచ్చావో ఇంకోణ్ణి పరిష్కారం
కినా మాట దక్కించుకుంటాఁడు. ఎవరి
రా నమ్మారో ఇహ దేవుఁడు చెప్పినా
ర. పెద్దలకు సామాన్యంగా ఉండే ఈ
డుగుణాలూ మీరి దగ్గిర బాధూ పాతు
ని ఉన్నవి. (ప్రకాశము) ఒరేయ్, లక్ష్మ్య
శర్ప! నీకు మహాపాగరు ఎక్కిందే? గురు
గారి అసనముమీఁద - అసనముమీఁద -
య్యూటూ రంటరా? (అని లక్ష్మ్యశర్ప బుజ
బుపై చేతులు వైచి అంపచాఁడుకు ఒత్తను.
ములు లక్ష్మ్యశర్పకు గ్రుచ్చుకొనఁగా బు
లూడును.)

లక్ష్మ్యశర్ప

జోన్, గుచ్చుకుంటున్నయి. నదులునదులు.
య్యా అయ్యా చూచారా! మీరు గురు
గారి చాఁకింద ముళ్లో గసికలో, ములు
జో పెట్టాఁడు.

(అర్జునుడు వారిని జూచుచుండును.)

శరశర్ప

ది అసత అపశయ్య. వదిలెయ్యరా పాపం
దలెయ్యి.

లక్ష్మ్యశర్ప

అపశయ్యమిటిరా? మఱియిందా? ముళ్లు
గుచ్చుకుంటుంటే?

శరశర్ప

కాదురా అది బాగాల చాఁచ

లక్ష్మ్యశర్ప

(చూచి) నిజమే లాగా వుంది.

(అర్జునుడు చూచి అశ్చర్యపోవుచు)

ధనుశ్శర్ప

సమ్మకుం కలిగి తేనేకాని వదిలెట్టజు నికి మీ?

లక్ష్మ్యశర్ప

ముమ్మాటికి సమ్మకుం నీ పుణ్య మాయురి.
వదలు!

ధనుశ్శర్ప

జాగరత్! తెలిసిందా? (అని వచ్చును.)

లక్ష్మ్యశర్ప

ఇది నాప్రాణాలు తియ్యడానికే కాఁబోలు
ఇక్కడి కొచ్చింది. (అని స్వచ్ఛము నడచి
కొనును.)

అర్జునుడు

(చాఁచ నామాలాగ్రము పరికించి) చదరీ
యనుకొంటివి. (ముట్టికొని చూచి) ఎవరు
దీని నల్లిన వారు?

ధనుశ్శర్ప

అగ్రంధికర్త కల్యాణధన్యుడు.

అర్జునుడు

ఆతఁ డెవఁ డయ్యా?

ధనుశ్శర్మ

(తనలో) ఈశ్వర్థకాలక్షేపం ఎవడుచేస్తాడు?
అనిధ్యాయం అనుకుంటూ మళ్ళీ బాగాలు,
బాగాలచాడలు! ఈ ఒక్కొక్క నిమిషం
ఒక్కొక్కశ్శర్మ. నేనెగిరిపోతా. (అని ఎగురుచు
నిష్క్రమాభిముఖుఁ డగును.)

అర్జునుడు

మాటాడవేమయ్యా?

ధనుశ్శర్మ

ఓరీ లక్ష్మశర్మా! ఆనంగతి నీవు చెప్పరా!
(అని ఎగురుచు నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మశర్మ

నాకేం తెలుసు? ఏడు నన్ను నానా తిప్పలూ
పెట్టి తిప్పించుకో పోతున్నాడు. వీని నీని
పట్టిస్తా. (నిష్క్రమణము.)

అర్జునుడు

ఎవరయ్యా కల్యాణధన్యుడు?

శరశర్మ

నిషాదస్థపతి హిరణ్యధన్యునికొడుకు కల్యాణ
ధన్యుడు. అతడు గురువుగారిని శుశ్రూషిం
చడానికి వచ్చాడు. ఎలికిలాంటి ధనుర్వేదం
నిషిద్ధమనో మరేమిటో నోలేశాను. అనగో
అల్లాతాడు బహుమతి చేశాడు.

అర్జునుడు

ఇది అతని శిల్పమేనా?

శరశర్మ

ఔను. దానిమీద నుండి. (అర్జునుడు పరీ
క్షించుచుండును.) ధనుశ్శర్మా లక్ష్మశర్మా

కొట్టుకునేట్టున్నారు. గురుకులంలో ఈ
నయం తెలియబడకముందే తుంచెయ్యూ
(నిష్క్రమణము)

అర్జునుడు

గీ. గట్లుగా మాత్రే వంచులుగాగఁ గు
గమ్మిగాఁ దీతఁ బట్టెలుగాఁగఁ గూ
బెర, యమ్ముల చెప్పినయట్లు వినివే
నితినికరమున నున్నదాయేమి మనన

ఇతని ధనుస్సు పే రెంత మంచి యక్క
లతోఁ గూర్చు బడినదో?

శా. ఇంకా వీనికి విచ్చికాక గురుతో
నేలా పనుల్? వీని బా.

గాకంబుల్ గనుగొన్నచో నిరని
హస్తంబునందుండి వి

ల్లంకూరించిన యట్లు తోచెడిని గా
దా? యీమహావీరుడే

కింకా వింటిని నెత్తెనేని జగముల్
క్లిబంబులై పోవోకో?

ఇతడు దుర్యోధనునకే దక్కుచో? వే
పముననేనే యితనిఁ గాంతుఁగాక.

(నిష్క్రమణము)

ర. స్థలము

[అరణ్యమున ఒక పెద్దచెట్టు కొమ్మ
విండ్లు అంబులపొదులు తిలకింపబడి
డును. మట్టి ద్రోణుడు పుష్పాంశువు
చెట్టుక్రింది తిన్నెపై ఉంచును.]

మౌళరుడు

(మట్టిముద్దతో ప్రవేశించి అటు ఇటు ఒత్తు
అవమానించిన ఆయన్నేనా శుశ్రూషిం

మూలిన బాసతనం బ్రాహ్మణుడిది. త్రి
 స్థానో ఆఘాతానికి ప్రతిఘాతమేజబాబు.
 మృదుః డబ్బాడు - అనర్థాన్ని ధ్వజం
 అనర్థాన్ని సత్వంచేత, అవిద్యకు విద్య
 చావును చేచ్చి జయించ మంటాడు.
 2 పూర్వకాలపు బావన మాటలు.

ఇప్రతిమను చూచి) ఇతడు పూజచేసు
 మైదానంలోకి వెళ్లాడే! భక్తిచే ఇత
 గురువుకాని ఈమట్టిపెళ్లా? (పరికించి)
 0! ఇతఁ డన్నీ తిన్నఁగా ఎఱుంగఁడు.
 దేవతార్చనలో అంకిత లేదు. నేను కృపీ
 ని చేస్తాను. (చేసి) అమ్మకు అయ్యకు
 కలేదు. ఎవరి కొంఁప వారిదే. ద్రోణాచా
 న నేనూ చేస్తా. (చేసి) అయ్యా! గురు
 వాచూ! నేను సిసలైన బ్రాహ్మణుడే కదా!
 ర్చనం చెప్ప నన్ను వీరుట్టి చెయ్యండి!
 యి ఇటు తట్టి వికారముగా మార్చి) తమ
 గ్రహ. (కృపీదేవి ప్రక్కగా ఉండి) ఇహ
 జ చెయ్యాలి. పూవు లన్నీ మూయితుని
 జలో పరిసమాప్తము లవుతున్నవి. వాని
 లకు బదులు అక్షింతలు! అవిమాత్రమేమీ?
 దకు బదులు ఉళిక్కి. ఓంకృపీదేవత్యనమః,
 ద్రోణాచార్యాయనమః, ఓం బ్రహ్మణ
 తియాయనమః, ఓం త్రిమాచార్యాయ
 నమః, ఓం నిషాదనిషేధేనమః. ఓహో, విగ్గ
 గా అఁగ నూడదు. వివిధస్తే న స్నిక్తడ
 ంది చద గాయుస్తాడు.

నమ్మగోతు ఆగోచించుదు కల్యాణధన్వః
 ప్రసేషించును. మారకము తాను చేసిన
 తిమిలను వస్త్రముతో మూయును)

కల్యాణధన్వః

గీ. ఉదధి గన్ధంబునను దాఁగయున్న ముసలి
 చుక్కగుంపు సతుమరు నక్క గ్రద్ద
 మట్టి ద్రోణుని నవ్వగా మదిని దూఁచు
 నీ నిషాదుని తరముల యే తెలుగు.

మఱియు

ఉ. మానవు లేఁగరాని వన .
 మధ్యముచందు నివాసమున్న యే
 యేనుఁగు సిగముం బులియు
 నేను సివంగి మతేది యేదియుం
 గాని మనీయ బాహుపరి
 కల్పిత దీర్ఘధనుర్గుణధ్వనులే
 వీనులఁ బడ్డ వంగి పెద
 వీధులఁ బోవును గోవులో యనఁ.

పతంగ వేధతబ్దవేధ నెఱపెదను. మబ్బుల
 జీల్చెడ. వన నేమి? గురుకృప లేనివిద్య యేటి
 విద్య? ఆచార్యున కనుగ్రహము రాకపోయె.
 విద్యకు సార్థక్యము లేదాయె.

(తెరిలో పటపాధ్వనులు కేకలు కుక్క యజ
 పులు గర్జనములు బృంహితములు మొదలగు
 ధ్వనులు.)

మారకుడు

(వికటముగా లేచి) బాబో, బాబో! ఏమీ
 గందంగోళము? మా మీదికి యుద్ధానికి
 వస్తావా? రాండి రాండి. ద్రోణాచార్యు పెచ్చి
 నానలే ముగ్ధుని మా మట్టిద్రోణాచార్యును
 ప్రయోగిస్తాను.

కల్యాణధన్యుడు

చవి యెక్కినకొనిది కష్టభావము మోగి నప్పుడును. (చవిపై చేయిడికొని ఆకాశము దెసఁ జూచి)

నీ. ఆకాశమునయందు నాదినన్నగిరాజు
నడగలో యన రజఃపటల మెనఁగె
అల్పవిక్రముండు బ్రహ్మాక్షభాంజం బెక్కి
త్రొక్కినగతిఁ జెప్ప డెక్కుడాయె
ప్రకృతి మాఁగిరితిత్తిట్లు బుచ్చినయల్లు
వాయులోకమునందు వార్తపుట్టె
ప్రలయశంఖస్వని ప్రతికృతిగా ధరా
ధరకందరిము ప్రతిధ్వనుల నీనె
కొండగుహలందు దాగిన గూబతుటుము
ఘూఘూఘూయని యేడిచెఘూబ లదర
చెల్లలే నాదవిల్లు విద్యల్లల యన
మొలసెదీని బ్రాంకెదీని జేతిమీఁద కెలమి.

(తెరలో మిక్కిలముగా కుక్కమొఱుగు
విని వును. కల్యాణధన్యుఁ జాలకించి ప్రోగ
ప్రతిమకు నమస్కరించి)

గీ. భక్తి కుసుమాంబుతోడ నాఁర్య జేసి
అర్త రక్షణవై వేద్య మాచరింతు
నిజయదానం బానర్చి తృప్తిని గమింపు
మయ్య యాచార్యదేవ! మహానుభావ!

మారకుడు

ఈయన మనవద్దనుండి ఏమైనా పుచ్చుకుంటా
డుగాని మన కేమీ ఈయఁడు.

కల్యాణధన్యుడు

మన కిచ్చుట అపచారము. మనమేయిత్తము.
(తెరలో మరల కలకలము.)

గీ. శబ్ద మువసంహరించుచు శాంతిఁగొను
ధనువు నెత్తెను కల్యాణ ధన్యుఁ డిదిగ
మానబోకున్న వినుఁ డిదే మాదు వి
మీదు శబ్దంబు మిమ్మును మింగివైచె

మారకుడు

నేనుమాత్రం ఊరుకుంటానా హేమిటి?

కల్యాణధన్యుడు

(వృక్షస్కంధ మెక్కిచూచి) ఎవఁడో యె
యోధుఁడు కలువేపులతోనీ నీసకే వ
చున్నాఁడు.

మారకుడు

అమ్మ బాబో, నన్ను వదిలిపెట్టి చెట్టెక్కా
(అని చెట్టు ప్రాంత కిందఁ బడి లేచి భం
మభినయించును.)

కల్యాణ ధన్యుడు

బోరా! అది యెంత కుక్క!

గీ. నవ్యకౌర్యాగ్ని కీల నా నాల్క ప్రేల
కనులు నిప్పుల కొల్ములకరణఁ దనర
ముక్కుఁ జెమరలు తిమ్మఁబోలె నుబ్బ
గుక్కయిదిగాలిపిఱుదునుగోనఁగఁబో

మారకుడు

పల్లకాలతలుపు తీసి ఉంది. అన్నంకాస్తా
కుక్క తిడ్డపోలే ముందు నివేదనకు లో
నస్తుంది. ఇంతేకాక నా కీ అవ్వలో గుప్పె
మెతుకులైనా ముప్పిపుట్టపు మిత్రమా!
నింట్లోకి పోతున్నా, కుక్క నీ మీదికి వ
నన్ను పిలు. కరతీసుకోవస్తా. (ప్రతిమలతో

డి మీకు వైద్యం అంది వుంది. (అని తీసి
ని నిష్క్రమించును.)

కల్యాణధన్యుడు

చెట్టెక్కి ఈ కుక్క చావకుండును, మొఱుంగ
ను ఉండునటులు తూపులు వైచెదను.
ని దిగి విల్లు మొఱుంగుచును నిష్క్రమి
ంచును.]

౩. స్థలము

ముట్టియపై తూపులుగల వేలియు, దానిబరి
నించుచు ధనుష్పాదో యగు అర్జునుడును
వేసేసేతురు.]

అర్జునుడు

కావలసిన సైనికులింకను రాలేదేల? ఈతూపు
ని సరిగా ఆ చెట్టుపైనుండి వచ్చింది. ఆయంప
కావల తూపులును ఇవియు నొకటి. ఇవిరెప్పక
ల్యాణధన్యుడే. (మనకముఖమున బాణములు
యిచ్చింపుచును గాని ఆవి రాకుండును)
రా! ఊడబెఱకుటయు నాకుఁ జేతఁగా
లేదే? పూచుచుండువలె ముట్టె కలంకారము
గను, ముఖబంధముగను బెఱికినను రాకుండఁ
గను బాణప్రయోగము చేసిన యితినికా
కురువు? ఆహా, వీనిచే ద్రోణులచార్యులు.
కరము లితనిచే ధన్యములు. ఆ చాణక్య
చాణ. ఈతూపులేతూపులు. ఇసీ, నాబాహు
వులే? (అని దులిపి) ద్రోణుడు నా కథయ
మిడిను. దానికన్న శిరిగ్యములేదు. (అని తల
పంకించు చుండిగా ఇరువురు సైనికులు ప్రవేశి
ంతురు.)

౧ సైనికుడు

ఆమెలికిలాడే. (నిద్దేశించుచు) అదుగో, అదు
గో! ఆ చెట్టుమీఁద కోఁతిలాగా కూచున్నాఁడు
ఒక బాణంతో సరి.

౨ సైనికుడు

ఆ ఒక్కబాణం వెయ్యలేక పోయావేమే.
(అర్జునునితో) ఆమనిమీ ఆవిల్లు చూస్తే
ప్రాణాలావలించేట్లుంటుంది. ఏడిచిక్కడికిసరిగత్తు
కొచ్చిందా? కా నోట మాట రాలేదు. మూ
గాఁడై పోయాఁ డనుకున్నా. తమ కొఱకు
(అర్జునుఁ డాశ్చర్యము నటించును.) అర్జున్
పాద్యాలు తియారు చేస్తున్నాఁడు.

అర్జునుడు

మనము వడిగా అట కేగుదము.
[నిష్క్రమణము]

౬. స్థలము

[పాద్యము చేఱుచు మాఠరుఁడును ౧. సైని
కుఁడును అభిముఖులై ప్రవేశింతురు]

మాఠరుడు

పాద్యం, పాద్యం. (చూచి) ఓరీ దుష్ట సైని
కుఁడా! కోడికట్టువలె, కన్యాకుమారి - అగ్రం
వలె పొడుచుకొని మరీ వస్తున్నావు. పాద్యం
నీ కే కాఁబోలు!

౧. సైనికుడు

మహాదొడ్డ బాంబడవు! నీ తప్పు నా మీఁద
పారేస్తావే?

మాతరుడు

అదే గొప్పవారి లక్షణం.

(అర్జునుతో కల్యాణధన్వండును అర్జునుడును అభిముఖులై ప్రవేశింతురు. మాతరుడు పాద్య మిడును కల్యాణధన్వం డర్జుని మిడును; కుక్క పరువిడివచ్చును.)

మాతరుడు

ముందు దీని కర్ణ్యపాద్యా లివ్వాలి.

(కల్యాణధన్వండు నేర్పుతో కుక్కముట్టి పైని బాణములు తీయును. అర్జునుడు అసూయతో చూచుచుండును. కుక్కను బుచ్చగించి పైనికుఁ డావలికిఁ గొంపోవును.)

కల్యాణధన్వండు

(దోయలి యెగ్గి)

చ. భరతుని యన్వవాయమున

వాడవుగావున మాకు రాజ వా

శరవరవిద్య మాడుగురు

చంద్రకడన్ గ్రహించుపాంతు నా

దరుడవు నాడు పుణ్యవశ

లం జనుడెంచితి వయ్య! యీవనే

చరుఁ డిడు నాతిథేయమును

బాల దయం గయికొమ్మ, అర్జునా!

అర్జునుడు

'నేడు నిన్నుఁ జూచుటయే వేయివిందుల పెట్టు. కౌరవులకును మాకును రేఁత్రురీతి, (ప్రోణప్రతిమఁ గాంచి వినయవిసమితఁడై) కల్యాణధన్వా! ఆచార్యులకు నీ విషయము

విన్నవించి నీమాతిథేయమును స్వీకరిం జేయుదును.

కల్యాణధన్వండు

(తేటి పాఱుఁ జూచి ఆనందబాష్పములు! ఏమీ అకాలవర్షము!

ఉ. ఏమి మఱియ దేశికుని

నీడకుఁ దెత్తువె? యర్జునుండ, నీ

ప్రేమకు నెల్ల లేదె? విలు

విదైకునుం గొలబడ్డె నాగురు

స్వామికి వేనవేలు పద

పందనముల్ గురు దేవుఁ దెచ్చుచో

నామెయి నీ విశుద్ధచర

ణంబులకుం గునుమం బానర్చెదన్

(అని మోఁకారిలున్

అర్జునుడు

నేటికి మూడవనాటఁ దప్పక వత్తిము.

కల్యాణధన్వండు

దానుడు ధన్వండు.

అర్జునుడు

మంచిది మే మేగి వత్తిము.

(అర్జునుడు నిష్క్రమించి వెనుదిరుగఁ మాతరకల్యాణధన్వ లింకొకడెన వెను ది నిష్క్రమింతురు.)

అర్జునుడు

(వెనుదిరిగి చూచుచు) ఇతని శక్తి యంతఁ ఆటాటనవ్రేలు! ఆటాటనవ్రేలు.

[నిష్క్రమణము

౭. స్థలము

అవాల్చి అర్జునుడును, అతని జూచుచు
ద్రోణుడును ప్రవేశింతురు.]

అర్జునుడు

అరు నాకొకవర మిచ్చిన మాట మఱచితిరి.

ద్రోణుడు

వ్వి) నిన్నటి పరీక్షలో నీ విజయమే నామ
వమికి ప్రమాణము.

అర్జునుడు

న్నటి పరీక్షకు కల్యాణాభివృద్ధుడు వచ్చుచో
న్నటి ప్రబలమైన అప్రమాణము వేటొకటి
మండదు.

ద్రోణుడు

నలో) నిక్కమే. వాఁ డొకవీరావతార
యి. పూర్వజన్మముననే వానిది సిద్ధహస్తము.
ప్రతాపము! వసిష్ఠాన మేజీగియే వానిని
మేళించితిని. అతడు నీ కెటులు కాన
చ్చెను?

అర్జునుడు

య్యా! మీ కొంతఁడు కానుక యిడిన చాఁద
ని జూచితిని. నేనును ఒసరింపఁ బ్రయత్నించి
తినిగాని అది జల్లేదయ్యు గాతేదు. పిదప నతని
గాంచి నడివి కేగితిని. అతఁడు నావేణిపైఁ
కొన్నిమాపులు బఱపెను. అవి దాని మూతి
లంకాఁగియు. జీవితమునకు గవాలము. దాని
దీగము వానికడనే కలదు. అతని యంగుఠము
యంగుఠము.

నీ. అల్లవరాక్షసుం బను అత్తాగింబున
వేయిరేకులతోడ విచ్చుపూవు

బుదర్భములకు శిష్మునకు సౌందర్య

మాహాశ్యములు కేకమకుటకంబు

వీరు లందఱకును వినిగాగ నీక్షింప

నైన నజీవ దేవాలయంబు

కొలఁది రూపంబు చేకొని చెంగలించెడు

నాదిశేషుని ఘోరమైన పదగ

ఇతని యంగుఠము మని యెన్ను వాఁడ

దానిపై నున్నయది కన్నుగాని గోరె?

ఇయ్య నయ్యారె నాకును హృదయశ్యా

మిది నివేద్యము గురువున కెంత నీని.

ద్రోణుడు

చాలుఁగాలు వత్స!

క. నాకొమరునికంటెను మఱి

నాకంటెను ఛాత్రజనగణమ్ముల కంటె

నీకే గొప్పఁదనంబు

తేకురఁజేయుదను దొడ్లి చెక్కిన భంగికా.

అది యటుండె. అతని యునికియేద? అనినతో
మనము సంబంధము కలిగించుకొను తెటులు?

అర్జునుడు

(తలమెత్తి సంతసముతో) అతఁ డరిగ్యమునఁ
దమస్రతిమ నొండు ప్రతిష్ఠించి యాత్రతిమకు
ఇచ్చుటై ధనురభ్యాస మొనరించుచున్నాఁడు.
నేడే మాతనికి తమ దర్శనభాగ్యము లభింపఁ
జేయుదునని మాట యిచ్చితిని.

ద్రోణుడు

ఏమీ యద్భుత విశాచన్యాయము! దారి
తీయుము, దారితీయుము.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]

౮. ధర్మము

[వృక్షచేదిక యంతయు పరిష్కృతమై యుం
డును.]

కల్యాణధన్యుడు

లోని కెవరును రాకుంక మారకుని వనద్వార
పాంకునిగా నియమించితివి. ఇంక నా యాచా
చార్య పరిచర్య కాలంకము లేదు.

ఉ. ఈ సెల నేరు చేశికున

కిచ్చుక బాధ్యము చెట్టు లర్హవి
న్యాస మొనర్చుక లతిక

లన్నియు విచ్చిన పూలతోడుతగ

నేనలు చల్లుతం దృఢవి

శేషము లన్నియుఁ బీతకంబళో

ల్లానము నొందుఁగాక! నఫ

లం బగుఁగాక! నిపాదు కోరికల్.

గ. కరకాశలపున్ నికషము

శరమునకుం బరమగురువు సాక్షాన్మూర్తి
స్ఫురణము కల నాచైవం

బహుదేవతను నేడు నామహాభాగ్యమహా.

(అని వృత్తము చేయును)

ఆ. నాదు గురున కామె నామీద నామోద

మొంత పుణ్య మహామ యొక భాగ్య

మెట్టు లేదురుకొందు నేమెయి దోడ్పట్టు

నేమి యిస్తు మనమ, యిపుడుచెపుమ!

(ప్రతిమను జూచి)

అ. నీవు కరగి యెజ్జ చేరర పొదవా?

వారి నిటకుఁ గొంచు వత్తు వాళ్ళా?

నిన్ను వెమ్మి యన్న నీదు నదీ భక్తుని

నేడుపొందనిమ్ము నిండు సిద్ధి.

(అని భక్తుడ్రోణముతో ద్రోణప్రతిమ

విల్లించి సాగింబడియుండును. ద్రోణ

నులు ప్రవేశింతురు.)

ద్రోణుడు

(వడిగా కల్యాణధన్యుని నమింపించి తన

ఇట్టి భక్తి ముందను తొప్పుము. బల! ని

శిష్యునిగాఁ గొననందుకు నన్ను ప్రజ్ఞ

జేసితివి. (ప్రకాశము) వత్సా, లెమ్ము!

కల్యాణధన్యుడు

(చూచి) ఈప్రతిమనుండి వీ రావిభినించిన

ధన్యుడఁ బరమ ధన్యుడ! (మోతా

అనందంబునకుఁ జేర్చుకొని పోవును.)

ద్రోణుడు

వత్సా, లెమ్ము! 'అశ్వమేధా ధర్మము'

కల్యాణధన్యుడు

(లేచి, అనంద బాష్పములతో)

శా. నే జన్మియట సాధకం బిపుక యం

తేవాసిసామీప్య ము

వ్యాజంబా కృణే దామె రాగలిమి న

వ్యాసంగ మీడితె నే

వా, జన్మించితి వేటుజాతి నొగి మీ

పాదంబు లంటం జనక

గజల్ వాటు మనంబు తాఁకికొనఁగా
నా కీయరే యానతి?

ద్రోణుడు

౧) దండుల కంట తొందరయేమి?

కల్యాణ ధన్యుడు

నిడు!

చాపాచార్యుడు పాపములను నిత్యో

స్వచ్ఛాతునిం జూడఁగా

వ్యాపారించెనటే? నిషాదుడు గురు

ప్రాసాద మధించి తా

నే పోవంగఁ దలంప వచ్చితిర మీ

రే, యాశరీరంబు మీ

దే, పుణ్యావాము నేను నాకుఁ గొనుండి

యూనిష్యపూజాంజలిక.

ద్రోణుడు

దియేమి? నీవు నాకు శిష్యుడవ!

అర్జునుడు

(నలో) బయటివాడు పాశీనేక యుద్ధంగా,

బటివాడు గొడ్డుగే - యుద్ధము బున్నది.

కల్యాణ ధన్యుడు

కాముకాక నా కిదరులు ఆచార్యులు కాదు

రు. తాము నాకుఁ బ్రత్యక్షమున నిక్షేపించి

ను ఈ ప్రతిమయం దధివసించి శిక్షించితిరి.

అర్జునుడు

3) స్వ మాట

కల్యాణధన్యుఁ డగ్గనునకు నమస్కరింపును.)

ద్రోణుడు

పు మాద్రుతిమ నర్పించినది మాత్రమున

నాకు శిష్యుడ పెట్టు లయ్యెదవు?

చ. ఉదరమునందుఁ జోటిమట

యొక్కటి తిక్కఁగఁ నల్లి తొమ్మునం

దొదలఁగ నెత్తికొంట యను

నొక్కటి తిక్కఁగఁ దండ్రీ జ్ఞానము

గుదురఁగఁజేసి సాఖ్య మొడఁ

గూడఁగఁజేయుట నేసిఁ దైవమై

యొదవు గురుండు నీ కహహ

యూరక ముక్కనయూము నీ పంప.

కల్యాణధన్యుడు

(తనలో) నా కిది పరీక్షయ?

ద్రోణుడు

సీ. పాద పంచాపాదాధ్యోగనాటికము కా

మించి యెల్లపుడు కేవలవలయు

అర్జు చేరుకమున్న యరిసి యూయూకా

ర్యకలాపములను కేయంగవలయు

సమయంబు నేర్పరి చదువులలోమేల్ తి

రంబులవాని నేర్వంగవలయు

ఎంత వచ్చిననేని సుంత నద్దురు చెంతి

విలుబద్ద యొక్కింత విలువవలయు

దాసురీతిని ఒనులలోఁ దసరవలయుఁ

గొమగుని పోత భక్తిని గొనఁగవలయు

అధుని వంశాన విర్యను పొందనాయుఁ

గావసుడ శిష్యుడను నాఁగఁ గన్పడె?

కల్యాణధన్యుడు

అయ్యో, ఇంను నా దొనఁగేమి? పోనియి!

మీ శిష్యుడ కాదు వి మీరనుకొనుండు; తా

మాచార్యులు కాదు నీ ననుకొనను. ఇం దేమి

బాధ?

అర్జునుడు

బలే! శిష్యుఁ డనవలసిన మాట.

ద్రోణుడు

ఏమీ మధ్యస్థముడవో దామాస్థ్యములు చేయఁదలంచుచుంటివా?

(అని మధ్యస్థునిమీను కానితో నిన్ని వైచును. కల్యాణధన్వుడును, అర్జునుడును ఎత్తి పట్టుచును. ద్రోణుడు మరలఁ జెప్పును. కల్యాణధన్వుడు మరల ఎత్తిపట్టును.)

ఓరీ నిపాదా! నీవు చానిన ముట్టురాను నీవు నా శిష్యుడవు కావు.

కల్యాణ ధన్వుడు

(చెప్పు మూడికొని) ఇది కళ్యాణరీతి. (ప్రకాశము) అయ్యా,

నీ. ఉండునదా నేను చంకిమ బగు వనం బున మధ్యమున గండుబులులదండ
పుట్టినదా నేను పుణ్యాత్ముఁ డను పేరు
దాల్చియున్న హిరణ్యధన్వునకును
జట్టినదా యేను ప్రతిమలో నెలకొన్న
భవదీయ రమణీయ పాదయుగళి
నేర్చినదా నేను నియమపుర్యకముగా
నతిభక్తి ననవద్య నస్తు విద్య
మేడినియు నాకసంబును మీఁదఁబడిన
నాడి లేప్పను దూ పూర కవలఁ బఱప
కాదు ముమ్మాటికిని గాదుగాద టనిన
నేను మూడిమ్యుని గాకవోను నిజము.

అర్జునుడు

(తనలో) ఇది సమయము.

ద్రోణుడు

ఓరీ, నీవు మూకు శిష్యుడవ నేని గురు జ
నిమ్ము, ఇమ్ము, ఇమ్ము.

కల్యాణ ధన్వుడు

(మరిచెముతో ద్రోణుని ప్రదక్షిణించి వె
కారించి) దేవా!

నీ. అవిగోచకానుఁడువేలకనినోవులుకు
పాదుగులు గలవి యర్జునముదా.

(అర్జునుడు ద్రోణునినఁగొంచి చెప్పరించున

ద్రోణుడు

నేను గొల్లఁడఁగాను.

కల్యాణ ధన్వుడు

అదె నాచరిజనంబు మది కింపితంబైన
పనిపాట లొనరించు పటిమకలదు.

(అర్జునుడు ద్రోణునినఁగొంచి చెప్పరించున

ద్రోణుడు

నేను రాజనా?

కల్యాణ ధన్వుడు

అవియ భండారంబు లందుకొనుం డంద
సమితములే హేమర్యోములు కల

(అర్జునుడు ద్రోణునినఁగొంచి చెప్పరించున

ద్రోణుడు

నన్ను యత్నునిఁ జేయవలదు.

కల్యాణ ధన్వుడు

ఇది నాదు మెముచాలనదిగియున్న దిక్క

దీప్తార్థసిద్ధుల నిది యొనర్చు.

(అర్జునుడు కల్యాణధన్వుని పాట ప్రే
జూచును.)

ద్రోణుడు

ఈధనంబును నీగోవు లీజనంబు

లీ శరీరం బిదియు నెల్ల నేల నాకు?

ఇత్తువో లేదో నీయిచ్చ

కల్యాణ ధన్యుడు

కను సందియమా?

ద్రోణుడు

యిత్తువే

కోపియిమ్మోము, చక్షుగలగున్ ముఖము.

కల్యాణ ధన్యుడు

అప్పుడు నన్ను ఖడ్గమును నిరాయుధుల బెట్టి
చక్షుగలగున్ ముఖమును దిద్దివేసి నెత్తుటదోగూ
నిని జేరనిదికొని)

వంకరశోభనం బూదలి

స్వయ్య చింతింపు శత్రువులచే

బింబులు లేని యాహుతుని

క్రీల్ గురునక్షిణగాఁగ నీచిఁగాఁ

గొంకెద గళిక్రేద! యిది

గోఁ గొనుమయ్య! యఖండకుండలా

లంకృతిముగా మహారుధిర

లాభిత మోగిలఁ గోసి యిచ్చెదఁ .

నిది కత్తిమెత్తఁగాఁ బట్టకొని)

ద్రోణుడు

త్సా! కలను వలకు. నాచ భీష్మ మింతయే.

(అనంద బాహుములతో) నీ వేకలవృక్షవే
కాని అనేకలవృక్షవృక్ష కావు.

(ఏకలవృక్షుడు అంగుష్ఠమును ద్రోణున కిడును.
ద్రోణుడు వడ్డునున కిడును. అప్పుడును లజ్జ
భయసంభ్రమములతో నైకొనును.)

ద్రోణుడు

(కనలో) నేనికనికి దేశికుడనా; ఇతఁడే నాకు
దేశికుఁడా? (అకలవృక్ష నాటింగనము చేసికొని)
వత్సా, కల్యాణధన్వా!

నీ నిర్మితం బగు గురుభక్తి నిర్మల గొల్పె
గొంటి నాపేరు నెల్ల సంసుక్త మిచ్చి
ఎకలవ్యాధిభానంబు నీకుఁ జెల్ల
నప్రతిష్ఠయె నాకుఁ బ్రియమ్ము సుమ్ము.

భరతవాక్యము

ఉ గాలియు నీరీ చందముగ

జ్ఞాన ము దండకసామృతము ధీ

కాలుగు యోగ్యమైన జన

సంతతి కిత్తురుగాక! బ్రాహ్మణుల

పాంకులైన క్షిత్రియులు

క్షేత్రస్థులు మోద్రులు నన్నదమ్ములం

బోలెను నైకమత్యమును

బొందచు నుండరుగాత మెప్పుడుక.

శ్రీమద్భక్తశాస్త్రభూమి పవిత్ర - ముద్ధానురాగింబు పుష్పించియుంట,
 కామోచియుంటు లిక్కలు గట్టి నేక-రూప చంద్రదాశింబున నిండు
 విహారింబుతో యందు వేడ్క పెచ్చితిని - కాని నీదేహముల్ కానరావోయి
 న మెవ నుంటివో ముకుండి వేగ - విహవాసురీను విడిచిపు నాగ!

మనమనోగతిములో మర్మాంశ్చ - సాగ్రదశమాలముల్ తెరిణంబు ముగి,
 ద్వైతభావము లేని ప్రణయయామినులు - గడిచె నీకొలదిగట్టులం దెన్నె,
 కుసుమశృంగులములు గూర్చి నిన్నెచట - బుంబించియుంటి నాగ్రాంతింబునాగె,
 కాటుకకన్నులం గావ్యలై వాణు - విరహశ్రుకణముల విడువంగివారి.

నామనోరథియులు పెట్టిలం గలియ - పెద కెమకొలుచు వి ద్వేరతాంమున
 ప్రణయప్రాయంబు లగిలించుమన్న - అపొదవ్యజ్యోతి మాత్రవంశోచ్చ -
 పాటంధరకాంతి పెనమాలిపోయ్య - దిబ్బుభిమ్ములెల్ల తిమింపరాములై
 గాధమ్మలై కప్పెం సొముకీటలి; - బ్రతుకు దూరింబయ్య రిమా! నా కుక

విశ్రాంతమాధిలో విజువిశ్వంబు - వైవిధ్యకల్పె శాంపుల మూని
 శోభనస్పృశి శ్రాంతి కైకొనగి, - ఈలవాటిమ్ముల పెరిగెనెక
 తానానమ్మున కగ్ధిమామంటి - కరుణానుభావ్యమ్మి గురించు నాకు
 వ్యాపక దయుతు బాపు బృందావనంబ! - వేడిబట్టూర్పుల వేడుమన్నాను.

తారాంధ్రమ్మునం దిదిగితి లేను - తారకతార! నాతామల వాయు
 నెమ్మిదిధమ్ము లెమ్మునం దనర - జలతారుశాయివు బానువు లంట,
 చిలుకవ్వివెన్నెలల్ చిందియవాని - నవనవోన్నేడనానందరావమ్మ
 మ్రోమలు చిగిరించు మోహనమే - గోపాలబాలునిం బాచరే కళం!

అనందకేళీవిహారపైకశమె - నాచిన్ని కృష్ణుడు నను బాయుకాన
 బహుళదళభుమినింకింబు బమ్మ - కాళిందిత్తి! నా కామల వేదాదు
 తిలిపూబాదలంకు దొంగియున్నాడో - శ్యామసుందరు నే నా న్యోన్య మరుదు
 వాపోవురాధికా పరిదేవనంబు - గడసారి పిలుపుగా గ్రహించువు మనుము.

కావేరి

రాయసం వేంకట శివుడు గారు వ్రాసినది

త.రా.

సంవత్సరమునకు పట్టణ మేగి, 'పాద్య' కేసుకలు గాది, మరల వచ్చుచువును, బహుళ తీర్పుకొనుట కొక ట్టునీడ నివారించితి. అది 'మొదటి' పాద్య ప్రతి పాద్యంకి, దీర్ఘ విచారమున మునిగినదానినెలె నగ డెను. కొంతసేపటి కామి కనుగవకుండి దిన్న రావ్యు యవులు శేల రా లెను. దుఃఖమాగక యా యంగన వి యలనుండి ముక్తిదలనంతి నభవమితముగ ప్రసరింప నగను, శేలకొలది ప్రేక్షకుల వానంపమునఁ దెచ్చికి పొక కీడుతి వ్యాపయము శేల గుఱివోమముల నుండెదా యని నే నచ్చేరువెండి మాయుండెగా, పక్కరకోకమున నామె మరి తప్పిపోవుదానినెలె యొగను. ఆపద బంధుమ్యమున వెదకికొనదు. చివరైన నీ వా ప్రేమియై యోయి, "కోకింపకవ్యా! నీమి ని నామావారము?" అని ప్రశ్నించెరిని. తెలుగు నామాలులు నెవరు నెదిరి కూచురి, ఒకనియనునకుఁ గిన్న తొడి, మీదారిని మీరు పొందకూర్చి!" అని యలలమున మిల్లగ నెనెను. "చెప్పివ్యా నీవంటి. నీ కరి విచార మున మునిగిపోవుచున్నావు. నీ కోర్కెదాగ్గువా చెప్పి గును లేకవావులనెలె శేల నచ్చివాను" అని పరీక్షితి. నామాలుల మిథోపలేపయముచేయుటకు మాటుగ నా

నానిని చంపి నచంతి ప్రజ్వలించుకీనెను, కొంతసేపటి కా వా కొంతి కాంతి బయటాల్పెను. అప్పు నా ప్రేమి యులు నుమాని, మిఁచెలునచంపి గర్భిగు మునుకొని "మావ్యం

పండి, నా ముఱికాగలము దేవునికి యెటుక! నా ను లెదు తీర్పుగలగు!" అని పులిల ముఱింపదోగా నే నూకలెండి, నీవంటి దెచ్చునిని కేడితిని. ఆమె యపు డిట్లు చెప్పదొడంగెను:—

"దక్షిణాదిని మాయవరముదగ్గర మారంబాకము పుట్టిల్లు. నాంధ్రుని కావేరిగోమున నొక గ్రామమున నుద్యోగమున నుండినపుడు నేనా పుట్టింపున, నాకు

‘కావేరి! యనుచును పెట్టిరి. తిరిగివచ్చుట కల్లును ముద్దులు తెనుచున్నా వాడు నాంబ సంబాధనను బట్టి నున్నది చిన్నవాడే పండ్లకున్నాడు. కాని, వివాహమైన కొద్దికాలముననే నా శుభాప్తి-కమున భిన్నమని పోయెను. నాకు సంభవించిన విపత్తునకు చెంగపెట్టుకొని మరలనే యంత బుద్ధిగవలెను. నన్ను నా శిష్యులను పెండ్లిగఁ దాడు చెంగజాలక, వీండ్లుగచెచినను మాత్రంబే చెంగవినాటు పాలమూలు కిల్ల వలె నను పెండ్లి యాడెను. పాలమూలుపడుదులు పరమధూర్తలు. కావున రమణుడు వచ్చినప్పుడినుకే నా నా పరిత్యాగ నానినను సరితల్లి ప్రేమయి! నా శిష్యులను నా మునిగోలలలో నా పర్యావృతి కట్టెయ్యుటకును, నుపదించి కొట్టు నామెనే (అమ్మా! అమ్మా!) యని పిలిచి నానింజేపుట కొనియుండుటచేత కావలెను, అట్లు యాంబ ప్రేమ పోయెను! నాయం దాముల్లారికి దయాలేకమును లేదు. నా కామయంబు విశ్లేషముండెను. తల్లి బుద్ధిగవలెనది కారణమున విడిచివ మాటు పట్టి మాట్లాడి బుద్ధిగఁ గారకమని నేరే పుటచేసి, ఆమెయం దెవరిమితి స్వేచ్ఛలుగనూని యుంటిని. ఇయ్యంతోపాటు నా ముత్యపు యశోవ్యక్తి కైరమున పడెను. ప్రాధురేణి విశిష్టమైన నామెలు యశుభమని నన్నామె రేపగించుచుండును; సరితల్లి మా కాగర్భశ్రుతిని నేను బరిగణించుచుండును. మా జగడములు పాపము మా నాయన మంగ్యాంబిని తొలఁగించెను. ఇరువురలో నెవరిని నిందించుటకును వోరు కాక, మాత్రంబి లోలోననే కుతులుచుండెను. నేను గాఢపాపము గాంచినవలెను. ఈ గృహవిప్రములకు నేనె నని ప్రశ్నని గ్రహించి, ప్రతిపత్తి నునియ్యునెవరినని యెన్నో ప్రయత్నములు చేసితిని. కాని, మాసరియన్ని ముఖావధింబి యంత కష్టమునకాక, ఆమె కనులబడెననే, ఇన్న కష్టమున నుపదించుచుండును! నన్ను జూచిన నా పాపంబెప్పుడుగ నాగ్రహ మున్నగుచుండును. ఇంక నాయంబు మా యిద్దఱుఁ డొత్తుగరియ దని యాధిపతికొని, ఆమె యడలు నుండవలసివేద కావున, నేనే గృహము నిడిచిపోవుట యుక్తమని యాదనచెసితిని. కాని, నే నెట్లుపోవుదును? నానినను

లేని గూఁడుబడును నెంత నొక్కప్పుడును! అట్టి గతులలో నా లేది డిక్కు?

“నాతోఁగవచ్చును పలువులందునవును, ఒక్కరి తిటి మాపరియన్ని నమ్ముజూచి, పుట్టుకుంక చతులె మను నీడింపక, ఏ వీరేశలింగము నాయనో మాటునునువు చేసికొని హాయిగ మనుమంబుగా నుక నన్ను విష్ణుమందును. ఈ మాటలనుబట్టి, తెలు దిగమున కీ వీరేశలింగముపంతులు విధవావివాహములు పంపియింపవలె నాకుఁ తెలియలేదు. అప్పుడులేన నాకు మంచి విరుదు ప్రాప్తించినవో నా కష్టము గట్టెట్లునని నేడలపోసి, ఒక నాఁడు మాత్రంబి (కావ) పోయినపుడు, రాత్రినేక నిలు వెడలితిని. అత్తన పెట్టిన కొద్దిపగలును నామాటలో చేసికొని, వి యలుచేసితిని.

“నాకు, ‘వీరేశలింగము’, ‘గోదావరి’, య రెండనూలులు తిప్ప, ఉత్తరది సెప్పునైదుగా యపు చేమియుఁ దెలియకు. ఆప్రాంతములందరి భా వూడ నాకు రాదు. ఎటులో రాజమండ్రి పురమున వీరేశలింగముగారి తోటలో పాపమిడితిని. ఆ మ నీయుని పాదముల కరణి, నశ్చోక యుంటివాఁ జేయుచుం చేసితిని. ఆయన నారి గండెగలవాఁ కాని, బొత్తిగ తమిళ మెఱుంగడు. కావేరిగూఁడు నా చేత నాయనకు నోటకలగును! కొంచెము గొనినచో మంచి సంబంధమునెట్లుననియును చె ప్తె. నా శిక్షణలందరి బ్యాచేసితిని, కాని నుండ వెంటి లేకుండు నికప్పుడుపాపపుడికి నాకు తెల్లవాఁ తోడకు నచ్చెను. ఇంక విడునురాళ్లంబి పడముల గూ యగ్యకామ నే కల్లు స్వేచ్ఛలనుక ఆము నెల్లదిన నా చదువున మార్చేమియుఁ గలంక లేదు!

“ఒక నాఁటిబిడ్డవాళ్ళము పంతులవచ్చు. వి నంబి, ‘కావేరి! నీకిక విద్య రాదు. చదువురానిదా డక్కని పంబంగపెట్లు ననుకూరును! ఏదోయొకదాని నీవు పది పెట్టుకొనవలెను. ఇదిగో యాయనను నా తివా? యని నలువది పదిగిరములప్రాయముగల దా

ని జూపెను. అందు కేయకాక్షము కేకున్నను,
నిధూనితి గలవట. ముగూది పురుషులు మొగము

నముగించి ముందెను. మెల్లకన్నులువూపు ! కొంచె
నానింనుకొని ముందే పెన్నవని యప్పటికిని దిద్దింపు
నిబోయి, అంతయుంకాదు మి పంతులు పంపించితిని.
(పై ప్రసంగము కన్నీటి ధారలచే నేవాలానాని
యవద్యములు కడిగితిని. నా కేసంబంధము పనికి
రాదు. నేనొక పంబంధము మిగుల్పడెనియు దైవ్య
నో పొందితి. నీమీద నేని యిప్పు తినిరాంతకులనుగ
నదుకొమ్మంటిని. ఇంక కొంత గడుదివికావో,
మృగము జరిగి నెను మెల్లించెనని పలికితిని. పంతు
ని జూచిని, 'కావోకావో! గురువునుండును. నీ పెండ్లి
నది నుండు నాదెనుకే! ' అని నమ్మించుచునేనెను.

"నేను ప్రేమలోపావునట్లు దిద్ది, కనులుబొత్తలు
మెల్ల ముందున, నావిష్ణులో నాచ్చేమియుం గాన
చేరను! ఒకనాడు పంతులు నాకు గలుగుపంపి,
కావోకావో! మంచి పంబంధముచ్చివది. నీ జన్మిష్ట
కమున, నుండు విద్యాధిపతి, ఉద్యోగమును.
అగ్రాణింనును, అ కేవలములు పొడింపని వివాహ
ములు జరుగుదుందుమకదా! నరునిది పేరొందిన వెలమ
లము. నీ కేసంబంధము పట్టుతిమని తలంతును! ' అని

చెప్పెను. వెంటనే నేను పంతులతో, 'బాబయ్య గారూ!
నరువురాని నన్ను కులము ముక్కునివానికి నట్లు భోగంకి!
ప్రేమపడి నేనింతయుగముచెప్పివది తామ్రుని పెండ్లాడు
లను గారు నుమంకి! ఏయన్నన, నేమిన్నను, బాబ్బా
నునిత నేన్నయంకి! ' అని చెప్పిచేసితిని. పంతులు
మంగోపి. ఈనూలుల కామన నాద్రాకానా దెమోలు.
కావో! చెప్పి పంబంధమును, నీకు నరుతుమి యంబ
నేను- ట్టి పంబంధమును నీకు నచ్చునునీను! ఎంత
కాలము విన్నగింజాల గును భరింనుననునాన్నావ? !
అనుపంతుల నిమిషము నేనాచునానానా నానానా నీరు
గిట్టుండిగను. వెంట, పంతులు, నాకొకకరిమిగాని
నానెన్న మెత్తది నాకన్నీరు కుంక గాంధు జాబక,
కావో! నీమిచ్చిన ప్రసంగమేమియు నేను. నీయిష్ట
యచెప్పివానికి నీవ్విచ్చెనుకే! ' అని యామని
నన్నోదార్చి పంకినైచెను. ఇంతకొక నానినెచ్చిని పంబం
ధమునకొక ముప్పు కొంతునని నేను నుండున నీవ్వియించు
కొంటిని.

"నీస్మృతి నొకవెలకు మిటియొక పంబంధము
చెప్పెను. ఇప్పుటి నొకడు బ్రాహ్మణమును. వెనక
నానొకటి కలగొనుములు గలవాడు. విద్య యంతక
నేమికి పట్టెనునొకగనుగానన్నన, విద్యలోకైరా
గలవాడు. నేను 'నర'యంటిని.

౪

"అనంతపురిముని నంకినరొక మనివాణమునకు
పెద్దలనేకులు చెప్పియుంటి. పెండ్లియని కొంతకాలము
మంతును మేమాపట్టణమున నొకచిన్నయింట్లు గాపురముం
టిమి. నాపనికి పంబంధము తిమ్మనానెచ్చెనా, నొప్పవారి
ప్రాప్తుల మమ్మ పురముగాని పెద్దలు సమ్మానించుచు
చెప్పిరి. నలునానొక కలయైతి తిరిగెకొక గుమ్మ మిన్నా
ర్లకు నాకు పట్టివదిగనాయని యానంబంధిగిచ్చెతిని.

"కాని, పంబంధాస్మయ కెచ్చెనను, కావో పెద్ద
వెలమ విద్యకాలములో నా నొకచిన్నాగ్గములు సమప
పావునుండును! నాపేరిమిటి తలయగ తినిగిగింతులు
తలపాపి దైవ్యుండునుండును. నీతిమ నీవెనమునకు

పరిపాదించి చదివినట్లుగానుండును. ఎంతి కేటగిరి
యొకానుమున్నట్టిది నే కేటగిరియే నను నాపరిప
యించుకొన్నట్లుగానుండును ! అయిన అంపినిగొనిపండ్ల
కట్టలు పొందుదును!

* * * * *

“నవదేశమునందు కేరళపుత్తిమూరిన తిలకవలయును
లవని గూయూరిలమనునది నాకు ఒకనామగానున
నొకటికొదాయి, ఎప్పటికిని తిరిగి రాకుండెను! దిశి
యను నేనేమి చేయుగలను? ఈమారదేశమున నాకు
నిక్కానా? ఇందుమున నాచేతి పంతుని నుల తీసి
పోయిరి.

“ప్రాకారముగలయుగొక పంపురకాళిమానుల
నున్నయులన పరికాపులునది ముంపిని, ముంబునాక
కంటక ప్రామామై, ఇంబదేగనియు, నీరికలేవనియు,
నారు నన్ను విసరిట్టుముండిరి! ఒక పేద ప్రామాని
నామియ జాలిగొని, ఉపావాసముచేసిగొని కింపరాదా
యిరి బోధించెను. విను, నాతిరిపమున విన్నుమా
పొదిల్లెను! విద్వంసులగురులకు ద్విమేల! యి
దేరికొని నియ్యముగలము కలములను విడిగొను
చుండిరి. “నీరుమొడిగినరాదా? యని కొంఱుకు
‘పంబుకువరగూడదా? యని కొంఱుకు, హిరో
క్షుల ప్రామామనీకా, ప్రామామనీకాను నామత్రం
తిమోగిన వారెరుకు నన్యపములకు నిమింపనొల్లదు
కదా!

౫

“ఎంతకాలమునకును నాపెరిమిటి సమాచారము
తెలియకుండెను ఇట్లు కొంతమోరి యువాత్తుని నాకు
లిపిముగిలెనుకు గుర్తయకాగా, నోదారియొక్కన
ముంబియూరి మొకకు నాకన్నుల కగలదెను. అది
యలెనూటలు నాపినుల కన్పితప్రాయ మయ్యెను.
కానీనీగమున బంధువులతోడి ప్రాప్తపుముఖపరములు
నాకు బ్రతికిచ్చెను. ఏకానిన నాకీప్రతిభులనాడె
సోదకులయ్యెను. నాపుకొన్నగొను ప్రియమితునివలె
నాతియు నన్నదాప్తియెను, నానయనములనుండి

యనందానువులు విన్నట్టి మానసు! రాజుల హేళన
మున తానుంకిన వారయినవసులును, అతడు వా
బడియెను, నాకు మున్నోరికలము నాపింను
దెను. విశేషమున ముగియు నా కేరళకళిగొ
యిపునునది నాకన్నుల నాకు నోదారియొక్క
అనిపలుకులు నేదెరియొగిలని, యిరి విక్సించి, వ
చొప్పున నడవ నీడముగనుంట్రి.

“చెప్పితిరిగో! ననకుం చెప్పనంపారయ గ
నియు, అచట నేమి సుఖశీలము చేతుండు నని
నాకు నన్నుమొందెను. నాకీతిగూమున నావల
నిట్టి పాయచీకనా! తిరిగి ప్రుట్టినింకలెతోయన,
మరు తీరింనునా కేరళనో నామూరకు బకున
తిని. నాగ్గుల సామ్యునియు నేడునులనేత, నా
గూగతకర్తులు మొదలితురియే భరించెను. తెయ
తినిగోరెనె నన్నాకానుతినింబాము ప్రియమొక్క
కొనిపోవున నేనెంచితిని. కాని నుగిడెయ్యాయే
పరుల చెప్పునాంబ కానిది, నాచేతి న్నాను పరమ
దక, న్నాని తిలయచేయు నునానాదెగల ప్ర
గొనెడియే తాన్ని చేసితిరి మొరియగు చెయ
పున, నాని బుద్ధికులము గొనియాడితిరి, కా

“మొదలితురి యొకడు నాకన్నుల కగవదెను.”

గానదాపుగామన పుష్పాక్షయే శేష్యు శేషియో
 యో? మొదలొకరు నిజమగు పరలోపకారచిరయే గల
 యోగిని, పుష్పకాలమైన వాడుకలయింపనే పగు
 యుచుచేయరా? ఎప్పుటికప్పుడు వాజమాఖిప్పులు
 లచ్చయింపలకు బట్టచే, సామ్యునివయమే గూఢచి
 కిచ్చుచి నేగగించితిని. ఇంతేకే నన్నేగగించితిని
 కే, తానందుచూలయన లభమునొందు గోరుచు
 యో? ఏమనుకొనుచును, ఏమి చేయుచును,
 ఎటు వోయినుండెను. వ్రాయుచువచ్చినవా కీకే దే
 గోహయచేయ సాహసించును? ఎప్పుడు విడిచిగుడ్డకేము
 గచితముననో, ఆతడయిందే వీనిని విడిచాడెచ్చును
 దాయని తలంచి, ప్రయత్నిస్తే నేను ముట్టునుంటింటి.

౬

పట్టణముచేరిన యొక నెలఁతమను, వాకొక
 యింట చిట్టిగదియొకటి వుండెనుగాను మిడిక్కి పట్టెను.
 నెలఁత గావలసినసామ్యు కూడ తానే పట్టుబడిపె
 ట్టెను. రెయిలుకొమ్మలకు, మొదటినెల ప్పయింపుల
 కు, మాటు కూసాయ లాతఁడు తొక్కివెచ్చెను. ఈసా
 మ్యునకు వాచే వొకపట్టణము వ్రాయించుకొనెను. ఈపట్ట
 ణముగా కూడునాలుగు నెలలు గడచెను. వామియ
 మ్ములు సాహాయ లిప్పుడు పోలేర్చి, సామ్యుయింప
 దుతఁడు నన్నొర్తుడుచేసెను. నేనెట్లు వారి యప్పు
 క్కగలను? వాకేవైన పృథివియొంటి, ఇంతాకావ
 ట్టకొమ్మని చేసగా, ఏదో, నీకొమ్మననగా ముడిచి
 గానినది మొదలొకరు మానముతో, గొన్నిసమయంప
 పిను. నేనెన్నిసాదులు కొరినను వాకుఁ దనవారిని
 కాపింపకుండుటయు, ఎప్పుడ పట్టికట్టి వారా! పెంప
 కుండుటయుఁ జూచి, యాతనితీరు తానుగలేదని నేర్చి
 తిల్లితిని. ఐన నేనొకరి కలయింపి తట్టుచుకొనుట ఎప్పుడో
 వాచిన్నచిన్న పగ లిడింజుకే యమ్మివచ్చితిని. తరించు
 పోతే వారాధ్యుని లేవపుడు, వాకొమ్మలో నొప్పుకీసమయ
 మన వాకుకొడుపడి, వాయప్పు లచ్చుకొందురు?

“ఎట్టకేలకు, మొదలియారి యొకవలు వికేద
 మయ్యెను. తన యప్పుచెల్లెంపుమని యాతఁడు మరల

నమ్మ నిర్బంధించెను. వా నొచ్చిరూపు యో కమలేయ
 గా, “మీరే గూలోయింతుకావంతి!” యని యాతఁడు
 చెప్పిచేసెను. కొన్నిసమయలనుండి నమ్మ వానిని కిత్తి
 ప్రేమయిన నొకర్నియు స్త్రీలు వాబడకుంట్టి, వాతో
 మాటాడి పోవుచుంటి. వా చిలేదే మనలు దానిద్రవ్య

యూధింపి కింప పుకనవలెదైత స్త్రీలను వామెలు,
 కనుమల పగు చేర్చుచుంటి. నమ్మి చే ప్రశ్నింపగా
 వాడు నొకరికప్పు నొక్కమల కేమిగొనున యనియును,
 కితి మిక్కిలివా పట్టి ప్రేమి మనియును, సాపయచేయని
 మనుక స్త్రీలపంజరము ముట్టు కైవఁ గానరావనియును,
 వాడు చేవాఁడోప న్యాయము గావించి! వారి మాటల
 వాదమును, ముడిచివారి యట్టమును వా కిప్పుడు
 విచ్చుచున్నాను : వాకీన ముమ్మగొనయి నేను సామ్యు
 గడింపవలయునని!

“ఈసంగతి గ్రహించిన కొన్ని దినములనంతకును,
 వాడు మొదలియారియొకరి కిచ్చ నెలవిగాని కోపము
 జనించెను. వాబడ వాగోలలో తలయ రాకుండుట
 వలననే, వాని ముగియన లెలవినది! కాని, పట్టి కోపము

నా ముఖము కోగించి, నా బిట్టమీద తయి
 "నీవు బోయి పట్టానువంటివా!" అని హెచ్చరి
 తి. "పరంబులేమిట్టా!" యని నేనొక గండువేసి
 కరస్పర్శము చేసిరి. చిన్ని వాడు కళాశాలలో
 హాజరునుండి పరంబులే మిట్టను బుగ్గవీస
 పెంచి, కాపురు బిల్లిని లెం గావించెను! ఎరి
 ట్టును వారిది! అరి డిట్టును రమ్మకాళలో జొక
 యుక్కోగి. నా సమాచారము వే హితునికి
 హతుగఁ దెలిపి వానికి బిడ్డలోనరించిరి. ఎత్తు
 ను చూచి నాపునా, నాబోనోగి మామంగి యెత్తు
 నుర్పించునా యని నే నుద్విగులూరుచుంటిమి.
 మియేనా నీవెల్లెలు పంతువా!" అని యుక్కడు
 పని సమీపించి, "అమ్మా! పసిల్లవను నీకేనా యింత
 పందినది!" యని పడితి. "మొదల్యానీ! నీకేనా ఇంత
 పితిని!" అని వానిని పంబోధించెను. "అది కాదండీ!"
 విజ్ఞాపింపు. మొదలగారు తొక గారి మంచవస
 నగిని, యాయనతో సంభాషించి పట్టపిండిచెను.
 మెలుములతోఁ గూడిన బట్టకాలపు మేఘము
 తయిను గట్టు గట్టిందిరీతిని, కోవాద్దిరిమను నా
 కోగి మిట్టను ముడతలుపడ, "రెండలరాణిఁదా
 మాటుని చెప్పెను నీకు బాధిరాకున్నదీ!" అని
 కం గురి, చేరిమన్న వెంకిటాన్న చెత్తమతో
 తిరుగు చేరిమిట్టు బంబు ప్రాసముట్టు చేసి
 పుట్టాపును రాత్రి లాఘామంది, తెల్లవార
 ట్టియు ముద్ది కేళు పట్టు!" అని తిరి తాచేదాగున
 దువొంద, నావైపునుండి జరిగి, "పరబ్రహ్మము
 బూని పు నీ పట్టికి నీటిరాత్రి వాయులు విడిచి.
 ముది మెలూ నాక్కునుకాఁగానే, నీవు వర్షిష్టా
 యు. పట్టు నీ పట్టుని నీ సాక్కుము వెంటనే
 పుగించును నీ!" అని నొరచెట్టి, మమ్మూను తిన
 బాతుగఁ గొనిపోయి పని పట్టి. కార, కొన్ని
 గును ను బంబులచేర, నే నావాచే రెయిలులో
 తెలిచి చెట్టి, మెత్తపెం వాని. ది నా కి మలఁ గను
 డచేయు. ముదిరియాగుతోఁ గొన్ని మాటలాడ
 తి వేసిరి. ఆ ముద్దితో నొక ప్రసంగముచేయు

నలవని వామిగుండు వారించుచున్నను, నేను ముచ్చరి
 యారని సమీపించితిని. ఇప్పు డాతడు ముచ్చము దిగి
 యున్నాడని! తిరుగు కాచేరికిని పంబుధించి కాకిరము
 లన్నియు వాడు నానుంగు ప్పడి, "ఇది యన్నీయు
 చెల్లువేసి యిచ్చెదను. మీ రిందల కిచ్చెరుమనిన మాటు

రూపాయిలు నా కిప్పించిరి. ఇతఁడును కాచేరికి
 నాకు చెట్టి తిగానాను ముచ్చరి!" అని ముచ్చరిగాగు
 చెప్పివేరిన ఆ ముచ్చరితో రాతరి బంబుయ, అట్టి
 వారలను ప్రసంగము కడిపెను. నీ తోఁ ప్రభుత్వ
 దొంగిలను వాడు గత్తూరినాయ, పంబులముగ్గి
 పొప్పరించుచున్నను, నా మాటాయనునకే నా మనసు
 మనది, ముచ్చరిగాతో కి పంబు బొంబుకిరిని. మందు
 బాధితి. ముచ్చరిని వాస్తవముచేసి ముచ్చరిగాగు
 వాసముగిరి విజయయచ్చును. అన్ని చెట్ల విగువు
 మను నీళ్ల గారికి కట్టాల్ల తావుగ్గొందినము బట్టింది,
 అప్పుడే చెట్ల నున్న యుత్తిరాదిరెయిలుబండిగఁ
 గూర్చుంటిమి.

౧౧

రెయిలుండుటకు, కైలల మీద పడకకు తావు
 కొరములును నేను సంబోషించి, వాటిపంగి. మను
 ర్శనముచేసికొనుచుంటిని. కాచేరియు కొండులు ప్రేమను

వైదిక చంద్రవం గలదా? - పాప మట్టులు పునః సర్వము
— తిన్ను నందితి దగనిమా అని-తెచ్చు కంటి నాటియుంటు

మఱచిపోమ్మని చెప్పమా,
రఘునాయకునితో - తరిలి రమ్మని చెప్పమా!

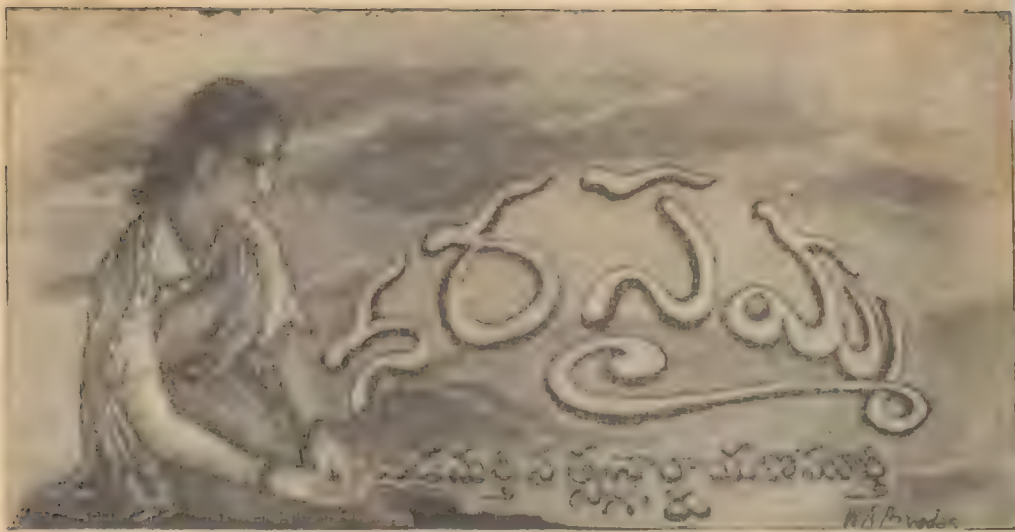
భిని విరిహము నిద నష్టితి-పీల్చి పీల్చి అప్పుచేయని
శోక ముక్కు పు శోమి గాని న-శోకవృత్తిచుక్కింద నుండిరి
— పేగవడు మని చెప్పమా,
కవిశాకవినితో - సాగి రమ్మని చెప్పమా!

తొంగికిని నిదకును దూరయి-చిక్కుచూలిన యాఘటమునఁ
గము బాదిన ప్రాణముల నుం-గనిము గవి నింజెట్టు నాకెన
— తప్ప లేదని చెప్పమా,
నా ప్రాణవిభోతో - తత్త్వ మంతయుఁ జెప్పమా!

విచ్చివిల్లి వలీలగాఁగొని-చిటికలోన విడిచినేసి
పీరు నాకవప్రాణమై యడ-విం జరిచిన పీరమానిని
— శోకమూర్తిని చూడుమా,
అశౌర్యనిధితో - చూడెమ్మని చెప్పమా!

లేడి కావలె నన్నయంతనె-లేచి పెడలెడు ప్రాణనాయకు
నాటి నన్నముగయు మఱమున-నాటియున్నది జీవితాశకు
— మూలమై యని చెప్పమా,
అశ్రమనిధితో - ముంద నే యిది చెప్పమా!

కొంగు మెడ కురిపోసుకొని మొక-గుక్కెచ్చైతే విషము ప్పాను
ప్రాణహానికి నాహరింక-బ్రతికిని పడినెల్లు నిను గను
— నానతోనని చెప్పమా,
దుఃఖాచలంబున - కాంగలేని చెప్పమా!

౧

అ నాడు నేనాఫీసుకు వెళ్లలేదు. తల
దమ్ముగా నూపటచే కచేరీ పనిమాని
యింటనే కూర్చుండి 'శిశు'ను జూపు
చుంటిని. శిశు విచిత్రాభిప్రాయములకు
నిలయమగు గ్రంథమనియు, నొకసారి దానిని
చదివి యుద్దేశమును బోలుపు మనియు నాకొక
న్నేహితు డీచ్చెను. నవీనగ్రంథమూయందు
నాకు గల యభిప్రాయ చేతనున్నేహితుని
మాట యందు గల గౌరవము చేతను నే నా
పుస్తకమును 'శిశు' జూపు చుంటిని.
సాయంకాల మాకు గంట వ్రేసెడి. భాను
మూర్తి వేళూర్చుకొని పగుటచే దినకాంతి
యవ్యతిరేకపుడే చావెరికు తరిగియున్నను
నా కా సంగతియే గోచరించలేదు. నా సంగతి
గ్రహించినరసమ్మ హాస్రీకేనులాంతురువెలిగించి
తెచ్చి బ్లై పై పెట్టి 'బాబూ మందుకు
నేలేయింది. పుచ్చుకో; ఇట్లా చదివితే తల
దమ్ము మరింత హెచ్చుతుంది.' అనుచు లో

నోబోయి అవున్నానును, మందునీ నా మన
గొనివచ్చి నాముందడెను. అమాటలు విని
చింతి నే నేను మరియి మామూలు ప్రవ
చములోనికి వచ్చితిని. శిశును సుందర
రావున కొక్కడికే వదలుట మంచిదని యొచి
పుస్తకమును బల్లపై పెట్టి మందు పుచ్చుకొని
సిగిల్చు వెలిగించి యీజీచెయిదులో కూర్చు
ంటిని. నామన మనేక విధముల పొవుచుండెను
క్లబ్బునకు పోవలె ననుకొంటిని. కాని తుం
వరలు పదును, గాలిబిల్లికముగ పేరుచుండు
టచే నచ్చటనే కూర్చుంటిని.

'బాబూ ! యీ పూట అన్నంలోకి పం
చేయమంటావు? ఇంట్లో దొంపకాయలున్నా
యి. అరిటికాయలు పొద్దన్నయింది. చారు
పెడతాను. మధ్యాహ్నంచేసిక పెరుగుచచ్చడి
వుంది.' అని చెప్పెను సరసమ్మ మరిలవచ్చెను.

'నీయిత్తుం వచ్చింది చయ్యమని చెప్పా
నుగదా? ఎందుకు ముసీమునీకీ అడగడం?
నువ్వు ఏంచేసినా అమ్మతం లాగ వుంటుంది

చేత నీ కెప్పుడూ ఏమీ చెప్పకుండా నానాను.
చేసినా సరే.....అయితే నీదిగిరిది చెప్ప
-?" అని నేనంటిని.

"బాబూ! యీవ్రాట అన్నాలోకి ఏం చేయమంటావు?"

'నాయనా ఆమూట మెచ్చోద్దు. నేనెవరి
నైతే నీకేం? ఈసంసార సముద్రంలో మూల
చేస్తూన్న మనం యీవాండ్లుకుకొట్టుకొచ్చాం.
నేను నీసహాయం కోరాను. నీలిచ్చావు. నీ
సహాయం నిుజెట్టుకొని అందుకు తగినట్టుగా
పుండడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. భగవంతుడు
నాకావిషయంలో సహాయం చేస్తే చాలు' అని
సరసమ్మ వెడలిపోయెను.

'జీతము నేకుండా, వూర్య వరిచయ్య
నాలేకుండా ఎందుకు మరిమాయెట్లో చాకిరి
చేయడం?' అని నేనంటిని.

'నేను కబ్బుకోరి మీయింటికి రాలేదు.'
'మరి?'

'నీ మంచిలేనం చూసి మీయింటికి
నచ్చాను. నీవు నర్థమ్మకవని నేనెరుగుదును.
నిన్ను, నమ్ముకుంటే నన్నింత మన్ను
చేస్తావని నానమ్మకము.'

'నేను శాశ్వతమా? దీపముంకగా
యిల్లి చక్క బెట్టుకోవాలి రెండు రెక్క
లూ చల్లగా వున్నప్పటికీ నదిరాళ్లు పోగు
చేసుకో. ముసలిదానపై కాళ్ళిచేసులూ
వుడిసిన కాలులో నీ న్నెవ్వరూ ఆద
రించరు.'

'పిచ్చివాడా! ఈ ఆలోచన లేమిటి?
నీ జాగ్రత్తగాని, నీగమమ దనంగాని చివ
రకు వెళికిరావు. అంతా భగవదీచ్చ. ఈ
అనవసరదనంగాలతో ఆలోచన లేంద కు?
పొద్దునుండి. పెండలాడే ముడిగట్టుకుని
వంటచేస్తాను. ఎక్కడికైనా వెళ్లి టీ తాగి
రాకు' అని లోనికి పోయెను.

౨

సరసమ్మ విషయము నాకు మిక్కిలి
ఆశ్చర్యకరముగా నుండును. మనిషి చాలా
స్వేదగాను, అందచికారముగాను ఉన్నది. అంత
కళా విహీనమైన నలుపును నేనెన్నడును.
జూచి యుండలేదు. ఆమె మెండటమాయెం
టికి నచ్చివుపు బెదులనుండి యవసానకు జోయి
నచాలా ననిపించెను. కాని కష్టములును,
తీగని ముఖములును ఆమె ముఖముపై యెన్న
టికిని చెరిగిపోని చిహ్నములను గల్పించి
యొక్కసారి చూచి నంతనే మానయుల రాతి

గుండెను పైతము గరగించి జలియుండెను. అందుచేతనే అరిచినురావుకు నామ వచ్చి మీ యింట నూడిగము చేయచుండునన మారు మాటాడలేక సరే యని సమర కూర్చిని.

సరసమ్మవచ్చిన కొలది దినములకే నాకు జీతము వచ్చియున్నది. పిల్లలకై తినించుచున్న నాభార్య గర్భవతియైయున్నది. ఒకరోజు గడచిన కొలదిని సరసమ్మ సుగుణము లోక లోకటిగ బయల్పడి జూచెను. ఆమె రాకను మొగట నిరసించిన నాభార్య కూడ ఆమె యందు మిక్కిలి యభిమానురాలయి ప్రతిపది యందు నామె సంతోషమునైకొనుచుండెను. వచ్చిన రెండుమూడు నూసములకే సరసమ్మ మాయింటిలో సర్వాధికారమును వహించెను. గృహనిర్వహణభార మంతయును ఆమె పై బడెను. భార్యము 'వచ్చిన కొలదిని ఆమె మిక్కిలి వినయవిధేయతలతో మొగించుచు, చూచువారందరును 'ఇత వెంట అవ్వట్టననుచు మా! సంతసమిచ్చినా దొరకని ముష్టి అయ్యచితంగా వచ్చింది' అని యనునట్లు మొలగుచుండెను. ఆమె యెంత చసపుగా నున్నను, మేమెంత బ్రతిమాలినను తనయువంత మును మాత్రము మాకు దెప్పలేదు.

సరసమ్మ లోనికి వెళ్లిన యనంతరము ఆమె యెవరు? ఈముణసంబంధమేమి? ఈమె చరిత్ర యింతగూఢముగ నుండుటకు గత మేమి? యను నాలోచనానంతరము మునిగి ఎంతసేపు కూర్చుంటిని తలచుచు, అప్పు హఠా

సన్యాసివచ్చి 'నాయనా! యీపూటకు భా

నం పెట్టిస్తావా?' అని యడిగెను.

'సరే' యని యతనితో చెప్పి లోని కే సరసమ్మ కానంగితి యెరిగించివచ్చి కుక్కల కూర్చుంటిని.

ఆ సన్యాసివంక మరి నేను జూడలేదు. అతడు వదిలియున్నప్పుడు లోనికి వెళ్లిచియుండి యుంటున్న కుక్కపై కూర్చుంటిని. అతని చరిత్ర నాకాశ్చర్య మయ్యెను. ఒక సిగరెట్టును వెలిగించి అతనివంక చూచుచు గూర్చుండ

'నీ పేరేమి?' అని యతడు నన్నడిగెను.

'కామేశ్వరరావు.'

'మీ యింటి పేరు?'

'శ్రీమూరివాడు.'

‘మీ దేవుడు?’

‘కృష్ణాజ్ఞా భీమవరం.’

‘ఇక్కడ మీ చేస్తున్నావు?’

‘ఇక్కడనుండి బ్రాహ్మణుల నుండి
విరహించి నా చేస్తున్నాను.’

‘మీనాన్న గారెక్కడ ఉన్నార?’

‘మానాన్న మా అమ్మకూడా లేరు.’

‘మీ పనితీరును తెలుస్తూ ఉన్నారా?’

‘ఒకాయన పుండేవారు. ఆయన చెన్న
పట్టణంలో పనిచేసేవాడు.’

‘ఆయన పిల్లలు భార్యయో?’

‘ఆయన భార్యను వదిలేశాడు. పిల్లలు
లేరు. భార్య కొంతకాలం పుట్టింటనే ఉండి పుం
దీది. తరువాత జబ్బుచేసి చచ్చిపోయింది.’
‘అని తండ్రిపై కెత్తి చూడలేదు. సన్యాసి కేవల
ము సన్యాసి కాదు. అతని ముఖమున పాండి
త్యగతిమ కాంక్షపరమముండెను.’

‘మీరు పూర్వార్థమున నెవరు?’

‘ఎవరైన నేమి నాయనా? ఒక పాండి
త్యవాధిపతి పూర్వార్థమున పాండిత్యమునకై
దేశములు దిరుగాడుద్రవ్యుని.’

‘ఈ చూడత చేయుటమన మీ యుద్ధేశ
మేమి?’

‘ఈమహావిద్యమున రీతి మైయున్న శక్తి
ప్రకాశమును గనుగొను నానందోపనీతు
హిమాచల పర్వతమును దిరుగుచున్నాను.
రివంటి సత్పురుషు లాదరించిన భజితును.

లేదా కోజులవెంట నిల్చి నిలహారము చేయు
చుండును.’

‘మీరు నాకున్న అవలె జానపట్టుచున్నా
రు. సన్యాసులై తిరుగుటలే?’

‘పాండిత్యమున కని చెప్పలేదా?’

‘నే సతనివంక జూచితిని. కాని ఆచూపు
లందుగల గాంధీయును, ఓర్వ, దుఃఖము ఒక్క
మారుగా నాన్నట్టి మిగులు గొల్పెను.
‘వెంటనే అవలంకములు కనెడివి. ‘వస్త్రవది
బాబూ, ఆనంద్యుని లెన్నుచి చెప్పెను అని
నాదరించి నీవు భోజనము చేయుము. ‘అని నర
సమ్మ లోనుంచి యశెను. ‘ఆమె మాట విని
సన్యాసి వరధాన్యముగ నూర్పుడెను. అతనికి
పూర్వస్మృతి మోహపచ్చినియు నాలోదిన
దొడంగెను. నేను చెప్పినది యతనికి తెలి
యుట లేదు.’

3

‘పీటవేసి, చెంబుతో మంచినీళ్లుంచి సన్యా
సిని భోజనమునకు నూర్పుడె తృప్తి. నర
సమ్మ వడ్డించుచుండెను. సన్యాసి మార్గప
కుంఠ భజించుచుండెను. భోజన సమయమున
నరసికి మానవ్రతమున్న దేమా యని నే నను
కొంటిని. సగము భోజనమైనది. అపుడతడు
తలపై కెత్తి నరసమ్మ వంక జూచి

‘వలచన దేమైన నున్నరా?’ యని
యడిగెను.

‘చారున్నది.’

‘సీహస్తము అమ్మనహస్తము. పదార్థములు చాలాబిగున్నవి. ఇవియు నీకేమవును?’

‘సరిసమ్మ ముట్టానలేదు. తన ప్రశ్న నాకునూడ అవసరమనిపించెను. ఆ మాట విని సరిసమ్మ జెల్లబోయి నిలుచుండెను.

‘నీవిప్పు డిట్లావున్నా వేమి?’ అని యతడనెను.

‘సరిసమ్మ మరొక జెల్లబోయెను. కాని ధైర్యము గలదగుటచే

‘నే నెప్పుడూ యితే’ అని యన్నది.

‘కాదు నాకు కేరళములో అభ్యాసమున్నది. నీవూర్వచరిత్ర చెప్పగలను.’

‘తెలిస్తే నన్నన్ని ప్రశ్నచేశారే?’ అని అన్నా నేను.

‘నీవు నిజం. చెపుతావో చెప్పో అని చూశాను. ఇట్లానే యిక్కడ అడిగాను. నిజం రావడము లేదు.’

ఆ మాటలు నాకాశ్చర్యమును గలిగించెను. నిజముగ నిరని కామె నుగతులు తెలియును. చెప్పిన బగుండు ననుకొంటిని. అది మించియో చెడ్డయో? చెడ్డమైన తెలిపికొనకుండుట భావ్యముకాదా? యని యనుకొను సంతలో

‘నీవు చాలగుణవంతురాలవు. నీచరిత్ర చెప్పకొనుటకు నీవేమి సిగ్గు పడవలెను? అని నన్యాసి సరిసమ్మతో ననెను. సరిసమ్మ నిలు

వున నీరై పోయి గోడకు శేల్లబడి యుండెను. ఆమె ముఖము చూచిన నాకు విచారము కలిగెను. ఈ సన్యాసి మనస్సే! నొప్పించ వలెనని నాకాగ్రహంకూడ వచ్చెను.

‘అయ్యో’ యీ జీనురాలి జీవితం భాంధకారములో పడి స్మృతి వధానికి రాదా పోవలసిందే. దానిని మళ్లీ మళ్లీ తవ్వి ప్రవంతిని ప్రవహించజేయుట మేల? నిన్ను తైనా పుణ్యముంటుంది. దానిని తవ్వకం అదంతా నేను మరచి పోయాను.’

‘నువ్వు మరెవ్వచ్చును. ప్రవచము వకూడదు. మరచిందా వాల్ల మార్గము నశిస్తుంది.’ అని ఆయన అనుటతోడనే సరిసమ్మ చరిత్ర విసవలెనని నాకు కుతూహలము వ

ను. అతను చెప్పకూడదని మంచియే యని
బుద్ధివంతులగుటచే అతనిని బలవంతము
తీసి. నరసమ్మకు మాత్రము సుతరామూ
ర్థములేదు. నీను బలవంతము చేయగా
కుగా నన్యసి యిట్లనెను.

‘నాదాదా! నూవీడ నరసమ్మగారు. ఒక
మొల యింటి ఆడడడు. చిన్నప్పటి
జీ మహాశ్వస్తిలో పెరిగింది. తల్లిదండ్రు
కొక్క చ్చి కుమార్తె అనవచ్చేది తిరిగి తిరిగి
వీధి చదువుకుంటున్న ఒకకుర్రవాడి కిచ్చి
చేశారు. కన్నులు, కానుకలు పుష్క
గా పోలిపెట్టారు. మనుష్యులు చేయవల
దంతా చేశారు. కాని తానొకటి తలిస్తే
పం హొకటి తలుస్తాడు. అతడు స్త్రీదరీ చదివి
న్న పట్నంలో బట్టికట్టాడు. అక్కడచెడు
వాసాలు, తాగుడు, ముండులు లావుగా
బ్యాని పెట్టామంటే గిట్టేది కాదు. రాజుని
గానీ కలికి మొగడిని ముత్తి బుద్ధివేసింది.
ని యీపట్ల ఓర్పుతో చాలాకాలం పడ్డది.
‘టీనా, తిట్టినా, పిడిపెట్టినా పెట్టకపోయినా
కుకుంది.’

‘మంచివాడే! మూలంత్రికి లాటివాడే!
ధనచదువు ఎదుకు తగలెయ్యను చదివారు’
ని నేను రోషముతో నంటిని. నాకు విచా
ము మొడుగా నుండెను. నరసమ్మకుమాత్ర
గా మాటలు కష్టముగా దోచెను.

‘అయ్యా! నానల్ల తప్పులుండేవి. అం
వంశ జయన నన్ను దండించే వారు.
యన కూర్మవృద్ధములు కారు.’

నన్యసి ఆమాటలు విని కోపానన లో
చను వయ్యెను. ‘కాదేం? చిన్న పిల్లవు
కావూ నువ్వెప్పుడు? తనకున్న పేలివిలేటలు
నీవద్దకుండవని తెలుచుకోవద్దా? నీ వల్లతప్పు
లుంటే దిద్దుకోవాలి. అంతేకాని కేవలం ను
వులా ప్రవర్తిస్తాడా? ఇరవైవయ్యేదేళ్లు దాటిన
వాడు తలచి చేసినట్లు ముక్కు-పచ్చ లారని
పదహారేళ్లకిల్ల ఎల్లా చెయ్యగలదని అలోచించు
కోవద్దా?’ అని నన్యసి చాలాకోపంతో
అన్నాడు. అతని వాదనమూస్తే నాకుకూడ
కోపము వచ్చినది.

‘అలోచించేచేశారు. ఎన్నిసార్లొచ్చెప్పుడు.
వారితప్పులేదు. నాదేతప్పు. వారికి తగిన
భార్యనుగాను నేను’ అని నరసమ్మ చుట్టకంత
ముతో ననబోవుచుండ

‘ఆ మాట నిజం. ఎద్దెబ్బకి నన్నపో
తునుకట్టడం పంటిది మీదాంపత్రిం. నిర్భాగ్యు
డికి నిత్యేమేమిటి? నిన్నేన్ని విధాలు హింసించా
చాలో అన్ని విధాలు హింసించలేదా? కొరడా
లతో కొట్టలేదు? గదిలోపెట్టి తాళించేసి కనన
శిక్ష వాల్లకు చేసినట్లు మంత్రతో నీళ్లుచిప్పలో
అన్నంపెట్టలేదా? ఒకమారు కట్టపుల్లపుచ్చు
కొనికొడితే నీల్లకబద్దలయి చిత్తానకంపుదా?
అప్పుడు డాక్టరుతో యేమన్నావూ? పుల్ల
అటకమీదనుంచి జారిపడిందని కాదు
చెప్పావు?—’

నా కామాటలు వినినంతనే హృదయ
స్పందనము తీవరించినది. చెవుల వెంట హోరు

బయలుదేరినది. అగ్రహముతో కూడిన ఒక మోస్తరు ఆవేశ ముకురించెను. 'మహానుభావా! యీ చదువుకున్నవాళ్లు చేసే చేతలన్నీ యిల్లారే వూటున్నాయదీ' అని నేను అవయర్థముగా నంటిని

'అందరూ అంతేనా? నాయనా? కాదు కొన్ని వున్నాయి పోతినవవులు. ఇవన్నీ వాటిచర్యలు. ఒక్కవాచిన పల్లెటూరివాడుతమ పిల్లలకు విద్యాధికు లగు మగలు కావలె నని వెడకి వారి పుట్టుపూర్వోత్తరముల నారయక చేసిన సంబంధము లిట్టివి. ఒక్కాగుడ్డే; ఇల్లూ గుడ్డే. అమాయక లగు ఆడపిల్లలిది అనుభవం అంతా. రాత్రిబగళ్లను సుఖస్వస్థముల వలె గడపచూసిన కాలంలో తీవ్రం దుఃఖభావనమై దుర్భరమైపోవును. అకాలబరత్వమును, మృత్యువును వారిపా లగును.'

నా కామాటలన్నీ నిజంగా కనుపించెను. ఎక్కడ చూచినను ఇట్టి యుదంశములే. "అవును. స్వామీ, అవును. ఇట్టివారి నెందరినో మనం చూస్తున్నాము" అని నే నంటిని.

"అయ్యా! నేను కురూపిని. నా రూపమును బట్టి సహజముగ దయామయుడగు నా ప్రభువు నన్నట్లు దరించెను. ఏవిధంగా చూచి నా నాధిపతికు నేనుతగను. నేనుపాపిని. అందు చేత నేలట్టి వారునాకు దక్కలేదు.లోకమంతా నాదే" అనివరసమ్మయనెను. మగనిపై యామె కుగలు యభిమానము నా కాశ్చర్యమయ్యెను. అంత సన్యాసి మరల ఇట్లనెను.

"కాదు; ఎన్నటికీ కాదు. నీ నిష్ఠానవవడి, నీయోగ్యు, నీతైర్యం ఇప్పటికీఅయి యందు మూర్తీభవించి కనిపించును. ఒకనానీభర్త క్రుద్ధుడై ఎక్కపై పెడుకున్న నీచేయివేసి దెడ్డమోనాను ఒక్కల్లో చంపిచంపుతానని నొక్కతమా? నీవు కుయ్యకలయినా అన్నావా? ఎవరికోక్షణాచచ్చావో ఉరుములు అట్టహాసంగా వురుముతూ భుభుంధరాలింట్ల కొకట భారగా పర్జిస్తూనిన్న వతలికిగంటి రెండుకోరింట్లకి గానిలేదు. జ్ఞానమేనా, నీకు? నీ మగడు మవాదా? అతనిపేరు చెబితే నీకు మనమండదాయే?"

"అయ్యా! నా అవివేకంవల్ల ఆయన పిచ్చెత్తించేశాను. నావాతే చదువుకున్నవాడదిమందిలో తిరిగేవారు, అనేక మంది తిరిగేవారు అల్లాచేస్తారా? ఆయన్ని అలాభ మేమిటి?"

"అవును, ఆయన్ని అన్న అల్లాచేస్తే ఇల్లా అడదాన్ని మగవాడు ఏడిపిస్తే నాకునే సంఘాన్ని అనాలి" అని నేనంటిని.

"అది తప్పు. మనసంఘంలో అడదాన్ని అగ్రస్థానం వుంది. అక్కడక్కడ అన్నదాన్ని అన్యాయం జరుగుచున్న మాట నిజమే కాఅది ఆరుదు" అని వరసమ్మయనెను.

"అరుదుగానైనా సరే నిద్యాధికులవుండడము తప్పు. నిన్ను ఆయన అల్లా చేడమేమిటి? సుఖంగా పెరిగిన దానవు.

ట పుట్టి కలయింటి వడ్డనానికి నీకీ అవధి
మిటి?" అని నేనంటిని.

"నాయనా! యీల్ని పడరాని కష్టాలు
చివరికు మగవని వదిలేస్తే పుట్టింటికి
కు వెళ్లారు. కాని అక్కడ తల్లి ముక్కు
చూడలేక ఎవరో యాత్రికునితో
లు చేరింది. దోపలో మశూచికంపడి
నాశం అయి యీవికృతరూపం
నల్ల యింటికి వెళ్లాని లేక నీ పంపని
అనుచు లేచి సన్యాసిచేయిగను
నను.

నరసమ్మ కుటివెంట నీరుధారగా గారి
పునుంచెను. పూర్వన తాంత్రిముగ స్ఫురణ
కెంతో ముఖమునకు హేతువయ్యెను. అది
సూక్ష్మ యోగ కవితముగ మాట్లాడితిమని
మకుజోతు తనముగూడ వచ్చెను. ఆ నరి
ని పేరు నివ్వెరబోతిని. ఆమెపేరు పేరు
త్రము నాకింకను తెలియలేదు.

"అమ్మా! ఆయన యెక్క చున్నారో
ప్పొడి వయించి" అని నరసమ్మ కుటి నీరు
మరుకొనుచు నడిగెను. సన్యాసిస్మృతి నభి
మంది

"ఆ యక్షమును దుఃఖముచే దేశాంతరాల్లో
న్నాడు. అమితభోగాలతో ఆరోగ్యం చెడి
యింది. అప్పటికి తాను భార్యను అన్య
గా బాధించానని తెలుసుకుని ఆమెకోసం
చకినెడకి కనుక్కోలేక తనకున్న దంతా
మెడల వ్రాసి సన్యాసిగా తిరుగుతున్నాడు.

ఆపాతిమాట ఇప్పుడు మనకెందుకు?" అనెను
నరసమ్మ ఆమాటలు వినిన వెంటనే దుఃఖాతి
శయమున క్రింద పడిపోయెను. సన్యాసి ఆమెను
బట్టుకొని క్రింద పడుకుంటెట్టి ముఖముపై నీళ్లు
చల్లెను. కొంతవడి కామెకు పాలివి నచ్చెను.
సన్యాసి ఆమెను చూచి "అమ్మీ!—" అని
యేమో అనబోవుచుండ నామె "అమ్మో!"

యనుచు వెనుకకు పడిపోయెను. సన్యాసి
నాలుక కరచుకొని ఏమా యని నాచే
హించుచున్నట్లుండ నేనామెను పేదచేర్చి
చుంటిని. ఈ యనవనర ప్రసంగము వచ్చి
యీమెకింత బాధకలిగించినో యని నేను
విచారించితిని. ఆమె మరలనడలేదు

"మిరిల్లా అయిపోయినానే! నామూ
లాన్ని మీకెంత కష్టాలు వచ్చాయండీ?
యీనిర్భాగ్యురాలిని కాక యింకొకరిని చేసు

కామినియా నూనె

శుభ్రత, ఆరోగ్యమును పెంచుట కొరకు అవసరమైనది.

ఎందును?

నెంట్రికలు దుడిపావుటను ఆటంకపరచును.

కామినియా నూనె

తలను చుండులేక నుంచును.

కామినియా నూనె

తలకు చిల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు పంబంధించిన వ్యాధులన్నిటిని కరుగజేయును.
ముగా నున్న తుక్కిడు తలదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

యెను నెంట్రికలు పెంచుట కొరకు అవసరమైనది.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

ప్రతి 1.5 గ్రాము 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

ప్రతి 2.5 గ్రాము 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

అత్తరుకు రాజైన

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

కామినియా నూనె నీకు మేనల్లేము ఆరోగ్యకరమైన మనోహరమును.
నీకు కావలసిన అయాల్ఫోస్ఫేటలు గలవు.

అంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్స్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

విశాఖపేట వెం. 2082. హైదరాబాద్ వెం. 2

కతియవారు ప్రేషింగు కంపెనీ

జుగల్పస్థిగల సర్వజ్ఞానదీక్ష మైన తలనూనెలు, అత్తెరలు
మీ కోరిన సువాసనలు మీకు లభింపజేయు

మహావారిమళము గల తలనూనెలు

కుసుమార్ హాయిరాయిలు (రిశిప్రభు):-

తలనూనెలలో నాటిలేనిది. సంపన్నము ముద్దించి.

వెల సీసా 1 కి రు. 1.0-0

వైట్ టోన్ హాయిరాయిలు నెం. 777

(రిశిప్రభు):- ఈనీపుష్పలవణ సౌఖ్య మిందుగలను.

కోనాపూవుల కాసక్తి గలవారి కామాద్య మివలను.

వెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కోనాపూ హాయిరాయిలు నెం. 777

(రిశిప్రభు):- ఓంకాయనూనె తలనూనె కుపయోగించుచు

గిండుచు ప్రతివానికిని తెలియును. కాని ఎట్లు నిద్ర

ముచేసికొని నది ప్రశస్తతమైనది తెలియును. ఈ 777

నెం. గుఱు (రిశిప్రభు) చేసిన ఈ ఓంకాయనూనె

కుదితేయలకి దుర్బాసనారహితముగా చేయబడి

నామృతమునానాసంకల్పితముగా చేయబడినది. అం

దుచే అందుచే మెప్పుకొనినది. వెల సీసా 0-14-0

పుష్పమాలి హాయిరాయిలు (రిశిప్రభు):- మాలి శ్రష్టమునానంతో అతిమనోహరమైన స్వామయరంజక

మొప్పు తలనూనె యిది. వెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

సుజ్ఞానా హాయిరాయిలు (రిశిప్రభు):- యిది సర్వజ్ఞానదీక్షమైన సుజ్ఞాన సువాసనల తలనూనె.

వెల సీసా 1 కి రు. 0-9-0

సర్వజ్ఞానదీక్షమైన పుష్పముల అత్తెరలు

అల్ మధుకర్ నెం. 777:- ఈ అత్తెరలందుగల సౌగంధ్య ప్రావణ్యముచే మిరియలై అనేకవంశ

అత్తెరలను తమ యభిమానసౌగంధముగా భావించుచున్నాడు. ఒకసారి యుపయోగించినచో చాలాకా సుగంధి

ను. వెల ½ డౌ. సీసా 1 కి 1-12-0 ½ డౌ. సీసా 1 కి 1-0-0

ఓల్ మధుకర్ (రిశిప్రభు) పరిమళములం దెవార్యచిత్రిములు:- అప్పుడు కోరిన ప్రాప్తలవాసన యీ అత్తె

రందు కలదని సౌఖ్యము లందును అంగీకరించిరి. నారా అర్థముతో చేసిన యిది అత్తెరలను నాచి ఏమ

కొనినవారి మనోభిప్రాయమున తగిన అత్తెరు. నిది సుకుమారమున నామృతసౌగంధము చేయును.

వెల ½ డౌ. సీసా రు. 2-0-0 ½ డౌ. సీసా రు. 1-0-0

నెం. 777 ఓల్ బాస్మిన్, ఓల్ హీనా, ఓల్ గోడో, ఓల్ లిట్టాబాం, ఓల్ మిస్సా, ఓల్ మిస్సా, ఓల్ మిస్సా,

ఓల్ మిస్సా, ఓల్ మిస్సా ప్రతిది వెల ½ డౌ. సీసా 1 కి రు. 1-12-0 ½ డౌ. సీసా 1 కి రు. 1-0-0

వాకింను సౌఖ్య ప్రశస్త్యము. తండ్రికాయనీలు సంపదవారికి కోరిన అత్తెరులలో ఒకమాదని సీసా 1 కి

రెండు తలనూనెలు ఏ కంటివైనను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

ప్రేక్ష వ్రాయును. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకును. ప్రియమైనవారిగా పేర్కొనెనను

ంగీకరించుకును. ఘనానాగల బ్రహ్మముల దుకాణములన్నింటియందును దొంగకును లేదా,

కతియవారు ప్రేషింగు కంపెనీ, బొంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు:- కాదర్ సాహెబు అందు సన్స్

కుండు ఎల్లావుండి వుండురండి? అబ్బాయీ
 ఏమి అనినాడీ సుమీ!" అనుచు ఆతని
 చెరణునద్యముపైబడి హోకున నేవ్వొచ్చెను.
 "నాయనా! నేను విశ్వనాథరావుచు. నువ్వ
 నన్ను చూచి చాలా గేల్లయింది. ఆనవాలు
 కట్టలేక పోయావు" అనుచు కల్లివీళ్లతో
 నామెను లేవనెత్తి "ఓక్కీ! నీవమ్మాయిని
 మవు. నీ సుగుణము లిక్కడెంతో ప్రకా
 శిస్తున్నాయి. నాకు బుద్ధి వచ్చి నిన్ను పెన
 కడం మొదలుపెట్టాను. కనబడ నేను.
 తిరుగుతున్నాను దేశాలన్నీ. ప్రాధ్దాన్ని

యూవీగిని వెదుతూంటే నీవు దొంపకాయ
 మనిమిని కేకవేశావు. ఆ మాట ఆనవా
 కట్టాను. కాని నీరూపం చూసి అనుమాన
 ఏకీ నిశ్చయం చేసుకుంటా మని వచ్చాన
 వాకబువల్ల వీడు అన్నయ్యకొడుకని తెలు
 కుని అనందంతో పొంగిపో చూను. నాయ
 బక్కమారు. నీవుకూడా కలిగించుకో" అ
 మావాన్న నన్ను వగరకు తీసెను. ఆ య
 సరమున నా మనోనేత్రమున దాడవమాడి
 భవము నెక్కించుటకు నాతరము గాదు.

రస్వతీ దధీచుల ప్రథమ పరిచయము

కొమరయ్య కృష్ణమాచార్యులు గారు

అంతట నొక్కనాటి యువమానసరంబున గాననయ్య దు
ద్దాసి తురంగశాత్రురదారులు పాతలుతత్పరాగమా
శాతరపూరితంబగును నంత విరగితర సేనపుంజ ను
క్రాంతముఖులై వలిత కంధరముల్ బరతంచె నశ్వముల్.

ఆశ్వక బృందమధ్యమునయందు నసంగుని బోలువాడు న
ప్రాశ్వసమప్రతాపుడు మహాగోజు దూర్జితతేజుఁ పొక్కఁ డీ
విశ్వము నేలఁ జాలు భజవీర్య సమన్వితఁ డృఢ వేష్టితో
క్రీశ్వరుడించు మిఁనుఁ బడునెన్నిచి యేడులవాడు సూడంగఁ.

తొలకరి నల్లమబ్బులకుఁ దుమ్మెరరెక్కల తేట నిగ్గుకుఁ
దులయగు మేనిచాయగల తోరపు గుడ్డము నెక్కి రావుకుల్
జలుపురు కుంతిపాణులయి పార్శ్వముం గోలువంగ మాల్చివై
వెలిగొడు గొప్పనచ్చరణధీరునివాణి యధిరమై కన్.

ఆతని నజ్జ నున్నతేహయంబునయిన్ శితవారచాణ సం
స్థితమందు కేమనిభజివన బాహుండు బాహుజాన్వయ
భ్యాతచరిత్రుఁ డుగ్రసమరాంతః శాతనపుండు శుద్ధ బా
లాతననర్జుఁ పొక్కపునుపాగ్రణి యేగుచునుండె తెచ్చెరఁ.

ఆతఁడేబదియేడ్ల ప్రాయముననుండి-రణములం దారితేదిన రాజపుత్ర
వీరు డగుట నృపాత్మజు పెంటనంటి-యంగరక్షకుఁడై నచ్చ నట్లు వోడె.

అతఁడు పురఃప్రధానితేదదాతినమూహము దెల్పు భారతీ
నతి యనమానరూపరుచి సంపద సొంపు తెఱు గెఱిగి వి
స్మితఁడయి దర్శనోత్సుకత చిత్తమునం బాడమంగ నాశ్వక
ప్రతతిని డించి దూరమున రాజకుమారుడు పాదచారిమై.

వ. అంగరక్షకుం డవుడు కైదంబి యునగుచుండ నక్కన్యకాయుగళంబు నవినయంబు
సందర్శించి, వార లొనగిన వనవాసోచితాతిభ్యసత్కారంబుల సృష్టితనొంది సుఖో
విష్టులయి యున్నంత, సావిత్రిప్రయసుం డగు ద్వితీయ పురుషు నుపలక్షించి నప్ర
భంబును నవినయంబును గా నిట్లనియె.

నవాజశాలీనతాగుణస్త్రిణమునకు-సాహసంబట ప్రతిమభాషణము దలంప
వనమృగీముగ్ధులగు కులార్థిగణమాట-నేను వచియింప నిలయునే విబుధసర్య.

అప్రగల్భులైన మహానుభావు-లాదరంబునఁ గనిరేని నపుడ వారు
మధువుద్రావిన కైవడి మనుజునాథ!-అధికవాచాటులగు హాక్కయబ్బురంటె.

అనఘా, మీదర్శనమునఁ-గనులుండిన శలము నేడు గంటిమి విఁగఁగాఁ
జనునేని మీయుదంతం-బనుకమగుణధుర్య! తెలుపుమా చెప్పు లురకా.

ఆర్య! సాధువులం దప్రయత్నిముగ న-కలుగు వినంభ మెట్టివా రలకునైనఁ
గాన భవదాగమనశోక కారణమున-సూన్యమగు దేశమెయ్యది శుష్కచరిత.

కమలసంభవు నిర్మాణ కళలఁపుం - బరమకావ్యయమైన యీభద్రమూర్తి
విస్మయావహ మగుహాక్క వింతగాదు భరణిలోనెట్టి ఫీరచిత్తములకైన.

గంభీరకంఠరవోప కణోగ్రహుంకారి గర్వనిర్వాహణా ఖర్విశౌర్యః
దసమానలావణ్య లసమానవిగ్రహ ప్రసవాస్త్రుః డీరఁ దేవసుమతీసు
బహుజన్మకృతపుణ్యః రిపాకఫలరూపుఁ డికుమారికుఁ గన్న లోకపూజ్య
యేనాతిమిన్న దేవానాంబ్రియుని పీని యభిధానపుణ్య వజ్రాటం లేవ్వి
యాత్యుల యుదంతమునుగూడ పరయువేష్క-కలదు వచియింప మీకనుగ్రహమయే
ఏమునెసిన తనము వర్ణింపఁ దరమ-క్షత్త్రీయ న్వయనాధిరాకాశశాంక.

వ. అని సావిత్రి తన యోద్యోగశ్రేణుల కుత్సాహులై యడుగు వచనంబు లాదరించి య
రాజపురుషుండు వినియంబున నిట్లనియె.

పరిమసాధువులకుఁ బ్రియవాదసంగీ-తరుణి కులవిద్యయగుట తిథ్యబకాప
కమనదనారవింద యుగ్మకమె కాదు-చిత్తిములుగూడ హేమధామతీతలములె.

జంభారిభజశిలా స్తంభనం స్తంభన ప్రాధమ్యవితకః ప్రాధనంబు
అంఘువులోమ వైత్యా రణ్యశిఖిగా కంప మెవ్వని రోష కలుచుదృష్టి
సకలసురాధిరా గృకుటరత్న చ్చబా భాసురింబెవ్వని పదయుగంబు
చతురింతవసుమతి శక్రుండు శిర్యాతి-తనయ నెవ్వని ధారవోసె
విమూసోమ రసాస్వాద విధురకంఠ - సురభిచగ్మగ్మకంబు శేషుధర్మా-ర్థి
పంక్తిపాననునుజేసి ప్రాయమందె-నతియె సామాన్యఃజే చ్చవివాఖ్యమాని.

ఈసుకుమారమూర్తి కమలేక్షణ, యా ఋషిచంద్రాంబుక సుక
న్యాసునతీనసాసము నహర్నిశ మంచినభక్తి బావకో
పాననఃజేసి కాంచిన యనత్యము పుట్టిననాట నుండియున్
వాసనతేజః డాధరణిపాలుఁజే మవ్వని బెంచె బ్రేముడిక.

వైజననంబునక దహిత్పవనస్సంబు డాధరశీధప్రాదు వి
భ్రాజితశాశకుంధ మణిపంక్తులు కానుక లిచ్చి యల్లునిక
బూతుఁ జేసి యాశ్మజను బుట్టినయింటికే గొంతు బోలు నీ
రాజకిశోర మంత నుడురాజముఖ, జనియించె నచ్చటక.

దేవి! యీతని కపుడు దగ్గిరియనుచు-నామకరణం బాన ర్పె మాతామహుండు
ఎత్తికొని పెంచె నితని రాజేంద్రవత్త్వి-కాలిమంజీర మింజైన ఘల్లుమనిక.

బాలకున కన్నివిద్యలు ప్రాధమ్యము-బంజీతుఁ గూర్చి చెప్పించి పాథిప్రాదు
ఇతవానిని జేసి మునింద్రకడకు-బుపుమన్నాఁడు దేవి, యీబంటు నిచ్చి.

అమహారాజు నాజ్ఞల ననుదినంబు-మాళిధరియించు నేవకపాళిలోన
భృత్యసరమాణు వొక్కఁ జీవృద్ధజనుఁడు-కూర్చి ననుచిట్లు జేడు వికుక్షియనుచు.

భృత్యవర్గంబునకు మహివిభునికొలుపు-తిండ్రి తాతలనాటి నిధాన, మమ్మ
ధరణిపంశక్రమాగత దాస్యవత్తి-ప్రభువుల కటాక్షిమునకుఁ బ్రశ్రంబకాపె.

పారేశోణము మానిచ్చెత్తరథక్కు-బాశ్రమం బీటతా
వారంబచ్చటి కొక్కక్రోశమగు నశ్వేవారముల్ గొల్వ నీ
వీరాంకూరము తాతపాదాను నేవింపంగ నేతేరగా
నారీరత్నములార! నేమి మిము నందర్పించెగా గల్గుటల్.

తెలిపితి వింత నిక్కము సతీమణి మాచరితము దేవతా
కులములు నుద్భవించెగల కోమలు అమ్మరొ మీరు భూమిపైఁ
గలుగుట కేమి కారణము? గాఢమనామన గర్భవిర్గత
జ్వలితతట్టితిల్ ధరణి భాగమునం జనియింప నేర్చునే.

నీలవలాహకము లవి విశ్వాలీల వెలుంగఁజేయు శం
పాంత్రుల సాంద్రవనంక్తుల సంతమనంబు నాపుడన్
బాలకదంబశాఖఁ గరవల్లన మూతగ నిచ్చియున్న య
బృహత్తిలోకపూజ్యయగు భారతియో రతియో మృదానియో?

అనుటయు తేతనవ్వ వదనాబ్జమునం దొక సొంపునింపఁ బ్రా
మినుకుల తల్లి రావులు మేటినిగాంచి నృపాలచంద్ర! యీ
వనములఁ జెందకాలము తనంబునరింపన లె నమీనమా
దునికి యెఱుంగకుండుదురె యున్నవిధం బెఱిగింపకుండుమే.

మాయుదంతము సఖులు మాన్యచరిత్ర-యచిర కాలంబులోఁ దెలియంగఁ గలదు
కాని యీనాటి మీయనుగ్రహమ యెపుడు-సుస్థిరంబుగమాపైని జూపవలయు.

అపుడు దక్షిణివార్షిక మహాద్దినప్రతిమ స్వరంబునన్
విటసశిఖండిలింపములు వేడుకఁ దాండవమాడ నాశ్వికా
ధిపుగల పెల్కె నార్య! సుదతీమణి మాట నమంజనంబు నేఁ
డవవసరీమ, కేగి జనకోత్సములం గని వత్త మింకెట్.

అని వచ్చిచి వికుశ్మిలో నపుడకదలి-రాజదాహామ్రుఁ డాశ్వికరాజి గొలువ
భావమున వాణి కూంబు పాదుకొలిపి-యగె మ్మిసతాత పాదాశ్రమంబు

[అంధవార్ష పరిత్రిమ]

మయ్య చోట దేవమున్నాడు

జయంతి బ్రహ్మనందం గారు

(టాల్ స్టాయి కథనుండి)

ఒక పట్టణమున మాకన్న యను మాదిగవాడను. వాడు చక్కగా చెప్పలతోడు కుట్టువాడు. దుంపిలయిల్లు లోతైన చూడుగల్గి చిన్నగదియొకటి దీ. ఆగవన్నయొక్కకిటికి వీధిపైపున నుండెను. మిక్కిలి క్రిందినుండినే వానివ్వారా వీధిలో నడవారి పాదములే కావచ్చును. మరేమియు గానబడు. కాని మాకన్న జనులపొదిగిళ్లు (తోడ్డు) క్రియే వారిని పోల్చుకొన గలిగెనువాడు. వానాపుర న చిరకాలమునుండి వేసేపలతో పరిచయముగలదు. మట్టుపట్టు నున్నవారి తోడ్గొన్నయు, వారివద్దకు వెళ్ళేచోడ్లో సాదులు మరవచ్చునను వచ్చియుంకినవే; అందుచేత వాడు తనపనిచేయుచు తనమును కిటికినుండి గాయించుచువాడు కొన్నిటికి వాడు అడుగుతోళ్లను, పినిలను వేసెను; కొన్నింటి కనుములు వేసెను; కొన్నింటి మట్టు కుట్టెను; కొన్నిటికి దై భాగనంతయును కూడ పైగా తానే వేసెను. వానికి చేతులెం పనియుండెను. కష్టపడి పనిచేయువాడు; మంచిసామగ్రి నుపయోగించువాడు; ఎక్కువవారి పుచ్చుకొనువాడు కాదు; ముగ్గుగియుంకినవాడు. కానిలసినవాటికి పనిల్పారీ కిని మిచ్చగలనని తోచినప్పుడే పనికంగీకరించి పుచ్చుకొనువాడు. లేనిచో వాడు లెను చిప్పేసివాడే కాని ఏమైనావాగ్ధామలు చేసెడివాడు కాదు. అందుచేత వాడు పేరుపడిన పనివాడై, కానిలసినంత పనిగల్గియుండెను.

మాకన్న మొదటినుండియు మంచివాడే. కాని వృద్ధాప్యమున నికను తన గూత్తునుగూర్చి యెక్కువగా తలచుచు, పరమేశ్వరున కింకను సమీపమును కాగోరుచుండెను. తాను కూలికి యజమానులతోనూ నుండినపుడే వారివ్యామోహంబు చిన్ని కుమారుని, భగ్తపై విడిచి స్వర్గస్తులయ్యెను. అంతకంటె ముందుపుట్టిన

విజ్జలందరును వారి చిన్నతనములతోనే మరణించిరి. మొదట వాడు తనచిన్న కుమారుని, గ్రామములోనున్న తనయొక్కగారింటికి పంపివేయ తలచియుండెను. గాని, చిన్నబాలుని విడిచియుండలేక “మాచిన్న నాయనకు క్రొత్తివారింట్లో పెరుగులు కట్టముగానుండును, నాతో నేయుంచుకొనడంనని యనుకొనెను.

మాకన్న తనయజమాని కొంపుండిచి చిన్నిబాలునితో నడ్డయింటికి పోయియుండెను. కాని వానికి తనచిట్టలు గుఱుముగానుండి నాయకొను యొగము లేదు. కొడుకు పెరిగి కొంత పెద్దవాడై, నేతికంది పండికి పని పొయిలలో తోడ్పడి యానంది పనులూర్చు యాడుచి చ్చిన పనులమున నాచిన్నవానికి బిచ్చుచేసి వారము నిలమున తీర్చిపైన ద్వారముతో బాధపడి మరణించెను. ఈదెబ్బతో మాకన్న బైర్యముచెడి, యాకలన్నియు నడుగంటిన వాడయ్యెను. నిరాలేచేతను వాడు పైనినింప కూడ చేయలేకను. దుఃఖాతికియుముచే వాడు మాటిమాటికి, ముసలియయ్య తాను బ్రదికియుండిపోరి ననియు, తాను మిక్కిలి ప్రేమించిన పుత్రుడు, ఏకమాత్రపుత్రుడు మరణించెననియు, తానుకూడ మరణమునే యనుక్షణమును గోరుచు నీత్యగవ్యాసము చేయుచుండెను. అంతటినుండి వాడు నుడికిపోవుట కూడ మాని బైచెను.

ఒకనాడు మాకన్న స్వగ్రామనివాసియైన యొక వృద్ధుడు, అప్పటి కెనిమిదేండ్లకుండి తీగయాత్రలు చేయుచుండిన వాడు. నుడినుండి రిరిగిబిచ్చు మార్గమున మాకన్న యింటికి వచ్చెను. మాకన్న వానితో మనసిచ్చి మాట్లాడి తన దుఃఖమును చెప్పి తోసికొనెను. “వాడు మరి డివింప కోరికయే లేదు. నేనుకూడ నేగమే చాననల ననియు నేనీత్యుని కొరుపడియొల్లను. నాకు ప్రపంచమున నిక యేయాకాయను లేదు” అనెను. “మాకన్నా,

యట్లునుటకు నీకు మా క్షమియు లేదోయి. ఆదేవుని కార్యములు మన మా కేవలపదవివారమా? ఆరినియిచ్చ యేకాని, మనస్థావరిచారణ, యాలోచనలును పనికి రావు. నీబాలుడు మరణించి నీవు శీవింపవలె ననియే యాతనియిచ్చ కావున వదిలె యే ద్రిమమైనదేమా? నీనిరాశినివయ్యెదమా?—నీవు నీప్రభుభుముగూర్చియే శీవింపగోరుదువు కాని నీటి కల్లుచున్నది.” “ఎవ నులెందు కొకకొకరు శీవింపవలెను?” అని మాకన్న యడిగెను. “దేవునికొఱకేనోయి, యితడే నీకు ప్రాణము నిచ్చెను, నీనాతినికొఱకే శీవింపవలెను. నీ నతినిగూర్చియే శీవింపనేర్చుకొనినపుడు నీకు మరి విచారమేయుం డదు. అంతయు సుకువుకే, సుఖముగనే తోచుచుం దును” యని యా యుపనివాదము. కొంతసేపు మాకన్న మా రాదిక, తరువాతి నిట్లడిగెను “కాని యేవడైనను దేవుని కొఱకు శీవింపు పెట్టు?” ముసలివాడు జవాబు చెప్పెను:—“దేవునికొఱకు శీవింపు పెట్టో, క్రీస్తునునకు చూపించియే యున్నాడు. నీకు చువు నేచ్చునా? పెచ్చి ననో మిక్కిగ్రంథములను కొని చదువుము. వానిలో నీపెట్టు శీవింపవలెనని దేవుడు కోగుకో తెలుపబడి యున్నది. అంతయు వానిలోనే యున్నది.” ఈపలుకులు మాక న్నచ్చొచ్చుమున నాటిపోయినవి. ఆవాడే వాడుపోయి పెచ్చుచున్నాడని యొక మిక్కిగ్రంథము గొనితెచ్చుకొని చదువ వారంభించెను. మెట్టమొరట వాడు సెలవుదినము లలో మాత్రమే చదువ నుద్దేశించెను. కాని, యొకసారి చదువ మొనరికిన తరువాత వది తన పూర్వయ భారము నతి తేలిక తీసికె చుట జూచి యనుదినమున చదువ వారంభించెను. ఒక్కొక్కసారి యాచరువులో వాడు మేనుమరచి లీనమై జూయెడివాడు. ఇంతలో దీపమున చము రయి పోయి దీప మారిపోయెడిది. ప్రతిరాత్రియు వాడు చదు వజూచెను. ఎంతచదివిన నంత చక్కగా వానికి తననుండి దేవు డేమికోరి యున్నాడో, తానెల్లతనికొఱకు (అతని నేవకొఱకు) శీవింపవలెనో బోధపడుచుండెడిది. వాని పూర్వయ భారము తగ్గిచుండెను. ఇంతకుముందు రాత్రి నేగవాడు పడుకొనబోవునపుడు తన ముద్దుతనయుని వియోగకోకమున మునిగి నిలపించు చుండెడివాడు.

కాని, యిప్పుడో మాటిమాటికి నిట్లు దైవమును ప్రా నించుచువాడు. జయము, జయముతోడ, పరమమే నీయిచ్చయే పరిపూర్ణముగా నెరవేరుగాక!

ఆపట్టినుండి మాకన్న శీవింపునంతటియొక మార్పువచ్చెను. ముందు, సెలవుదినములలో వాడు మందరమునకుపోయి దేవునికొనుచుండెడి వా ఒకటి రెండుగ్గానుల మిక్కిముమాన పుచ్చుకొన వ వాడుకాడు. ఒక్కొక్కసారి యేదోపేష్టాపాదనినో చెయ్యపుచ్చుకొని కాకుగా మట్టికొకపోయినను చెయ్య మైమరచి తెలివితక్కువ మాటలవాడును వా పువారినిజూచి కేకలుచేయుటయో, తిట్లుటయో చే చుండెడువాడు. ఇప్పుడు దేవునినంతయు విశేషిపెట్ట వానికేవలము కాంఠియయమున, ఆనందముయ యొకట. ఉపయముననే వాడు తనపనినెట్ల కూర్చుం దిననుంతుయు పనిచేసి రాత్రి గోడనున్న దీపమును క్రి దింపి బల్లపైదెట్టి గూటిలోనున్న పుస్తకమునకు తెరచి చదువ వారంభించును. చదివినకొలది వా చక్కగా బోధపడుచుండెను. మనస్సున పరిశు యిన వోయిని పొందుచుండెను.

ఒకనాడు వాడు రాత్రికాలమునరకు చదువు డెను. వా డావాడు చదువుచున్న భాగ మతి సుఖో ముగ నుండెను. ఆ గ్రంథములోని యారవ యధ్యాయములో నీక్రింది తత్పర్యముగల పద్యములను వా చదివెను:—“ని న్నొక చెంపపై కొట్టినవానికి నీ రెం చెంపమునాడ నిచ్చు. నీకోటును కొంగలాడికొని పి చున్నవానికి, నీ నొక్కాముమాన నిచ్చుటకు నెనుడి గుము. నిన్నునుగ ప్రతివానికిని శేషవక విచ్చుచుండు నీ నిన్నువులను తీసికొనిపోయిన వానినుండి వాటిని త యుకుగకుము. మరియొక నీ కిరు రెట్లు చేయవలె కోరుదునో నీవును వారిపట్ల నట్లే నర్తింపుము.” మరి భగవంతుని వాక్యములుగా నింకను యీరీతిగా వచింప నన్ను మీరేల ప్రభువా! తండ్రి! యని పిలుచుచును, చెప్పినట్లులే జేయరు! వావద్ద కొంచుచ్చి వా వాక్యము విని తననుగూర్చుముగ ప్రవర్తింతునో, వాడు లోకు

గారును తమిళులు, రాతిపువారునునే యిట్లు కట్టడము చేసెను. వానియొకరు, వరదయొకరు వచ్చినపు డాయుజ్యంబు చేసి వానినను రాతిపువారుల యిట్లుగలుగజేయుచుండెను. కాని వాక్యముల విషయము నట్లుచరింపనివాడు గాని లేనిదే నేలమట్టముపై నిట్లుకట్టినవానియెట్లనాడు. “వరాగానే దానియెట్లుగ వాయునను చెల్లినచోల యిచ్చాల నిష్ఠము కలుగును.” మాకన్న యీ వాక్యము చదివిన వే వాని యాత్మకు చాల యానందము కలిగి, వాడు తన ములోచనములను తీసివేసి ముఖములను పై వాని తాను విడిచినదానిగూర్చి యట్లే యానందించుచుండెను. ఆ వాక్యముల ననుసరించి తననేమియు నాడు సరియైనచోనుచు విట్లునుకొనెను “వాగ్మరాయుని పురాణముపై గట్టుబడినదా, యిసుకపైనా? రాతిపాదమున సరియే. ఇచ్చట బొంబరీగాఢ (ఏకాకిగా) నొచ్చిని యాశ్వరాజ్ఞానసార సంగతియు చేసినది తల యెదురవును ముఖముగనే యున్నది. కాని నేను వానిగూడని (వాగ్మరాయ) కన్నెనినోడనే మరల పాప మాని తును. విను వినుకను నేను పట్టుబడిక ప్రయత్నించెను. అది యత్యంతసమయము చేయగల్గును. ప్రభూ! మృత్యురక్షించి వాకు తోడ్పడుము.”

ఇట్లుండెను చలించి పండుకొనబోయి తిరిగి పుస్తకము విడువ మనము రాకుండుటవలన నిండు సదువులండెను. ఆ వాగ్మరాయ నొక ధనికుడు ప్రధాని (దైవము) తనయింటి కావ్యనించినట్లును, తా వాతనిని దాములు కడి తుడిచి గోరవింపకుండగా, నకిరిభాగ్య, అపకార్యముల చేసియుండిన యామె యతివిహింసమును తన కన్నీటితో కడిగి, తన కుంతలములతో తుడిచి, గూతని పాదములను తిరుగున దాల్చినట్లును, అంతల పక్షుడు సంతసించి యా యింటియజమానితో, “నేను యింటికి రాగా నీవు నాకు పాదములు కడుగ జలముపంగలేదు. నాపాదములను తుడిచినదేను. నాపాదములను తిరుగున దాల్చలేదు. కాని నీభార్య పాదమునింపించుకొనుచున్నది, నా కతి భక్తివిషయములతో నీవజేసినది చూచితివా? యనియెను. ఈకథ నవినుచు విని మరలమరి తలపాయుచుండెను. “ఆ ధనికు డెవడో

వానినెవడో యున్నాడో! అతిమహావి తన పుష్కలమును గూర్చియే మామగొనెను—వా నొకసమయము మీమి? నా యిష్టపంగరి నేమి? నా గ్రాంథిపల పంగరి నేమి?—అంటికాని యింటివచ్చిన యానినిగూర్చి యొక్కసారియైన నాచింపలేదు. తన బాగ్రతనే తాను పడెనుగాని, ముట్టుముగూర్చి లక్ష్య పెట్టలేదేను. విను విచ్చిననుతిక యెవరో ప్రభువే. వాగ్మరాయ భగవానుడే. అతడు వాయుంటికివచ్చిన, నే నట్లే చేసియుండువా?—అనుకొనుచు మాకన్న తన కండువగుటపై తల నుంచుకొని నిద్ర జెందెను. ఎప్పుడు నిద్రుకట్టినో వానికే తెలియదు.

“మాకన్నా!” యని యొకరు తన చిరువద్ద కింది నట్లు వానికి తలదాచి నివసించెను. వాడు నిద్రయింటి క్రొత్తపక్షి లేచి “యెవరి?” యని యడిగెను. మునిగి, తొలుతపు బాచెను చూచును లేచు. వానినిగూడ సారి విలిచెను. ఈసారి వాడు స్పష్టముగా దీక్షాబలము విచెను. “మాకన్నా, మాకన్నా, కేళి కేళి కేళి నూచుచుందుము, నేను వచ్చెను.”—మాకన్నా తెలియలేదు కొనెను. కిక్కిరింపి లేచి కళ్లు ముగ్గుమగొనెను కాని యీ మాటలను తాను కలలో విచెనో, తెలిసియుంటియే విచెనో వానికి తెలియలేదు. వాడు దీపమార్చి కేసి, పండుకొనిబోయెను.

మరునాడు వాగ్మరాయయనమును పూర్వమే వాడు లేచి, పైనివార్ధన చేసికొని, నిప్పుచేసి గంజ కాచుకొని, యంబలి చేసికొనినాడు. సాయ్యునిగద నీళ్లు పెట్టి మా మూలప్రకాశము తన పనికి జిజీవీ ప్రకృతును ముగ్గుచెను. వాగ్మరాయ పరచేయుచు నా దామందుండ్రి జరిగినవంతియుగూర్చి యాలోచించుకొనెను. కేళిప్పుడు వాని కది కలవలె తోచుచుండెను. కేళిప్పుడు విజయగ వా వాకంబువరమును విన్నవినని నిశ్చయించుకొనుచుండెను. “పూర్వ మిట్టివి జరుగుట కలను” అని నా దెనుకొనెను. అనాడు వాడు పరిచేయుటకంటె విధిగొనికే చూచుటయందే యొక్కడు శ్రద్ధావంతుడై యుండెను. శ్రాద్ధజోర్లు చేసికొని యెవరైన నటలునడచిన, వెంగి వారి ముఖమునుగూడ చూచుట కొనరపడుచుండెను. శ్రాద్ధ

జోబుమాపధరీ తియవాజరి సో గమా భారీ సిగాకవి కీయే,
 చింతవే కంఠకీ చావా ధిహీ పథ బాత వలావిత్ హీ మన దీయే,
 నీలవచాల బరీ ఘన బింగానీ ఆరనీ దళి లహనతి హీయే,
 రాగ హిదోలకీ రాగనీ సోహీ విలాపల వామ విలాపన రీయే.

[జయపుర చిత్రము: దివాన్ బహదూరు హనుమంతరావు గోవిందరావుగారి గ్రంథము]

కోర్కు చేసికొని యొక నౌకను, తరువాత నొక నీళ్ల కాచినాడును వానిని నడచిరి. ఇంతలో పూర్వము పిపాయిగానుండిన యొక ముసలివాడు, చేతి పాతపుచ్చ కొని వాని కిటికీయందు వచ్చెను. వాని యనుభవమేమిటనుచో, వానిపై నరుదులు మాడుక నే మాకన్న వానిని నుద్దించెను. అయివలెవాని చేతు నీతిన్న. చేరున నున్న యొక వర్తకుడు వానిని తనయింట నుతకనే గిండి పెట్టి యుంచెను వానివని యింటి కాపురుకు తోడ్పడుటమాత్రమే. వాడు మాకన్న యింటి కిటికీ యవతలి చెచ్చిన తీసివేయ వారంభించెను. మాకన్న వానిపై నొక పారి చూచి తనవని చేసికొనఁబడెను. 'నేను ముసలి వాడ ననుచున్నకొలది వాడు చేపట్టెను పావురునున్నట్లున్నది. నీతన్న చెత్తనుగునుటకు వచ్చుచుండును' వానిని చూచి నేను ప్రభువు, భగవంతుడి వీనిరూపమున వచ్చెనా? యనుకొనుచున్నాను. వాడు పిచ్చిపట్టుచున్నది, యనుకొని తన దురూహకు తానే వచ్చుకొనెను. ఎవను తాను కుట్టుచుండిన కోర్డు మరి కొంచెము కుట్టివంతనే వానికి తిరిగి కిటికీనుండి పైకి చూడవలెనని బుద్ధివుట్టెను. నీతన్న తనపాఠము గొడవకు నీరపై తానును కొంత విశ్రాంతిగొనుచు నిలిపట్టి తన కరీరమును చాచిగా చేసికొన యత్నించుట మాకన్న చూచెను. వాడు బలహీనుడు, ముసలివాడు చెత్తనూచ్చి యెత్తివేయుటకును శక్తిలేనివాడు.

'వానిని లోనికి పిలిచి కొంచెము నీ యిద్దరా? పొయ్యివీడు నీళ్లు మరుగుచునే యున్నవి' యనుకొనెను. మాకన్న చేతిలోనున్న కంఠాని క్రిందపెట్టి వాడులేచెను. కొంత నీ మరిగించెను. తనచేళ్లలో కిటికీలుపుట్టె తట్టెను. నీతన్న కిటికీపై పుకు వచ్చెను. మాకన్న వానిని లోనికిరమ్మని సంజ్ఞ చేసి, తిలుపుతీయుటకు తానువిచ్చెను. 'లోనికిరమ్మ. కొంతపెచ్చ బడెచున్నను. నీకంటె మరిగా నుండియుండును' యని మాకన్న వానితో నెనెను.

'దేవుడు నీకు మేలుచేయుగాక! నిజమే వానికంటె తరము నొప్పిగా నున్నది' యని నీతన్నలోనికివచ్చి, యొకటిపై నుంచు చునుపుకొని, యింట తిడికాళ్ల నుగుచు లుపడునేరూ యని కాళ్లు నుగుచుకొనబోయి, నీరస ముచే విడుచు నేలబడెను.

'కాళ్లు నుగుచుకొన గ్రహించెను. నేను విచ్చిన నే నుగుచున్నాను. అది వాపని. నీవునాన్నిని కొంత: ట్టితాను' అని మాకన్న యనెను. 'తెనుపాత్రలలో పోసి యొకటి నీతన్నచ్చి రెండువది తాను పట్టుము' పట్టకతో నుకొనెను. నీతన్న తన కిచ్చినది తానివేసి పోవోర్చించి మిగిలినయింక పంచదారను దానిపైపెట్టి వాకన్న సభించించుచుండెను. కాని యతని కింకను కావలయుండె నన్న సంకల్ప యతిని చూచినచో తెలియుచు యుండెను. 'మరికొంచెము పుచ్చుకొని'ని మరి రెం గ్గానుల పోసి మాకన్న చూచుచుండి కిటికీపై పు జ్జాయుండెను. ఎవరినైన నెగురుచుచున్నావా యేమి యని యతనిచుట్టు నుడిగెను.

'బ్రాహ్మణి యెవరికొరకు నే నెగురుచున్నానున నోచెప్పుటకైన, నేను సిగ్గుపడుచున్నాను. అది తెప్ప వస్తుతోలేదో కూడా నేను చెప్పజాలనుగాని వా నున్నా? నొకమాట పడింది. అది యొక కలకూ నిజముగానే విన్నానో చెప్పజాలను. అసలుసంగ నే తెలియునా? నిన్నరాత్రి నేను యేనుశ్రీహరూర్చి మునుంటిని. అనుహనుభావును, తిండ్రి, యెట్లుప్రజల కలసి కేదించెనో, యెట్లు బాధ లనుభవించెనో! నీ నూర్చి వినియోయుచువని తంతును?'

'బ్రాహ్మ, నేను వింటిని. కాని నే నజ్ఞానిని. న చదువురాదు.'

'నేను చదువుచుంటిని. అతనిని నూర్చి నతను భువిపై పెట్టు కేదించినదియును, అది భోక్త వాని భనికునింటికించుటయు, నాధనికు డతని శౌరవింపకుటయు విడివిడి. చదువుచవును నే ననుకొంటిని. అతను నుహాన్ముడైన శ్రీమదు శౌరవింపకుండ పెట్టుండె ఆలోచించిన వాడుకూడ నటువంటిది సంభవింపవచ్చు అతనిని తరుగితిని శౌరవియ బెట్టో వాడు తెలియ కాని భనికు డతని శౌర కేమియు తెలులేదు' అని నే లోచించుచుండగానే నిద్రవచ్చినది ఆనిద్రలో నన్ను నేరుకెట్టి పిలిచింట్లుయినది నేను ప్రతి పది లేచి 'దేవు నేను నన్నును. నాకొడుకు వేచియుండును!'

తనో నాచివిలో చేర్చివట్టు వివరించెడిది. బక్కసారి
దు, రెండు సార్లు వివరించెడిది. నీవు నమ్ముచున్నో లేనో
ని యామాటలు నామనసులో నెట్లుపడినవంటి యా
మకు నన్ను నేనేయొకప్పుడు నిందించుకొనుచున్నాను,
నిరొక్కరి నిరొక్కరి పక్షంబులకున్నాను" అన్నా
మాకన్న. నీతన్న తలవంచి యూరకున్నాడు. ఏమా
ట్లాడలేదు. తన రెండవ గ్లాసు త్రాగుట తూర్తికి
నొక ప్రక్కను పడచేసెను. కాని మాకన్న దానిని
నీ తిరిగి నింపెను. 'మనస్సుస్పృహగా త్రాగుము. మాకు,
మహాత్ముడు క్రీస్తు మనజనలలో జీవించినప్పుడు తిరిగిని
ట్లుము చేయలేదు. అతడెక్కువగా నిరాదంబులకే
ధచేయువాడు. బీదలతో నీ యొక్కని సంబంధించువాడు.
తన తన శిష్యులుగా మనసోదరులనే, మనసంత
శిష్యులనే, పాపులనే యెన్నుకొనువాడు. అతని
ప్రేమదేవుంటే, ఎవడు తాను గొప్పవాడనుకొనునో
దు నీచుడనను, తక్కువగా చూడబడును. ఎవకు
ను తక్కువ వాడ ననుకొనునో వాడు గొప్పవాడుగా
చింపబడును, వానికొన్న శ్రేయ మొసంగబడును. మీరు
క్రీస్తువా యంగురు. నేనుమీ పాదముల కడుగుదును.
నడు మొదటివాడనో వాడందరికిని నేడుకుకావ
ను. ఏలవనగా బీదలు, విధువంతులు, పాపులు,
యాదువులే పాపములు ధన్యులు. "

నీతన్న తీత్రాగుట మరచిపోయెను నాడు శ్రేయము
లువుగా మనము మెత్తపడచిపోవును. ఆమాటలను విను
పండుగ నే యానికండ్లవంటి నీరు కాదుముండును. 'ఏమి
పరికొంత బీదలనుకొనుము' అనెను మాకన్న కాని నీరిన్న
గ్లాసు నవలకు త్రాగివేసెను. తన వందనము లర్పించెను,
నీదిప్రాయము.

'మాకన్నా, నాకృతజ్ఞతా నిందనములు. నీవు
నాకాహారము నిచ్చితిని. ముఖంపడేసితిని. నాకు పై హిక
హనసికానారములు రెండును దొరికెను. నాకు కీర
గొట్టము నిచ్చితిని. యాత్రోన్నత్యము కలుగజేసితిని." అని
నీతన్న తెలిపెను.

'చాలముందిది. మళ్లీ రమ్మ. నాకెవరయినయ్యట్లు
నందేన చాలా సంతోషము కలుగును,' అని మాకన్న

యనెను. నీతన్న కలిపిపోయిన పైని మాకన్న మిగిలిన నీని
పోసికొని త్రాగి, గ్లాసులు పల్లెము నవలపెట్టి తిరిగి
కిటికీనుండు పనిచేయు మాడ్చుండెను. మట్టుచున్నంతి నీవును
తిరిగి తిరిగి కిటికీపైకి చూచుముండెను. క్రీస్తునిచ్చునని
వేదియుండెను — ఆతనిని, ఆతని శిష్యులనుగూర్చియే
ఆలోచించుచుండెను. అప్పుడు వాని పౌరధయమున
క్రీస్తునివనినాడే, నీవులే నింకియుండెను.

ఆలోద్దువ నిరువురు పైనిము నడచిరి. ఒకడు
సర్పాడునారిచ్చిని తోడ్చును, రెండవవాడు తన స్వంత
పాద్యక్షులును వేసికొనిపోయిరి తరువాత పొరుగుంటి
యనవారి మంచి క్రొత్తనుచ్చలనో చచ్చెను. వానిని
కొట్టెలవాడు గంప కనుకొని వచ్చెను. వానందను బిల్లి
పోయిరి. తరువాత నొక క్రీస్తు మహర్షి మేజోడ్చును, పల్లె
టూరుతోడ్చును నీయొకనివెన్నెను ఆయనవాడ కియిల్లు వాటి
పోవును కిటికీపై నానెను. మాకన్న తలకత్తి కిటికీనుండి
చూచెను. ఆమె క్రొత్తనుచ్చి. చింతిస్తున్ననో, నంకి
బిల్లి కెత్తికొనియుండెను. ఆమె బీదను కలిగిన తలల
మంప మంపములకై గాలి కట్టునుదిరిగి గోడకు చేరుగా
నిలబడెను. బిల్లును కప్పులు కామెట్లా వొకనుచ్చుచున
లేదు. ఆమెగుడ్డలు వేసని కాలమునకే తనవది.
ప్రారవి, చింతి. ఆదిష్ట పనిచేత యెక్కుముండెను.
తన యూరుకోవెల్లు ప్రయత్నించుచుండెను గాని
బిల్లి యూరుకోనను. మాకన్నను కిటికీనుండి యెక్కు
వివ బడుచుండెను. వాడులేచి, కీరతలుపులేచెనని, మెట్టుదిగి
"ఎమిందోక, ఏమిందోక" అని తెలిచెను ఆమె విని
తిరిగిచూడెనది. "ఆమెలో, మంచులో దిష్టానుగొని
యెందునే నిలబడియున్నావు? రమ్మ లోనిది రమ్మ.
వెళ్ళగా మంపము. బిల్లి యెక్కువారును." అని మాకన్న
యామెతో వనెను. ఆమె యామాటల కాశ్చర్యముండెను.
కాని మాకన్న తోడుకెట్టుకొన్న ముషునిచ్చుడు తన్ను
యింట్లోనికి రమ్మని పిలుచుచులాది వాని ననుసరించెను.
వాడు మెట్టిక్కి యాచిన్నగదిలో ప్రవేశించితి. మాకన్న
యామెను తన పరువునందకు తీసికొనిపోయెను. ఆమెగో,
అక్కడ కుంపటిచేదవగా కూర్చొనుము. నలికాదుకొని
బిడ్డను పాలిమ్ము' అని యామెతో వాడెనను. 'నాచిద్ద

పాలుతేవు. నే నవయమునుండి యేమియు తినలేదు" అని యామె చెప్పెను. ఏమను బిడ్డకు రొమ్మునకు చేర్చుకొనెను. మాకన్న తలవంచుకొని, బల్ల బల్లకు పొయి యొక కంఠమును రొట్టెను తెచ్చి, గూటిలోనున్న పులుసును కొంత కంచములో బోసెను. పొయ్యిమీదనున్న గంటి మాడగా నింకను కానియుండిలేదు. అందుచేత వాపులు నీ బల్లపై నుంచెను. రొట్టెను కొన్ని ముక్కలుగా కోసి మేకుననున్న గడ్డనొకటితీసి బల్లపై పగచెను. "ఇక్కడ కూర్చొని ఉము. నేను బిడ్డనుగూర్చి చూడెదను. నాకు బిడ్డయిందీరి. వారిని యాడించి యోచాడులు నాకు తెలియును."

ఆమె బల్లనద్ద కూర్చొని తిన వారంభించెను. మాకన్న బిడ్డ ద్ద పురుపుప్రకృత వూర్పుంచెను. నాడు బిడ్డకు తిన పెదపులతో ముద్దికొని యుత్తించెను కాని పండ్లులేని వామనులచే బ్రాగుగా ముద్దిపరకపాయెను. బిడ్డ యేమి మనలేదు. అంత, మాకన్న బిడ్డనువేళ్లతో తిరికితలుపెట్టి వచ్చింప యుత్తించెను. బిడ్డను ప్రేమచూపి నోటపాడుయిగట్లు నటించి, తిరిగి యావ్రేళ్లు బిడ్డతోట పెట్టుకొన బోయిపుడు తీసివేయుచుండెను. అది క్రొవ్వుతో నల్లగా విండియుండెను. ఆబల్ల విక్రేతైవపు సుందీమాది మాబిడ్డ యేమి మనలే నా. మాకన్నకు పంకోప మయ్యెను.

ఆమె తినుచుండెను; తానెకలో, ఏవటికి పోవుచున్నదో, మాకన్నతో చెప్పవారంభించెను. "నేనొక సిపాయిగార్తెను, ఎనిమిదవల క్రింది నాధీశును సర్కారుదానా రక్కడిలో మారదేశమునకు పంపివేసిరి. నాటినుండి వానిగూర్చి వాకేమియు తెలియరా లేదు. నేనొక నింటలక్కగా నుండినిగాని యాబిడ్డపుట్టినదియు, చంటిబిడ్డతో పనిచేయలేనిది నాకు నన్ను పనియిందీ కొలగించిరి. అందుచేత పనిలేక, తిండికొరకు మూడునెలలు నుండి కేపులానుయింటిని. నాకర్థమున్న సర్వస్వమును తిండికొరకు నమ్మివేసితిని. నేనొక దాది (Nurse) గా నుండిదలచితిని గాని నన్నెవరు నుంచుకొనలేదు. నేను చాల పలచగాను, బలహీనముగాను నుంటినట. అందుచేత పనికిరాననిరి. ఇప్పుడే యొకనర్తకునియింటికి వెళ్లి

యుంటిని. ఆయింట మామూరిచునిసి యొక కై పని నున్నది. ఆయింటి యజమానురాలు, వర్తకునిభాగి నన్ను పనిలోనికి తీసికొందునని వాగ్దానము చేసె ఇప్పుడేనుండియే నన్ను పనిచేయుట నుంచుకొనెదకొంటిని, కాని వారముదినముల కర్తవ్య రమ్మని యనన్ను పంపివేసెను. వారియిట్లు చాలదూరము, పాప. బిడ్డ వాయాన పెట్టితిని, నే నలసిపొతిని. మేము బడచేయింటియామె మమ్ము కనికరించి, యారాకనీ, భామున కప్పుట నుండివిచ్చుచున్నది. ఆమెకు నేను కర్తవ్యరాలను. లేనియెడల నెవరునుందునో, యెట్లు కేవలము నే నెఱుగను."

మాకన్న నీర్లనికావసము విడిచెను. 'ఆయి' మీకు చెప్పనికట్టయిన లేదా? అని యడిగెను. 'అయినా నాయనా, వావద్ద నెట్లుండునో నిన్ను నే నా యాఖి కాలవ నైదవలకై తాకట్టు పెట్టితిని" అని యాపరుపువైదకు వామ బిడ్డ నెత్తుకొనెను. మాకన్న లేచె ఆలమారు లేరచెను. కొంతసేపు వెదికి వెదికి యి ప్రాంతకబ్బాను కైటికి తీసెను. 'ఇదిగో ఇది యింతకాగులేదు. కాని కొంత చుట్టపెట్టుకొనుటకు పనివచ్చును' అనెను. ఆమె యా కబ్బావైపు చూచె; తిరిగి మాకన్నవైపు చూచెను, ఆ కబ్బా నందుకొనక కళ్ల నీరు నించుకొనెను. మాకన్న యామెవైపును లిగిపొయి పరుపుకింద వెదికి యొక చిన్నపెట్టెను తీయించుటో కొంతసేపు వెదికి యామెవద్దకు వచ్చి యెరుగా మార్చినెను.

"నాయనా, నిన్ను దైవ మాకీర్త్యదించుముగా" దైవమే నన్ను నీటిటికినెద్దకు పంపియుండునలెను;బిడ్డవని గడ్డపట్టిపావలినది. నేను బయలుదేరునపుడు గారి మంచుగానే యుండిన గాని యిపుడు వరి గడ్డగడ్డ నడికించున్నది. నిజముగా దైవమే నిన్ను కిటికినుండి కైటిచూచి నన్ను కనికరింపజేసినాడు. దీనురాలను, పేరాలను."

మాకన్న చిరునవ్వు వర్ణి యనెను. "జ్ఞానదేవుడు నాకు చెప్పినాడు. నేను కారణములేక, మా

నీ కిటికీనుండి చూచుచుండలేను" తాను కలగన్న గతి, నేను తివయింటికి వైచును విప్రుని చిప్పివల్లు నొక కంకణము విన్నవంగతి మాకన్న యామెకు పైన.

"అన్నియు జరుగవచ్చును" అని యామె లేచి తాను తోచుకుని, యచేదివలె గొంతువట్టి తిరిగి కన్నకు తన వ్యాధియపూర్వకాభివందనము లర్పించెను.

"వైచముకొర కిది తీసుకొనుము" అని మాకన్న యామె వైచబల ముట్టి చిచ్చెను, "నీకాలున తాకట్టు వీపించుకొనుము" అనినను. వారిద్దరు వొకరికికొకరు ముప్పరించుకొనిరి. మాకన్న తలుపు తెరచెను. ఆమె తిరిగిపోయెను.

ఆమె పోయినతరువాత, మాకన్న పులుసును గట్టిగా కాచి, దింకిచేసి, సామానులను ముట్టచెట్టి, నిశ్చేయుటకు తిరుగ జూచుచుండెను. కాని పనిచేయు విన్నంతసేపును కిటికీవైపు దృష్టివంచుట మానలేదు; టికి కడ్డముగా నొక నీడ రాగానే నీడను నచ్చిపోవని వాడలు చూచుచు, తా నెరిగినవాగును, యెరుగని వాగునుమాడ నట్లునుండి నడచిపోయిరి గాని ముఖ్యమైన గాతమును లేదు. ఆఖరు కొక పండ్లమ్మ ముసలిది కిగా వాని కిటికీముందరనే యుగెను. ఆమె యొక గంపతో పండ్ల నన్నుకమునకు తెచ్చియుండెను. అంగు వాలభాగము చెట్టిపోయెనుకాని, యొక కొన్ని మాత్రము మిగిలిపోయినది. ఆమెభుజముపై నొకకర్ర పట్టి గోనెసంచు యుండెను. ఏకోగ్రాతగా కట్టుచున్న యింటివద్ద వాని వామెదేగుకొని, తివయింటికి గొనిపోవుచుండెను. తనోనెసంచినవలన వామె యలసిపోయినది. భుజము మా గుప్పించుటకామె యత్నము వాగినది. ఆమె పండ్లగంప నొకతన్న పై నింకి, సందిని నేలపైపడచేసి, కర్రపట్టును బదిలించుచుండెను. ఆమె యిదిచేయుచుండగా, నొక కిటికీలో పట్టుకున్న బాలుకు గంపవద్దకు పరుగున వచ్చి, యొక పండును లాగుకొని తివకత్తిగొండి పరుకెత్తి పోవుచుండెను. ముసలిది వానిని చూచెను. వెనుకకు తిరిగెను; వాని చొక్కాచేతిని పట్టుకొనెను. ఆబాలుకు

విడిచిండుకోమటకంతో ప్రయత్నించెను కాని ముసలిది వానిని గట్టిగా కిండుచేసలతో ముట్టుకొని, కుదకు వాని బోసినాడద్రోసి, బట్టును పట్టుకొనెను. బాలుకు ముగ్రోయని యరచుచుండెను; ముసలిది వానిని లోపించుచుండెను. మాకన్న కంతాణిని జోనున గ్రుచ్చుటకు గూడ వాగలేను నేలపడచేసి, పరుకెత్తిమెట్లు దిగి వీధి లోనికిపోయెను. ఆదినుటలో వానికండ్లజోడు నేల బడెను. వీడు ముసలిదానిని తీరునప్పటి కామె బాలుని గూబలు పగుల కొట్టుచు, తిట్టుచు, వానిని బోసువాని కొప్పగించునని చెబరించుచుండెను. బాలుకు విడిచిండు కొన యత్నించుచు, ముగ్రోయనికేకలు చేయుచుండెను. "నేను సంపత్తినుకోలేను. నన్నెంచుకు కొట్టెదవు? నన్ను విడిచిపెట్టు, నేను పోయెదను" అనుచుండెను.

మాకన్న వారిద్దరి నడుమకుబోయి వారిని పీడ దీసెను. పిమ్మట బాలునిచెయ్యి పట్టుకొని వాడు "అమ్మా, వానిని పోయిమ్మ. వైచముకొరకు వానిని తీసువుము." అనెను.

"అం!! వానిని తీసుంచెదను? తిరుగ పంపిస్తా మునరకు మరచినాకుండునట్లు బుద్ధిచెప్పదను, పోలీసు వాని కొప్పగించును, దొంగ." మాకన్న ముసలమ్మను కొంతపడుకు తిరుగ ప్రయత్నించెను. "వానిని, పోనిమ్మ, అమ్మా, యిక నెత్తుకు నట్లు చేయకు. పోనిమ్మ. విడుపు" అనెను.

ముసలమ్మ విడిచిపెట్టెను. బాలుకు పారిపోవ యత్నించెను కాని మాకన్న వానిని గట్టిగా పట్టుకొని "ముసలమ్మకు, తీసువుముని నేడము. మరెత్తుకు నట్లు చేయుము. నీవు దొంగిలించుట నేను చూచితిని" అనెను.

బాలు డీవ్య వారంజించెను. ముసలమ్మను తీయ ర్నా చేడెను. "ఇకనీ, ఇదిగో నీకొకపండు తీసికొనుము" అని మాకన్న గంపనుండి యొకపండును తీసి బాలున కిచ్చెను. "దీనిఖరీగు నేను నీకెత్తుచు, భయపడకుము." అని ముసలమ్మతో నెనెను.

"అట్లే పిల్లలను మీరు పాడుచేయుదురు, దొంగలను వారముకోజాలవరకు లేవలేనట్లు తిన్ని

యించిన, మంచి బహుమానమై యుండును" అని ముసలి దనెను.

"అ! అ! అవ్వా, మనదృష్టిలో నది వ్యాయ మేమోకాని, దేవునిదృష్టికిది యన్యాయము కాదా? ఒకపండును, వోంగిలిం దినందుకు వానిని తప్ప నెలసినయెడల, మనపాపములకు మనకేమి చేయనిగను?" అని మాకన్న నుడిచెను.

ముసలిది యూరకుండెను. మాకన్న యామెకు రాజొకడు తనకు చాల కనము పోకేయున్నవాని నెట్లు తమించెనో; ఆబాకీదాడును తనకు కొద్దిగా బాకీయున్న యింకొకని నెట్లు బాధించెనో—ఆకథను నాపెను. ఆముస లమ్మ; కథను వినెను; బాలుడుమాడు నిశ్శబ్దముగా నిలబడి విన్నాను. "జైనము, సునలను తమింపుమనుచున్నాడు. లేనినో మనము తమింపబడెను. ప్రతివానిని తమింప వలెను. ముఖ్యముగ నజ్ఞానులయిన బాలురను మన్నింప వలెను" అని మాదిగవాడవగనే ముసలమ్మ తలవంచుకొని, దీర్ఘ నిశ్వాసమును చెల్లుచున్నది. "జైన, ఆకంఠియు నెవరే, బాగున్నది. కాని వారు మాత్రము నేమోయి వారు" అనెను. "అయితే, ముసలివారయిన మనము వారికి నొద్ది గగవలెను." అని మాకన్న బదులు చెప్పెను.

"నేను చెప్పనదియు నదే. నా కేడుగురు బిడ్డ లుండీరి. ఇప్పుడు ఒక్కమాత్రమే బ్రతికియున్నది" అని యామె ప్రారంభించి, తాను మాగురుతో నెట్లు జీవించు చున్నదో, తన కంఠదుగునుచు బున్నానో చెప్పి "నా బలమంతయు నిపుడు దుడిగిపోయినది. విషమ యింకను నేను కష్టపడుచుండును. నాకు నా మనుమలను నాచిన చాల యిట్టము. వారు చాలా మంచిపిల్లలుకూడెను. వారు నన్ను ప్రేమించునంత శిష్యులకు ప్రేమింపదు. నే నింటివద్ద నున్నపుడు మాసరో నన్ను విడిచిపెట్టును. ఎప్పుడునూ అమ్మమ్మ, మంచి యమ్మమ్మ, ప్రేయమన యామె—" అనుచు ముసలమ్మ కనబడి నిగుడెట్టుకొనెను. అప్పుడు నేనున్న బాలునినొక జూచి యామె "జైన, పాపము, ఇదిను చిన్నపిల్లడు, జైని మతని వాక్యమందు గాక!" యనెను.

ఆమె గోనెదంచిన భుజమున నున్నకొని యుండి యెను. బాలు బామెవద్దకు చేరి యనెను "అమ్మమ్మ, చారితే నేనును పోవుదును. నేను సంచి నెత్తు నత్తును రెమ్మ; పద."

ముసలమ్మ తలవంచుకొని, వానిని సంచి నెత్తు నిచ్చెను. వారిద్దఱును కలిసి పీధివెంటి బావులందు ముసలిది మాకన్న తీసిన పండు కిరీను కడుగుటకు వచ్చిపోయెను. మాకన్న చాల నేపటినుండి నా రును మాటలాడుకొనుచు కలిసి బెర్లుకు, చూచుచు విడి నిలబడిపోయెను.

నా రిద్దరును పూర్తిగ దృష్టిమండి తొలగిపోయిన పిదప; మా కన్న యింటికి వచ్చెను. మైమిమి పడి విరిగిపోకుండిన తన కంఠ తోడు చూచి తీసికొని తిరిగి కంఠాని పుచ్చుకొని పనిమందు మాగొన్న కాని త్వరలో నీకటిపడెను. పనిచేయుట కేమి కనబడకుండెను. పీధి దీపములు వెలిగించువాడు, ములు వెలిగింప నా విధిలోనుండి పోవుమందుల వా 'దీపముల తేరయించి' యనుకొని లేచి దీపపునెత్తి రించి వెలిగించి మైని ప్రేలాపకట్టి పనిని తిరుగ నా భించెను. కొంతసేపటిలో తాను కుట్టుమండిన నా పూర్తియయ్యెను. దాని నెలువలు త్రొక్కి, నలుచు కుట్టును చూచి, బాగుగా తయారైవచ్చి త్రిప్పి కేం తన సామగ్రి నంతిను చక్కచెట్టి, చెల్లినంతయు తి గించి, వారము కంఠాని తోలునుతీసి దాచి దీపవ దించి బుల్లపై చెట్టెను. గూటినుండి మర్రిగింపుచు తొలివాడు తోలుముక్క గురుకుగాపెట్టి యుం పులును తెరువదలచెను గాని యది మరొకచోట తె గొనెను. ఇంకలో మాకన్నకు తిటాన గరింఠి ఙ్గక్షికినచ్చి తలచుకొనుచుండి సంతోలో తననెను కిబ్బము వానికి విసబడినట్లయ్యెను—గడలో నా చప్పుడు—వాడు వెనుదిరిగి చూచెను. ఆముసలి లో మనస్సులు నిలబడియున్నట్లయ్యెను—ర పోల్చుకొనినబలని యాకారములు.....

[illegible]

"ఇదిగో, నేనుకూడను" అని కంఠస్వరము విని
 వెనుక వీక్షించుచున్నాడు. అప్పుడు అందరినీ పట్టించి
 పలుకుతూ, తనదే బిరుదువున బిచ్చము; దీనిని విని బిచ్చము;
 "గురువాడా మాయమేది.

“சென்னை” என்பது என்பது என்பது என்பது.
 உருவம் என்பது என்பது என்பது; உருவம்
 உருவம்; உருவம் உருவம்.

బాకవి వ్యాసముని వచన భరితవిద్యయు, కైరము
 కవితా తలవికాసము; కథా దోమ వేట్టుకొనము;

పుస్తక మొదలు తెలుసుకొనినో యవలననే దయప వారం
 కించయి, పుస్తకముయొక్క పైభాగమున నా డిల్లు
 చదివిన:—

“నేను కృత్రిమమైనానని, నీవు వా కావాలి మొదలంటివి. నేను పిదపానాభాధిపతిమైనానని, నీవు వాకు సాధియ మొదలంటివి. నేను నీ కపటమనుకున్న యుంటివి, ఎవడు నీవు వా కాకయుండరాదనిపెట్టితివి.”

మరియు పత్రముయొక్క దిగువభాగమున నీ రీతి
 వ్రాయు:—

“నా సోమరులైన బిరిలో నే యధమునకై నను
నీ వెంట యుసంగితివో, అంతయు నీవు నా కొసంగితివి”

మౌనము తప కల స్మృత కాలేదనియు, ఈ భారము
పత్రికైందనియు, నిజముగ నాడు ప్రభువు తిరిగివచ్చి నచ్చి
ననియు, అా కరణి! మహ్యగత మొససి యాదరించి
ననియు తిలపాపి సంశ్చిత్త దయ్యము.

ప్రపంచ భంగము

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు గారు

నమ్మోహన స్వప్న
 సంతతానంద ద్ర
 పంచములో సుప్తి
 నితకాలము దాక
 వింతవింత సుఖన
 వంటిజలాలలో
 తేలియాడుచు నిద్రి
 యాలు పల్కెనుకేరి!

నీలాంబుదాలలో
 దూరి దోబూచాడి,
 గాలిమేడల శాంతి
 గోరి దేహము వాల్చి,
 శంపాలరల పూలు
 త్రుంపి దామము లల్లి
 కవితాప్రమామంజు
 కంఠాన మెల్లవైచి,

నత్యసుందరభావ
సంకల్పనాకేళి
నిత్యమానందైక
నిరతికాలముబుచ్చి,
అత్యద్భుతముగా
నాటలాడిన జీవి
ఈహతాస్వస్న భం (?)
గమ్మెట్లు సహించు?
ఈ వాడబారనై
హికచింత లేదు సైచు?

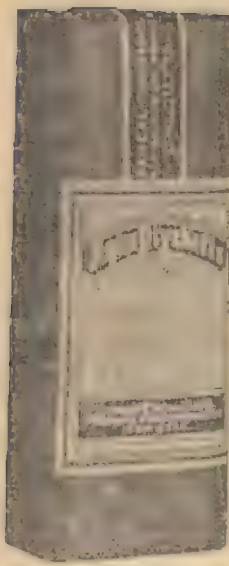
జ్యోత్స్నాకరాలలో
జోగున్దల నుండ
ధూళిధూసరలోక
మేల నన్ను స్పృశించి
మేలుకొల్పి ఎడంద
నీలీల విదళించ?

కాలగర్భము విచ్చి
కరడువారిన భావి
నేల నాకనుదోయి
నీలీల త్రోపించ?
ఏల ముఖసుఖాల
నీరీతి మెరిపించి,
సుఖశంప మరిగించి,
శోకాంబుదమే పెంచి
కరిగించి కరిగించి
కారుజల్లుల ముంచి,

లోకమెల్లను శీత
లీకరించి ఘనీభ
వించి కంపిల జేసి,
ఈజీవనిర్దేశ
వారి మంచుగ బేర్చ
క్రూరహృదయమేల
'కాం' కింకరు కింక?

జారుచీకటి దివ్య
కము నొంటిగా బూని
దారి జేసుకపోయి
పారము కేరంగ
నీలేక భావనా
శీలి కెట్లుబ్బునో!
అరవిచ్చు నాశ ల
ల్లనె వాడి రాలగా,
పురివిచ్చు నాశయ
ముగదృశ్యమైపోవ,
అగి వెల్లిను భా
వ్యాలయ జ్యోతులే
యారిపోవునో ఏమొ
యను భీతి దహించుచ,
ఆదివ్యస్వస్నాలు
ఆయవ్వన దురాశ (?)
నవసి కృశించునో!
నిలిచి జీవించునో!

మ పేరును కనుబట్టియు కాదు. పాపావ్యసంప
న్నులకు జనించాడు. కాని వారాధిని శ్రేణియుకొనిక
విద్యావాసంచేశారు. సంస్కృతి మవిష్కృతంగా పడి
చాడు. (Latin) భాష నేర్చుకొన్నాడు. ఆరెంట్ల
సమగ్రవిజ్ఞానముతో సమ్యవియర్తముతో గొప్పగొప్ప
చరిత్రలు వ్రతచాడు. గొప్పవారిచీత్రాచరిత్రలు; ప్రభువు
మున తుండేతరిత్ర. ముందటిగోపాలలో చక్రవర్తులం
టుండేవాండు. వాండ్లు మహాప్రూరుడైనందున వాండ్లకు
తజ్జీమివేసి ప్రజాస్వామిక పరిపాలనను నెలకొల్పారు.
ఎన్నికలవిధ నొక సంఘముమాడేది. వారున్నతాధిప
ములుగలవారి నిర్ణయ నెమ్మగొనేవాండ్లు. వ్యాయపరి
పాలన కింకొకవిధమాడ ఉండేవాడు. కిండ్లమున్నవరివలన
పరిపాలనక్రమము జరుగుతుండేది. ఆగోపాలలో ప్రతి

బెంగాలు కెమికల్స్ వారి 3 దివ్యోపధములు

ఆక పికోటిన్ కాంక్

అశ్మి వ్యాధి, మంటాస్సి
మొదలైన ఉదర సంబంధ
మైన వ్యాధులకు దివ్యోప
ధము. నిర్మిము భోజనానం
తరం నేదించిన కలరా తా
నీయకుండ కాపాడగలదు.

పికోటిన్ బిల్లులు

అశ్మికోటిన్ కాంక్ నకు బదులు
తయారై వది. ఒకరిళ్ల నేదించిన నెంటునే
బాధ నివారణముగను.

బెంగాల్ కెమికల్ వారిచే తయారైన దివ్యోపధమునే కోరుము.
మట్టపురికం కొనుక్కుము.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్
ఫార్మాస్యూటికల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్, కలకత్తా.

లిక్విడ్
ఎక్స్ ప్లైక్ ఆ
కాక్ మెగ్
లింగుల ధర్మము
నీలకు సూమియ్యగలను.
ద్రవముడ నేదించవలెనది.

చీరకాలమునుండి వాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకును శగ
(గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగా కనిపెట్టుబడిక
దివ్యాషధము.

గ నో కి ల్ల ర్ (రిజెక్షన్)

ఈ యాషధము శ్రీమతము. ఇంగ్లీషుభాషనులను దేశీయములను నాషధములను
శ్రుద్ధుకొనినవి. ఇందు కలుగనియవలను, యిండ్లకుల బలము వాస్తివలననుగూడ బాగుచు లేక పోయిన ముద్రను
దెవల ప్రయత్నించు గాన గానోల్లరునుగూడ శ్రుద్ధుకొనినాడు. ఒక్క యేండ్లముండున్నును శీత గ్రాస్తీగా
లిగినను విరళము కేకవింకలనును మిదటి మూత్రవ్యాధులైనను శ్రీరై వను పునుపులైనను గనోల్లరు లిప్పుక
పడున్నును. మూత్రము గూర్తగా వలెను మూత్రము పోవునున్న పునును కలుగునుండు లోబోవును. మూత్రనాళము
ందలి పావుతీసిపోవును కిగవ్యాధి (గనోకోకము)వలన మూత్రము పోట్లుగా పరులు, పేస లోగములను మూత్ర
వ్యాధిమునుండి పోవు తెలుసు, మూత్రాతిబిరు, గ్రాస్తాతిబిరు, క్షేటిబిరు, బుకోరియా, మున్నగు వ్యాధులన్నియును
శ్రీరైవను పునుపులనుగూడ గనోల్లరులకు పడుదును. వీర్యము (జుము) పోవును, శ్రీరై గర్భిణులుగా
బున్నుపును కలుగు మూత్రవ్యాధులు మున్నగుదిగూడ దీనివలన పడుదును. 50 మూత్రములకినా ఖరీదు రు. 3-0-0
0. 5. చాస్త్ర ప్రశస్తికము. ఒక్కసారి 3 సిసలు తప్పించుకొనివ కి. 5. చాస్త్ర మేమే ఖరీదెనము.

అడను:—డాక్టర్ డి. యస్. జస్సాని, 187 కికావీధి, గులావడి, బాంబాయి 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASANI, 137 Kika Street, Gulavadi, Bombay, 4.
125 మద్రాసు కిటి వీర్యము దానా అంతు కంపెనీ, 250 వై నాబాబుకోట్లు.

సు సా మ

ప్రాచ్య దేశ కేశ వర్ధని

సుసామ చేయునట్టి పని నిజముగా ఆశ్చ
ర్యకరమైనది. అది శిరోజములకు నిజమైన జీవ
మును, కాంచని గలిగించుచున్నది. స్వాభావికమైన
కదలికను, కాంతిని గలిగించి శిరోజములను మృదువు
గాను, సవీరముగాను, విస్తారముగాను పెరుగుట
తోడ్పడుచున్నది.

P. S E T T & Co.,
PERFUMERS,

ULTADANGA, CALCUTTA,

Tele : "Libiscuit", CALCUTTA.

వానిహృదయంలో అన్ని ఉండేది “నేకములనుపు” అంటే అది ప్రజ్వరిల్లి సాగోర్చి. అంతకు ముందు ధర్మము, తిరువతి సాఖ్యము. “వాడు కొలపింది నా ఆనందము. అది యితరులకు కష్టముగా ఉండని ముఖంగా ఉండని” అనుకునే వాండ్లు కారప్పకు. మనసుండా సోదరులను నే భావముండే కట్టుబాట్లన్నా. మనమేక నేరీయుల మనే పట్టుదలవుండేది యిన్ని నిభజనలున్నా. ప్రతివిషయంలో మంచి తీసికొనుటకే ప్రయత్నించాను ఆలోచనలలో అవసరమువచ్చిందా తిమ్మ తన భార్యనుకులను త్యాగంచేయడానికి ముదిరిపోయి కాదు. ఎవరికి తన విధులు వారికి; ఎవరికి కుంభవలసివి కట్టుబాట్లు వారికి; ఆలోచించి

కాని అది మానిపోయినది. “సంకుమెట్టన్నా వాని నాదారివారే.” ప్రయత్నించిన సాక్ష్యజనీనికను సోదరభావాలి. కాని లోలోపల ప్రతివారికి భేదాభిప్రాయాలు. ఒకరినొకరు మంచివేసే కుట్రలోవనాడు. అంతింపరాని ఆకే. అన్నిటిలో విభజన చెందినాడ అప్పు కైకమిచ్చియుండేది. ఇప్పుడు విభజనలు తీసివేస్తూనాడ అనేకమతాలు. భవమున్నదా చదువు పులిశేడు. గౌరవంకొరకు దేవుడవలసిన అవసరంలేదు. ఉన్నాకాల కొరకు సిఫార్సు లవసరంలేదు. ధర్మము కుమగవృత్తాలతో రంగాలెక్కలేదు వీరనాండు వికసించి శూన్యములతో అడవిలో పుష్పాలలెంపని పోతారు. కట్టుబాట్లుపోయినవి నాగరికత క్షీణించింది.

హర్యాగ్ల మెక్కునయింది. పట్టుదల పోయింది. హృదయాలలో అన్ని చల్లారిపోయింది ఆలోచించు ఆలోచించి.

యవనముల మాకలు దేశముండానిదిపోయినది. మునుపు ప్రతివాడు కత్తిపట్టేవాడు. ఇప్పుడు ప్రతివాడు గడ్డపారపట్టాడు. దేశానికి భవముబూచ్చి పరకత్తిపాండానికి. దేశం పరులకే మయింది. స్వాతంత్ర్యం అడుగంటింది. వాండ్లకు పిగనివాని మేర్పడింది. వాండ్లమంచి గుణాలు పట్టుపడికపోయినవ మెట్టెందాలుపట్టుపడ్డది. భవ విహీనులై వారు.

క్రమక్రమంగా అసంపృప్తి ప్రబలింది. అత చారా తెక్కువైనది. అట్లావాన్ని ఆలంబనగా నీవేది దేశీయులు నితరులగా రాజ్యభారం నెలకొన్న మొదలుపెట్టారు.

మమేరు దేవంతా చూచాడు. అతడు తన తల్లి క్రుల శ్రమలన సాందిన విద్యాధిక్కమలన పత్యాకమగొన్నాడు. ఆతని వృద్ధయంతో అన్ని ప్రజ్వరింది. అతడు వీరనాడు. ఏమిచేయగలడు? ఆలోచించి తీసివేతులేకపోయినాడు ఉత్సాహం ఒక కుధినివసమన బతుకుదేవాడు కంకాంకట్టుగా “మనముగోగంలో ప్రాణం విడుదలసి చెచ్చిందా సంగోమముతో విడుదల”నన్నాడు. వాండ్లతల్లి విన్నా ప్రహరం వినిచారు. తనకేకమాల ఉండేది కలిగించింది.

మందు చిన్నచిన్న గ్రామాలు తిరిగాడు. పాలు నేమండ అల్లరిచాక అనే పేరుకొంది వాండ్ల దగ్గరకుచేరిగాడు. కొన్ని పరివాడ్లుగోపలనే ఉవాండ్లు వాండ్లకు తానే వ్యయంగా బోధించా ముందు కథారూపాన విజ్ఞానాన్నిచ్చాడు. వాండ్ల ఉండే అన్నీ రసుల్కొల్పాడు. తనకత్తిని వాని ప్రవేశపెట్టాడు. వాండ్లనే అయోగంబుములలో నాకుమనాచేరాను ములంగున్నా కల్పపరిణాని దగ్గర తీగాడు ముల్కంగా నీచారింది. తిక్కపకాణి కాకలయ మనిశేరు పెట్టి -ంబులో విండ్లను చచ్చాడు. కొకలములోనే ఒకవిద్యాకాల స్థాపించాడు. ప్రతి అంబులో విద్య నేర్చుకొనేవాడు. అంబులో ప్రవేశ పోధన ఉంటుండేది. తొలికలవాడు త్వరగానే మతేవాడు. తీరికగానున్నప్పుడు తానే అన్నీ పరిక్షి నారలకు వ్యయముగా తానే నేర్చుకుండేవాడు ముల్కనది. ప్రతివారు విల్లు అమ్మలవాడులు; కసరత్తులేయ నేర్చికొని ఉండవలెను. తేనిలో నా చెంపపనిరా నేతివనులు మొదలగు కళలలో తామనాడ విజ్ఞానంపాదించుటచే కాకతనతో దీవారితీమాడ నేర్పించేవా ఎనికంబులో చురుకుగా కనపడితే నాదేశేయంగా ఇందుల్ల నచ్చే ద్రవ్యము సంస్థకు సంబంధించి వుండు

దైకాలలో అతినికరాల విభాగాలకావలయును. అన్ని కమలకలకు అలపట్టుయింది. అందులోనే కాస్త్రా వానముగూర్చి శ్రమపడేవాండ్లు, అందులోనే గ్రంథాలను చదివి నూత్నాంశములను గ్రహించే వాండ్లు, పరిశోధనావలలో ఒక్కొక్కదాంట్లో పంకించుట, గారు దానిలో మంచి గ్రహించుట, ఉచితవిద్య, ప్రతిరోజు ప్రతియింటు కొద్దికొద్దిగా పాఠామా పఠమా గ్రహించేవాండ్లు, ఇవంతా నలవి, వాండ్లశ్రమ వాండ్లకు రోజనం పెట్టెడి; నిరుపయోగులయిన జనభావాలన్నియులో గర్వితులను తీరినవారియకు యేర్పాడు. అందులకును అతడెంతపట్టుదల కలిగియున్నాడో అంతపట్టుదలవలవాలి. దినదినాభివృద్ధి చెందుచున్నది. ప్రతిగ్రామంలోనుగవి గూడ ఒకకోయిద్దరో ముందు మనుష్యులను తయారు చేశాడు. ప్రతిమాండలిక కిరుల వర్తితలను, భృత్తిశ్రమలో పంపించాడు - పంపించాడు. మత విషయంగా - దేశ వర్తితప్రాముఖ్యము, పక్ష్యకలవాండ్లవృద్ధి, పాఠా యముకలవాండ్లు తక్కువనులకు కొన్నికొన్ని గ్రామాలు కలిపి సంస్థలు, వాటికి (Representatives), కిండ్లంతా ఒకకొండెక్కడ పల్లెటూరిలో వాకాలలో పూజాచేయు కార్యాలయము. మొదటి అధ్యక్షుడుతానే. అజ్ఞుల పద్ధతానములు - అంతాకొద్దికాలంలోనే విచిత్రపరివాలన యేర్పడ్డది.

పిదప వక్రమపంపి తానుగూడ బయలుదేరి పల్లెటూరుకు వర్తి వ్యామా వ్యామవినితల ఆరంభించాడు. విమాండలిక సంస్థ దానికి. వాండ్లు కార్యాలయ విచారింపి వాండ్లనువచ్చిచెప్పి కొద్దిలు మాన్పించాడు. గ్రామానులలో విద్యావ్యాపన జరుగుచున్నది. దీనికి ముఖ్యమైనది. ప్రభువును రెండే ఆయుధాలు. అనాంధ లికనుల వర్తితల మధ్యటించుట, మతివిషయకభయము. ఈ ప్రకారం మన్నిచుట్ల పెరిగిపోయింది. మాండలిక సంస్థలు వ్యామధావాలైనవి. ప్రతివిషయంకూడ శ్రమపడి కృషిచేసి నిజముపాధించేవారు. పిదప బోధన, ఒక్కొక్క స్థలం బోధన పరియోగపాకంలో నిజమును బహుళులచి దోషిని నిర్మపడి తుమాపణ చేసుకొనునట్లు చేయునుండె డిది. అప్పటినుండి వాడే అపంధకొలుకు పాటుపడేవాం

డ్లలో ముఖ్యము. ముఖ్యంగా తీర్పులు చెప్పించుట, వారి విగ్ధత కొంపనుసునుపాడి వచ్చిచెప్పి ఇమాలుచేసే వారు. కోర్టులకొను వేలకొలది ధనమువానినెంతమా? అందులో మూగ్రాంశం. ఇంకొకవిషయంకూడ; కొద్దిలలో జరిగే తీర్పులలో అన్యాయము, ధననాశనము. వారి మృదుమధుర మాటలు పత్తియున పుట్టకకలిగించింది.

ఇందులోనే పరిపథులు పెట్టుబడులు. రాజ్యంలో దొంగలబాధ తక్కువయింది. ముఖం ఒకపారి కాంతము తోటివ్యక్తులను బయలుపెట్టింది. వేరేపనులలో రాజ్యంలో మానుచేడు. అంతయు కాంతము సమకూర్చుటకు, ప్రజలు వారిని వారు కట్టుబాటులలో నుంచుకొనుటకు.

ధన మెక్కుకగా చేపడం మొదలు పెట్టింది. దానిలో కాలసిన ప్రతిమట్లు గ్రంథాలు మునుపైనవి కొనుట కారంభమైనవి. మనుష్యుల అభివృద్ధికి ముఖ్యమయింది - ఆరోగ్యింది. ఇదే పట్టుదలలో ప్రాకింది. కమిందా గులుకూడా పానుధూరి మాపారు. యవనసేనలు భయ కలలో కనిపెట్టుచునే యున్నవి. కాని యింను గురూపా నేను. కోర్టులను వాకాలలో నలు పులు వచ్చినవి. కాకాలలన్న మొదటి పవాటిలో వెలువాండ్లకు తీరిక వారికింది. ప్రతిపాకూడ కిండ్ల చేస్తుండేవాండ్లు. కొన్ని కొన్నిట్లు ముతేరుడు ఇంకో సమానులను, రివల్యుషన్ తనపని కొపిసాగించువాండ్లను తయారు చేశాడు. ప్రతివాని బుద్ధుడే. ప్రతివాని కిల్లనమృత్యు పట్టచేర్చిన వాడే. ప్రతివాని ఏకాగ్రమండే. ఆకోగ్రాలిచ్చే కష్టము - యాదించే కష్టముగూడ తప్పింది. ఒక్కపన్ను ఇమాలు చేయడమే పరిపాలనాధికారుల కెంత. గుర్తుకాలు పోయినవి. కావలసిన ప్రతివాడు పుట్టినదేమిటోనే చేయ డం - అదే అందలు ఉపయోగించడం. ఆరోగ్యపగాను సాగటం నేనుకొన పంతులు పడిపోయినవి. దేశమంత మధితుంగా ఉంది.

కాస్త్రాపరిశోధనలలో (Scientific improve ment) నయము లభించింది. ఏకాగ్రమైన పట్టుదల కనిపించేస్తే అవునుంది. వీరి కాస్త్రాపరిశోధన లితిర నేక లను మించినవి. ఇతరదేశాలకు ప్రాకినవి.

మరియు ములోహద ఎక్కువ ప్రయత్నము జరిగింది. ఏమియుగానీ లాభముగా. ప్రకృతికంటే మనస్సే యెక్కువ. మనోబలమువలన కానికార్యాలు లేవు. ముఖ్యంగా మోగకాస్త్రం అభివృద్ధిచెందింది.

ఈవిధంగా దేశమంతట ప్రాశంపాయింది. పరిపాలనాధికారుల అప్పుడూ విశ్రాంతి. కోర్టులలో గడ్డి లాలు. చెడ్డపెద్దల జీవితాధిపతులలో గడ్డిలాలు. ఇది ఎవకంటే దేవాలయాలలో స్థితినివాసం యిప్పించుకొని ఉండింది. ఇప్పుడు క్రైస్తవం transfer కావలసివచ్చింది.

పరిపాలనాధికారులీమార్పు మొట్టమొదట ఆశ్చర్యగామందినది. వీరిప మోసం గ్రహించారు ఆఖరు కిదోకసామంతరాజ్యంగా మారిపోయింది. వాండ్ల కా కప్పంకూడే సిండ్ల ముందే చెల్లించివేయడంకూడే ప్రారంభించారు. Revenue Department కూడ మూల పడ్డది. ఇక వారు చేయనిదెదీ?

కొన్నాళ్లు సుమేరుని బంధించారు. కాని వెంటనే అతిప్రచేతము మరొక్క రాక్రమిండుకొన్నాడు. తిరిగి యెప్పటిలానే పనులు పానుకున్నది. సుమేరుని నిర్బంధము. లోలోపల అంతరికీ క్రొత్తాన్ని రనుల్కొల్పి తున్నది; కాని అది పైకి పొంగలేదు.

ప్రథమప్రయత్నము నిష్ఫలమయింది. క్రొత్త పన్నుకట్ట విధించారు. ఇంకొకటి దేశము తిరిగి ధని పరిమయింది. ఆపన్నుకూడే తప్పతిగాని యిచ్చేకారు.

ప్రజలలో "సుమేరు" పదిమే ప్రాశంపూకర సాధనమయింది. దేశమంత మోతనశీవముతో కలకల లాడుతున్నది. అంతిమం మినుపొల్లులన్నప్పటికీమీద దానివ్యాపకము గంభీరమయిపోయింది. అది యితరుల కంటికి లోబడినది. భేదోపాయము బాధించలేదు. సుమేరుని సామవానభేదంబోపాయము లుపయోగించి వీరు చేయ ప్రయత్నించారు. కాని అదివ్యాధ్యంకారము. తున్నది సుమేరు దోచువడినది, కృతసంకల్పము కాదేమో! ఆ సూరిలో త్యాగాములో అతిమాత్రం ఆగిపోయే?

దేశంలో ఒక్కదేశీయదుకూడ లేదు. అంతరికీయములే. కాని అంతరికీయముకూడే చేసి మించ సంకల్పించుచున్నారు. అవసరంగా ఒకటి దౌర్జన్యం చూపించారు.

కాలం సమీపించింది. పరికరణాలన్నీ సిద్ధమై వస్తుకన్యం బాగా గ్రహించిరహస్యంగా అనగాహనం కొన్ని దేశీయుల కార్యములకనామగ్రహి విధినివడం (decompose) కన్యం అనవరం లేకపోయింది. మీద మనము లోపెట్టుకొనియున్నాలో ఆ కాల్యాల చెప్పిదిన్నది. వారు క్లిరి గ్రహించారు. Tennyson కూడ చెప్పాడు.

"The old order changeth yielding place to new"

సుమేరువకు విహారసమయింది. కాస్త్రము మితిము-కళల-ప్రకామా గ్రుల్లలో జయజయభాషించు ములో అతిరికీ వ్యాఖ్య మిచ్చినది. తాను ప్రథమమున్న గ్రామమే నగరమయింది. ఆ కార్యాలయంగా "ప్రభువాగ్యక్షున కభిషేకమ"ని ప్రకటనమయింది. అందు విచ్చారు. ఎక్కడమాచిన జయజయకట్టలే. సంతోషమే అధ్యక్షుడు నిలవబడారు.

అప్పుడొకపురుషుడువచ్చి కుచేతిలోనున్న పురాణము చిలువవైపునవైపునా వేగడు సుమేరునికములో. సుమేరుకు తేలేపోయింది "నాకున్నానా కలిగించింది మొదలు, నాశివ నాప్రదేశంగా జయించగానా పనికొనిపొగించింది-దేశోపకారం చేసింది. తు క్లిరింతోవము తెచ్చింది నీచే నారమణి!..." కాగిరించుకొన్న దావ్యక్తి ఆమె చూచుచుంది క్రీస్తు! అయిపోయింది.

అనంతరము ప్రజలంతా సంతోషంతో దీని చారు. ప్రకృతికూడ ప్రయత్నార్థంగా మందసం వర్షాలు చిలుకూ బారిరి ఆరివెరిచింది-అంతరికీయమేదపంతులు.

సర్వవిద్యవాంఛ! నినునంటి న్యశంతుడు లేడు ముజ్జగం

మల నినుఁ బోలు నేర్పరియుఁ బుట్టఁడు నీచతురశ్వ మెంతయు

చెలిసి వచ్చిచువాడు గణుతిం చెనువాడును లేడు సత్కవి

మల నొకడైన నీచరిత చోద్యముగాని జనాళి కెన్నఁగఁ.

గీ. నీకుఁగొంగనిజంతు పెందేనిఁగలవె - సర్వదమనుండ విష్ణు డీజగములోన

నీవ, కావున నే భరతావస్థ-శస్తి నేటికిఁ గొంతి నీచాయ నిల్పె.

మ. మృగవాజు గరి గూడి యామఁ బులితో మిత్రత్వముఁ మేకచే

యు గుడారంబుఁ నీరభావము పురాయోగ్యాశ్రమఖ్యాతి నీ

యుగమం దున్నది చెల్లెరే నిపుణ, నీ యుద్యోగమంకన్న వా

రు గరిష్ఠాశ్రమవద్యు లందఱును స్త్రీలుం బూతుఁబుల నిత్యముఁ.

పూర్వ రా కెవండా పులిని మేకను నొక్క-చెఱుపులోనఁ ద్రాగఁ జేసె నీర

టందు; రొక్కకంచ మందు నీపటకుటీ-రంబులోనఁ ద్రాగు నరిది గాదె.

ప్రజలు నీకెన్నఁదో యప్పు పడిరి దాని, కెవరికిఁ బద్మపాయలు నెద్దుఁదగ్గు

వడ్డియును గొట్టివేత నిర్భాగమన్న-మాటయుండ దచ్చెన్నో మాది మాకు

నిచ్చుట చాలు నని నీవు ఋణముతీర్చు-కొనుటమేచాలు ననియును జనులు నుండ్రు

! ఏకరగహాయును నీకు నింతలొచ్చు-నీవలె వివసూళ్లఁదీసెను తీవియందు

గనుపువట్టఁడు; తెమ్మనియడుగ; వెనఁడు-కల్లిగవ్వయు మానఁడు చెల్లువెట్టు

నీవుగూర్చున్న వోటికి నియతివచ్చి-రెండుమాఁడుపూటలను నీవుండినట్టి

నాల్గలో నప్పటికి నట్లు న్యాయమైన-చీటి యిచ్చెను నీకొంత చెల్లుబడియు

పాకులు నామ్ముచెమ్మన్నఁ బాడలేదు-కఱపు, పశువులు చచ్చెను, గాలివాన,

వజ్రద న్నంబు, మల్లెలువట్టె విత్త-నంబు మరచిదు, వచ్చు వర్షంబుదాఁక

గాపుసేయుఁడు, గొడ్లకు గడ్డివఱక-కొఱకు సేద్యంబు నేఁ జేసికొందుఁగాని

యనును గమ్మతగాఁడు-మాయరఁగుఁగొట్టి-వైచి రంభకారంబు వీడంబు లేదు

విధిపాడుగున-గాట్లొప్పివి-మఁగఁబడితి-దారిలో గోతులను బూర్చుదారిలేదు

పన్నుఁ న్నవివర్త రవ్యలుకుఁబల్కు-నాగరికుఁ, డెందుఁజూడఁశూన్యము దబ్బు
 కంటఁబడలేదు గుఱ్ఱులుగొంటి నిన్న-గాను కానయ్యెనీనెల కానిలెదు,
 పోయిరండను భని; యిన్నిపోవు నిన్ను-దలఁచినప్పుడుజకు, వత్సరముదాఁట
 నేలరాఁడయ్య నేరాజ్య మేగినాఁడొ-తెగపై నెక్కి యొకకుఱ్ఱునాగులాడె
 నెన్నిబుఁబు నెగిరించె గన్నెయొకతె-చచ్చునాటకములు వచ్చి చంపెగాని
 యనుచు నెగురెడురేచూచు చనుదినంబు- నెల్లవారలు నేకారి నెల్లవాఁడీ
 చూచి గోపంపైనున్న చోద్యములను-మేను మఱుతురు పొరుగుారిలోని కూఁతు
 నెల్లు రిమ్మని జాబులు, నల్లవారి-యింటికేగిన కొడుకున కెదురుచూచి
 తింటివార్తలు-నీవన్న నెంతసంత-నంబు జనుకు విలువించి నరకునిడు
 బంధువులు న్నేహితులను శోభననంబు-బంగవలెనుగ్గు నీవన్న నంగమాన
 నిన్నువచ్చుదీవానిని నిన్న మొన్న విందు రిచ్చితినుండు విశేషము
 గూడ బెట్టుచు నడిగియకొనకయిత్తు-నిదము ప్రతిదోట నూళ్లలో నవ్వలిచ్చు
 నట్టివారను బుచ్చుకొన్నట్టివారు-నెఱిగి యీగతిఁ జరియింతులేని యెంత
 గౌరవంబుండు నిరువుర కారయంగ-దగవు లుండునె యెక్కిన నండుగన్న
 మాట యుండునె మోయో మాటబెట్టి-కాలనోచంబునుచుచు గడువులనుచు
 మానిదియెనుచు నన్నమాట నిలువ-బెట్టుకొనకుండ నంతలఁ బెట్టికడుట
 న్యాయముగ నున్నదా చూపాసేయరెవరు-సుందరులఁగాంచి నెలఱురు మందమాన
 లుగ్గు; పుంఘులు వలచెద రంగు రాము-మోహనాశ్రమికిని నీకు మొగముచూ
 కుండ బాలుకు వృద్ధులు దండిమగలు-స్త్రీలు జరభలు పడుచులు దెరలి నీక
 రిగ్రహణాలంకారికు మెచ్చి రారె నిశల-శక్తిమంతుని మెచ్చని జగముగలదె.
 ఎటకుఁబోవాసి నీవంటివాడె యిల్ల-యవయవంబులను స్వవశం బొచరించి
 కొనగ నాల్గై దవయవముల గుదియబట్టి-వర్ణకుటిలోని యోగి గర్వపడెదగున
 నీకు విష్ణులు కాలపు, నిన్ను గత్తి-నఱకఁజాలదు భవవంబు కాదియుండు
 నాకసం బెత్తి యూడించు ననని పఱపుఁ వలెనె రక్షించు భూతము బృతమును
 నేను గదయెక్కి-నను నీకు నెగ్గులేదు-గుండు తలఁబడ్డ నొప్పిలే చెందుగడ్డి
 పోచప్రెంపిన రీతి నీపుగొలుసులను-ప్రెంపుదువు; నిన్ను మెచ్చెదఁ బ్రియుడ యొక్క

దానికై — నాటకములుండుఁ దరుణవేష-భారులనుగాంచి తరుణులు తగులుగొందఁ
 పెట్టినమది తామే ము వేషమందె-యట్టులుందుము వట్టియ స్తందటవలె
 చొక్కిచారమె యనుకోక చక్కనైన-వారలమెకాన వలచిరీవనినలనుచు
 ననుకొనుచుఁ బొంగి ముగ్ధుల మనసునాచి-కొనెనువారలు గలరు నీవనిన, నేను
 కెక్కినను మోసెదవుగాని యునుకపెట్టి-యెత్తుకొనిపోవఁ జాల విల్లింతమీఁద
 నుండి నుమికెదవేగాని మొండిగోడఁ దూఁకఁజాలవు దీననందోహవిశద
 నటకుటీరాలులోని నీప్రజ్ఞ మెల్ల-నాటకునివలె నేచు సౌందర్యరాశి
 ననుకొనుచుగాని నేనె సింహబలు సంక-వాడననిగాని పొంగవు బళిర ! యట్టి
 వాఁడవౌటనె నీ రూట నసుధలోన-సాగుచున్నది జయము నీసంఘమునకు
 ఉమఁదోతను ప్రేమాసి యుగుతరంపు-కోటలెక్కిరి, చెఱసాలగోడదొంగ
 తాకావైతొక కెక్కి తాముజికి రనుచుఁ-జెప్పకొనుమాటలెల్ల నీ చెవిని బడిన
 నేమిసన్నె కివోయ ను నించుకంత - భయములేదయ్య మాకు నీవలన జెట్టి
 ఎవ్వఁడైనను దనవృత్తి నిర్లకీతి- నట్టహాసముగాఁ జేయ యశముగల్గు
 కొంచెముండిన గొప్ప లోకుఁకుఁదోచు-నట్లు చేయుచు మేలుమే లనంగ మెలంగ
 పూయు నొంటెద్దబుడి దీపంబుమాడ్కి-మినుక్కుమిన్ననుచున్న నేమిఫలముండు
 గొప్పవాడైన దర్శముల్పేక్షచూయు-వీధివీధి దొమ్మరి విద్వేచూపి
 మొండెక వాసనాక తానెంతేపు-నిన్ను మించిన ఏగు మందికొన్ని పనులు
 చేసినను న్నాగుహులు చేతఁబడవు-చూచెదరు డబ్బు దండుకోఁ జొచ్చినపుడె
 యల్ల జరిగెద రెవ్వరు నాదరిగ-రంతితోఁబోచు కట్టేనియట్టివాని
 వాని చంపాలుఁ జని చూచి పాతిపోయె-ననుచునిదించు దొమ్మరి; యతని నేమి
 యనక కుక్కిన పేనునా నెదగుజనుఁడు-నీకు వారికి వాసి యెన్నినను జగతి
 హస్తమశకాంతరమ్ము పుణ్యంబువలన-యశము లభ్యంబగునుగాదె యంద అంద
 లుబులెక్కిన బోయాలు, లవణజలధి-మంది నీరైన నుష్ప లభించుటరుదు.

మాయిష్ట్యలో లైలుపెట్టేలో ముం దెయ్య ప్రవేశించాలో నాకు తెలియదు. అసలు ఇంకోక రాపెట్టేలో ఉన్నారనే అనుకోలేదు కొంతసేపటిదాకాను. లైలుబండి రవాదారీపవలూగా ఎక్కిపడితే అక్కడే అలతూ, రాత్రితెచ్చమంటే యేమిటో నవస్సుకు గోళి రించేటట్లు సావకాశంగా పొక్కుంటో పోతోంది. నెలకలు బయ్యేదేసప్పు కేమో లైలు కొంతవరకు నిండుగానే ఉంది. కాని అడవులను దగ్గర్లా ఒకరోకరు ఇద్దరిద్దరుచోపున దీక్షాపాతం ఆరంభించారు. ఇలా నాలుగైదువేలవన్న దాటేటప్పటికి నా పెట్టేలోనే నొక్కచేయి మిగిలిపోయారు; కాదు కాదు, ఒక్కచేయి మిగిలిపోయా ననుకున్నాను.

రాత్రితేగ కొద్దిగా రోపిచేస్తూ కుదుపుకుంటూ పోతున్న లైలుపెట్టేలో ఒకదూ ఉండబంటో ఒకవిధమైన అవదించింది. ఎక్కడా లేని నేర్చాపు పుకంత్రిమూ పస్తాయి ముడి. ఏంతోస్తే అది చెయ్యొచ్చు. ఎంత గట్టిగా మాట్లాడుకోవాలంటే అంత గట్టిగా మాట్లాడుకోవచ్చు; వివేచా దెవగూ వుండదు. ప్రతిపక్షులలో అమాంతంగా నావంచేసి పట్టలు కొట్టించొచ్చు; ఎవరు చెప్పి మొసగా దెవమా వుండదు. నెత్తికిందకీ, కాళ్ళ మీదకీ పెట్టితల్లకిందుగా జపంచేసివా మానేవాడ్యోమా వుండదు పాడొచ్చు, అడొచ్చు, బంతలు అభ్యాసం చెయ్యొచ్చు. అద్దులేకుండా గోళికాయ లాడుకోవచ్చు. కిటికీతలుపులు వేసివా తీసివా అడిగేవా దెవగూ వుండదు. రెండు తలుపులూ తెరుచుకున్నావరే, మూసుకున్నావరే. లేకపోతే అదేపనిగా వేస్తాతీస్తా అనుకుంటూ కూర్చున్నావరవాలేదు. పెట్టేలో ఏమూలపడినీ అమూలే. కూచంటూ, ఒకచోట్నీంచి ఇంకోచోట్కి తిరుగుతో, కూచంటో వేస్తో, కాలం గడచొచ్చు. నిలువుగా బల్లమీది పెత్తలపైని నిగడవన్నకు పడుకోవచ్చు.

అయితే, నే ఏమార్చి దీటిలో ఎవని చేయలేదు. అన్నట్లువా తమయిల్లలో తోచలేదు. నేను చేయదలకంటే చాలా సర్వసాధారణమైన పని. నా పెట్టేలోంచి ఇక్కడ ప్రయాణీకుడుమీదా దిం చెప్పేవారి తిరువారి, ఒక్కసారి నేను చదువుకున్న కేవలం పెట్టాను. కాళ్ళ చేతులు ఒకసారి చాపుకొని పొవిరునుకొని, నా పెట్టేలోంచి ఆ ప్రకారం విన రావేళ కిటికీనుంచా ఒకసారి కిటికీ యిరాను. ఉ నివైపు ఆకాశం కొంచెం మెదులూకుతూ గడచిపోయి పగటి నీంకా పూర్వం చేరగోలేవుంది. అ కిటికీగర్భం కదిలి రెండోవైపు కిటికీలోంచి చూశాను. తనవారి నిగట్టక బంటించి పొక్కుని దిగి నీ కేవలం కుదుపుకొని ప్రారంభించాను నీ పెట్టేలో ఇంకానో వున్నట్లు నా కప్పుకు తెలిసింది. నిచ్చి చుక్కమీద కూచున్నావా ఎవరో వున్నట్లు నాకు తెలిసిందే కాదు..... తన కంటికి సన్నని నూనుగాగం తీస్తో, నిగ యంగా తిరుగుతూ మనం సామాన్యంగా కోయటలా మే ఇచ్చుకున్నా పోతా ఆ పచ్చి వారింది. వెంటనే దాన్ని నా చుక్కమీద నులిచేశాను. అట్టే అంత కింతించి పైకి, పైకి కిందకీ పరిగ్గచేసి చూచింది. ఆకూల పూచున్న నా జంకువుకంటే తమామ అయిన పదారం ఇంకోటిలేదు నిశ్చయించుకుని దగ్గరకొచ్చి నాకంటికి సరకాయం చూపింది. మట్టి నేను దాన్ని విడిచేశాను. అది తిప్పింపుని పెట్టేలో ఒకసారి సంచారంచేసి మట్టి వెనక్కొసాపాసంగా నా చేతిమీద నారింది. నా కంటిలో నా ముంది. ఇక చాలు నీ అల్లరన్నాను. 'మంచితన గూడ మితముంది. నేను సామాన్యమైన కానినీ నీ కప్పు రెండుమాట్లయింది చెప్పి. కొద్దివాళ్ళొచ్చి నాదీ అనిధేయతగా ప్రసరిస్తే నా కొప్పమమమంది. నీ కి మరొకదండి విధిస్తున్నాను. నువ్వుచేసిన నేంలు చావున్నాయి. నీవు దేశదీకురింది. నీట్ల ప్రజలకు చాచిరాకుగాను, బాధగాను ఉంటుంది. నేగా దీక్ష

కుండా ప్రయాణించేస్తున్నావు. ఇచ్చే కాకుండా
 వ్యవహారము లింకా ఇప్పుడు మీరున్నట్టి ప్రతి
 లింకా నువ్వు చాటుకొని సిద్ధంగా వున్నావు అంటూ
 కొంతగా నేను కుచితోడో కొక్క పెద్దదెబ్బ కొట్టాను.
 అది అతి బాధనగా తప్పించుకుని నన్ను పరాభవం
 కింది. నాలోవున్న దుర్బలతను పైకి పొంగింది.
 కిందో గొకమాటూ, పేపరులో గొకమాటూ దాన్ని
 కొట్టలేదు. అనంతంగా బలవీరిన కురికి దాన్ని
 పంపిస్తూ లెక్కనా. పట్టికాక పొంతుంటూ, అక్క
 డైనా అసంతోషం అనుకూ, అనుకుంటూ అనుకుంటూ
 పంటూ. పట్టికా దాన్ని సమీక్షిస్తూ, గట్టిపని దాన్ని ఒక
 పెద్దదెబ్బ కొట్టానా నాచాక కృత్యం తో ముగించాను.

వాప్రయాణం తో దృఢ అయిపోయింది. అది
 వాలో బాధనగా నిశ్చయంగా అనిపించి ప్రారం
 భించింది. ముందుగా అది అందిస్తూన్నట్టు ఉన్నట్టుగా
 తెలుస్తూ వేపుంది. - విశేషంకోసమే వా కాంతాని కది
 భించి కలిగించింది దానికి కొంచెం ఖుషానా కావాలి
 సాధించి. చాలా దురిగా వున్నానన్నమాటే కాని,
 నాలో చేతకానివాడు బుద్ధిలేనివాడు లాగా వున్నావే,
 నీకు పెద్ద కలేబర మేడకుని ఈడుకుంటూ కోలా
 కుంటూ నాచేక పడుకొనుకుంటూ రావడంకంటే కనీసం
 మేమిటుం నుకుంటూ కోలోయ్య అప్పుడు దాని ముని
 త్వంతో ప్రవేశించాలికి ప్రయత్నించాను. ఇక వా
 కది ఉన్నప్పుడుకానికనిపించలేదు. ఈపెట్టె నీదా నాదా
 అది వాలో పరానంగా బాధించుకోవాలి దీక్షించాలి
 చాలిన తెలివీలేకుంకల ఒక స్వల్పంగా మారిపోయింది.
 దానియందు నాకు ప్రేమ అంతరిస్తున్నట్టు తోచింది.
 దానికంటే నే నెక్కువవాడేనే అనాంతానా మనుగం
 టింది. మే మిద్దరం నేనుకున్న యాదృక్క పండులో
 నూ నేనోకిపోయాక ఇంకా నాదెక్కువేమిటి ఆర్థా
 న్నము. అనుకుంటున్నాను నాకు బోధాగ్య మెందుకుండ
 గూడదు? బోధాగ్యమూ, దయా అనే యారెండున్నూ
 మునిషి కుండలపిన గొప్ప లక్షణాలు. ఈ రెండు లక్ష
 ణాలు మానించితేనే నామగ్యం నాకు దక్కదుంది.
 ప్రస్తుతం నే నెందరూ వుండేవిలానికి, ఏదికంటేలానికి
 పితైవ నిర్భాగ్యుడైపోయాను. నే నిక దయ మాపించి

నట్టయితే మళ్ళీ నాగొకమం నేను పంపాదించుకోవచ్చు.
 వాడెందువ వస్తుచేసి యథాప్రకారం నామాలకు నేను
 పొయి గంభీరంగా మారుస్తాను. నేను నిన్ను సంపదను
 కాని నీకు కొంచెము బుద్ధి చేస్తుంటే వుంటుందన్నాను.
 మళ్ళీ నేను నేను తీవ్రము బాధించాలి. అదివచ్చి
 వెంటనే నేనుకునినా చాలింది... నీవు నట్టిమాటలు నాకు
 కనిపిస్తున్నావు. ఇప్పుడు నువ్వు పూర్తిగా నాచేతుల్లో
 దిక్కువు ఈ నేను నేను కంటేవెక్కువగా పరివ
 ల్లయితే రెండు కాకతల పండుకంటే నాని నచ్చిపో
 తావు. నిన్నయింకోసం మిన్నుచే నాకోకాను కాని
 నేను నిన్ను సంపద. ఈ పెద్దదెబ్బ అప్పుడు లెక్క
 దిప్పిపెండ్లి నువ్వు తెలుసుకోవాలి. అంతేకాకుండా
 నిన్ను సంపదం నా కష్టంబాదా లేదు. నిన్ను బాగా
 బరం చేసుకున్నావ్, నీయందు నాకు ప్రేమ నిశ్చయం
 తోంది. నీయందు నేను బాధిగా పోవడంబాదం మా
 మించిపోయినా ఒకమాటకు మరొకటి బంధుత్వం
 మిన్నుచే వందన్న సంధి తెలుసుకున్నాను. మరొకరి
 కంటే ఇంకావచ్చు కంటే ప్రయాణించేయడం తెలుసు
 చింది. నీకు నేను విశేషం కలిగించాను. నన్ను నువ్వు
 పంపించేస్తావు. ఇలా వందరం ఒకరికొకరి పర
 స్పరం ఋణులవేలుస్తాను. మునిషో వున్న శీలవరహ
 యుగా, మున్నెత్తివచ్చియూ కోకోకో. మునిషి మున్నె
 వ్యం పంపించే. నీకు నీ ప్రయాణం సంకల్పం తెలియ
 దనుకుంటాను అలాగే వా ప్రయాణంసంగతి నాకు
 పరిగా తెలుసునని మాటగా చెప్పలేను. నువ్వు అలా
 చించియూకోకోని నీ వానికంటే వానికంటే చాలా వున్నా
 యని తినుకుంది. మునిషింబాదా కావేపు పంపితి లెదు
 వారికూంటా మాయ ము వా తో నీ కళ్ళలము.
 బయటికికొంటే వెళ్ళున్న బయటికివచ్చి దీపం
 మట్టా కొంచెంవేపు రపరపానుకూ గిరిగి, మురుగి
 నిమిషంలో చుట్టే అంధకారంలోకి పోతాను.....

కెటికేదగ్గరికొచ్చి. "అయ్యో, యింకా నీకి నీకు
 కున్నారా?" అని యెడలో నన్ను నీకుట్టి వివరపడి.
 నేను దిగవలసిన స్థలము వచ్చింది నాకు బాధకంటేనే
 పుణ్యం కట్టుకోవాలినిచ్చిన పొట్టకు నన్ను పలకరిం
 చాను. అతిన్ని నేను మెచ్చుకోని ముగ్ధంగా పడుస్తాను
 కావో న్ని పుటిదాకా వస్తానన్న చెడు మాటోకినీ
 కుని బయటి నల్లగానిలో కాలక్షేపాను. నట్టి లెక్క
 లేదు బయల్పూచిలోపలి మాటాను. ఇంకానావోటి
 ప్రయాణీకుడు దీపంమట్టా తిరుగుతున్నట్టే కనిపించింది.

౬. వనరింగమశ్యమున, నున్న 'మదనకి గొంబె' అనుబామ్మ
దీని పుడిచేతనున్న గంగలము కడలుపు

గి. శంకరాచార్యుల వైష్ణవ శిల్ప విగ్రహములు
 'మహాకళ్యాణ' అనబడి, కర్ణాటకమునందు సుందరముగా ఉంది. ఇవి కేరళ ప్రాంతమునందు - జేలూరు

శ్లో. యః కర్తా జగతాం భగ్నా సంహతా మహాసాం నిధిః, ప్రణమామి త మాదిత్యం బహిరంతః ప్రసాదపహుః

చూడవలసిన నిఖిలప్రపంచ సృష్టికీలయములకుఁ గార
నిర్మాతలందును, కాలస్వరూపులందును, జ్యోతి
ర్మణిలందుల కాధారందును నగు నాదిత్యుని ప్రభావ
మంగవ్యవస్థయందు, వైశ్రవర్గియందు, నవాశ్శాలన గోచ
రయందు, లోకస్వనివారములయందు కాలావసరము. అట్టి దిన
పక్షమావస్థల సంబంధములు యుగమావస్థల కాలమెన్న
నిచేఁ గావించబడుచున్నదో, నిఖిలభూతి జీవనాధారం
బగు తిరుగులబడితోఁపై నీహియవాదికం దెప్పని కిరణప్ర
సారముచేఁ జోషితమగుచున్నదో, యెప్పుని వెలుంగుచే
సకలము వికాసముఁ జెందుచున్నదో, అట్టి వాక్యార్థగ
వాసుడు ప్రత్యక్షమై సంతింబని వేలుగఁ జెప్పవలయువా!
“అనావాదిత్యో బ్రహ్మ” యని శ్రుతి మహిమనున్నది.
“అంతరాంతరివిద్యో” యను మహిమనయు వాదోగ్యము
నంగుఁ గలను. వేదము లోకవిధములచే నుతిచేయుచు
న్నందున, శ్రీయోగయోగవియోగఁ జెప్పవలయు
న్నాడు. ఏదేళియందు సూర్యకిరణప్రసారము చక్కగ
నుండునో యాకాశమాకోగ్య భాగ్యము గలదిగనుండును.
సూర్యకిరణ ప్రసారములేని జీవ మితగవిజయములచే,
భాగ్యవంతియై నవాకోగ్యమున కాలవాలము,
బాహ్యమునకు నిలయము నున్నయందు సమీతోష్ణము
గల దేళిమే యాకోగ్యవంతియ. ఇట్లక ప్రపంచమంత
మందును, దక్షిణాగ్రమునందలందును, సూర్యకిరణప్ర
సారము. చాలతిక్కుఁచుగ నుండుటచే, ఎప్పుటిప్రజలు
దుష్పనామగు శీతిముచేరితను, హిమముచేరితను, వాధితులగు
దురు. (Siberia) కై శీతిమా మొదలగు కొన్ని ప్రాంత
ములయందు సూర్యకిరణ యెట్టియైనది యెఱుంగనివారు
నుగలరు. వాతకోక విధము (Aurora Borealis)
జ్యోతిస్సు అటుమావస్థలను కగపడుచుండు. అధిక
వాయున నిలిచేతిను, మంచుచేతిను, బాధపడుచు దుష్పిత
ర్యములఁ గప్పికొనుచుండురు. వారు సూర్యకిరణముల

వలనఁ గలుగుభాగ్యముఁ బడయుఁజాలరు. పాశ్చాత్య
విదేశములయందును, సూర్యకిరణప్రసారము చక్క
నందున, వడవడ మెగించుచుదరియు, మంచును వారిని
ఢించుచున్నందున, సూర్యకిరణ ప్రసారమున వాంతెరములకు
లుగురు. సూర్యకిరణములచే వ్యాధులకుఁ జికిత్సచే
పథతనిఁ గనికెట్టి, కోకులపై నియమితకాలముల
కిరణప్రసారము నొనరించి, కొన్ని చిన్నచిన్న
యందు నీరునింపి యెండలోనుంచి, యావధిసంయ
ముచే త్రొంగిండు, లండన్ మొదలగు మహాపట్టణ
యందు, పక్షిజంతువులకు చికిత్సచేయు వైద్యుల
ములు గలవు. వ్యాధిగ్రస్తులను పక్షిజంతులకుఁ జూ
యి కిడ్డకు సూర్యకిరణలేనందున యావ్యాధిచికిత్స
కాబట్టి యొకగంటనీవు సూర్యకిరణములు పోక
ననియు, పక్షిజీవాధి సూర్యకిరణప్రసారము లేమి
గలిగినది కాబట్టి సమస్తశీతలమం లోకమావస్థము
సూర్యకిరణములు తెలులుట్లు చేయుచున్నవియు, నన్న
జగత్ప్రభాగ్యతఁగాంచిన వైద్యులు (Doctors) పరి
నిచ్చుచుండురు. సుప్రసిద్ధ భగవద్వ్యాఖ్యలందె
గ్రీకులు సూర్యకిరణములయందు ప్రాణిక్రియు, న
తిప్రదానశక్తియుఁ గలదని నిశ్చయించి; వీకాలు మ
టకు మాటుగను, ధౌయనము (Tonic) త్రాగు
మాటుగను, కిరణప్రసారమే ప్రకారాంతములచే
యొకింతురు. సూర్యకిరణములయందు చిచ్చుకిరణశక్తి
దని యిటీవల ఘనజ్ఞ ములందెలు నిశ్చయించి, తిత్తుల
చికిత్సలను, వైద్యులయములను నెలకొలిపి యావ
ములవ్యాధి ప్రబోధించు చున్నవారలు. సూర్యకి
ప్రసరించని చిట్టయందు, సూర్యనిరీక్షములనంటి కి
ములనిచ్చు దీపములను గనికెట్టి, వానియెగుట కా
గంటయో, అవిగంటయో బిడ్డలు నిలువఁజేయు
ఎండకానివోక, అక్కడిప్రజలకుఁ జండుగ.

నియమముగల ముసలిదొరలు, దొంగసానులు, పొరుగు
నడిచినవారు. వామలు పదిహేనులను స్వేచ్ఛగా వది
లుచుండును. పలు ప్రతీకములందు గల మహోత్స
వ చేపవలదికాదు. స్వీట్టుకలాంతునందలి కొండల
దండ్రులను, విర్బలనూర్యకరణముల నేదించుట
లకై స్కాట్లందు, డెన్మార్కు లోనగు దేశముల
డియోట్రలు చేయించును. యూరపుఖండమునకంత
గూత్రాస్థానముగ భావింపబడుచున్నది. సూర్య
ణముల ప్రభావము, వారు దెలిసికొని యంతక్రమపడు
ండగ, భారతవర్షమునం దవిచ్చిన్నముగల బ్రసరించు
గాముల మహిమ దెలిసికొనఁజాలక, వ్యర్థమునేయు
న్నవారము. “పెరటిచెట్టు మందుకు బనికొరదను,”
మెత్తపకారము మనదేశమునందు, మనయెగుట ముల
ముగ లభించు పదార్థములయందు లక్ష్యములేకుండుట
భావనీయమే గదా! పుణ్యభూమియగు నీభారతవర్షము
నందలి యాద్యులు చేసినూక్తములచే సూర్యభగవాను
సారాధించుటచేతను, సవిశ్మయేనతామున గాయత్రి
సాపించుటచేతను, ఆలోకశాంధవుడు తనయమృత
కణములను జక్కగఁ బ్రసరింపజేయుటచే యాధునా
ని “వసుమతి” యను వన్యభాభిధానగ నొనరించి,
ద్యుములను, ఓషధులను, తిరుగుల్పలతొడులను వికసించి
జేసి, ప్రాణైక్తివోసంగి ప్రోయచున్న వాడు.
సామలయ ప్రాంతమందలి పుణ్యపర్యటముల వివరము;
పుణ్యగ్రామముల యందును, మహాద్వలును మునీశ్వరు
లను, లోకహితార్థము సూర్యభగవాను సారాధించు
మందురని మహాభరతియనందుఁ గలదు. భారతవర్షము
భరతఖండమునకు దేశమతయనియుఁ జెప్పుటయందొక
సర్వవిధములు కలదు. ఏదని? మత, సాత్విక, రాజస,
తామసగుణములగుల పుత్రులకు వారికిదగినట్లు, ఆచార
ములను, అభివృద్ధిపదార్థముల నొసంగి సన్మార్గములలోనికి
దెచ్చి రక్షించుచుండుమున, భారతదేశమతయు కేవలపా
శ్చాత్య ఖండములోని శీతలప్రదేశములనుండి వచ్చి,
తిన్న వాక్రయించినవారికి, ఉదకమండలము, సిమ్లాలో
నగు ఉష్ణప్రదేశములను, డెంగుకొర మహాదేశ్వరము
లోనగు కిందిచ్చీతల సాఖ్యప్రదేశములను, ఉష్ణమండల

ములో నుండి నిచ్చినవారికి దగినట్లు; వత్తరుండలములు
లోనగు ఉష్ణప్రదేశములను, ఏములుగనుండువారికి పసు
శీతోష్ణ ప్రదేశముల నొసంగి, భాగ్యవరఁ ప్రోయచుం
డును. కాని ఉష్ణప్రదేశములలోనుండి, పాశ్చాత్య ఖం
దములోనికి జేరినవారు, శీతముచేతను, గాఢమందు
చేతను బాధపడుచు, క్షిప్తులౌగ్ని, కామగ్ని, లోనగు
వానిచే, జన్మదేవముగలుగునట్లు, దౌష్ట్యపచారములఁ
గాదించుకొనును. కాని, ఈభారతదేశమునందు పర
వివిధశీతోష్ణప్రదేశములుగాని, పసుశీతోష్ణ ప్రదేశ
ములుగాని యచ్చులఁ గానంబడువు. అదియునుగాక
యిచ్చుల సూర్యశక్తిచే నెల్లపంటలుపండును. సూర్య
రశ్మిచే బుష్పములు వికసించును. శీతలదేశమందును,
వానావిధములగు పుష్పజాతులు నెగురుచుండును. కాని
సత్కవి ప్రపంచమునందు ముఖ్యమున, కమలము, కల్పా
రము, పుండరీకము లోనగు తామరజాతులను, అచ్చ
టికవులు తమవాక్యమునందుఁ దలుముగ ప్రయోగించి
చెటులు కనుపింపదు. ఏలన? కమలబాంధవుని కిరణప్ర
సారము కాసారములయందుఁ బ్రసరింపబడిన గమల
ములు వికసించెదని యూహింపవలసియున్నది.

సూర్యుడు హిరణ్యమశీరియనియు, ననుమంతుఁ
డనియు జేదములయందు స్తుతింపబడుచున్న విష
యము ఆధునికప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనలవలన
స్పష్టమయ్యెను. సూర్యకిరణములనుండి (Radium) రేడి
యమును పదార్థమున గనిపెట్టి దానిద్వారా బంగా
మును జేయుచున్నారు కదా! అదియునుగాక, లం
డన్ మహాపట్టణమునందు నెలకొలుపఁబడిన (Edward
Hospital) ఎడ్వర్డు ఆస్పత్రియందు రేడియమును క్రి
మపయోగించి, భవంపన్నుఁకుఁ గలిగిన రానిపుష్టము,
క్షయవ్యాధులను, కుశోగములను, చికిత్సలచే బోగొ
ట్టుచున్న వారలు. ఈరేడియమును పదార్థమును సాధిం
చుటకు విశేషధనవ్యయ మగును. కావున, సామాన్య
జనుల కీచికిత్సఁగాదింప వలనుపడెను. భాగ్యవంతులకు
భాగ్యవశ్యపదార్థముచేతనే చికిత్సఁ గాదింపవలసియు
న్నది. ఇంకను సూర్యకిరణములయందొక్కటి క్రియన్న
దని కనుగొనుచున్న వారలు. సూర్యతాపమునందు (ఎం

దయను, కొన్నిరసాయనములు, ఓషధులు, ఆస్తు
ములు, కోపింపజేసినచో నూనెలములనునవి సుశ్రుతి
చరకాది వైద్యశాస్త్రములయందును గలదు. ఈభా
స్మితుడే, పుష్టి, స్థితి, లయములకుఁ గారకుఁడని యిది
పాఠాఁ జెప్పబడినది. ఋగ్వేదార్థానుసారముగ తనతీ
క్ష్ణకీరణములచే, సముద్రవదీతటాకామలలోని జలము
వాక్కించి మేఘమంధులములందుఁ జొనిపి పరింపజే
యును. దీనివలన ప్రస్థమునను. పస్యములను, ఓషధు
లను, తిరుగుల్మలతానులను, కిరణములచే వికసింపజేసి,
పోషించును. కృత్రిక, నోహిణి కాక్షలలో సువ్యమండ
లమందుఁ దీక్షకీరణములఁ బంపుటచే సకలప్రాణులు,
సంకల్పతై, కొంపఁబండు పడఁదెట్టునుజెంది మృతులను
టచే, సంహారయు నును. పుష్టిలయమునకు, లయ
ముపుష్టినిగఁ గారణములగుచును. ఉదయాస్తమయము
లును, అక్షరాశ్రమములును, సూర్యనివలననే కలుగుచు
న్నందున, మానవాదుఃస్కలపరిమితియు, నాయపా
స్మితుని వలననే కలుగుచున్నది. ఉదయాస్తమయ కాల
ములయందు నిద్రించువానిఆయుఃస్సును, సూర్యుఁడు
హరించుచున్నాడని “శ్లో. ఆయుః ర్నరతిచ్చ పుంసా
మర్యన్నస్తమయన్నసా.” శ్రీ భాగవతమునందుఁ
జెప్పబడినది. సూర్యోదయమునకు మున్నే మేల్కొని
సూర్యున కభిముఖుఁడై ధ్యానించుచు, ఎమస్కరించిన
యెడల, అమృతకీరణములద్వారా ప్రాణశక్తిని, ఆయు
ర్వృద్ధిని, ఆరోగ్యమును పొందుచున్నాఁడు. అటుగాక
నిద్రించుచున్నచో నమృతకీరణముల ద్వారా ఆయు
ర్వృద్ధిని, జీవదంబులక, యసూర్యునివలనను దును.
అటులనే సాయంసమయము నిద్రించినను ఆయుఃప్రాస(4)
మగును. ఉదయాస్తమయ కాలములకుఁ బూర్వము
విచారముపరిపి, కిరీరవ్యాధిమాదులనిలఁ నారోగ్యం
బును, భ్యాననమస్కారములవలన ప్రాణశక్తియు, మనో
బలంబును, ఆయుర్వృద్ధియుఁ బడయనగును.

“శ్లో. ఆరోగ్యం భాస్కరా దిచ్ఛేన్నోగ్య మిచ్ఛే
జ్జనార్దనాత్” అను ఆరోగ్యశాస్త్రముననుసరించి సూర్యుని వలన

జీవించువారలు, సూర్యోపాసనమును నమస్కా
లము గావింపవలయు. పూర్వము కుండవాస్తవిక లాభి
దను మయూరముపోకవి, సూర్యభగవానుని స్తోత్ర
ముచే స్తోత్రముచేసి, యాననానిధి కృతచే నా
వంతుఁడనిపట్టు, సూర్యశ్రీకమువలన పరియంబు
న్నది. సూర్యనమస్కారముల వలన నారోగ్యము,
ప్రేకోమేధా ప్రజ్ఞాబలములు గలుగుననిచెప్పెడి ప్ర
సార్యపద్ధతిని, పరికోధలవలనఁ దెలిసికొని యి
ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులగు నాగరకులు, విద్యాభ్యా
యలు పాఠశాలలయందు విద్యార్థులకు, కిరీరవ్యాధి
పరిశ్రమల యందు నర్థశింపవలసినట్టులు ప్రజేసి
ప్రాచీనసార్యపద్ధతులు క్రమక్రమముగ నాచరణములో
వచ్చుచున్నయవి. సూర్యనమస్కారములయందు ద
గ్ధులు కలవు. ఒంటికొలిపించ నిలువబడి చే
టయు, సాష్టాంగప్రణివేశనము గావించుటయు, వీని
శాఖలొప్పులు, వాడీసంబంధ వ్యాధులును తొల
కొంతకాలమునకు ముందు దండెములుతీయుట, బస్తి
తీయుట, పరుగెత్తుట తోనగు వానివలన కిరీరబలము
గునని తలఁచిరి. ఇట్టివల కొంతకాలమునుండి, మన
లేని కిరీరబలము కేవల పశుబలమగునని తలఁచి, ప్రా
యమపూర్వకముగ కారీరక పరిశ్రమఁ గావింప
నియుఁ బ్రాణాయామమునందు గోపుకీర్తకలదని
సంకల్పబలముచేత కిరీరమునకు ద్విగుణబలము కల
నియు వివరణాంతరాపక్ష మనస్కుం దెంత కిరీర
యామముఁ గావించినను బలము కలుగదనియు నిశ్చ
యిరి. తపాలకట్టఁదీసికొని పరుగెడువారు (Tap
Runners), కట్టెలుగట్టువారు, కూలికై బరువు
వారు, బండ్లులాగునవారు, ఇట్టి కష్టతీవులు కారీరక
యామము చేయుచున్నారని చెప్పవగునా? వలమప
అదివారికిఁ జేపవృద్ధికై, నిర్బంధముగ చేయుచున
కాని, విచ్ఛిక్తముగగాదు. ద్రవ్యములేని తీరవాగు,
తనాపాతులై కష్టపడి పనిచేయుచున్నను, మాన
తనాబలములేనందున దృఢమయినబలము కా

• దీనికి వ్యాపక రూపము చేసిన అర్థము పరిగ నున్నట్లు తోపదు.

శరీరమునకు బలము కలుగజేసెనేని, సంకల్పము నిర్మలమునీక దుష్టచిహ్నముగఁ బ్రకటమవారికిని, పులిప్తివారికిని, పరిశ్రమవారికిని, వృథాబలము గలుగును. ఇప్పుల భోజనబలము, మానసికబలముతోఁ జేసెనునది, పశుబల ముగించుకొనను. కాబట్టి, స్వేదాస్కాసములఁ గావించువారు మార్మకరణపరిమము, అంశాసకములను, మార్మభగవానుని మహిమఁ దెలిసికొని, సంకల్పము కుట్ర ననుష్కారములును, సమము గావించినయెడల, శరీరబలము మనోబలము, విధానోగ్యము, వర్మస్వ, జేజస్సు, ఓజస్సు, మేధాజలము బలమునుగలుగు కించుకీని సందియముండదు. శర్యమునందినను సంకల్పము క్రమగ నుండెనెని పులివార్య సంప్రదానము.

శ్రేయమునకును, మార్మభగము, మిగుల సంబంధ కలదిని తెలిసికొనిన ప్రాచీనవార్యులు, శ్రేత్రవ్యాసము, కిరణదిక్పాననను, ఉపాసనవలనను బోగొందుకీరి. శ్రేత్రములకుఁ గలుగు వికాసము, తేజస్సు, ప్రగ్రహణ శక్తియంతయు మార్మభగమున నే కలుగుచుది. “సర్వేంద్రియాణాం వయనం ప్రధాన” మృచి, పుట్టి వౌలికమువారు, శ్రేత్రవైద్యాలయములను నెలవిడి, శ్రేత్రవైద్యమునందు నిపుణులగువారిచే, తేజస్సుయమునఁ జికిత్సలు గావించుచున్నారు. “ప్రతీస్సాస్థితాయతి,” అని శ్రేత్రము నుడువుచున్నది. విర్యమును (పరమేశ్వరుని) శ్రేత్రమునుండి మార్మభగము డిమెను. అనఁగా, పరమేశ్వరునికి మార్మభగము శ్రేత్రవయమునందున, మార్మభగవ్యాస, సకలప్రాణుల వ్యాప్తవ్యాకర్మలను గలుగొనుచున్నాడని భావము. రక్తసాక్షి, జగచ్చక్షుః” అని మార్మభగిఁ జేయుకల్పు. శ్రువంతయు వచ్చిస్సు మార్మభగముచున్నాడు. నకుశ్రేత్రములు చక్కగనున్నను, తేజస్సాస్థిశ్యముక, పదార్థములఁ గలుగొనఁజాలము. అగ్ని, విద్యుత్తు, సృష్టము, సంక్రమము గ్రహములుబోసగు వాని, ప్రకాశంతయు, మార్మభగమునఁ గలుగుచున్నది. కాబట్టి శర్యునికి, తోగ్రిహంపతి యనియు, జేజసాంపతియను నానుములు కలవు. అదియునంగాక, తోగ్రి

శ్రాస్త్రమునందు, శ్రేత్రకారకుడు మార్మభగము నున్నాడు. శ్రేత్రావయము, శ్రాస్త్రయనునందు బాపులున్నను, బాపులునూచినను కారకుఁడగు మార్మభగము, నీశిత్రుశ్రేత్రములఁ బొందినను, శ్రాస్త్రగతుడైనను, శ్రేత్రోగములు కలుగుచుండును పాపమూయును మనలో వాంఛ్యము (అంధత్వము)ను గలుగును.

మార్మభగము పద్మాశ్వుఁడని కీరు సప్తస్థములను, వాహనముల నభిషించినాడు. ఇయ్యేమరంగులు ప్రాణుల యాకోగ్యమునకును, అనందునునకుఁ గారణములు. రంగుల కాంతులవలననే శ్రేత్రవికాసము కలుగును. శ్రేత్రవైద్యులు, శ్రేత్రములలోని వికాసదోర్మల్యములను గనిపెట్టి యుచితిమైన రంగులగు యుష్మములను నిర్మయించి యాకోగ్యము గలుగుటలులు చేయుదురు. అత్యధికమయిన చెరుకురును జూచుటవలనను, శ్రేత్రవ్యాధి కలుగును. ఒకానొకప్పుడు, పిడుగుసమీపములో పడుచుండఁగఁ జూచినవారికి శ్రేత్రములు పోయెను. మార్మభగనిసయితము, అరుణోపయకాలముందుఁ జూడఁగలుగుదుము. కాని, మధ్యాహ్నకాలముందుఁ జూడఁజాలము. శ్రేత్రముపిందు (Retina) రెటినా యనునొకపదార్థముకలదు. ఇది చూపునకు ముఖ్యము. ఇది తేజోగ్రహణమునకు ముఖ్యమయినందున, మార్మభగమునఁ గలుగుచున్నది. ఇదిలేనిచో నంధత్వమని చెప్పవచ్చును. దయామయుఁడగు పరమేశ్వరుడు, దుష్టహమున తేజస్సువలన కంటికి బాధ కలుగకుండుటకై, పన్నునియాకులగుల చెల్లును, తీగలను పులింఁచెను. అకుపచ్చి, పశువుపచ్చి, ఊదా, లోనినరంగులు కంటికి వానందమును నాకోగ్యము కలిగించును. ఇయ్యేమరంగులును, ప్రధానమను శుక్లవర్ణమువలననే కలిగినది. ఇయ్యది ప్రకృతిశాస్త్ర విద్యార్థులకు సప్తమగఁ దెలియుచుండును. పైని చెప్పబడిన సప్తాశ్వ శబ్దబాచ్యుడగు మార్మభగముననే యిన్ని వర్ణములు కలుగుచున్నది.

మార్మభగమువలనను, గ్రహములన్నియుఁ దిరుగుచున్నటులు తోగ్రిశాస్త్రము వలనఁ తెలియుచున్నందున, మార్మభగమున నెల్లగోళములు ప్రకాశించుచున్నవి. తోగ్రిశాస్త్రమునఁ బరిధ్రమించు, తోగ్రిశాస్త్రమున

జుర్రనీ చేకమునుండి ఇంగ్లండుకు తిరిగి సముద్ర ప్రయాణ మొనర్చునప్పుడు నిండుపూర్ణము వెన్నెలను గాంచినప్పుడు దానిప్రత్యేక మనోహరత్వము నాస్పృశ్యము వాక్కింపలేదు. కాని ఇంగ్లండుదేశములో నాకు ప్రేమమైన, జ్ఞానప్రదాయకమును ఆక్బరు ఫర్షద్ పట్టణమునందు సాయంకాలముందు వేసవి మాసములలో విహరించునప్పుడు దేశమాదలు వెన్నెలనవ్వలను జూచి చంద్రునియొక్క చందనపు చాయనుజూచి మేఘ భావతో నొప్పారుచున్న శ్రీకృష్ణమూర్తి వాసటియందలి శిలకమా యనునట్లు కోల్పోయియున్న ఆకాశముపంక మాచి కడుపంతిసిందిరిని. భరతఖండిమనం దిట్టి వెన్నెలరాత్రి యొక నర్త్యదృశ్యముగా నా యని భావమునకు దట్టెను.

క్రిందటి చేపవికాలముందు ముద్రాసుతీరముపై నసంఖ్యాకములగు యిసుకరవ్వలపైన నాట్యమాడించుచున్న వెల్తురును, గాలములో దిక్కుకొన్న చేపలపగిది, పైకిచివుట్కున లేచుచున్న సముద్రపు తరంగములపై విహర మొనర్చుచున్న వెన్నెలనుజూచి ముఖమొంది కళకళలాడు మొగమునొంది మరొకసారి నవ్విసప్పుకు వెలవోభమా యని యాభాషించి అంకురించుచున్న సంతోషపు చిగురులకు మాతనమును పన్నీటిదాహ మిచ్చి ఆనందమొందిరి. కాని సముద్రముపై తాండవమాడు వెన్నెలకు యీచిన్న కోటి వెన్నెలసాటియా? ఒక్కవాటి వెల్తురుమాత్రము దానియగుకొరి వివిధకళలతో సమానమగునానము నాభావవారిత్వమందు కలదు.

ఇప్పటికి పరునాడుసంవత్సరములక్రితము నానాల్కమాన మగణించినట్లె, ఆప్రేమసాగరము చంద్రుని వెన్నెలలో యింటిమందునున్న మందముపై పరుండి చంద్రుని బాలనికిమాపి చందనాను పాలుపాడుచు నన్ను ముచ్చటల దర్శనదినమే అనమానమై వెలయుచున్నది.

చంద్రుడొకనాడు గర్వముతో ఆకాశముపై విచ్చలవిడిగా పర సమానుడను. ఆట్టిసమయమున తేలపోయనున్న హితుడు నేను సింహాద్విపమునకు సమిపించుచుంటిమి. బోటు నల్లుగా బోవుచుండెను. సముద్రమంతయు తెల్లనివిభూతి నిల్చినట్లు పిండియాగలోని నట్లుండెనని చెప్పనగును. కాని పిండియనున్న మెల్లదినమందులేదు. మార్గమున్నదిగాని పలుకు దానిస్వరూపమైవలెను. కారము దానిగుణమైనట్లు, సాడిదానినైవలెనుచూడుగా నున్నట్లు విభూతి కాసాంపులేదు. అది నిజముగాతెల్లవా లేక మూర్ఖునికాంతి వెండితేకులపై ప్రకాశించునపుడు కలుగు స్వచ్ఛమైన తేలుపా లేక చంద్రునికాంతి బంగారుతేకులపై ప్రకాశించునపుడు కలుగు పచ్చనికాంతియా! అదియిది యనరానితేలుపుగా మెరుపుగా తిరుగు తిరుక్కుగా కూకూయని కూయుకోవల నివాదపు సాంపుతో వివిధవర్ణములతో నొప్పారుచున్న ఆవెన్నెల యపరూపమే దానిస్వరూపము. ఇటుల సరాసరి గురుత్వానుభవకంటే దానిచే ప్రకాశింపబడుచున్న నెత్తుకాలములనుజూచి ఆదివ్య గేహప్రభావమును సంస్మరించుట లేక. అటులనేతేయ బ్రహ్మస్మించుట సహజమే యని ఆట్టికాంతిలును బలుచూడుగాందు పృష్టిక్రియలకు దోహదమాడు.

ఇక చంద్రునియొక్క వింబప్రభావమును జూచెదము. అనాటిరాత్రి చంద్రుడు తనపదునైదు కళలను నలుదిక్కులకు వ్యాపింపజేసి రోజొకాకారమగు సముద్ర భాగమున ప్రత్యేక బలిమిముతో విరాజిల్లుచున్న సమయమున ఒకశ్రీ నిబ్బించుచీరను ధరించి దాహముకొరకై సముద్రముపైగా వెళ్లుచూ అలపటచే సముద్రునియొక్క పాన్పుమీద పవ్వరించి సముద్రునియొక్క సంగీత నివాదము నాలకించుచూ ఆ పిల్ల వాయువులచే అలపట దీర్చుకొనుచుండగా గాలిచే సహజముగా అన్ని భాగములందు చేతగమగా కలుగుచున్న ముదతలు మార్పు

లు జూరిపోవుచున్న చీరకొంతులు, రవికల ఎగురులు, మధ్య మధ్యచూరలవలెనున్న తెల్ల చేతిగడ్డ విడలించులన్నియు జూపెనుండి కరుణారహితము నెచ్చుచున్న వెన్నల ద్వారా కన్నుననేమో యను భయముచే “గబగబా” తన చినుకులన్న విస్త్రుతులను, ఎగిరిపోయిన చీరకలను దాచుకొనుచున్న యాస్త్రీ సిగ్గు, విరుగు, కోపము మాబోటి మావరకుల బుబ్బలులుగా కన్నడెను.

పడుచున్న కళలతో నిండియున్న చంద్రునికి పరి పాలితిం బన్నట్లు సముద్రము పీల్చి గంతులు గుప్పింతులు వేయుచు ఒకటివొకటిగా జ్వరలుచున్న ఏనుగులనూడ్చి అలలపయోహముచేతను వాని దంతము రెన్నిచూ కాని లక్షలకొలది మువ్వములవలె విరాజిల్లుచున్న నీటిబొట్టలో లేక వానినెత్తిపై కృష్ణునిపించెములో, చేలరేగుచున్న ముత్యపు చిచ్చులుడ్డిలో, మరేమియో యనునట్లు, అన్నికృంగారములు ఒక్కొక్కటి యొక్కొక్కచోట ఆకాశమే నిక్కడ మరియెట్లెడ తళతళమోయు పాదకపపుకాంతులు పొడగట్టుచుండెను. వేలలక్షల కొలదిగాయున్న చేపల తళతళలా, గుచ్చలగుబగుబలా, మున్నపురాసులా, పొడరసపు ప్రవాహమయన్నట్లు ఆకన్నగ్లనుదుగులు మెరయుచుండెను. పాదరసపు సముద్రమా యెవరో పరుగుడు గంపరులేవి? నలు ప్రక్కలకు చెరిగిపోవు ప్రవాహమేది? యను ప్రశ్నలతో తుదకు ఆమృతంతయు ప్రతిసమృత్తుమొక్క కళలు కొంత కొంతగా కలపిన మిళిలిచునియును అన్నిటియం గన్న కాంతికంఠ నూత్నకళతో తాంబూలమాడుచున్న ప్రేయం లేక మునప్పుడు కలుగు హృదయ సంతోషము, స్నేహితులను సంవత్సరములపిమ్మట కలుసుకొన్నప్పుడు కలుగు ఆనందము, కోవల, న్యూ, గోరుంకల కృంగారమును సంగీతనివాదములచే నిండిన నాహృదయ సంతృప్తి పీచియన్నిటి నేజములకంటె అత్యున్నతమై ఆముద్ర భాగము వెన్నలమయమై చంద్రియాలిప్తై, ప్రేమధనమై, కృంగారపునెలపై, ముఖభావనమై కోళిలచున్న సమయమున నాతో నొకటమెరికను స్నేహితుడు కూడ యానిందుఃఖూర్జినును చూచెను. అందిముగా యున్నది గదాయను నాప్రశ్నకు ఆతనియొక్క భావచారిత్రియను

యాక్రింది విధముగా తెలుపుచూ అత్యున్నతమని బహు విచ్చి, ‘యెదిగో అటుల నూత్న నేజములు ప్రతినిమిషము ఆకాశమునుండి క్రిందికి సచ్చినప్పుడు ముత్యపుచిప్పలు తొలకరివచ్చు చినుకులను దిగమ్రుంగివట్టు నాకును వాని మ్రుంగి జీర్ణించుకొని నాహృదయమునకు మెనుపుగల్గించి ఆనందమిచ్చెన్నిలలో నొకచిన్న జీవాణువుగా నేయున్న యెంతసంభవము కలిగదెగదా’ యని అనెను. అంతాను “టెహాటి” ద్వీపమునుండి అమెరికామీనుగా వేనానది ద్వారా యూరపుండమువకు నెచ్చుచున్నప్పుడు చంద్రుని నిండులింబమును చూచి వానివెన్నలను, వానిచేతులను కెగడములను, నవ్వలనంభకాంతిని భాగ్యశక్తి ద్వారా అదేపనిగా దిగమ్రుంగి తాను అవెన్నలనేకుల నాకర్షించుకొని లయమొనర్చుకొన్నట్లు తనకుండెనని నానందతిరిగి నవ్వుచూతెచ్చెను. అనిని ముఖవర్గమును బట్టి నిజమని నామనంబునకుబోచెను చంద్రుని పలుకై నుకళలను దేవతలు దిగమ్రుంగదరనియు, అవెన్నలవెన్న మున్ను భక్షించెదనిని నూత్ని భావమును సృజించిన మన పూర్వపుటార్థుల సృష్టిపాఠ్యమునకు కారణము తెలియుచుండుటలేదా!

క్రిందటిసంవత్సరము మనిదేశమునకు నెచ్చుచున్నప్పుడు మున్నురన్నే హితులు, నేను మాటన్నీలపై మార్చుని అవెన్నల చంద్రుని, ఆబాలకృష్ణుని, ఆయనోదమ్మగోవులపొరుగును, పట్టి గంటలకొలది గాంచుచు ప్రతిరాత్రి ఘనాదు పదిరెండుదినములు ముఖము బొందుచుంటిమి. పగలంతయు పావులు, వ్రాయుచు, నాలోచించుచు, తల్కింపుచు శ్రమింపెదన మేమందర నాకొలదికాలము మాతృనాలక సంరక్షనముచే నీడబాయిలేచినవారివలె, ఆలసపడిగ్గుకొని దానామగొని బయలుదేలు బాటపాదెలె అర్థిధిక దేహమానసహృదయోత్సాహము నొందుచుంటిమి.

సముద్రము దిగంతములను జారుకొనుచుండెను. మరొకదినము చంద్రకాంతియుగము ప్రకాశముల యూర రగ మపారమగుచుండెను. ఒకప్పుడు ఏనుగుల తొండములా! ఆవచ్చు జలధారలు తొండములనుండి బయ

దేవల మూర్ధనివాదములు యని యనిపించుచుండెను. మరొకప్పుడు యింద్రచాపములేని, ఆకాశములేని, ప్రాణముతానిన కిస్మరాక్షిపై గాలి వీచుచుండగల్గిన వాయు స్వరూప మావిధముగ పోతనయొక్క భగవత్స్వరూప ప్రదర్శనమువలె బయలుదేరుచుండెను అంతయు నూర్చి మే. ఈతనమున్న గేజము, స్వరూపము మరొక తుణమున నుండెను. అంతయు వోలేనాచితి శిల్పపుకుండుట చెప్పాలస్వరూపమునకు గాని యున్నపులకుగాని, నవ్వులకుగాని సమాదియకాదు. మానవునికి ఒకేనవ్వునకు ఒకేవిధముగ శిల్పపుకు సంస్కృతిలేదు మాన్యుకావలసివచ్చే, భగవత్స్వరూపమునైన మానవాత్మయములకు కాంతి, మోము, శోభము, ముక్తికలనువలెనే చంద్రగుళిభోగపు పృథులు వివిధములగా కళగర్హయ్యములై యున్నవి. ఆమెలికను క్షీణితునివలెనది ఆంధ్రుని సోమగర్భరాశిని మేము దిగమించుచు, ఆవెన్నెలను ఆహ్రాగించుచు చెవులద్వారా ఆవ్వెనురుముక్క పంగితిమును వినుమా, కన్నులద్వారా దాని చిగ్గిలబిందులను జూచుమా బుద్ధిద్వారా పరకాయప్రవేశ మొనర్చుచు, హృదయముద్వారా నూత్ని నేజమునకే యాంధ్రును సాం

పును కలిగించుచుంటిమి. ఆవెన్నెలకు మేము మెరుపెట్టుట లేచినకాని, దానికి నూత్ని స్వరూపము కలిగియుట లేచని వినరుచెప్పగలరు ఆవెన్నెలయను సముమున మేము స్నానమునగ్గుచుంటిమా! ఆకాంతియిందెందులకు. కాపురముంటమా! ఆంధ్రునిగొనువాసములపై గానికెన్నెలను కప్పుపెట్టగలిగి భూతిభూపితావతుల బారినండి దాగొనుచుంటిమా! లేక ఆవెన్నెలయను విండుచుండు బలికాచుకొనుచుంటిమా! ఈ గుల్లన్నియు కొంతకొంతగాగలిపిన ప్రశ్నోక్తులలోని ఆనుచోన్ముతమును, ఆనుధువర్గపదమును, మన్మథిభుగము మాసాన్యుగా గ్రహించుచుంటిమి కాబోలు. కానగలరా!

మనవారు పముద్రప్రయాణము ముదములుగా కాబోలు మనకవుల సముద్రమున కావించెన్నెల, కసిపార్థము వృషాక్షులట్లు నిర్మించితి. పముద్రముపైనుం యాచెన్నెరుముక్క ప్రభావమును జూచినవారు, యాజమును అవించినవారు మనకవులభిమాను చెంట పరిహసింపగలరు.

రామచంద్ర ప్రభు శతకము

కూచి నరసింహముగా

(౬-వ సంపుటము, ౫-వ సంవిత్ తరువాయి)

“అంతరించున నెట్టులుండు మతిభావ్యంబుండు వ”ల్లిన్న నీ
 ధౌంతులు న్మునియింక గంప మొదపున్ ! బ్రాహ్మసానావధిన్
 స్వాంతం బేకీతి నుండురో మొవడు చెప్పగజాలు? న్నా మొక్కుల
 ద్వింతు న్నీ కిదె! యిడె! నదగ్గతుం నీవే! రామచంద్రప్రభూ!
 బాణలోతలు నన్య తెక్కుడుగ నేన లేప్రయు నావశ్యమున్
 గ్రోధం బిట్టివితేని న్మృతియు, హృత్కోశంబునం దట్ట న

శ్వాధివ్యాధిహరత్వము శుభదివ్యాధిహరత్వము నిల్చుకొ
చే దైవ్యంబున నుండుపాటవము; నీవే! రామచంద్రద్రక్షభూ!

అన్యార్థంబు లొసంగుమందు నిను నే యాచించి నీడిం, ని
దైవ్యంబైన సుజీవనంబు, విగతేష్వర్యలోభదర్శిగుతా
మన్యుస్వాంతివిశుద్ధియు, వృషులక్షేమంబు న్నదాకోట ప్రా
వణ్యంబు, దైవసేయు కీలజనకల్పా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

పరశర్మద్రక్షకృత్యము ల్గులువబోవ ధర్మరాజి న్న
స్వరత్నరుద్ధయము దోచి మానసము తోభం బొందు న్దైవ్య; డ
త్తతి నే దానిని వీడి దేనిగొనఁ గర్తవ్యంబు బోధించి న
స్సరి యామార్గమునందుఁ బెట్టు పరమేశా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

ధరలో నందఱు సౌఖ్యమొందుదురుగాత న్నిక్కన న్నర్వదా!
యెరుల న్వాద్యనసంబుల న్రియలనే నొక్కస్వదు న్నాథలన్
బారయఁజేయకయుండుగాక!—యను సాపూర్ణాభిలాష నిరం
తరము న్నేమనున స్థానము పరమాత్మా! రామచంద్రద్రక్షభూ!
తాతినైతిగఁజేసిప్రోచెను సమర్థత్వంబు నాడేకదా!

క్రోధి నిష్ఠుల భక్తుఁ జేయఁగల నేర్పు న్నా కెగా యుండు! న
స్సేవోగర్వమునొంద! కీడ జడతాచిహ్నరుఖోల్యంబు
న్రాతి స్తోత్రిని మించువాడు గలఁడన్నా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

పతిత్వి సుతపోదగ్రభృతు లాపత్కాలమందు న్పలా
యితులైపోదురు నెట్టలైనవిడి; సద్వృత్తింబువా నైనచో
మృతులైపోవుటెకాక తాము పయిగా హృత్తాపముం బెత్తు; రీ
గతి సంసారము నమ్మయుంట వెతయేగా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

సమహక్తు ల్వచియించి చిత్తమును నొవ్వఁజేయఁగా నెవ్వఁజే
దొరఁకొన్నన్ బ్రతివిష్ణురోక్తులను దద్దచ్చత్వవహ్ని సృజీ
త రఘు స్థమకింఁగకుండ, సతీతతాంతివార్యప్తి యా
పణఁ జల్లున్పుష్టుత్వ మీవె పరమేశా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

నీరి న్వారిని జూచి న్వార్థినిరత స్త్రీగ్రస్తచిత్తంబుతో
నోరి నృత్యమురాంగ నీకన్పతిసంహోహంబులు స్పృహ స
ద్దారింబట్టక యెట్టిపట్టులను సత్యంబే విసితోరులన్
ధీరస్వాంతత మెప్పు బుద్ధినిమ తండ్రి! రామచంద్రవ్రభూ!

ఆపత్కాలమునందుఁ గుంగంటడి కైన్యంబుండ, కుద్దామ సా
ఖ్యాపాదస్థితిఁ గ్రిందుమీఁ దరయ కత్యేధ్యత్యముంబొంద, కే
యాపత్సంపద లెప్పు డెంతగను సొప్రాప్తించిన, విశ్వలం
జై పొల్ప రెడు చిత్తము న్గరుణ నీవా! రామచంద్రవ్రభూ!

కన్నులైన బుద్ధిగల్గిన భవత్కల్యణధర్మంబు లా
పన్నత్రాణవరత్వ ముఖ్యమహిమ బుద్ధిమంబుగాఁ కెప్పు డై
మిన్నున్ గ్రిందివిచిత్రవస్తుమయభూమిన్; వక్రవేదాంత వి
ద్యాన్నత్యం బనవశ్యకప్రమగుఁజుమ్మా! రామచంద్రవ్రభూ!

“నీకర్మంబున వచ్చినట్టిదొనఁగు నేనెట్లు పోగొట్టి నిక
సాకంగలదు” నందునేనరియ! కష్టంబు ల్కొలుగి యెగా
నీకు న్నాపయి లేనిచోఁ గరుణ, లెక్క! వానినే హైచుకోఁ
తేకూర్చుకడె చాలుతాల్మి యయినన్ శ్రీరామచంద్రవ్రభూ!

వసనాన్నోచధసంగ్రహార్థ మొరుల న్బ్రార్థించియో విత్తిపూ
బనలేనట్టి స్వబాంధవప్రకరము న్బ్రానించియో వార్ధకం
బున సంజేయక, స్వార్థి తార్థమున నన్వేషించుకోఁ గల్గు పూ
ర్ణసమృద్ధిత్వమనుష్యయంబువఱ కీరా! రామచంద్రవ్రభూ!

పదు లింతే నొసరించుట్టి హితము న్బ్రార్థిని సోపేక్షితక
మఱనంబోక, నికలైకలైకకృపలైన విత్తిమం దింతయున్
స్మరియించు జన, కెప్పు డన్యులకు క్షేమంబు న్నటించుగ నొ
తెరువు స్వీకర పట్టి నన్నరునిత్తే! రామచంద్రవ్రభూ!

ఇహపూర్వాచరిణోరు సత్క్రియలచే నేఁ, గాక నీదా నను
గ్రహము గాంచుట నేని, చేకులు సుఖవ్రాతంబుతోఁ దుష్టి నో

వి హృది స్థానము చేరికొను ద్రవిణాదిప్రీతిఁ బోనాడి ని
స్సప్పవాతి స్థానము వుచ్చి విన్నవయసినే! రామచంద్రద్రభూ

ద్రావతస్సవిచిత్ర స్వప్తిగతమైవైవమ్యైర్హృద్యకా
రణము మృగముచేరే నెవ్వరికి నగ్రాహ్యములే! కాని నీ
కృప విస్మయమందుఁ గట్టివిరతి న్నూజించి నేనించు భ
వ్యసకు స్తన్నుఁగట్టిన క్షయగునేమో! రామచంద్రద్రభూ!

దవ్యతైన సువర్ణమూఁ బనుసనేట దాఁకి యి; న్మృగితే
భవ్యస్వైరభక్తు పెంటఁగ న దాహారంబులై సర్వ మ
ప్రవృత్తంబుగఁ జేయుకృపములు నా సౌఖ్యము! లోదేవతా
సేవ్యా! నీమహిమ లు లెన్నఁగరమా? శ్రీరామచంద్రద్రభూ!

ఇంపా విగ్రహమైతి తొల్లి, విరస స్తవ్యస్థోకకాంబోద న
ద్విపుంగోముస సచ్చరితమున నార్జితాణ శౌర్యములున్
వెంపుంగొందిన రాసుపుండ నియి తావెక్కి న్నమస్తాంతర
స్థంపుం జమ్మిఖసత్వమూర్తియై తీశా! రామచంద్రద్రభూ!

బామ్మ స్వీకర యాడుబాలుఁ జేదంగ న్మోనాడి మూలమృం
గొమ్మ స్థాడి సుఖించుమాస్కిందమణి గోభూయశోవికృ సా
ఖ్యమ్మ గ్లోరియసునునవాడు నినుఁ దాఁగొందంగ నన్నింటిఁ బో!
హా! మృంచు న్నిను నాటియును సితకింబు ద్రామచంద్రద్రభూ!

అనుకంపా గౌమిచ్చ గొప్పకీతిజంబా మున్ను బీజాలు తా
నమయంగవలె నే; నెట్లై భవిష్యై జులంగ నన్యోకా
గములంజేయు నుదారతత్వమగు పూర్వముఁ బో యీయహ
మ్మనుకారాశ్మకతత్వ మ్గొవలెఁజమ్మా! రామచంద్రద్రభూ!

వారాధి ద్వియించు నున్నన నోనర్పబడ్డ పాంచాలి యా
వారాధింబడి లోఁతు గిన్ననఁగఁబోవ న్నినమై పోవునం;
దానీక గ్గన నీకుపేర్చి జని శుద్ధాత్ముడు నీలోన నే
చేరు న్మేగును యాపు మాపుకొనుచునే శ్రీరామచంద్రద్రభూ!

సార్వభౌమకవి అనుదినవాడు సజ్జనుగ
 పోగివలెనై తనతన గూత్రను గిడిపునకుట
 దనసామీస్వముయొక్క యాశయముగ
 నుండ నొప్పు. ఇంతకుముందు కొన్ని నెలలుగ
 లోగాగ్నడై భిక్షగ్వరుల వైపులముచేతను,
 భగవదనుగ్రహము చేతను, మేరీరాశి వాం
 గ్యం బుమోయన మృత్యువునాతబడుట తప్పి
 నాజ్ఞాచక్రవర్తి తేస్వరించుకొని మేరీరాశి దిన
 వలనమును మిగిలించి యుండుట సామాన్య
 మునకే విశేషభాగ్యమని యనేకులకు స్ఫురిం
 చకపోదు. ఈ సార్వభౌముని దినచర్య లోకు
 లకు నా దర్శముగనుండుటకు తగినది. అది
 యీక్రింద సంక్షేపముగవివరింపము. జాజ్ఞాసార్వ
 భౌముడు తన యడుపుల ఫరించుటయందు
 జాణ. ఇంగ్లాండులో మరియేభాగ్యవంతులకై
 నను యాయన కుడినన్నీ పుడుపులజతలు
 లేవందరు. ఇవిగాక సమయసందర్భములకు
 తగినట్లు వాడవలసిన యడుపుల జతలే 90
 నొకకున్నవి. ఇట్టి జతలలో నేటకుపోవునపుడు
 ఆయన ఫరించు వస్త్రచయము సార్వభౌము
 నికి మిక్కిలి యుష్మనవై యుండునట. ఆయడుపు
 లతో నుండునపుడు ఆయన సార్వభౌము డని
 అనుకొనుటకు యువరికిని అవకాశముండదు.

జాజ్ఞాచక్రవర్తి మధములేని కష్టశివి. తన
 దవియొక్క కర్తవ్యధర్మముల నడపుట

యందు తేగలవాడు. ప్లువారి పనకనుం
 7½ గంటకు లేచును. తేది పూలుచీటి నిలువ
 ట-గి ఫరించి సిద్ధమగు సంతలో కంఠకి య
 కడు గిన్నెలో తేనెల్లు తేచ్చి యిచ్చును. అది
 యారగించినతోడనే చిన్నిల్లిస్నానము. వా
 మున కొకమూరి తేనెకుకు సార్వభౌముని గడ్డ
 మును కత్తిరించుటకై ఆయన యడుపులన
 ఫరించు విడిచియిచ్చున. నయమిసనమయము
 నకువచ్చి గడ్డమును కత్తిరించును. స్నానమైన
 పిమ్మట ఒంటరిగ ఒక చిన్న గదియందు వెచ
 రికులు ఉపహారమును తేచ్చి పెట్టుచురు. ఇం
 లో తేనెల్లు, మెత్తగవక్వమైన గ్రుడ్లు, నారింజ
 పండ్ల రసాయనమే ముఖ్యమైన సామగ్రి. అటు
 పిమ్మట సార్వభౌముని పేట వచ్చియుండు
 వాములు ఒకతెట్టయం దుంచుకొని కంచుకి
 యుకిడు తేచ్చి యిచ్చును. వానిని విత్తి అందలి
 కాశితిములు ప్రక్కన మరియొకబల్లపై విస్త
 యుంతురు.

వీనిని చిత్తిగించుటకు అరగంట కాలము
 పట్టును. అటుపిమ్మట సార్వభౌముడు గుడ్డపు
 స్వారికి తగిన యడుపులను ఫరించి సిద్ధమగు
 సంతలో నగియలాయమునుండి గుడ్డము నొక
 దానిని తేచ్చి నిలుజెట్టి యుంతురు. సామాన్య
 ముగ అనుదినము యిట్లు స్వారి వెడలు నపుడు
 రాజకొమానులలో నొకడుగాని లేక యిది

పరివా ముగాని వెంట పరుగుట కలదు. యవ రాజు అప్పటి కింటనేయుండుట ఆయన కాని హెచ్చరిక అను మరియొక కుమారుడు కాని తల్లిదండ్రుల వెంట స్వారివెడలుట కలదు. ఇట్లు అను దినము సార్వభౌముడు జైలు వారి నగరోద్యా నమునందు విహరించుట స్వారివెడలుట తరు చుగ బండును పురవాసులు నిద్రలేచుటకు ముందే. గురిపెట్టి కాల్పుటయందును అశ్వా రోహణచతురతయందును సార్వభౌముని నైపుణ్య మనమానమని చెప్పెడినది. ౪౩ గంటకు లోపల విహారమునుండి మరల వచ్చిన తోడనే మరియొకమారి స్నానము చేయును. అగొడ్డు పిలిదేశమందు ప్రాతఃకాలమున రెండుపూర్వు 62 వ యేట పన్నీల మునుగుట యన నేమో చెడువరు లూహించవచ్చును. ఈ రెండవస్నానము ముగించి నేరుడుపులను ధరించునప్పటికి ౮౩ లేక ౮౪ గంట యగును. 9 గంటలు ముదలుకొని వది ౧౦ంటలు వఱకును వార్తాపత్రికలు చెడుపుటయు అటు పిమ్మట అరగంటకాలము అన్ని కుటుంబము లలో పలెనే నటనములతో గోష్ఠిసల్పుటయు బాద్మి సార్వభౌముని ప్రాతఃకాల కార్యక్రమములలోనిది.

వదిన్నెర గంట సమయమునకు సార్వభౌముని ఆర్థికార్యదర్శి స్టాంఫోర్డ్ హామ్ (Stamfordham) సార్వభౌముని దర్శించుటకు వచ్చును. ప్రత్యుత్తరములు వ్రాయవలసిన లేఖలును సమాక్షించవలసిన రాజకీయపత్రములును పరిష్కరించుటకు సమయమది.

ఆపస్తే మంత్రులు వ్రాసినంత వ్రాసెలను శోధించి యుచితమైన మాజ్జలను పాలించుట. ఏవోట, యేకాలమును సార్వభౌముడు యే కార్యముల నెరవేర్చి పరిష్కరించుటకు మున్ముందుగా ఉచితమున సమయముల నియమించుకొనుట ఆపస్తే. ఇట్టి కార్య నియామకములముందు ఆరునెలలవఱకు వ్యాపించియుండునట అటుపిమ్మట ఆనాటి కార్యక్రమములను గమనించి నియమిత కృత్యములను నెరవేర్చుటకు సార్వభౌముడు క్రమించును. ఒక ఆఫీసు లో బ్యాంకు ప్రెజిడెంట్, మరి యేన్యనహారికు పోబల్లముందు కూర్చొని ఎట్లు జేయుటకై నిచేయునో, బాద్మి సార్వభౌముడు సైతము అట్టి నిచేయువాడు. ఒక్కొక్క దినముందును దేశమందు క్రొత్తగావచ్చిన వీరవరులెవరో, తిప్పిశ్రేష్ఠులెవరో, వార్తాపత్రిక సంపాదకులెవరో, పండితులెవరో, కవిపుంగవులెవరో, దేశాలనెవరులెవరో, గమనించి వెతికించుచుండును. అట్టి వారిని తనసన్నిధికి రప్పించుకొనుటయు, వారితో వారివారికి తెలిసిన యంశములను గూర్చి సంభాషించుటయు ఆయనకు అచ్చినచ్చిన పని. ఈ చిన్న వాడుకచే విగవిగ మైన విజ్ఞానసామగ్రిని యాయన సాధించుచుండును. ఇట్లు ముగిసిన ఉత్తమ విజ్ఞానవృత్తులలో సార్వభౌముడు పాకడినుటకు సందేహములేదు. ఇట్టి సంభాషణకాలముందు పొగాకుచిలుము చెడుచుండుటయు ఆయనకు వాడుక. మధ్యాహ్నము 12 గంటలప్పుడు తనకువచ్చిన యుత్తరములకు ప్రత్యుత్తరములు చెప్పి వ్రాయు

చుట. ఒక్కొక్కప్పుడు తానే యీకావేనాను మసియందద్ది స్వయముగ జూలను వ్రాయుటయు కలదు.

ఇది అరగంటకాలము పట్టును. 12½ గంటకు అనుదినము చేయదలచుకొన్నదాన శర్మముల పట్టిక విమర్శించబడును. సార్వభౌముని యశ్రవానికి యిట్టికార్య పరిమాణము యెంత? విపులమై యుండవలెనో చదవకు లూహించు కొందురు గాక! ఇంతలో ఒంటి గంట కొట్టును ఇది మధ్యాహ్న భోజనము యము. కుటుంబమువారిందరు చేరవగు. మృష్టాన్నముకాక సామాన్యముగ వండిన వంటదాహ్నిములుతిప్ప మరియేమియు యుండదు. ఏకోసాఖిండమాచు జరిగిన మహాస్వగ్రామము చదవ భోజనవైభవము నగరునందు తగ్గించబడి యుండుట లోకమున సుప్రసిద్ధము. భోజనశాలయందు బల్ల కొకవైపున మేరీరా నేయు, మరియొకవైపున సార్వభౌముని కూర్చుండుట కలదు. అత్తబంధువులే కాక సార్వభౌముని మిత్రులు సైతము సంక్లిభోజనము నలంకరించుట చేరకాలము రాచనగరు నందాచారమై యున్నది. అటుపిమ్మట ఒక గంటకాలము చదువుటయందు గాని అత్త మిత్రులతో సంభాషించుట యందు కాని వెచ్చించబడును. చక్రవర్తి యెడతెగని చదువరి. నదులకొలది రాజ్యపరిపాలనకు సంబంధించిన పుస్తకములను చదువును. క్రొత్తగ ప్రచురింపబడుచుండు గ్రంథములన్నియు తట

చుగ పరిశీలించును. తమతాత 4 వ జాతి కలమునాటి చరిత్రాంశముల శోధించుట ఆయనకు వచ్చి యనవచ్చును. చదువుట, టువారో వేటాడుట, గుచ్చుపుస్వారి, వివిధమై పూవులు నేకరించుట సార్వభౌముని క్రీడ విసోదములు చెప్పినవచ్చును. మధ్యాహ్న భోజనానంతరము 3½ గంటలవరకు విశ్రమించి భోజనే ఆస్వత్థులమూచుటయో, కర్మాగారముల సమీక్షించుటయో, లేక స్మారికచిహ్నముల ప్రకాశించుటయో మొదలుగాగల క్రీడస్వములను సంకేద్దుటకు చక్రవర్తి స్వామెడలును. 5 గంటలకు మరలి నగరునకు వచ్చినది మొదలు రాత్రిభోజనమును సంతకమున తన యిష్టమువచ్చిన బోషణ విహరించుచుండును.

చక్రవర్తికి అత్తమిత్రులు ముక్కువలెరు. మిక్కిలి శ్రద్ధావంతుడు. వ్యాసముందు ఆయనకు రుచి యెక్కువ. హాస్యరస మంతగా పట్టదు. పెడచి పికారి పెట్టినపుడు చక్రవర్తి అపుడపుడు అత్తమిత్రుని ఒకరి వెంటబెట్టుకొని పోవుచుండును. మంచిసవావాసి. సంబేదేళయంతయు తటచుగ నటించుటతో గడపును. రాత్రిభోజన మైన పిమ్మట నకుటుంబముగ అపుడపుడు నాటకములకు వెళ్లుచుండును. నాటకములకు బోనపుడు చదువును. సభాషించును. తమమిత్రవర్గములో వెలికికెను స్వస్థత లేనపుడు యేవరివారములే కనే వారిని చూచి ఆదరించుటకు వెల్లవచ్చుటయు కలదు.

అన్నిచేలకంటె, ఈ ద్యూతక్రీడ భోజనం పంపును వ్యాపించియున్నది. ఆర్యజాతులవారిలో ఈజాజం బహువిస్తారం. ఆర్యులకు జాజంపై చాలా సరదాబాగుమా! అంతటి కాజోలు అన్ని పండుగలకునైనా జాజంకూడా ఒక పండుగగ అస్సీదవున్నదాదు పెట్టేవారు. అది కుమారపున్నం. అదా ఉండకూ కాజ మాడాలట. భాగ్యంతులు తమ నాభిగర్లకు జాజమాడమని చెప్పిస్తారు. అదవాళ్లు, మొగవాళ్లు కలసిగాని వేరవేరగాని ఆడుకుంటారు.

చిట్టవేక, గవ్వలు, సోగటాలు జాజానికి కట్టా ముఖ్యం. ఇంకా పట్టాట, గుండాటట ఏవేవో ఉన్నాయి. కాని మన కాస్తాగ్లో చెప్పినవి సోగటా లొక్కటే. ఇవాడేవలమహారాజు రాజ్యంకోలుపోయాడు. సర్కరలా పన్నెండేళ్లు ఆగణ్యవాసం, ఒకవీడు అజ్ఞాతవాసం చేయడమే కాకుండా తనబాగారివల్లంబక్కి చంపుకున్నాడు! ఈ నువోపురుషులేకాదు; దేవతలు కూడ జాజ మడుతారట. మరి వార్ల మానుషాడమే లాగ? భోజనంపట్టిన నైవేద్యాలు కొట్టడం కూర్చోవడమేకమా! అందుకోసమే వార్లకుంటారు. ఆము లోనూ ఎంత నిదానమంటే సంచత్నికాల కొద్ది. ఏకస్వర మతో ముంపెమయన్న గజేంద్రుని ఆరుపు విసబట్ట దిగాడట లక్ష్మీతో పాచికలాడుచున్న ఆ వారాయుని చూర్తికి! ఏపురాణములోనైనా విష్ణు, విష్ణుభక్తులే జాజమానిస్తుంటే గాని శివుడుగాని శివభక్తులు గాని పాచికలాడిన టైక్కదా దినలేదు.

గాని ముఖ్యంగా దేవాలయంలో ఒకవగ్గర శివుడు పార్వతితో జాజమానుడున్నట్లు చిత్రమిస్తుంది. ఆలయ ముఖ్యంబులపమయొక్క ఉత్తరవ్యవరమునకు తోరణంకం బయపై నున్న ఘటముపై నున్న దీపామ్మ. మాచేవారి ఎడమవైపున మొలలుపెట్టి కుడివైపుకు మారుచోచ్చిన

ఆ బొమ్మయం దిట్టగువడును. శివుడు పార్వతి మధ్య సోగటాలపాడే, ఒక స్త్రీ ఒక ఆటోనుకోడను కన్న పట్టుకు జానుకున్నది; ఆ ఆటోతు ఈడిసిలబడుతున్నది. వనకనుకి మరొక స్త్రీ తోలుకున్నది. ఒక స్త్రీ త్రికూలంపట్టుకు నడుస్తున్నది. మరొక స్త్రీ చిప్పపట్టు కునిపోతున్నది. శివ్యాచిష్టాదైన ఒక ఆటానుబాహువును కొంతమంది స్త్రీలు కాళ్లు చేతులు పట్టుకుని లాక్కు పోతుంటే అతను వెళ్లగాని కిడుంలేక కాళ్లు చేతులు విడల్పుకుంటున్నాడు.

ఇదంతా ఒక ఆడుగున్నర వెడల్పు నాల్గడుగుల పొడవుల రాతియొక చిత్రియున్నది. చిన్నపిల్లవాడి కైనా ఆ బొమ్మ బాగువుతుంది. అంత స్వభావమును వెల్లడిచేస్తున్నది. అంతభోగపడ్డదిగాని ఆ నిర్మాంసుడైన ఆటానుబాహు దెవకో తెలియదు! శివుడు పార్వతి సోగటాలాడెను, శివుడు ఏగాడు, అందచేతనే నందిని తోలుకుపోతున్నారు త్రికూలం పట్టుకుపోతున్నారు, బ్రహ్మకపోతే పట్టుకుపోతున్నారు. గాని ఆ పురుషుడెవకో ఎవరికి తెలియలేదు! ఈ కథ యే పుస్తకములో ఉండంటే ఎవరికి తెలియదు. అక్కడనున్న వారికే నే నువ్వే తెలియదు. ఇతిగ్రంథేషేయం కు శివపార్వతుల జాజం విషయమై ఎవరికి అడిగివా! మీం విసలేమంటే మీం విసలేదనేవారే, ఏం చెయ్యడం. ఇదేమనస్సులో నుంచుకొని పురాణములు, కేత్రమునా క్ష్యములు వెనక వారంభించినాను. నే నున్నదే కొండ ప్రదేశము. చగ్గరగా ఏదీ పుస్తకభాండారములు లేవు. ఏ పుస్తకము కావాలన్నా చేరివెళ్ళుపెట్టి కొనుక్కొనువినదీ. ఎన్నని అలాగు కొనుక్కొగలను. అక్కడికి ఆత్మ్యంసర వినని కొనుక్కొంటూనే యున్నాను. ప్రాచీనతాళపత్రగ్రంథములు కొండటి కొండెనెద్ద నున్నవని విని వారివెద్దకు వెళ్ల గునులే నాడు మామెవరు. వాటి నన్నిటిని కల్పకట్ట నేమడిపిలమిన పెట్టి పూజచేస్తున్నారు!

౭. నరసింహ స్తంభము, చెన్నకేశవ దేవాలయము-బేలూరు

ఈశ్వరదత్తుడు (క్రీ. శ. ౧౩౬)

(ఇతని 'నానెము' నుండి పెంపొందించబడిన చిత్రము.)

చిత్రకారుడు: శ్రీ కొ. నరసింహాచారిగారు, చెన్నై.

[ఇతడు క్షత్రియవంశజులలో తొమ్మిదవవాడగు దామనీసునితరువాత క్షత్రియరాజ్యమును జయించిన ఆధీనరాజు.

ఇతనితరువాత క్షత్రియులు తమరాజ్యమును మరల జయించి తమ కైవడము కావించుకొన్నారు.]

వారు చనుచు; చనుచేరు! ఒకరు చదువుతామంటే ఇవ్వరు! అగ్రంధము లేమిటో తెలియదు. అందులో నేర్చుకొని పాములేమున్నయో నెవరికి తెలియదు. ఇలాంటి అపదలొపడి చారిత్రపరిశోధనను పూనుకొన్నాను.

ఒక ఏడాది కింద మాస్కూలు లైబరరీకి పుస్తకాలు తెప్పించాం. అందులో ఒకరియ గ్రంథములున్నాయి అవి మాస్కూంటే అందులో స్కాంపులములో ఒక భాగమైన మహాశ్వేతఖండమందు ప్రథమ భాగమైన కేదారిఖండమని పేరుగల ఒక పుస్తకము కనిపించింది. బంగాళీ అక్షరములతో ముద్రితమైన సంస్కృత గ్రంథమునుండి తగ్గువాడే తీసికొని అగ్రంథకర్త, పండిత శ్రీభోజావాధమిరా శిర్మకావ్యతీర్థులవారు వ్రాసిరి. ఈ గ్రంథమును ముప్పదియైదు అధ్యాయము లున్నవి. ముప్పదివార్లైన అధ్యాయముందు శివపార్వతుల జాజు మాటల తెప్పించుచున్నది.

ఈ గ్రంథముం దిద్దిన కథనే అనువదించి వ్రాసినది. నాకు తెలిసినంతవరకు ఈ కథ మనదేశమును విడిచినది. ముఖలింగ క్షేత్ర మందున్న ఈ కథకమే నాకీ కథను మొదలు చెప్పినది. తర్వాత ఈ పుస్తక మాకథను మరింత పచ్చపరచినది. నావలె ఈ కథను తెలియని వారెందరో యుందురు వారికి దీనిని వివదారికి సరదా యుండునేమో!

పావ్యతి వివాహమైంది. కుమారుడు పుట్టాడు. తాత కామగిణికి పంపారించారు. శివుడు బాగా పంపాకములో ములిపాకాడు. ఇలాంటి అపధలో ఒక నాకు శివుడు కొలువు పొందున్నాడు. ప్రక్కను పావ్యతి గలపతి, కుమారస్వామి కూర్చున్నాడు. ప్రవచనములతో మాదా పీఠభ్రమకు సేవ లొనర్చుచున్నాడు. ఋషులు, వేద శిలవాగ్ధు నిల్చురి బ్రహ్మ స్తోత్రపాఠములు చదువుచున్నాడు. విష్ణు చేతులతో పిండుకొని పక్కను భృంగునిదిరి శిలబద్ధాడు. ఇంద్రుడు ఛత్రముపట్టాడు గంధర్వుల వాదనకొంటే, అగ్రాగము, అపూర్వమృత్యు చేస్తున్నాడు. ఇట్టి పని యుంబులో శివుని దర్శించుటకు వారకు డొచ్చాడు.

ద్యారంబిద్దొచ్చి ఇక్కడి నుండి శిలపుత్రుడు కుని లోపల ప్రవేశించాడు. అక్కడ సభాసభాగ్యుల మాచేసరికి ఆరివికి మరిపోయింది విశుద్ధమనస్సు ప్రామహావేపుని సురాసురులు గలసి సేవజేయుచున్నారనానుట, పశులు పానములొప్పుచున్నారనానుట, కంకమాగమైవాడు. అక్కడ, రత్నకంబులు కర్ణకుడిముడై నారు; ఇతర వాసులు బడలై శివుని శిరము నుండి ప్రేలాపియుండుగా అగ్రంధ్రుడు శిరోధూమం మైయున్నాడు. మాకు కళ్ళు అయిదు ముఖాలు పడలేదు; వికాలమృత్యునో గజగర్భం కప్పమని శివుడు ప్రకాశించుచుండె. అస్వరూపము—అశోభనాసేపరి వారకునికి చెల్వించి పోయింది. ఇట్లుగా వించాడు “వారపాద్యకులిద్దరు అభిముఖులదా, ఇక్కడ వేరవేరు ఉన్నారే చెప్పా! నిగ్గులుగదా. ఈ సుకాలు నార్తకక్కడినుంచొచ్చాయి! ఆకారంలేనివారి కిదికాదా లేమిటి! ఇక్కడ ముఖులందఱు అక్షితులవారై యెందుకున్నారే?” ఇట్లు తలంచి చేయు మోక్షి ముడిచేకాదు శివును సంతోషించి, “వారదా! నిజ ముఖమా! నీ కేమి ఉపకారం చెయ్యమంటావో, చెప్పు. ఇప్పుడే చేస్తాను” అని పలికెను.

స్వామీ! తను దర్శనలాభమునకు నాకన్ని కేర్చుకలిగినది. నాకింకేంకావాలి! మీరు పావ్యతియ్యగార కలిసి ఆదితీ మాతా మని ఉంది. అందుకొసమే కైలాసానికి వెళ్ళాను” అని వారకు డివ్వాడు.

పార్వతి అది విని, “ఏమిటి అటు అదవుంటారా చెప్పండి” అంది. “జాజులో అనేక మోస్తగున్నాయి ఇందుగలసి జాజువాడినే వెంటనే స్త్రీ అనేమో ముఖం కలుగుతుంది.” న్నాడు వారకుడు.

ఆ మాటలు వివగానే పార్వతి తిరచిరలాడుతూ “ఏమయ్యా! బ్రహ్మకొడుకువు గదా! అందరికీ సుదాపు వంటి వాడవుగదా! భాగోపదేశముచేయక ఇలాంటి అజ్ఞాపప్నములు చేయుచు చేస్తావేమియ్యా! మూడు లోకాలు తిరుగుతూ యిలాటి ఉపదేశాలే చేస్తున్నావు. ఏమిటి?” అని అన్నది.

“అమ్మ! చెప్తును వింటి! శివుని కింకరుడను నీను, ఆయన శేషచేతుకునే నెను విరించి నాను. ఆయన కిర్యలన్న నాకు బాగా తెలుసును. గాని ఆయన నాజమానుం నే నెప్పుడూ చూడలేదు! ఈ విషయము నవరవా నన్నడిగితే నేనేం చెప్పేసి? ఇందుకు నే నెప్పుడు, నా మనస్సులో మాట చెప్పేకాను. బాయివుం” అని నారదుడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

పార్వతి చివినత్య నవ్వి, “అలాగటయ్యా! ఇయితే చూడు, అదితాం!” అని చెప్పి, వానిని పిలిచి కనకలు పాదనపులు తెచ్చించి శివునితో ఆజ్ఞానికి ప్రారంభించింది. శివుని పరివారములందరూ శివుని పక్షాన్ని, పార్వతి చెరికలైలంతా ఆమెపక్షాన్ని కూర్చున్నారు. కొంతసేపాడేసరికి శివుడు నెల్లూడు. పార్వతి పంపెనోయింది. శివుడు కొంచెం ఆమెను కేళిచేసినాడు. అది పని నారదుడు కూడా ఆమె నాస్యం ఆడేసరికి, పార్వతి అగ్రహార వేలేసుకొని ముఖవిరింది. ఆమె చెప్పుకొట్టాడి ఆమె ముఖకాంతి హెచ్చింది. ఆకొమ్మలరం మాడేసరికి శివునికి నురినాయి ఆమెతో మళ్ళీ ఆనాటిని కునసేసింది. “రావే! పర్యతరాజపుత్రీ! మళ్ళీ ఒక్కట అదితాం!” అని పార్వతిని పిలిచాడు శివుడు. “వాని దురూ! పంపించేని ఆట ఏం ఆట!”

“పందెం ఒడ్డాలా ఎమిటి! అయితే ఇవిగో, చూడు! ఈ చంద్రశిఖి, ఈతెండు కల్లానశించుము నీచేత్ర నే నెల్లూకుచా!” అని చెప్పి ఆయాదంబులు అక్కడలిపి శివుడు చెట్టేడు.

ఇప్పుడూ ఆరిన, పార్వతిగలిచేసింది. ఇలాగు శివుడు ఒడ్డినదానివల్లా పార్వతి గల్గేసింది. అన్నీ నెల్లూకుని పార్వతి అన్నది, “చూచారా! నేను నెల్లూకును. మీరు పంపెం పడ్డినవాటి నల్లా!”

“పార్వతి! చాగా ఆలోచించు! ఈ చూడు లోకాల్లాను నన్ను నెల్లేవాడెవరే! నాపేరు అదే యుడు! ఇలాటి మాట లెప్పు నాడికు! నన్నేమిటి! నీచేమిటి? గలవడం ఏమిటి?” అని శివుడు చిన్న నవ్వుతో అన్నాడు.

“దేవా! ఆలోచనా! కొంపుడకండి! మీ అతేయత్వం ఈ ఆల్లా తిరిసిందగమా! ఇక ఎందుకీ ప్రతాపాలు!” పరిమాసంగా అని, “ఈ వాడవకేం గాని మీ లోడ్డినవాటి నన్నిటిని అక్కడ తెట్టండి!” అని అన్నది పార్వతి.

శివుడు భట్టున, “అదుగో! మళ్ళీ ఆలాగే అంటావు! నేను నీడగ్గర విడిచానదిమేమిటే! ఒట్టినే ఎందుకు మాటలు ఖర్చుచేసుతావు? కొంచెం జ్ఞాపకం తెచ్చుకో! నాసంగితి బోధపడుతుంది!” అని అన్నాడు.

“దానకేం! కడంవార్లకై ఉంటే ఉండురేమో! నాతో ఇవారే ఒడ్డినాడగూరా లేదా చెప్పండి? మరి బుకాయించక!” అంది పార్వతి.

పిరిట్లు తినువులాడుకుంటే, సోడుకోలేక నారదుడన్నాడు, “పట్టి వాడ నెండుకమ్మా! గిరిరాజకన్యా! శివుడు మహామథావువని అందరికీ తెలిసిందే! అతను నీకు తీసివేశాడా? ఏం అబద్ధాలు! ఎన్నాళ్ళో వావా శ్రమనమాలు పడిలేనే గాని అతన్ని పొందలేక పోయావు! అలాటిదిప్పు డెతన్ని జయించావా? రూపం లేనివాడిని కొందరు, సుందరుడని మరికొందరు, నూపా తీసుడని మిరినవారు శివుని విషయమై అనుకుంటున్నారు. అతను సుగలకైవా అసుగలకైవా అడేయుడు అని మళ్ళీకాల్లాను బ్రహ్మాగ్నిచెందున్నాడు. అంటి నాడు శివుడు! నీతో! అదిదానిని! ఆయన నిజస్వభావము గుర్తించుకొనమా! నీకు!” అని అనేసరికి లోకనోక్తిని పాములాగ పార్వతి నారదునిచేపు తిరిగి, “ఒక్కా తి చురా! బ్రహ్మహునపపుత్రులుగమా! మీ సంగ తెలికి తెలియకు! మీ తంబాలకోరుతనం, జల్లేలు చెట్టెంబో! మీ కున్న కులత అందరికీ తెలిసిందే! బాబు! ముక్కులాను! మీ రిందులోకిరాక నోరుమూసు కూడకొండి. మీకు తెలిసిన నివత్యముల్లా నేచెప్పిందగమా!” అని అనేసరికి కిమ్మరుచిమ్మరు మనకుండా నారదు ధూరు కన్నాడు.

గాని ర్యంకి శివుని నోఖరు. నాడూగుంటాడా! “పార్వతిమ్మా! నా మాట బాలకించు, చిరాకుపడిలే

లాభం ఏమిటి? శివుడు నీకు, నాకు, అంతరికా భావాల ప్రభువు! నువ్వు బాప్తి ఆపాదానివి! ఆయన సమస్త సీతలను తెలుస్తుంది? పూర్వం మున్నగుని సాయం చేసుకున్నా నా ఈ త్రిపురాంగిని పొందలేకపోయావు! మారుని ప్రతాపం అంతా మరిచిపోయావు! కందర్పుని కాల్చి మీ నాయనగారి అడవికి పోయి ఉన్నా ఆయన దగ్గరకు వెళ్లడాని కంటే తనించాలో పట్టకంలేమా?" అని భృంగి అన్నాడు.

ఈ మాటలు విన్నది పార్వతికి ఒక్కమంది, శివుడు వింటున్నాడనైనా చెరవక, "ఓరి మందలూ! ఓరి మూలా! నీకు శివునియందు భక్తికింటి ఉంచుకో; గాని అట్టి పేట! నే కొకటి పగ మీశ్వరికొకటి అనుకున్నావురా? ఆతనెప్పుడూ నా వెద్దనే ఉంటాడరా!" అని అంది.

ఇంకా తిరుకో భృంగి, శివుని పక్కచేరి, 'హేమతి! శివుని మించినవారెవరూ ఈ మాడులలో కాల్గారు లేరు. ఆయన శేంచేసుకో. నీకు లాభం కలుగుతుంది!" అని జవాబు చెప్పి, శివునికోసం పార్వతి పక్ష పాట్లు అవల్సి యెత్తిపొడిచేసేప్పటికి పార్వతికి అతి కోపం వచ్చింది.

దెబ్బతిన్న పులిలాగ నువ్వులేచి పుట్టచేస్తున్నావని యెత్తుకొని, తీక్షణంగా భృంగిని చూస్తూ, 'ఒకే! అట్టి పేట! నీ మనస్సులో వెదననుకున్నావేమిటి? నీ పాటి నాకు తెలియదనుకున్నావా? కాబట్టి నాకివేసేపు నాకు నీ పేపాటివాడవురా! నిన్ను తప్పిస్తాను. నీ శేవర్థుని ప్రాణం మానుకో! ఈ క్షణం నిర్మాంసుడవువా!" అని తిట్టింది. తీక్షణంగా భృంగి వెళ్లగా గర్జనాంశాలు పోయి ఒకటి ఎదుకల పంజరమే మిగిలింది.

అంతరిక్ష్వాక పార్వతి ఆ ఉగ్రగంధోనే శివుని వైపు తిరిగి వెంట్రకా, నాగాధరములు, గజదర్శము ముదిలైనచేగాకుండా అఖరికి అనిగోపించుకొని ఉండి తిరిగి లాక్కుంది. గోచీరీసిలాగుకొనేసరికి అక్కడున్న వారంతా శివులే తలలు ఒంచుకున్నారు. అది చూచి, శివుడు, 'ఇదేమి బుద్ధి, పార్వతి! నా కానీనం తీసేవా

నీకి నీకు శివసింది కాదే! నీవు నరికిన నరికిన వస్తువులైనా తీసుకోవలెనుగాని గోచీరీమాదా తీసుకోవలెమిటి?" అని తలనంచుకునే అన్నాడు:

పార్వతి భక్తున వచ్చి, "మీరు భావిత్వాన్ని మహాశక్తులుగా! గోచీరీకాదే ఏంటాయంది? శివుని నాకు దారుకావనంలా మని భాగ్యలను మహిం చేసేవ్వకు గోచీ ఉంది కాబోలు? మునులు పూజల సరించినప్పుడున్నదా? అప్పుడు లేని శివు ఎప్పుడెందుకు నే నాచాను తీసుకున్నాను; మరి వీటికోసం ఆశపకండి, కాబమానీ వీరిపోయిన వారి అంతరిగతి ఇంకే అని అన్నది.

ఈ వెటకారం మాటలు విని శివుని కోపం వచ్చింది. తీక్షణంగా మూడో కన్నుతో పార్వతిని చూచాడు. మనస్సునింజే పార్వతికూడా భక్తిమై పోతుందిని తలలు, ఋషులు జరిగారు. పార్వతి అప్పుడు శివుని చూచి "ఓరకో త్రిపురమూ! మీకు మాడుకల్లు వాయని నాకు తెలుసును! అది నిన్నేం చేస్తుంది? నేను మన్మథుణ్ణా? కాలక్షా? అంభకుణ్ణా? కాలిహింసానికీ! చక్షుశ్చమ, త్రిపురమూలు ఆయితే కాలిహింస నేనూ! నేను ఈశ్వరిని! నా దగ్గర మీ విమాపాని దిగుకు వెల్లదు!" అని వెటకారంగా అంది.

ఈ ఆయన పరాధమునకు చాలా చిన్న పాద శివుడు అక్కడనుండిలేచి తపోవనమునకు వెళ్లిపోయాడు.

ఇది శివపార్వతుల ద్వైతకీడకథ. ఇన్నిమాటలతో చెప్పిన కథంతయు కారొగ శివు మూగిపోయి లతే ప్రవరించివాడు. ఏమి దమత్కారము! ఏమి కథ విభూత! శివుని నిప్పులు పార్వతితోలాకు చెలికత్తె తీసుకుపోతున్నట్లు జాకించడమే శివుని పరాధమన చేస్తుంది. అనిర్మాంసుడైన మహాపురుషుడు భృంగి అం న్ను ఈ కథకు తెలుస్తున్నది. భృంగిమాదా పార్వతి స్వాధీనుడై పోయినాడు. వాణి పార్వతి తిట్టిన విధమే చేయలేదు. అందుచేతనే భృంగిని కాట్ల చేతుల పట్టుకుని పార్వతి పరిచారములు లాక్కు-పాతూన్నట్లు శివునిచూపించాడు. ఇంతేకాదు, యెంతరి మహాభా

అటు వారి వారి శుభములందు కూడా ఉన్నాయి. ప్రతి పరాధము ఆ శివుని విగ్రహములందు మాడిండు శిల్పి. ఈ ఫలకమునందున్న శిల్పచాతుర్యము బహుళ ఫలకములందు కూడా శిల్పి మాడించేయున్నాడు. వీటిని బట్టి ఆ వాటి కాలింగ శిల్పిల చాతుర్యమెంతిని కొనియాడ గలను.

అంతరిత విద్యాంశులుడే ఆకలింగరాజ్య విప్రులు చేరెనా లేకుండా పోయిందీరా! ఒక్క

కాలింగులని చెప్పుకునే జాతినామమాత్రమే ఇంకనూ ఆ రాజ్యవతిను నిలబెట్టి ఉన్నాడు. కలింగపట్నం అని ఒకపట్నం మానా ఉందిగాని అది కూడా నానాశివ మైద్యేయన్నది. రాజ్యముపోయినా, ఆ రాజులు పోయినా, అన్నీ జనులు మరచిపోయినా శుభరింగా లయమున్న వ్వాళ్ళు కలింగరాజ్యకొరము పోను. కలింగ శిల్పకులచేసెను. శివస్వామిల మూర్తిప్రతిచేసెనాడు!

విద్యార్థినీ సమాజము - తాకినాడ

చిత్రకళ

భారతీయ చిత్రరచన-కొన్ని విశేషములు తలినెట్టి రామరావు గారు

దేవునిచే స్వకంపబడిన యే వస్తువుయొక్క చిత్రమువైనను వ్రాయుట స్వస్థితకర్త ననుకరించుట యగును. కాని చిత్రరచన పాఠముని నాగరికత శైలివమునం దందు కాలుమున బ్రజలు తెలుచుట సహజము. దేవునిచే స్వకంపబడిన యే వస్తువుయొక్క రూపమువైనను వ్రాయుట పాఠముని ఖురానునగుదుటచే చాలా కాలమునందుకు మహమ్మదీయ దేశము లందు చిత్రరచన తెలుచు క్లితయుండెను. ఖురానును విశేషము పాటించి సాక్షాత్కలు రాజ్యమును బలిగించుకాలమున మొత్తము చిత్రకారులకు కొంత సావాసము కలుగుచుండెను. సవాతన కాలమున ఈ నియమము ప్రసంగమునం దుంటును ప్రబలియుండుట సంభవము. ప్రజలయందు కవిత్వము, సంగీతము, జ్ఞానము ప్రబలిన చాలాకాలము పిమ్మట చిత్రరచన యాశ్చర్యకరమైనది. అనాది నుండియు హిందువు లాధ్యాత్మికదృష్టి కలవారు కాని యీ నియమము నితర దేశీయుల కంటె ఎక్కువ పాటించి యుండవలెను. అయినను గ్రీకు దేశస్థు లీ దేశమునందు తమ స్థితిమును ప్రవేశపెట్టిన పూర్వము అనేక శతాబ్దములు చిత్రకళ నధ్యపించి అత్యుత్కృత మైన కళానియమముల నేర్పరచుకొని యుండిరి.

పూర్వము భారతదేశము ఇతర దేశములపై నే విషయమునందును ఆధారపడిక పొపుటచే భారతీయ నాగరికతకు సంపూర్ణమైన వ్యక్తిత్వము కలదు. ఈ విషయము చిత్రకళయందు సుస్పష్టముగా గాన వచ్చుచున్నది.

వేదములు మొదలుగు ఆత్మగరివాకమునకు కానిలసిన జ్ఞానమునయు దేవుడు లోకమునకు బ్రసాదించెనని హిందువుల నమ్మకము. ఈ విషయమై పురాణములందనేకములు కథలు కలవు. లలితకళలలో నొకటగు చిత్రరచనను బ్రహ్మయొక్క విప్రులకు నేర్పెనని కథ కలదు. ఈ కథ యనేక శతాబ్దములకు పూర్వము వ్రాయబడియుండుటచే చిత్రరచన చాలాకాలమునుండియు మన దేశమున గల దని చెప్పగలము. ఇతర దేశముల నుండి యీరచనను హిందువులు నేర్చుకొని లే దని కూడ ఈ కథ తెలియజేయును. కానిచిత్రకారు డిట్టి కథలపై నాధారపడబాలము. కాన తిక్కిన నిదర్శనముల గూర్చి వెతిక వలసియుండును.

వివాహములందు రూపచిత్రములు విరివిగ నుపయోగము నందుండినవి పురాణములందును, పూర్వకాలమునందు వ్రాయబడిన

కావ్యములందును కానవచ్చుచున్నది. దీనికి దక్కని యువాహరణము ఉపాహరణము మొక్క కళ. “చిత్రలేఖ” స్త్రీ యగుటచే స్త్రీలును చిత్రములను వ్రాయుచుండిరి. ఇంతగా జులలియుండినకళ యీకళను వ్రాయుటకు చాలా కాలమునకు పూర్వమునుండియు సభ్య పరిణామ నుండినని చెప్పవచ్చును.

రాజులగృహములు చిత్తరువులచే నలంకరింపబడు చుండెనని చెప్పటకు మన సాహిత్య గ్రంథములు దనేకము లగు నిదర్శనములు కలవు. ఈ గృహమున్నియు మమ్ముతో గట్ట బడుటచేత నిష్పము నకించినవి. దేశసౌకులు గృహముల నలంకరించుకొనుట సామాన్యమగుటచే చిత్రరచన యీ విధమున నాడరింప బడెనని యొకా నొక శాస్త్రజ్ఞుని యభిప్రాయము. ఇది సమంజసముగ గాన వచ్చుచున్నది. కాగితములు లేని కాలమున, గృహనిర్మాణము అభివృద్ధి కాని కాలమున, సామాన్య గృహములందు చిత్తరువులను వ్రాయుటకు చోటును, అనుకూలమును ఉండదు. ఇట్టి పరిస్థితులందు రాజులు కాక మరెవరు చిత్రరచన నుపయోగ జరుపగలరు?

సుధకార్యములకు గోడలపై చిత్రములను వ్రాయించి యలంకరించుట యిప్పటికిని కొన్ని ప్రాంతములందు ఆచారము కలదు.

అజంతచిత్రములు లోక ప్రసిద్ధములు. ఇవి యన్నియు బౌద్ధవిహారముల గోడలపై

నున్నవి. గోడలపై వ్రాయుట యాచారమై యుండక పోయిన యెడల నొక్కవరి, యితరముగ నుండు నటుల నీ యద్భుత చిత్ర సమితిని సృజింప గలుగుట యసంభవము. చిత్రకారు లెచ్చట రచనను నేర్చుకొనిరి? గోడలపై వ్రాయుటకు వాటిని సిద్ధపరుచుట వీరి కెటులు సాధ్యమయ్యెను? రంగులను తయారుచేసికొనుట వీరి కెటులు జెలిసెను? ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు యింతకు పూర్వము చిత్రరచన దేశమున నుండెనని నిర్ధారణ చేయును. బౌద్ధసన్యాసులు తమ రచనాసామర్థ్యమును తమ మతప్రచారమునకు వినియోగ పరచిరి.

భాష అభివృద్ధి చెంది యుండిన, వ్యాకరణము వ్రాయుట సాధ్యమగును. వ్యాకరణము వ్రాయుటకు భాషయందు ప్రవీణులుండవలెను. ఇటులే చిత్రకళ మిగుల నున్నత దశయందు లేని యెడల కళయొక్క నియమములను, కట్టబాట్లను నిర్ధారణ చేయుట సాధ్యముకాదు. మన పూర్వకాలపు గ్రంథములందు చిత్రరచనను గూర్చియు, స్త్రీయును గూర్చియు అనేక నియమములు గాన వచ్చుచున్నవి. చిత్రమునకు కావలసిన విషయములను సప్తాంగములుగ విభజించిరి. ఈ విధజనకు కావలసిన జ్ఞాన సూక్ష్మత ఆధునికకళావిమర్శకులకు ఆశ్చర్యమును కలుగ జేయుచున్నది. ఈ సప్తాంగములు కొన్ని మార్పులతో జపాను, చైనా ప్రాంతములందు వాడుకలో నుండినటులు నిదర్శనములు కాన

వచ్చుటచే ప్రవాహముడి యివి భారతభూమిని ప్రవేశించినా యది కొందరు సంశయించిరి. కాని బౌద్ధ సన్యాసులు మత ప్రచారమునకై నూ దేశములకు బోయి హైందవచిత్రరచన వచ్చుట బ్రవేశ పెట్టి నప్పు డీ సప్తాంగ విభజనమును వారికి నేర్పించుట నిష్పాదు స్పష్టమయ్యెను.

అజంతచిత్రములను పరీక్షచేసి చూచినను వీటి యందు విదేశీయ చిత్రరచనాసాంప్రదాయము లెవ్వియు కానరాక యున్నవి. రాజులు, రాణులు, దుస్తులను అల్పముగ ధరించి యున్నను వీరి సేవకులు చొక్కాయలను, పరామలను, టోపీలను ధరించి యున్నటులు నీ చిత్రములందు కానవచ్చుచున్నది. సేవకులు ఇద్దియో దేశము వారై యుండవలెను. ఇంతిమాత్రమున అజంతచిత్రరచన పాశ్చాత్యరచనవలన కొంచెమైనను మార్పుకొంది యుండవలెనని చెప్పజాలము. అట్లును స్థానము, మధ్య ఆసియా, తిబెట్టు, చైనాలను భారతీయ చిత్రరచన యొక్క చిహ్నములు కానవచ్చు చున్నవి. అజంతచిత్రముల కాలమున వ్రాయబడిన చిత్రముల గొన్నిటిని యీ మధ్యను ప్రంచి ఆర్షశాస్త్రజ్ఞులు ఆఘనుస్థానమున జూచిరి. ఇవి యన్నియు హైందవచిత్రసాంప్రదాయములను, హైందవుల నమ్మకములను అనుసరించి యుండుటచే హైందవ చిత్రరచనను జూచి యీ యా ప్రాంతముల వాని వీటిని కలిపి రని చెప్పవచ్చును. ఇంత

కుపూర్వ మా దేశములందు చిత్రరచన చాలా మోటుగ నుండెను. ఇట్టి రచన విశేష ముక్తి వృద్ధికొంది యుండిన గాని ఉన్నత దశయందు రచనయందు మార్పును కలుగజేయ లేదు.

గాంధారశిల్పము నందు గ్రీకు దేశపు శిల్ప చిహ్నములు ప్రబలముగ గానవచ్చు చున్నవి. బరుహుతుస్తూకము నందును ఇట లీ దేశపు స్తంభములు కానవచ్చు చున్నవి. వీటిని జూచి హైందవశిల్పకళ గ్రీకు దేశమునుండి యీ దేశమునకు వ్యాపించెనని కొందరు వ్రాసిరి. గ్రీకులు భారత దేశమునకు రాక పూర్వమే యిచ్చట యీ కళ మిగుల ఉన్నత దశకు వచ్చెను. గాంధారమున యవనశిల్పము బ్రవేశించిన వెంటనే హైందవశిల్పము కని నొకర్పించి, మార్పుకేసి తనలో కేర్చు కొనెను. బరుహుతునందు అశోకచక్రవర్తి యవనశిల్పములను వియమించెను. విదేశీశిల్పముకంటె భారతీయశిల్ప మెక్కువ శక్తివంతము, ఆవేశపూరితము కాన యవనశిల్పము హైందవశిల్పములకు నేర్పరినుటకంటె, హైందవశిల్పము యీ దేశమునకు వచ్చిన యవనశిల్పములకు నేర్పరినుట ఎక్కువ సమంజసముగ నుండును.

పర దేశములకు దూరముగ నున్నదట్టి గహిందూ దేశమునందే అజంత, నీగిరియచిత్ర సమితులు కానవచ్చు చున్నవి. ఉత్తరహిందూ దేశమున నున్న బాఘచిత్రములు అజంతచిత్రరచన ననుసరించి వ్రాయబడినవని చెప్పవలెకాధారములు కలవు. అజంత చిత్రకా

లుగరు దక్షణదేశీయులే యని చెప్పట కవ
కాశము కలదు.

ఈ కారణముల వలన చిత్రకళ పరదేశ
మునుండి మన దేశమునకు రా లే దనియు,
వాద్యమత ప్రచారమునందు మన దేశమునుండి
పరదేశీయులకు వ్యాపించెననియు స్పష్టము.

ఇకర దేశీయులనాగరికులైయున్న కాలమున
భారత దేశము చిత్రకళ స్యామ్భాముగ నభి
వృద్ధి పరచెను. భారతీయనాగరికత కనుగుణ్య
ముగ నీరచన యేర్పడుటజెను. దీనికి సంపూ
ర్ణమైన వ్యక్తిత్వము కలదు.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు
ఉత్తరములు మొదలయిన వానియందు తమ
'చందాదారు'సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న
ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన ననునవి
జరుగజాలము. చందాదారులసంఖ్య భారతి
కవరుకాగితముపై తమ విలీనమునకు
ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦వ
తేదీ లోపల అందకపోయిన యిదిగా నెట్లనే
తపాలునాగిరిని, మాకార్యాలయమునకును
పెంజున గోరెడము. —భారతి

మా వ్యాసకర్తలకు

వ్యాసములు దిన్నవైకాగితములపై ఒక
తైపున మాత్రమే విశేషకర్తలతో బంధము దూర
మారముగా, నిర్దుష్టము లేకుంప, తిన్నగా వ్రాసి
వ్యక్తకనుమూను తిప్పులు లేకుంప చూచుకొని పంప
వేరవోలు. తిన్న ముద్రాకారముల గంతు మినుల
కర్తము కలుగుటయే కాక తిప్పులు కూడ నిలిచి వావు
నని మనవి. చంపాదనుక, భారతి.

౧. ప్రీవిద్యావశ్యకత

ప్రస్థానము యొక్క యభ్యుదయమైనను, దర్శనమునందు విద్యావ్యాప్తి ననుసరించి యుండును. భారతదేశమునందు ప్రీతిపూర్వకముగా దెలిసి తెలిసికొనగోరునా రాష్ట్రమునందు విద్యావ్యాప్తిని ప్రమాణముగ గణించవలెను.

ప్రీతి పున్నదివల్ల తెప్పించుచున్నా, మనదా యని నాడులాడునా రిప్పుడును గలరు. కాని, పాశ్చాత్యదేశముల యభ్యుదయ గాంచినను, భారతనాటియందు యుక్త పీఠాంతరి గాంచినను, ప్రేమకామలను విప్రదీనారు ప్రీతివిద్యావ్యాప్తికి మునిగి వేయుచున్నా.

అయినను సంఘమునందలి కొన్ని యాటంకములవల్ల, మన ప్రీతికు ఆదాయవ్యయపు సకమును ప్రాతినిధ్యవంతిటి భావముగల ప్రాతినిధ్య వ్యాప్తివను, అతిపూర్వముగ వచ్చుటలేదు.

పూర్వకాలమునందు ప్రతిగృహమున విద్యాలయముగ నుండెడిది. గృహిణి యుపాధ్యాయి, గృహపతి విద్యాంధుడు. అట్లుగాని గృహస్థులయొక్క పుత్రులు గ్రంథ సమీపగృహస్థుల నొకరి వేరొకరుకొనెనుగాను. మాతృభావయంతిను, సంస్కృతిభావయంతిను ప్రీతిరుషులు వైరుష్యము గలిగియుండువారలు. ఇందులకనేకములను కథలు దృష్టాంతములు.

భాష-రాచార్యుని తనయ లీలావతి, కుమార్తె మొల్ల, తిరిగింపి వంకరాంబ, మున్నును యువతీయదులు ప్రాసిన గ్రంథగర్భము లిప్పటికిని వారి కీర్తిని కాలుచున్నవి.

విద్యాంధులలో నాచుప్రతివాదములను పరిపక్వగార్తి, ప్రీతియు మున్నగు ప్రీతిగర్భములు వేదియుగము నాటి ప్రీతివిద్యావ్యాప్తియను విభాగములయై (Milestone) యిప్పటికిని గీర్తికాయముతో ఎగవడుచు

న్నాడు. ర. లీలయొక్క రుద్రచక్రవి, అపూర్వసౌఖ్యసాధకపురాణ మున్నగు చారిత్రకముహూర్తములను ప్రేమలంకారాది పేరి, నిఘంటువులలోని ప్రీతిపూర్వకయవలనైన అబలాశ్చర్యము దీక్షి నేయఁ గలంపుచున్నాము. వేదానికి పూర్వప్రీతిసంఘ మున్నున్నతదేశము దుండెనుటకు పెక్కు నితర్యవములు గలవు.

ఇటీవల సర్వసంఘములకును పరివము సంధినింపజేసి, మహారాజుండెడికి గూడ పరివము సంధించినది ఇందులకనేక కారణములు గలవు. అతిబాల్యవివాహములు, అపారిత్యక్తము, కన్యాశుల్కములు మున్నగు తరులలు సంఘమును వీడ్చి విప్పి వేయుచున్నవి.

మతాంతరులకు క్రైస్తవమత ప్రచారమును దొరకనమానరును వలదానులులొరకుఁ బాకకాలముగ రాకాలమును విత్తింఁ ప్రీతివిద్యావ్యాప్తికి గృహిణి సలఁచున్నాడు.

౨. ప్రస్తుత ప్రీతివిద్యావిధానము

ప్రీతివిద్యాలయ క్రమక్రమముగ వేగమున నల్లుచు మున్నది. కాని విద్యావిధానము ప్రీతిని కనుమరించు పద్ధతులలో లేదు. పురుషుల కొసంగబడుచున్న విద్యయందుగాని, స్త్రీల కొసంగబడుచున్న విద్యయందుగాని, భవిష్యత్తికిని ముగ్ధులవ్యాపనామే కాని వేరొకటి గన్బట్టుదు. ఉద్యాగవాంఛ లేక స్వాతంత్ర్యశ్రేయముల కొసంగబడునట్టిదు, ప్రీతిసంఘము వర్ణవిత్తికి వేదిగినట్టియు విద్య ప్రీతిభవిష్యత్తికి తమన కావ్యోగమై యున్నది.

ప్రస్తుతి బాకాపాకకాలలయం దొసంగబడుచున్న విద్య విద్యావ్యాప్తియొక్క మనకు నననాగరికత, అపాంభాంబు, పానతిండ్రియును గలఁగఁజేయుచు కనకాల మున్నది. ప్రీతివిద్యును, బాకకానాపక పద్ధతులను నులు తిలకింపితిగ ముసంపాదించు ప్రీతిసంఘము నందే వియత్సేదలలెను.

పురుషుల బహుధ్యాయులగు నుండు బాధికా
 కళాలందును, కళాకాలందును స్త్రీల కుచితమైన
 లభించుట గన్పడును. తొరతనమునాగు స్త్రీవిద్యాభి
 ధికి ప్రోత్సహ మొసంగుచున్నాడు. కాని మన
 ఘము పండితి యువకులు యున్నతవిద్యాప్రదానము
 మనపురుషులు పెనుకంజ నేయమందుట శోచ
 నుము.

3. విద్యావిధానమునందు వలయు సంస్కరణములు

ప్రస్తుత స్త్రీ విద్యావిధానమునందు పెక్కు సం
 స్కరణము లావశ్యకములై యున్నవి.

అందు ముఖ్యముగ స్త్రీల కర్మమును బాతీయ
 శిక్షావశ్యకము.

భారతీయులకొలె శేర్మదీయున్న సత్తువృద్ధికర
 బా స్త్రీ శీవితమున కర్హమైన నిర్మాణకళలు (me-
 chanical arts) ను మానసికానందము నొనగూర్చు
 తిరిగిలు (fine arts) ను గలకాలలందు శిష్యులకు
 సమల శేర్మరుపవలయును.

స్త్రీల కావశ్యకములను నిర్మాణకళలు పోలుపని,
 కీడుపని, వైద్యవిజ్ఞానము, శిశుసంరక్షణము, మున్నగు
 గానియం దుద్గ్రంథములను, రచియింపఁ జేయవల
 యును. కలకాలలం దాయ పాకభాగముల నుంచ
 నుయును. సంగీతము, చిత్రశిఖనము మున్నగు లభితకర
 శుగ్రూప యువతీ కలకాలలందు స్థాన ముండునలెను.

భారతీయుల జంక్రములలో నుత్తమమును వీణా
 నానము యువకుల కలనడఁజేయవలయును. వాణి,
 రీతిభాష్యుడకపాటి యనియును, గన్నపి యగు వీణం గొని
 భారతీజీవి గాన మొనరించుచుండు ననియును మన
 పురాణములందు వర్ణించియున్నారు. సాధారణముగ
 యువక గాత్రముల (కంకశర్మరము) కంటె స్త్రీ గాత్రము
 ముహోజ్జము. సంగీతమును స్త్రీల కభ్యసించఁజేయుటయుం
 దాధిక్యము గలదు.

ప్రాచీనస్త్రీలు సంగీతమునందు వైదుష్యము గల
 వారై యున్నట్లు పుష్కలు నివర్తనములు గలవు.

కవిత్వము

కవిత్వము లభితకరలలో నొకటి. పురుషులకంటె
 స్త్రీలకు బుద్ధి నిశితము. పొందూయవనలకు హైందవ
 గృహిణీ శీవితమునందుఁ దీరిక యధికము. కాఁబట్టి
 యువకులు భాషావైదుష్యము గలవారై ఛందశ్శా
 స్త్రము నభ్యసించిరని గొప్ప కవియైతరులగుటకు సంది
 యను లేదు. విశ్వవిద్యాలయములందు కవిత్వ మను
 కరణము గలకాలలం దుంచుటకును, గ్రంథరచనమునందు
 ప్రావీణతకులు మున్నునవారి శేర్మగచుటకును విద్యావిదా
 రులకర్తలు సాచింపవలసియున్నది. ఆంగ్ల భాషయందు
 లభితశైలిని గవనము శిష్యులైన పూర్వపు కవియైతరులు
 మువ్వరు స్త్రీ ప్రపంచమునందుఁ బ్రకాశించుచున్నారు.

వారిలో రామాయణమును రచియించిన కుమ్మర
 మొల్ల యగగగ్య.

రాజమోగసారమును, వేంకటాచలమహాత్మ్య
 మును రచియించిన తిరిగొండ్ల వేంకటాంబగారును, ర ధి
 కాసాంత్వనమును రచియించిన మద్దుపరని యను యవ
 తియుఁ గీర్తికాయలై విలసిల్లుచున్నారు.

విశ్వవిద్యాలయములును, ప్రభుత్వమునారును స్త్రీ
 విద్యాభివృద్ధికి నలయు సంస్కరణములను గావించి
 పెక్కుమంది విద్యాభ్యాస మొనరించుటకుఁ గలకాలల
 నందు బాటులో స్థాపింపవలయును. అచార్యవర్గమును
 నిర్ణయించువపుడు స్త్రీల శే నియమింపవలయును. కల
 కాబావనిగృహము యు కర్ణావ్రేవిధిగృహములకు లోపము
 లేని వధులు శేర్మరుపవలయును. ఇంకను అనవర మైన
 సంస్కరణములఁ గావించినచో, నిప్పటికంటె సధికముగ
 స్త్రీలు, కాస్త్రముల సభ్యులంపఁగలరు.

ర. ప్రస్తుత భారత స్త్రీసంఘ సిద్ధి

ఆర్యావర్తమునందు స్త్రీసంఘము పరివాసంధయం
 దున్నది. దేశసాధాగ్యమునకును, దేశసాఖ్యమునకును స్త్రీ
 సంఘమే కారణము. పూర్వకాలమునందు స్త్రీలు విదుషీ
 మణులై, నిర్వాహకురంద్రై యుండెనువారు. వారికి
 శీరకదార్థము మెండు. వీరమాతలును, వీరసత్తులును

చెక్కు రుండెనువారు. వీరమనులై సంగ్రామనంగమున
మహిమనురెల్లనియగు భవానీదేవివలెను, సరకాసుర
గర్వసంహరిణియగు సాత్రాశతీదేవివలెను రణమొనరించి,
దేశముకొలఁకుఁ ద్యాగమునరించిన మహిళామణు లనేకు
లందెనువారు.

ఇంచులకుఁ గారణము లప్పటి సంఘసదాచారములు.
ప్రస్తుతమున హిందూస్త్రీసంఘము దుష్టితమునందులకు
సంఘమునందలి దురాచారములు మాత్రమే కారణము
గాక, పురుషులమొక్క నింకవశ్యమును, వారిమాధ
త్వమునుగూడఁ గొంతవఱకుఁ గానిగములై యున్నవి.
“న స్త్రీ స్వాతంత్ర్యోన్ముఖి” స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమున
క్లగతిను. ఈ మొదలయిన లోకోత్థలను రచించి
స్త్రీకారి వదలించియుంటిరి.

యవతీవిద్య కూడవనిరి. బాల్యవివాహములకుఁ
గార్హతైరి. వందులు, వార్డులు, మన్నన కార్యములు
దక్క లేక్కినవను లేవియు, స్త్రీ లొనరింప రావనిరి.
హిందువదింతువులను బానిసలం జేసిరి. “విద్యావహి
పకుఁ” అని పురుషులగుర్ని చచ్చిరికాని విద్యావహి
యగు స్త్రీసెట్టికో తెలుపలేదు. కదవిన జనసంఖ్య
బట్టి చూచినయెడల నదువను వ్రాయను నేర్పిన యవ
తులు గరిం క ఏడుగురుచొక్కన కంటె పధికముగ
లేరని లేవనది. దీనినిబట్టి సంఘ మెట్లగుస్థితియం
దున్ననో యోచింపుము. “వాకినిగన్న జలాబాయి
జన్మించిన యీ భారతదేశమునంత కనువులను తిరుపుత్రు
లను భయపెట్టుటకు బూచివాడు వచ్చెననియు, నిన్ను
కుకొని పోవుననియు, బల్కించును మూఁధలను జన
నులఁ బుట్టుచున్నారు.

యవగంగమునందే మరలినచ్చిన భర్తకు స్త్రీలకు
జలే స్నానవనిధి యొనరించి, “మునురావెవార మై”మని
యభిమానముం జూపిన ఖడ్గతిక్కనవత్ని పుట్టిన యీ
యంధ్రాద్రావిడయందు భర్తకు పీరికిమందుఁ బెట్టి, చీక
టిలో పీధిలోనికిఁ బోనియని వీరవత్సు లున్నవనియచు
న్నారు.

అనినో మ ద్దగను సంగరించి భర్తయగు పృథ్వీ
రాజునకు బానిసయై యఖండపరాక్రమముం జూపిన

రాణీసంయుక్త జన్మించినట్టి యీరాజ్యనర్తమున
“దివాకాకగుతాద్భితి” లగు మెరిలు జన్మించుచున్నా

కలకటా,మహిళాసంఘము ని న్నజమై,మాధ
యల్పాయుషుగ మనుచున్నది. విద్యాసాన్యత
భారతయుఁదీసంఘమున జాననితులగు వాంలును,
లను, లేనికొలుంక గగ్గెను. శిశుపాపగధర్మముల నె
గనిమాతలం బయల్పెడలిరి.

మోటుతినముగల ఎఱుకుమంద్రసానుల కృత్య
లవలన ప్రసూతికష్టము లెక్కు మనుచున్నది. బాన్య
హమువలన బాలవదింతువులును, బానిసలన ననేక
ములును గలుగుచున్నది.

గ. స్త్రీ సంఘదురాచారములు

పురుషుల లోపమువలనను, పరిపాలకుల య
క్షులవలనను, పరబాధ్యమకరణమువలనను, స్త్రీ సంఘ
నందుఁ బ్రస్తుతమును పెక్కుదురాచారము లుజ్జయి
నవి; సంస్కర్తలయొక్కయు, సంస్కారిణుల యొ
యు నేవలన నవి కొంతవఱకు సమయమున్నవి. మ
దురాచారము లెంత త్వరితముగ నంగరించునో, య
శిశుముగ భారతీయులు పారతంత్ర్య శృంఖలాదిము
లగుదురు. మన మగవా రే కారణమునో, “అష్టవ
భుజే ద్దాత్రీ” యని ఎనిమిదవయెడలనే వివాహమొనరి
నిమకొమరితల గొంతులం గోయుచున్నారు. ల
వృద్ధ వివాహములు కన్యాకుల్పములం గొని తమ క
కూతులను వృద్ధజంతుకములకుఁ గట్టఁజెట్టుచున్నా
ప్రాజ్ఞులమని విజ్ఞాపించుచుండు మన పెద్దలు ధా
యము నెవమున మన సోదరిమణుల ననురంజింపశక్యు
నొనరించి కూపకూర్మములగఁ జేయుచున్నారు.

“మా అమ్మాయి ఈదోగములం నేయునా
జుట్టెలునా?” అని కొందలు తమ కొమరితలను నిరత
కుష్టులగ నొనరించి దుఃఖభాజనలుగఁ జేయుచున్నా

పై కారణములవలన మహిళామండలి యంద
గొందలు కూఁధలు తొంగలు, పిఠికివందలు, గం
తులు, వృధిచారిణులు బయల్పెడలుచున్నారు.

ఈ కారణములను బుగ్గొందుకొని పాశ్చాత్యులను బునల పనాగరితులగునను, మన నేతమును వాగరికత లేని దేశముగను, పరిగణించుచున్నారు.

శ్రీమతి బండారు అప్పారావుగారు రచించిన "అమలానంద్యుల రత్నమాల" యను గ్రంథము చిలకంచినది. ఇందు ముఖ్యము పరిపాలనమునకుఁ బాశ్చాత్యముబలాపమాజమునకు దొరికితి విరుద్ధములును, ఎంతటివీరమూర్తులు, ఎంతటి వీరపక్షులు, ఎంతటి వీరమర్తులు ఎంతటి వియ్యములు, ఎంతటి శాస్త్రములు నుండెడివాలో తెలియఁగలదు.

ఇప్పుడు దేశ మెట్లు నిర్వ్యాధ్యమగుటకు కారణమేమో వివక్షించి నను నేమి వివరించి చెప్పఁబాలను. కారణము లూహించి తెలిసికొనవలసినదే. ప్రస్తుతసంఘదురాచారములను నిర్మూలించఁజేయుటకు మన సోపరిమణులలో గొందఱు దను తీవికమును సంఘము విమర్శము ధారవోయుచున్నారు.

శ్రీమత కల్పలతామిల్లియన, శ్రీమతి ముక్తులక్ష్మి అవ్వార్ తల్లి గారు తమ వేదావి శేషములైన పురాణాలోకము నుద్ధరింపఁగలరు. సంఘమునందలి లోపములందరింపఁగలవు. సంఘమునకు నడుపఁజాలు కర్మధారితే లేని కొంతకాలప వింతదనుక సంఘము పరివర్తయించుచున్నది. కాని సంఘమునందు శక్తి యంతరింపలేదు.

ఇటీవల జుగురువున్న దేశీయవనోపధా నిర్వహణమునకు శ్రీ నీలకంఠ మొనరించుచున్న నేన ప్రికాపాతకబృందమునకు వికసమే. దేశీయోద్యమమునందు బాగ్ధానుచున్న పనితామణులం జూచిన శ్రీ సంఘమునందలి పటాన్వయ, కార్యదీక్ష వికసము కాఁగలవు. సంఘ మిక్కిలి రాజులయునుని సంఘ నేని యవధరము. విద్యాపరియను ననితి తన సంఘముని కట్టి నేని యొనరింపఁగలదు? తీవ్రమును స్వసంఘముల కమర్త మెట్లుల వినియోగింపవలెను? అను విషయములం గూర్చి యిందుకముచ్చటించెదను.

౬. సాంఘిక నేత

స్వసంఘమున ముఖ్య శ్రీమతి పాటుపడు తాపత్యము. పురుషులను, స్వాధ్యాయులు నను వారు

శ్రీ సంఘమును నేవించుట కుత్సాహము గలవాడై యున్నను కొన్ని గూటంకములు గలుగుచుండును. మఱియును, పరికల్పమును వారే యొనరించుకొనుటలో శ్రద్ధాభక్త లెక్కుడుగ నుండును.

ప్రస్తుతమును విద్యావక్తు యున్న శ్రీమతి పాశ్చాత్యులము గలవాడై, శ్రీ సంఘమునకు గల దురాచారముల నడచివేయుటకును, హైందవగృహములను వివేకములం చేయుటకును పాటుపడుచున్నది.

సంతాపకరులై, సంసార మొనరించుచున్న ప్రస్తుత హైందవవాదీయములలో విద్యావక్తు మొదలుగా నుండుటలన చూడారములు పెక్కులు గలవు.

విరుద్ధములగు మనసోదరీమణులు దేశసంచార మొనరించుచు, గ్రామగ్రామమునకును నేని శ్రీ సంఘములను స్థాపించి, సంపాద్యింపి తేయవని విధులం దెచ్చి యుచునెలఘమున కుపయోగములను మాపపక్షిలు మున్నగుచానిని దప్పించుకొనునట్టి యేర్పాటులను, భవనమందిరములను, పురావశనమును, నేర్పూర్తి ప్రవృత్తి యొనరించుకొనుటకు సహాయ మొనరింపవలయును.

౭. రాజకీయ విజ్ఞానము

ఇటీవల మన శ్రీమతి లెక్కుమంది పరిపాలనా వ్యవహారము లెట్లు పనిచేయుచున్నదియును, దేశీయపాతకరిక్తికక్షములను, వాంఛితములను సంఘము చరియనిస్థిలో నుండిరి. అసహాయోద్యమ మగంధముగ నిష్పత్తిపుడు మనవారు దేశవిషయములం దలిసికొను నాత్రిమును గలిసియున్నారు. కాని దేశీయోద్యమప్రచారకులు సర్వసాధారణముగ బురుషు లగుటలనను, ప్రత్యేక శ్రీసమావేశములు లేమొనరియు గ్రామములో నడచుచున్న విషయముల వాక్కించుటకు సహితము హిందూగృహముల కవకాశము గలుగుటలేదు.

అందునలన శ్రీప్రచారక సమితి బయలుదేరి సాంఘికవిషయములను, రాజకీయవిషయములు నుద్ఘోషించుచుండునయును. అట్టి యుద్ఘోషనమనలన మహత్తరమైన బాధములు గలుగును. అధికయు, బోధయు, వాచరణంబును ప్రచారణంబును విజ్ఞానాన్విత కుపా

భువ. ఆగ్రయవ మొనరించుట (నడువుట) అక్షిణి; ఒగుట బోధించుట బోధ, తానానియె టాచుటము; చేతమునంగుఁ బ్రచార మొనరించుట ప్రచారణము నాఁ బడు. నీవాలు గుపాధులకును వాటంకములు గలుగుటం జేసి మన శత్రువున ముఖ్యముగ శ్రీలకు విద్యాభ్యాసవ్రత గల్గింప. ౧. గృహనిర్వాహక విషయములు; ౨. గృహ జీవగమములు; ౩. పూర్వపు శ్రీల యాష్టశ్చయము; ౪. నైతిక, పారానిక, చారిత్రిక, శ్రీల ప్రసిద్ధి; ౫. శ్రీసంఘమున కాంశ్యములగు విషయములును జనప గమముల గుండు శ్రీలకుఁ దెలియునట్లు పన్యాసముల బోధంపగుచుండవలయును.

గ్రామసంఘములు, ఉపమండలసంఘములు, మండలసంఘములును శేర్వశీది, కనీసము నెత్తరంబున శాక పరిమోచు మహిళాసభలను సమావేశపఱచి యావశ్యకములగు విషయములం దెల్పించుండవలయును.

శ్రీలకు ౧. వివాహవయోనిర్ణయము; ౨. బ్రహ్మచర్యము; ౩. విరంతువులకు విహితకృత్యములు మున్నగునానిని నిర్ణయించి ప్రభుత్వమువారిలో రాయ బార మొనరింపఁదగు నవసరములును, నందులకు సామర్థ్యము గలవారి నెన్నుకొని సంఘాభివృద్ధికి పాటుపడవలసియున్నది.

హిందు శ్రీ సంఘమునందు న్యభిచారమే వృత్తి గాఁగల వేద్యాకాశి యొక్కటి గలను. ఆకాశి న్యభిచారము దను మలాచార మని చెప్పుచు దుర్వృత్తికి లోబడి ప్రకృతిపాస్తవమునకై గుఱుచును కీర విక్రయ మొనరించుచున్నది.

వారాంగవల మరాఠారములను రూపు మాపుటకును, హరిని గూడ గృహిణులుగ నొనరించుటకును శ్రీ సంఘము పాటుపడవలసి యున్నది. ఏతత్కార్యవిగ్రహము నెడల జీవితమును ధారవోయుచున్న కళాసంతులు గొందఱు గలరు. అట్టివారిని మహిళాసభలలో బాక్షానఁ జేసి వేద్యాపంపురగాము శ్రీ సంఘ సంస్కరణములలో నొక దానినిగఁ బరిగణింపవలెను.

రజోదోషము ముఖ్యకారణముగ నెంచి కాబోలును, మన పురుషులు శ్రీలకు వేదాగ్రయవాధికాగము లేదని కాసిందిరి. వేదోక్తమైన సంధ్యానామము శ్రీలకు పాపవార్త ము కాదు గాన మహిళామణు లనుదినము ప్రాతఃస్నానంపంధ్యలయం దొనరింపవలసిన సంధ్యానామమును రచించి ప్రకటించి, యనుదినమును శ్రీలు సంధ్యోపాసన మొనరించునట్లు సమహాయము బాసరింపవలయును.

స్వచ్ఛశ్రీ శ్రీ సంఘములు ప్రతిగ్రామమునందును పాపింపఁబడుటకు గృహి సలుపవలసియున్నది. శ్రీసంఘవాంఛితములను, నభిప్రాయములను నిస్సంశయముగ వెల్లజించుటకుఁగాను ప్రతిభావలోచన శ్రీ సంఘము నుండి వెలువడు పత్రిక, యొండు బయల్పెలవలయును.

ఇవిగ్రయమునఁ గృహిసలుపుటకు స్వార్థత్యాగినులగు నేనకురాండ్రు పెక్కురు మన కావశ్యకము. కార్యదీక్ష గలిసి, విద్యావతియగు, ప్రతియువతియు పై విషయములను దృష్టియం దుంచుకొని సంఘసేవ మొనరించి నట్టి భాగవతునిగామండలి యున్నతవశ కదిరకాలము ననే రాఁగలదు.

౮. నైద్యవృత్తి-శ్రీ వైద్యులయూపశ్చయము

శ్రీ సంఘమునందుఁ దైవి జేక్కొనబడిన దురాచారములు గారణములుగ ననంతములగు రోగములు శ్రీ బాధియం దావిర్భవించుచున్నవి. మఱియును, పురుష బాధికంఁబై శ్రీ బాధికి పునర్జన్మ సమ్యక్మను ప్రమాదియను గొప్పగండము గలదు.

గర్భవతులగు శ్రీలు సుఖప్రసవ నైవంతన గండముగఁబడి నిండియ బయటబడె ననుచో శ్రీ ననుపరించి గొప్పగండము తొలఁగ నని భావించుచుండురు.

భారతదేశమున నైద్యులకారవ లగు శ్రీలు లేమింజేసి పెక్కురు సోదరిమణులు ప్రమాదిరోగములకుఁ బాల్పడుచున్నారు.

బాల్యరివాహములు నిషేధవయోనిర్ణయము లేకుండ శ్రీ పురుష సమాగమ మొనరించుట మున్నగు

దుష్కర్మములవలన ననేక విధము లగు శ్రీ వ్యాధులంబడించుచున్నది శ్రీమహాభారతముగఁ బ్రాణముల కంబెను మానసంరక్షణము విడిచివేసి మెండు. ఆకారములవలన వ్యాధిగ్రస్తలగు శ్రీమహాభారతములకుఁ బ్రాణములగు బాధలను శ్రీమహాభారతము జీయక తిరుగుచు వామయనభవించుచు నకాలమగములగు బాధలను వారు.

ప్రభుత్వమునాగి వైద్యులయములం బెట్టినో కాని వైద్యులగుట లేదు. ఉన్నతములందఱుననుపాశ్చాత్యులై కాని భారతీయ వైద్యులగుట లేదు.

క్రైస్తవసామ్రాజ్య సమీక్షాదు మతవైద్య నిలకముల నన్నియును నెఱవీడి శ్రీమహాభారతము కమిషనరీకార మొనరించుచున్నారు కాని యందు మానసాశ్వాసమునే వైద్యులగుట. సాధారణముగ పాశ్చాత్యులకు హైంసాత్మక గూఢచర నియమములు, శిరోస్థానములు, శరీరతత్త్వములును, భారతీయసంప్రదితములయొక్క నైపుణ్యములును భారతీయజీవులకు దెలిసినంతగఁ దెలియవు. ఆ కారణములవలన మనశరీరతత్త్వముల ననుసరించి చికిత్స యొనరించుటయందును, పశ్చాత్యుల నైపుణ్యమును నంగును, ననేకప్రమాదములు సంభవించుచున్నవి. సంఘముయొక్క ఆచారపు కట్టుబాట్లకు నానుగావలసినందుట వలన మతంతరములయొక్కయు, నన్యజాతియొక్కయు, వైద్యులతోను సంవలేకఁ జందలు బాధపడుచున్నారు.

పురుషులు వైద్యులగునందు వైద్యనిలయములందు శికిత్స యొనరించుకొనునందు శ్రీమద్రాష్ట్రీ విద్యనాతీతము. శ్రీరాష్ట్రీవిద్యనాతీతము నొనరించినపుడు మత్తుమందు నొనరి వైద్యము నొనరించినపుడు వైద్యులముగాని, దేవత్రాయము మునుపుచేత నోగపరీక్షం జేయించుకొనుట కష్టపడదుగా. ప్రాచీనపాశ్చాత్యులైన శ్రీమహాభారతమునాని పురుషులైన శ్రీమహాభారతములం జిహ్వా కిష్టపడదు. కాబట్టి హైంసాశ్రీ శరీరతత్త్వ మెఱింగి వైద్య మొనరింపఁజాలు వైద్యులందఱునొకటము.

హైంసాశ్రీమహాభారతమున వైద్యులందఱును, గలకాలమునఁ జదివినవారును, ముఖ్యముగా వైద్యవిద్య నభ్యసించవలెను.

ఆయుర్వేద వైద్యకళాశాలల శ్రీమహాభారత ప్రాణముగ సంపాదనలు లేకున్నను, పురుషులనిమిత్తము నిర్మితమైన నానియంతే శ్రీమహాభారతమునభ్యసించవలెను. ఆయుర్వేదకళాశాలలందు శిక్షణము బడసి వెచ్చినతరువాత నుత్తమముగఁ జే వాంఛింపక తమ వృత్తిని జనుల కందఱికి నుపయోగపడునటు లొనరింపఁజలయును. ఆయుర్వేద వైద్యపరీక్షలకు శ్రీమహాభారతమును దుర్లభమైనవైద్యులగుట దాము గృహీతవిద్యులు నిర్వహించుచుండియు, వ్యాధిరహితముల వైద్యము గావించి పారమార్థికము నాస్థింపవచ్చును. అర్థమునుగూడ నాస్థింపవచ్చును.

ఇంకను నెల్లవారిని శ్రీవైద్య మందుబాటున నుండుటకుఁ గొన్ని మార్గములు గలవు.

ఆపాధ్యాయా శిక్షణమున శిర్పకీయున్న బోధనాధ్యాపకకళాశాలలందు శ్రీమహాభారత ముఖ్యవిషయములుగా 1. ప్రథమవికీర్తి; 2. ప్రసవవికీర్తి; 3. శిశు సంరక్షణము (పెట్టిల్లి) అనుపాఠములను నిర్బంధములుగ నుంచి చదివించినచో నందు శ్రీమహాభారతము సేవ యొనరించుట కవకాశము కలుగును.

శ్రీవైద్యప్రబోధము నొనరింపఁగల మానవత్రిక గూడ వోటి యవశ్యకము.

శ్రీమహాభారత వైద్యవృత్తియందు నుండువారు తీరికపముయ మేర్పడుచుకొని సమాపపు నేస్తులగుట నోకల సమావేశములయందు వైద్యులమయిపోవవ్యాపముల నిచ్చుచుండవలెను. ప్రసవసంబంధము లగువ్యాధులు, ప్రసవసంబంధము లగువ్యాధులు, ఋతుశాలలు, గర్భధాగవిధులు, గర్భసంరక్షణము, గర్భిణీహితవిద్య, గర్భస్థానములు గలగంఠండు మార్గములు మున్నగు విషయములను గూర్చి కరపత్రికములను ప్రకటించి వైద్యకళాధికారులు శ్రీమహాభారత పండితెట్టింపవలెను.

సామాన్యముగ స్త్రీలు సంభవించుచుండు వ్యాధులు, తిల తీగములు, వానిచికిత్సలు, గ్రంథములను ముద్రణింపి వ్రాసి స్త్రీలకొఱకు ప్రకటింపబడెను.

పైని తెలిపినవికలుచే స్త్రీలయందు వైద్యవిజ్ఞానమును వ్యాపింపఁజేయవచ్చును.

౯. వైద్యవిజ్ఞానము స్త్రీలకుఁ గావించుటకు ఉపయోగకరము లగు సూచనలు

ప్రాచీనక పాఠశాలలోపాఠ్యము వైద్యజ్ఞానము గలదై యుండినవర్తమునఁ బ్రతి గామునునందును పర్య సాధారణముగ చారిరాపాకకాల యందును. గాన, ప్రపంచచికిత్సలపై నను ననుకూలముగఁ జేయుట కవకాశముండును.

విద్యార్థులకు స్త్రీలు పురుషులవలెనే ఆయుర్వేద వైద్యగ్రంథములం జనువును స్త్రీ వైద్య విషయములం దిలిపింపి, ఆపదవిజ్ఞానము వ్యాప్తియందు గామాదులలో స్త్రీ వైద్య మొనరింపనచ్చును.

సానికసంఘములవారు స్త్రీలకొఱకు రూరథ్ డిప్లెన్సరీయ కలకొల్పి యందు వైద్యగ్రంథమున నెరు మించి స్త్రీ వైద్యమును ప్రోత్సహింపఁజూపాలెను.

దొరతనమువారి వైద్యనిలయము లందు సానము లగు వైద్యగ్రంథములూప నియమించి గ్రామము లోని వివిధస్థానముల కరిగె ప్రసాదవైద్య మొనరించు వట్లు చేయవలెను. ఆశ్రమములను ధావించి నీవి యుప కులకు భవనము లగు వా రుచితముగ ప్రసాదవైద్య సౌకర్యములను గల్గించు టావశ్యకము. మరీతిగ స్త్రీలు వైద్యవిజ్ఞాన గావింపవచ్చును.

౧౦. ఉపచారిణులు (ధాత్రి)

వైద్యవిజ్ఞానము వ్యాపింపఁ జేపచారిణులు (ఇండియన్ నెస్ట్) స్త్రీల కావశ్యకమై యున్నారు లోగ గ్రామ స్త్రీ సాధారణముగ దాక్టరుకంటె నుపచారిణి నెక్కువగ విశ్వసించును. తనలోగరపాద్యములను దాక్టరుతోకంటె నర్హులొక తెప్పట కిష్టపడుచుండును.

దాక్టరుకంటె నుపచారిణి (ధాత్రి) నోనినో నెక్కువ వన వుండును. ఆందువలన ధాత్రి వైద్యవిజ్ఞానముగలదై, గహస్యకోపవశి క్షిగలదై, సర్వకౌమరదయాదీగుణముగలదై, ముఖ్యముగ నోనిమి, కాంతిము గలదై యుండవలెను.

ఉపచారిణి క్షుణ్ణము నొసంగు విద్యాలయముల గొన్ని గలవు. కాని ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని బహుమతి క్షుణ్ణము బహుస్వల్పము. ఆంగ్ల భాష లుపచారిణుల కొసంగు బహుమతి క్షుణ్ణము (ప్రెస్బియెన్) వెంటి క్షుణ్ణమును హిందూ మధ్యాధిక గూడ నొసంగఁదగు. ఉపచారిణి క్షుణ్ణాల యము (నర్సింగ్ హోమ్) లందు హిందూయునికూలు చాలతిక్కువగ క్షుణ్ణము బహుమతియున్నది. ఆయాదీ దేశమునకు గొప్పలోపము. వైద్యాలయములం కుపచారిణి-ఉద్యోగము నీచుమి పెక్కుమంది స్త్రీ లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఆయాదీ సారఁజాటు. ఆంగ్లము లలో నిట్టి మాధ్యాభిప్రాయము లేదు. నర్సుయొక్క జీవితము పనిగ్రావెననిని ప్రాణాల యభిప్రాయము. గొప్పకుటుంబమునందలి స్త్రీ లుపచారముం జేయుట కాంగ్ల భాష వైద్యాలయములందు వియుక్తదై యుండును.

క్రైస్తవమత ప్రచారకసంఘములవారు (మిషనరీలు) నర్సునిమిదము క్షుణ్ణాలయముల నేర్పఁజిది పారు. ఉపచారిణిపదమును (నర్సు-ఉద్యోగమును) పరిత్యజింపగ నెంచి వారు ప్రియముగ గొను కుపచారములఁ జేయుచుండును మహర్షి గాంధీగారు బ్రాహ్మణ మిషమున నుండి సామాన్ వైద్యాలయమునఁ జికిత్స సంపదపప్య భోగమివనీ యుపచారిణిగ నుండి మహర్షిని కుపచారిము పఱియెను. ఆస్య దాయన మివనీ నర్సులయొక్క సర్వకౌమరదయాదీగుణములను గూర్చి తెలిపియున్నది. ఆట్టి యుపచారిణులు హిందూ భాష మన కావశ్యకతై యున్నది.

కాబట్టి యుపచారిణి క్షుణ్ణాలయములకు హిందూ సంఘమునందలి యన్ని కులములోని స్త్రీలను బోయి క్షుణ్ణము బహుమతి గొను కుపచారిము పల్ప టావశ్యకము. హిందూ విశింతువులు ముఖ్యముగ నిలింతుటకు నర్సింగుక్షుణ్ణము గారణము కాఁగలదు.

౧౧. జీవితసాఫల్యము

పరిశోధకారాధ్య మిదం శరీరం మనో యోగ్యత
 నము గలవు. మానవజన్మము సాధకము గావలయు
 నన్నచో బోధకారము సలుపవలయును. అయ్యో
 మానవునకు స్వగర్భనిరతి. ఇందుల కొకచిన్న కథ గలదు.
 ఒకబాటప్రక్క నొక్కకాలువ గలకలు. బాటప్ర
 క్కలనుండు పృథ్వియు లాకాలులలోనికి వెలి యుండె
 వట. ఆబాటవెంబడి నొకయోగి పయన మొనరింపు
 చుండ బాటవీణ నుండు పృథ్వియనుండి యొకశీలు
 జారి నీటబడెను. అది నీటియందు విలవిలగొట్టుకొనుచు
 పనిపొందుండి నానొని నీటబడి యా పృథ్వికమును
 దనకకమున నెరిగి తీరమున బడిజీయజోవి నదిగట్టెను.
 రెండవచేరిం దీయజోవి నాశీలు రెండవచేరివి గూడె
 నట్టెను. అంతట నాపరివ్రాజకుండు మొనటిచేతితో
 దానిం దీయజోవియొనలు. అది మరలఁ గుట్టెను. బాట
 వెంబడి నరుగు నొకయునకుఁ దాద్యశ్యముం గాంచి
 యానొనితో నోమిహోల్లౌ మీ కేటిపెట్టి! చేతిని
 నొప్పెగుట్టు నాపృథ్వియ నేల గక్షింపఁ బూనెదరు!
 అని నాపరివ్రాజకుం డిట్టెను. విశ్రమా! నృశ్చకము దన
 మరణకాలమునఁ గూడె దవధిరమును (కాండోఁ
 జొచ్చుట) వినుచుబుగ్గెను. మానవుడు మాత్ర మేల
 స్వధిరమును కేడెఱెను! మానవునకుఁ బరిశోధకారము
 స్వగర్భము. ఈపృథ్వికము నన్నుఁ గట్టుచున్న కాలందిని
 స్వగర్భాగమనందు (పరిశోధకారాచరణమునందు)
 దీక్ష యధికమగుచున్నది! అని

కాబట్టి జీవితసాఫల్యము వాంఛించు వారిను
 బాలు పరిశోధకారము నొనరించు సామర్థ్యమును గడించ
 వలెను. భ్యాపత్ని యనుపదమునకు భర్తతోఁ గూడి
 ధర్మము నాచరించునది యని యర్థము.

వైద్యవృత్తియును, ఉపచారివృత్తియు, ఉపా
 ధ్యాయావృత్తియు, బోధకారమున కవకాశములిచ్చు
 వృత్తిలు. కాబట్టి స్త్రీగర్భములు విద్యా ధనము
 నాగ్నించి తమవీరియము సఫలము నొనరించుకొందురు
 గాఁత. మనహింసాశక్తియందు రుక్మస్థనిశ్చయన బాల్య
 ముననే భర్తలం గోల్పోయి, బాలనిలంతువులయి, పున

ర్వివాహమున కిష్టపడక పాశమాన్ధికచింత గల యువతీ
 మణు లనేకులు గలరు. వాగండులును పరిశోధకారము
 నొనరించుటకు వలయు జ్ఞానము నాగ్నించిపోవరియణుండు
 నేనయొనర్చి, ధన్యత్విము నొందుదురుగాఁత.

౧౨. ముగింపు

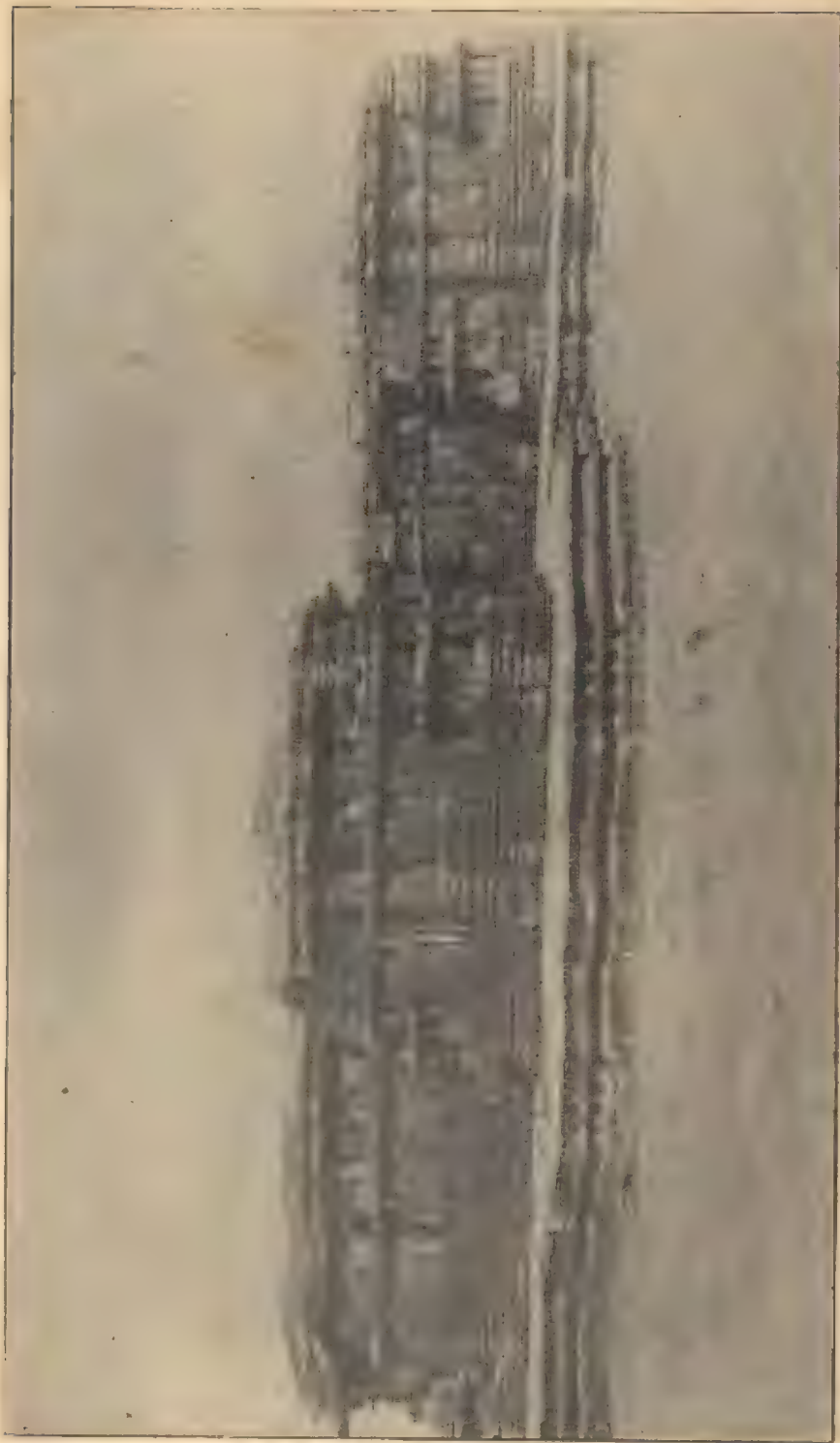
యువతీమణులు స్వపంథులను మొనర్చుటకుఁ
 జెక్కుమార్గములు గలవు. ఈ దిన్ని వ్యాసమునందు ముఖ్య
 మగ స్త్రీవిద్యావశ్యకత చెబుపలుచినది. పురుషులు
 జ్ఞాన్యయిగ నుండు నొక వైద్యనిలమున విశేష
 మాప్రాంతమున నొకయెద్దుకము జరిగెను.

మాప్రామమున కనతిమారమున నొక మిషన్
 యువతీ వైద్యనిలమును గలదు. అచ్చట వయోధృష్టా
 దయ యగు నొకవైద్యవినుషీనుడే యావైద్యాలయమున
 కధికారిని. అమె రికాకొ సహాయవైద్యుఁ డావశ్యక
 మగుటచే నొకయువకుని (L. M. P.) మాపవేదమునకు
 నియమించెను. అతండు సత్వృద్ధిగ గలవాఁడు గాఁడు.
 అందులన వైద్యాలయమున నివసించి వైద్యమునొనరిం
 చుకొను నొకకోగిగి దురుపదేశము గావించి యొకవాఁ
 దామె వెటర్నో పంపెను. కోగియొక్క తిండ్రియు,
 సోనరులును నామెకొఱకు వెనకనెడకి నిస్సహించెందరి.
 శ్రేణిదాక్షుడు దొరసానమ్మగా రి యెద్దుకకృత్తియవకు
 విచారించి యాసహాయవైద్యుని బనినుండీలొంగించెను.

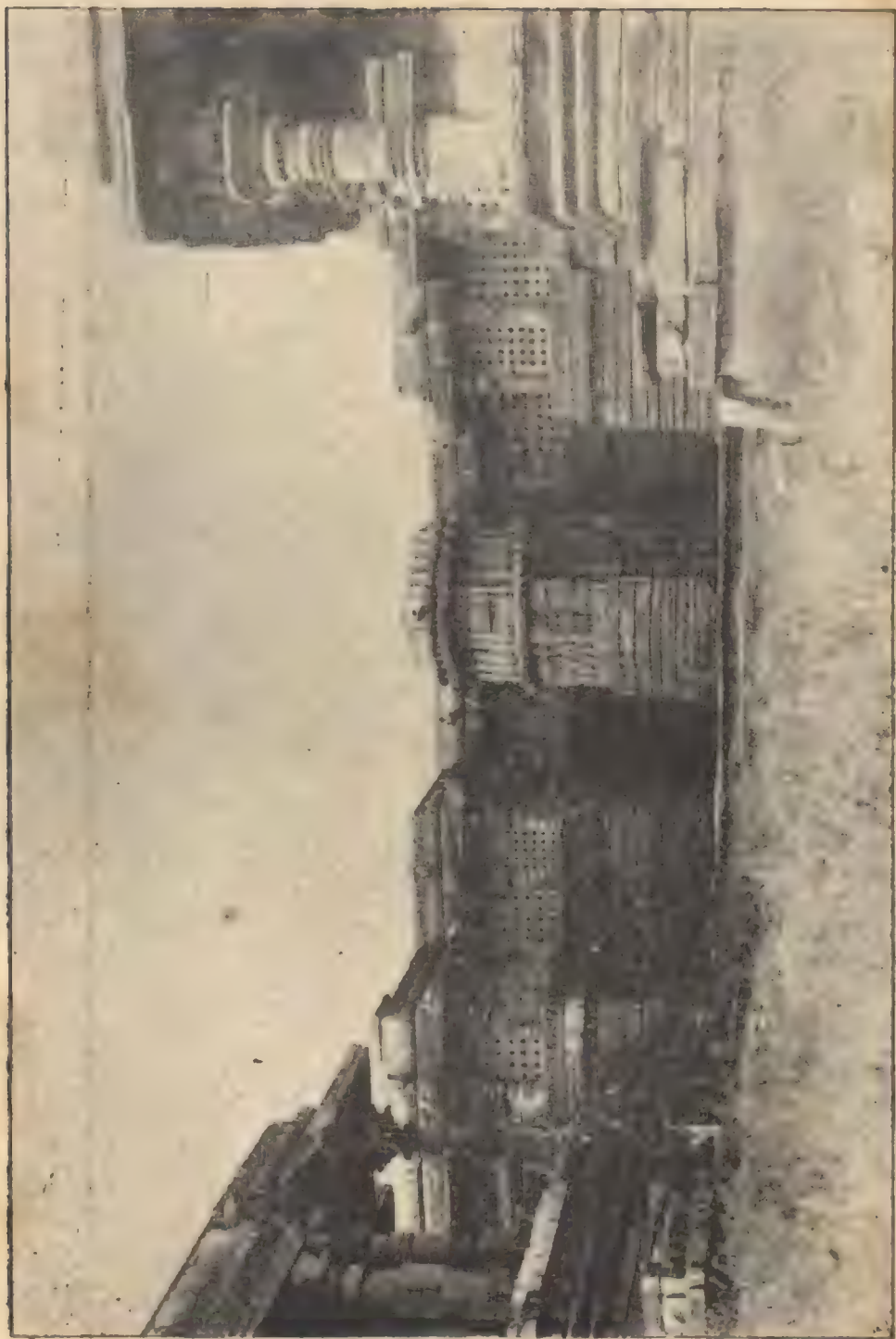
ఇట్టివిపరీతములు వైద్యులొం ద్రున్న ప్రదేశ
 ములందు జరుగట కవకాశము లుండవు. కాబట్టి
 స్త్రీలలో పలువురు వైద్యవిజ్ఞానమును జదివి, స్త్రీప్రేక్షి
 మునందుఁ దమవీరిములను గడిపి, స్త్రీల కాలచిరణము
 లనంచీయు, బ్రసూతి బాధలనుండియుఁ బట్టించురుగాఁత.

ఈచిన్న వ్యాసమునందు మహత్తరమైన వైద్యవిష
 యములనుమా దించుట కవకాశము లేదు. మఱియువ్యాసము
 3౦నివిషయాలలో జనువఁదగియుండు నియమముగలదు.

వ్యాసకర్తృవగు నేమ వినుషీమణినిగాను. ఈ
 వ్యాసము గ్రంథసహాయమున వ్రాయఁదగినది కాదు.
 స్వకవాలక్రీడిముగాని వేదించుగాను. నొక్షీరవ్యాస
 ముగ నిండిరిగములను గ్రహించి పాతకులు బోధము
 లను తమింప వేడుచున్నాను.

౪. న్యాయసలేశ్వర దేవాలయము-హాళేబీడు

౯. హొమిసలేత్వర దేవాలయము, తూర్పు-పశ్చిమ
గోడనున్న రంధ్రములు గల చారిటేరియ, సుందర శిల్పపుత్రిముఖ, నియ గానవసు

లండన్ పోలీసు ఇంగ్లండ్ దేశమునకు రాజధాని. ఇత
 ల్లమునందు, జనసంఖ్యయందును, వైభవమునందును,
 విజ్ఞానమునందును ఈ మహానగరము ప్రపంచములో రాజ
 ధాని నగరములన్నిటిని తిగిస్కరించును. మేరుపర్యవోప
 మానములను సౌధములను, విశాలమణియగు జమాన
 ములతోనను, చిత్రవిచిత్రమనోభిరముల విపణినియును
 పనుల నగరములకాదవాగుర నదాని నపహసించుచుం
 దును. కలకత్తానగరమున కేమియు జవాభాగల పట్టణము
 నందు జనసమృద్ధిమీదిగా మునునో యూహించుకొన
 నచ్చును. హంబాయి, మద్రాస్ పట్టణములయందే
 యింతమోసము, యింతవిగా యుండినా ప్రపంచమునందలి
 మహానగరములకు కాకపోయె, నానాదేశములనుండియు
 ప్రజాసమూహములచే కిలకిలలాడు నగరమున జాన
 గులయొక్కయు, మోసగాంధియొక్కయు భాగముం
 దగా మండితెనో యూహించుకొనగలము. కాని యీ
 మహానగర రాజమార్గములయందలి రాకపోకలను నిను
 మించి, నగరమును ముంపగిండ్ల బారినుండియు, మోస
 గాంధి బారినుండియు తప్పింది, నగరవాసులకు కాంతి
 సౌఖ్యము లావగూర్చునది లండన్ పోలీసులదేమని స్పష్ట
 మగా చెప్పవచ్చును. ఇంతగొప్పపట్టణమునందు బానిగా
 కేవలనొక పర్యవేక్షకుల రక్షకభటులు లేరని ప్రజలెంత
 కష్టపడవలసియుండునో గదా! లండన్ పోలీసువారి
 గొప్పలు గొప్పదములు. రాజాధిరాజులను వారి ముల్లం
 మీప వీలులేదు. లండన్ పోలీసు చేయిన తిరుగు
 పట్టణమునను, చక్కని తిరుగుబాటయెను, ప్రధానాధిపతి
 యెవని ఆగవలసినదే. ఇట్లములను పోలీసులు నిగంతుకు
 లగియు, యిట్లను విధియు, ప్రవర్తించుకవియు తిలం
 రాదు. వారు సుశీలయు; విద్యావిజ్ఞుల సంయుతులు
 మర్యాద విచ్చిత్తుముకొనగలవారు. ప్రజల నచ్చివచ్చును.
 సంప్రదేశమునకే తమ ప్రావీణ్యముని గ్రహించి

తమ కర్మలనుం ప్రవృత్తులై మెలంకునారు. ప్రపంచ
 సంఖ్య నీ లండన్ పోలీసువారి క్రేషులని యందర
 బిష్కకో నివధియ మే. కాననకే న్యాయగూర్క, పారి
 బర్లిన్ ముదిలను మహానగరములకంటె లండన్ నగర
 నందు నేరములు తక్కువ. ప్రపంచములు తక్కు
 లండన్ నగరమును కంటికితెప్పనలెచోద, పాగులకు కాం
 సౌఖ్యములను సమూహము పోలీసులకేమియును ప్రాప్తి
 పట్ల గలిననదో వివరింపబయే యీ వ్యాకముయొక్క
 ఉద్దేశ్యము.

రక్షకభటులు ప్రజాసమూహములకు సంబంధి
 చిన యన్ని విషయములను తెలిసికొని యుండివలెన
 యుండ్లముల కనవలెను తప్పదు. వారి కుండవలెను. తమ
 మును చేతులుముందును, కత్తి గ్రాఫులుముందును వా
 ప్రతిగానై యుండివలెను. రాజ్యవింతెన్న కనవలెను
 చాకచక్రము వారి కుండవలెను. వ్యాయవాది కవిస
 మును జ్ఞానము, వైద్యుని కనవలెములను వైద్యులము, నియ
 దాక్షిణ్యములమును వారి కుండవలెను. పోలీసు పర్యవ
 తై చేయుకన్నులతో మెలనగాని యరిధు తినకును సం
 మనకును పేలు చేయజాలరు. అన్ని వ్యయంత్ర శీతము
 యందును, ముఖ్యముగా ఇంగ్లండ్ దేశమునందును పోలీసు
 తము ప్రజలచేతులయని గ్రహించుచున్నారు. పోలీసు
 ప్రజలచే నగరమును నిలాయించి పారిక నింపించు
 కేవలమే యుండిలేనిదియ, ప్రజామీయమును వార
 పట్టణవిధినియు వారికి విద్యాధికారులే జక్కగా
 బోధించెదరు. భారతదేశమునందలి పోలీసులు లండన్
 పోలీసులనుండి కేర్చుకొనవలసిన విషయములనేకములు
 గలవు.

లండన్ నగరమున విల్లియంప్రేమకును సమీప
 మన కేంజుమాన్ ఆము నొకనుండెదము గలదు. అది
 పోలీసులు నిగించు స్థలముమాత్రమే గాదు. పోలీసులకు

విద్యార్థులందరినీ, కొంతమందితో కలిసికొని కనాగు
సేర్పించు పాఠశాలపూర్తిచే కాదు. అది యొక
విశిష్టవిద్యాలయము. కనాగు, తిరిగి కనాగుతోకాదు
పోరీదుప్పర్తికి సంబంధించిన సమస్తవిషయములు
అప్పుట సేర్పబడును. పోరీదులకు, మంచి నడవడి,
నియమము, పద్యావము, ఓర్పు మొదలగు నుగాము
లన్నిట సేర్పబడును. అప్పుట అది మంచి యావకు
లుండుటకు వసతి గలదు. ప్రతివానికి ఒకగది, ఆవార
పద్యాములను యితరవస్త్రములు ధైర్యకాముని కొకరిర్యా
వ్యాములు మంచియు, పాపముందిరము, అనుపత్రి,
ధోబవశాలము, స్నానపుగదిలు విద్యార్థులందరి
గరులు కనాగు కొక విశాలమైన మెహావమును గలవు.

ఈ విద్యాలయమనందు శిష్యునిమయము లేదు
యో, ఇది యెల్లు శిష్యునిమయమునో తెలిసికొనుట
యవసరము. అందున విద్యకుల ఖ్యాతి కుంతయు యిట్లు
గతపడినది శిష్యునిముమిదనే యాధారపడి యున్నది.

[illegible]

నూతని యుగములో నొకప్పుడు వివాహముగలదు. కావున సరళాను
 బలో నూతనికి అంతు పంపించుట హెచ్చుగా పాతకాల
 యందు చేర్చుకొనవలయు కలకాశము లేదు.

పాపకాలలో జీరిన తిరువార విద్యార్థులకు మరి
యొక సామాన్య విద్యాపరీక్ష గలదు. దానిలో ముంద
మరు చాలమంది తిప్పుటగలదు. కాని తప్పినవారిని ఇదల
గొట్టక, వారికి ప్రత్యేకములైనవిజ్ఞాపనలిచ్చి
పోరీసు లిర్పించుకు యొగ్గులమగా పాపకాలాధికారము
జేసెదరు. పోరీసుగారుము బొంబులకు పూర్వము ప్రతి
బాటఁ జూచువానివలె విద్యార్థులకుఁ బరీక్షించు కొక
తిప్పము

పాఠీసుశ్చైతన్ ప్రవేశించుట తేమ శిక్షగముగా
 వచ్చెను? మిగిలి పాపములు, స్వేచ్ఛకాయలై యుండి,
 'ఏమిది వైష్ణవంబో' అనుమాలులతో నర్జించిన జాతి
 నని సాధారణముగా ప్రజలు తెలంచుచుండుదురు. కాని
 వాదీమను సేనాధ్యక్షునివలెను పయములనేకములు గలవు.
 ఏమిట నిజముగా న్నమ్మి పోగా, ఏమిట తోషియయ్యె
 న్నమ్మి పో నెంచుచున్నారో వాదీను గ్రహించవలెను.
 శిష్యులు పాత్రని కుంపించెను. అర్థ దశలై యుండునెను.
 కేరలలో నవత్యామను సమయచేయులు, విమానములు,
 ప్రేలిముద్రలు, తిప్పుకుసంతికములు, శ్రీకృష్ణులు వెలద
 లగు విషయములనుగూర్చి పాఠీసు భాగుగా నెరింగి
 యుండుట నావసరము. ఈ భాగము 'తాతా' విశ్వ
 విద్యాలయమునం దింతి గూర్చి జేయుముగా, యంతివిద
 ముగా, యంతి కులభయగా నుపదేశింపబడుచున్నదో
 వినివచ్చో పాతక మహాశయ లాభ్యున్నమన్నులు కాక
 మావరు. గుడి వారముల శిక్షగమునందు గుడి సంవత్సర
 ముల కులభయముగలనన్ను పాపాలాభకారులు చేయు
 చున్నారు. ఈ బోధవాస్తవములను గూర్చి పాతకాలను
 వర్ణించి, యంతి విద్యుదగులల యుపవాసములనువినిన
 'వైష్ణవ'మును నెరిగి వ్రాండునుగదా? నీ పాత
 కాలలోని బోధవాస్తవతయొక్క ప్రాశస్త్యమునుగూర్చి
 వినించుచున్నాడు. అదిను పాతకాలను విరించినప్పుడు
 ఒకతెగగతియంగ. వ్యాపకపాపము జరుగుచుండును.

మరియుగదిలో చేరియుద్రలనునురించి యుపన్యాసము జరుగుచుండెను. ఈ యుపన్యాసములన విశ్రిత లయిన రిశిష్యులైన శిష్యులుగాదు ఉపాధ్యాయుని యాజ్ఞానుకూలముగా నున్నారని విశేషము. విద్యార్థులచే తానును కాశితమును పెన్నులును తీసికొని ఉపాధ్యాయుని బోధించుచుండిన పద్ధతియొక్క ప్రాశస్త్యమును పరిశీలించుచు. మొదట విద్యార్థులు తల్లికాశితముల వ్రాసిం. ఆకాశితములపై తివాచేరిన, గట్టిగా ఒత్తకుంప ముద్రలుపెడి యుపన్యాసమును వ్రాసెను. అంతయు అది చేరిన. ఆ ప్రదేశమును జగత్త్రయమునందలి గుర్తగా చేరియుద్ర శిష్యులుగా నల్ల సిరాతో అచ్చము కనబడిన. ఈ విధినియు

మొదలు పెట్టినను రికాగ్ను ముట్టి యుద్రయోచిన్ కనుగొని కొద్దిపెట్టెలకు పుచ్చుచేసి నెరిగిపోయినాగారి తిండ్లగా గాని ఆపమాచారములను పంపుచున్నయు ఉపాధ్యాయుడు చెప్పెను.

ఇంకొక తిరగతిలో బుద్ధవాసిలోవచ్చు తిగాలనుకొని. ఈ యుపాధ్యాయుడు వివరించుచుండెను. వాటినుకు న్యాయశాస్త్రపరిజ్ఞానము బ్రాసగనానందము వలెను. పారబడి నేరములుకొనివారిని ఆతెట్టుచేసిన చాల ప్రమాదము సంభవించును. గుర్తుబడికొనిన, ప్రబంధి, మోసారుబట్టుచు వివరించుచుండిన. తేనె వివరదారి నెరుగు చక్కగా వివరించుచుండెను. కొన్ని సందర్భములలో అత్యంతముచెప్పెను. కొన్ని సందర్భములలో

ఆతెట్టు చేయరాదు. ఎప్పుడు చేయవచ్చును. ఎప్పుడు చేయరాదు అనువిషయము నిర్ణయములు సులభసాధ్యముకాదు. ఆ సందర్భము నన్నిటిని ఉపాధ్యాయుడు తెల్పుచుండెను.

ఈ తిరగతులనుచదిలించి శ్రోతయను మాలనుపంపాదించుచు చెట్టిగాదు దొంగనోకావాదెములనుగూర్చి యుపన్యాసము జరుగుచుండిన మొదలకగతిలోయెను. ఈ యుపన్యాసము చాల చిత్రకర్త యగుచుగానుండెను. ఈ యుపన్యాసముననేల పాతకాలలో కొసగు ఉపన్యాసము లన్నియు మిక్కిలి యాకర్షణీయముగా నుండునట్లు ఉపాధ్యాయులు చేతు ఇదియే విద్యాబోధన తిరగ పద్ధతి. విద్యార్థులకు కుతూహలము భట్టించి విద్యవేర్చిన నాయ దానిని సులభముగా గ్రహించు విద్యార్థి నేర్చుకొన కుతూహలముగా సమయమున అరని కనేకసంగతులను తెలిపి వాని నన్నింటిని విద్యార్థి గ్రహించును.

విద్యార్థుల స్వభావముల నాకర్షించుచు వారికి బోధించుచుండెను ఆకలిచే వారి కన్నము పెట్టుచుండెను.

ఈ విద్యాలయమునందు యుపన్యాసములుగా మువారు విభజించునాత్రమే గాక మానవస్వభావము చక్కగా నెరిగినవారు. తాము బోధించు విషయము న్నిందిన వారు అనుభవప్రాశ్నముగా గ్రహించినవా మెట్టిగాదు మూలకగతిలో ప్రవేశించినప్పుడు ఉపన్యాసము విద్యార్థులతో నిట్లు చేపుచుండెను.

౧. చేరియుద్రలనునురించిన ఉపన్యాసము.

ఈ చెట్టిగా రిక్కెట్టుత మంబి. ఈ యుపన్యాసము వలన చేరియు చేరియుద్రలనునురించు పద్ధతిని ప్రతిపాదించి అనేకవిషయములను విద్యార్థులు గ్రహించిరి. వాటిచేయబడిన సమయమునందు శ్రోతలవేర్చిన ప్రవిష్టతలకొనించిన బోధకులు బలవంతముచేయ నక్కరలేని యుపన్యాసమును వ్రాసెను. చేరియుద్రలను స్వాతంత్ర్యముగా యాగములో గిరిమిషములలో తిరగతిలనుచు, ఉపన్యాసము ౧ గంటలకు స్కాట్లెండు యార్డులో నెన్ని

“నేను పోలీసు అధికారిగా ముందు బ్రచరించిన కొత్త
 ముద్రా ఒక కొత్త పాత్ర వాడగ్గానున్న ఒక చిట్టె ని
 తోమును తిరిగివచ్చిన కొత్తది అట్టె చేయవలసి
 కోరెను. వాడెమునిచ్చినవా డది మంచిదేయని
 దించెను. దుకాణదారు అలాగెమునుతీసి చాచిమీద
 కూరించెను. వాడెము ఖంకున మ్రోగలేదు. అంతట
 ను దానిని పట్టుకొని చూచిరి. అది మంచిదిగానే
 కనబడెను. కాని మ్రోగలేదు. అస్థితిలో నెవరు
 పడినా, యెందు నట్లొకటా నేను తిరిగివచ్చిన
 యిది. నే నెప్పు డేమి చేసియుండవలెను?”

ఒకయునకుడు లేచి ‘దుకాణదారు, కోరికట్లు
 కరు అనుకొని అట్టె చేసి అట్టె పాత్ర వాడగ్గా నున్న
 గదనే పెట్టియుండవలెను’ అని బదులుచెప్పెను.

దానికి ఉపాధ్యాయు డిట్లనెను. “అట్లుగాదు.
 మరొకటి దైవంతిమూత్రమున ఆరెడు యిష్టముచిన్నట్లు
 పలు నక్షత్రము చేయవచ్చునని మీయుద్దేశ్యము గానోలు.
 అంతటి ప్రాణమును మీరు పోగొట్టుకొనినవలెను.”

ఇంకొక విద్యార్థి లేచి “ఇద్దఱు ఒక వాడెపరిలో
 కుని కడకు గొంపాయి వాడెమును పరీక్షించిచవలసి
 డి”

అందుకు ఉపాధ్యాయు డిట్లనెను. “వాడెపరి
 గోధున దివసంచినకాని చెప్ప నుమోనును. అప్పుడు
 నేనేమి చేసియుండవలెను.”

ఈప్రశ్ని కన్నగుకు జవాబు చెప్పవారి. విద్యార్థు
 బంధు అట్టె చేయుటయే మంచిదని తలచుచుండిరి.
 కాని దానిని చెప్పుటకు సంభవించుచుండిరి. అంతట
 ఉపాధ్యాయు డిట్లనెను:—

“ఇట్టివిషయములయందు నెవఁడు సంస్కారముసార
 ముగా ప్రవర్తించవలసి యుండును. తప్పులతెలిసి యిట్టి
 పరి నోకకు చేసికట్టా సాక్ష్యమున్న కాని మఱము త్వోపక
 అట్టె చేయుటకు నీలుకొను.”

విద్యార్థులకు తెలియవలసిన వ్యాయాసాద్వైతమున
 మున కచ్చేసింపించు మట్టిగా రెంకొకవోటికి గడలిరి.

వికాలమును దుఃఖానిములో నోకవాడ్కిలు విద్యార్థులకు
 కనాతు నేర్పుచుండెను. అంతటాటి యెరిమి రెండు
 మోటారుబస్సులుండినవి. ఒకటి చెట్టులకిరిసిన ప్రదేశము
 నకువచ్చెను ఒక బస్సుయొక్క ముద్గార్డు (Mud guard)
 విరిగిపోయెను. రెండవకారు దీపము పోలిపోయెను. విద్యార్థు
 లును ప్రమాదములను గూర్చి భోధించుటకే యాచార
 తారుప్రమాదము కల్పించబడెను. కాని నిజముగా రెం
 డు మోటారులు నీకొనలేదు. ఉపాధ్యాయుడు నీటు
 లోవాన్న పోలేనువానినె తెలియించు అసమయమున
 జరిగిన దానినంతయు ప్రాప్తిబ్రచ్చివెట్లు తిరిగితిప్పుడుక
 మునం. వ్రాసినానుయంచెను. మరములను కొల్చు
 కొనుచుండెను మోటారుకారులను నమస్కరించిమండి
 వాల్కార్లునును తుచ్చుకొనెను. అప్పుడుకములో ఎరిమి
 వ్రాసికొనుటన్న విషయము లంతరించుముగా నుండు
 లేనా యని మట్టిగా రడిగిరి. అందుకొక యివన్నె
 రిట్లు చెప్పెను.

“ఓయీ, చాల వివరముగానే యున్నది. ఒకప్పు
 ల్పరిచయమును గూర్చియెవను పోలీసు కరి పంకములు
 వ్రాసికొనివలసి యుండును. బలములో రెండుబస్సులు
 డీకొనుట యను ముఖ్యవిషయమునం దొక విషయమునై
 నను పోలీసు నుదిరిపెట్టెనగు. మిక్కిలినిమిష మున
 ని-నో యంతకంటె విషయమున పండితి కల్పించవలెను.
 పోలీసు లట్టిసంస్కారమునం దేమిచేయుటకునో ప్రవర్తిం
 పబడును.” నేనోకొనిమిష ముగిసిరి. ఇంతలో నోక
 ప్రమాదము తలస్థించిన స్థానరంగము కల్పించబడెను.
 ఈమటా రెండుమోటారులు డీకొనుటగాను. ఒకమో
 టారుకారు ఒక గ్రోమ్మునుబంపిపై బడి దానిమీద
 నున్నవానిని గాయపరిచెను. అసమయమున పాకగా
 లోపాధ్యాయులను యిద్దరుపోలీసులు నీటుపొచ్చిరి.
 ఒకరు చెట్టులకిరిసినవానికి ప్రామికచిట్టి చేసెను.
 రెండవవాడు రెండుప్రక్కములో సంగమిల్చిటిని వ్రాచి
 కొనుచుండెను. అనుపత్రిక గొనిపోవుటకు మోటారుకు
 తెలిసినవానిని చెప్పటకు విద్యార్థి యొకడు నిజు
 కంపబడెను. ఇదియంతయు నిజముగా జరిగినట్లే యం

దేనుగాని కర్మింపబడిన నీతిగా నగుపడెను. అంతట విజయగా మోటారువచ్చెను. తెల్పులు తగిలినవానిని వానిలోనుండి అనువర్తికి బంపుటగూడ జరిగెను.

వాడె పురుగు దిరుగునున్నప్పుడు గరిసియుండెను నాలనుండి జనులు వీధిని చాటునలది చుట్టమునప్పు యావువారికిక నిలువబడిపోయిరి. ఇన్ని బండ్లు, యింకొన్ని జనుల ఆస్థులు నుండగా ఏబండిని ముందు పోనీ యవలెను. దేనిని పోనీయరాదు అని యాలోచించుచు టీబులో మన్న విద్యార్థి ఒక్కరిమినుము వాగుచేసెను ఇంతలో మోటారు బండి తనమీదికే వచ్చెను. అతడు చేతి పెట్టెను. బండివెడుపువాడు లేకునేసి బండినాచెను. అతడట్లుచేయుచుండగా నెతుకనుండి వచ్చుచున్న ప్రొక్కుడుబండి పోలీసుమీదికే వచ్చెను. ఇదింతయు నిజముగానే యగుపడెను. రాకపోకలకు నియమించుటయందు గల కష్టములను, మెళుకువలను అనుభవపూర్వకముగా విద్యార్థులకు తెలుపుట కీవరికిరి కర్మింపబడెను. ఇట్టి బండ్లములయందు తొండరపడినను కష్టమే; ఆలస్యముచేసినను కష్టమే. ఇట్టి ప్రవర్తనముల ద్వారా క్షిప్తపరికినుల నగుకొనుటకు నేర్పినచో విద్యార్థులెప్పటికైన వానిని మగమురా!

ఇంత ముందొక్కణమును విద్యార్థులు పడ నుడుగు గనుకనే లండన్ పోలీసులు జగత్ప్రఖ్యాతి గాంచినారు. ఎట్టిసంస్థగ సమయములయందును లండన్ పోలీసు లప్రముఖులైయుండి తమబుద్ధినిగొక్కుచేరిన, వైఖ్యము

౨. వీధిలో బండ్లప్రమాదము.

మోటారుకారులు చీకొనునప్పుడును, ఇంకయిట్టి ప్రమాదములు జరిగివచ్చును, వాగిరాలు చేయబడిన ఇంతయు పోలీసులలో అనుభవపూర్వకముగా విద్యార్థులకు నేర్పబడును. విద్యార్థులను బుర్రోడుమీదికి నొని పోయి యున్న బండ్లలోకి పోకలను నియమించుపద్ధతిని వారికి ను విద్యార్థులు విద్యాయుండి నేర్పబడు. ఒక బండి కట్టు నిమిషములపట్ల పోవను ప్రమాదము జరుగను. లండన్ పండి మహానగరపున రాకపోకల నియమించుట కుండ్ల జనులను నిలుపుట, నీయంతి రాకపోకలను యుండువలెను, అట్లుగానుండగా నొక సంజగనీతి కర్మింపబడి నాని నెగుర్కొనుట యెట్లొ విద్యార్థులకు ప్రత్యక్షముగా మాడబడెను. ఒకవిద్యార్థి బండ్లరాకపోకలను నియమించుటకు నియోగింపబడెను. అసంయమున రెండు రిక్షాబండ్లు యిరువైపునుండి వచ్చుచుండెను. వెనుకనుండి ఒక మోటారు వచ్చుచుండెను. ఆబండి సరిగిరి వెళ్ల నుంకించెను. దాని వెనుక నొకప్రొక్కుడుబండి ఎడ

వలను అనుభవపూర్వకముగా విద్యార్థులకు తెలుపుట కీవరికిరి కర్మింపబడెను. ఇట్టి బండ్లములయందు తొండరపడినను కష్టమే; ఆలస్యముచేసినను కష్టమే. ఇట్టి ప్రవర్తనముల ద్వారా క్షిప్తపరికినుల నగుకొనుటకు నేర్పినచో విద్యార్థులెప్పటికైన వానిని మగమురా!

ఇంత ముందొక్కణమును విద్యార్థులు పడ నుడుగు గనుకనే లండన్ పోలీసులు జగత్ప్రఖ్యాతి గాంచినారు. ఎట్టిసంస్థగ సమయములయందును లండన్ పోలీసు లప్రముఖులైయుండి తమబుద్ధినిగొక్కుచేరిన, వైఖ్యము

౩. బండ్లరాకపోకలను నియమించుట.

చేతను అపాయము లేకుండు చేతుగలుగుచుకని లండన్ ప్రజలను గట్టినిచ్చుము. నీల భీషణమునందు తీక్షణులై యుపాధి శాస్త్రజ్ఞులమును, అనుభవమును గడించిన వారీ సు నీవిశ్వాసమునకు పాత్రులై పగంపరాను గతముగ నిమ్మిమ్ము లండన్ వారీలకు భ్యాతిని నిలువ జేయుచు వ్యాకముల ఒక ప్రవీణము. ఈరివ్యాకాలయందు శిక్షణ మును నడిపించునాతి వారు లండన్ లో ఆంగ్లమునను పంపుచునందు ప్రాథమిక చికిత్సయందు కాళిలమునుబ దిరి, తల్లిం పాఠశాలనులండి మొక గొంగుళ్య తపస్రియును పడవగా నా వారి ముగ్ధుగము భాయము చేయవలెను.

అరెస్టు చేయుచిధము, అరెస్టు యినవారిని పోలీసు క్లీరులు గొనిపోయి జైలు చేయుచిధము, కోర్టులో నా క్లీరులు చెప్పుచిధము విద్యార్థుల కిచ్చుట చేయుచును. ముగ్ధుగాను పాపాలను నడించిన నమయమున నీవిషయములను ప్రత్యక్షముగా జూపుటకై మూడంకముల నాటక మొకటి ప్రదర్శింపబడెను.

మొదటి రంగము:

పోలీసు ఏథిలో కావలిగాయునుండగా సరినియండ రగా నోకడుపాపుచుండెను. అతిదు ముందు కొంతమార మీన తరువాతి ఒక దుకాణమునండి మొకడువచ్చి ముంగుపాపువారిని జూపి కేకలు చేయుచుండెను. అంతట పోలీసు ముంగుపాపు నానికొక బోయి యతనిచేయి బట్టు కొని యాపెను.

'నన్నెందుకు బట్టుకొనెదవు' అని యామనిషి కోపముతోనెనెను.

'అయ్యో, ఒక్కమాట' అని పోలీ సెనెను.

ఇంతలో దుకాణదారుడు వచ్చి తన దుకాణమున కాపునకువచ్చి ఒక గడియారమును కొంగరించెనని పోలీసునకు తెలిగించెను. దుకాణములోనికి బోయినమాట విన్నవేగాని గడియారము విషయమై తన కేసుముదరి యాని నేరముమోపబడిన పగులుడు కోపముతోనెనెను. పోలీసు అతనిని నాందిమాటలుచే కొడవదలి పోలీసు స్టేషనుకు తీసికొనిపోయెను. ఈవిషయములు ప్రదర్శింపబడు

యండుగా దుపాధ్యాయుడు ప్రతివిశ్వాసి తనపుస్తకము లో వ్రాసికొనవలసినదని వివరములను నురించియు, పాప పోలీసు స్టేషనులో చెప్పవలసిన విషయములను నురిందియు పాపురించుండెను.

రెండవ రంగము:

పోలీసు స్టేషనులోని అధికారివచ్చున పోలీసుస్థుల వచ్చిరి. పోలీసు తనను అరెస్టు చేసిన వారని జూపెను.

'కోమ్మ, ఏమిటి' అని స్టేషన్ అఫీసరు అనెను.

"అయ్యో, నేను రెండున్నరకు వ్రాస్త్రీటులో గ నీ దిరుగుచుంటిని. నేను ౨౭ నెలలకు దుకాణమువద్ద నుండగా నీమనస్సు నాయును కల్లుచుండెను. ఇంతలో ౨౭ నెలలకుగల దుకాణమునండి యా నానెసివచ్చి కేకలు చేయుచు నాతో నీమో చెప్పెను. అంగులన నేను ముందరికిబోయి యతని నాకినని. అరెస్టు చేయవలసినది జూరిన దుకాణదారు యంతలో నానెగవచ్చి యట్లు చెప్పెను. అది తనచేరి పుస్తకమునడి యట్లు బరచె ను. "అతిగంబకు ప్రార్థనము ఈమనస్సు నాయుకాణములో నికివచ్చి ఒక మిషనున్న గడియారమును కొంగరించెను. అతనిని అరెస్టు చేయవలసినదని విమర్శనను జూరుచు వ్వాను." పోలీసుతరువాతి ఈక్రిందవిధముగా చెప్ప నారంభించెను. అంతట నేను నేరము మోపబడినవానినై పు దిరిగి "ఈయన నిర్భయకాలము మీకు విలునున్నారగ కా! విమర్శ నానాదీమిష అరెస్టు చేయబోవుచు వ్వాను" అని యంటిని. అంతట యతడు 'నేనుకొదు దొంగరించినది, ' అని యనెను. అతని ఇతని స్టేషను వద్దకు తీసికొనివచ్చిరిని.

అటుతరువాత స్టేషను జిద్దెన. క్లీర్ మొక్కజూరు, కేసు, వియస్సు, యిల్లెవ్ విషయములను వివరముగా పుస్తకములో నమోదుచేసికొనినను, క్లీర్ అమాయకుని పరికూర్పుండియుండెను. ఇంతయు అయిన తరువాతి స్టేషనుజిద్దెన క్లీర్ నీ సోదాచేయుట కాజ్ఞ యిచ్చెను. పోలీసు కేసులు నడుకగా గడియారము కలబడెను.

మూడవ రంగము:

ఈరంగమున కేసంతయు పోలీసుకోర్టులో విచారించ బడెను. కోర్టులో ఎట్లు సాక్షిమివ్వవలెనో ప్రతివిద్యా

గిరిని ప్రశ్నోక్తముగా బోధింపబడెను ఏకైకసత్యమాయన
తో, "అదియట్లుగాను, యిట్లు" అని ఉపాధ్యాయుడు
చెప్పుచుండెను. ఈ సంకల్పమున విద్యార్థుల కన్నియేని
విమాయములు తెలిసెను. అప్పుడేయునప్పుడు మెలంగ
నలసినవిధము, చేతనకు మోటుగా ప్రవర్తించిన

౪. బాంకవి కైదీని పట్టుకొనువిధము

చేయుచున్నది పని కైదీతో సాదాగా ద్వివస్థను యెదిరివానికి
దెబ్బతెగింపబడి తిన్నతాను తక్షింతుకొనగలసిన విధము
విద్యార్థులకు బోధింపబడెను. ఎన్నడను ప్రయత్నించుకొను

౫. విచారము.

బడివల్లో వానిని కదలమెదల నిక్కకుండచేయుటకు కొన్ని
పద్ధతులు విద్యార్థులకు పేర్కబడును. అన్యైదాకమునకు
ములకుంకే తాపాద్య నలంబించినవకరియొ, పాద
గణముగా పిగిరిని కట్టిపెట్టుక, తాము కట్టుకునే పాద
ముగా మరొకగా మెలగుటచేత ఉత్తమపద్ధతులయియు
వారికి నెరుపుటలు ఉపాధ్యాయుడు బోధించును. వాని
మును ప్రజలను బాధించుటకు గావలయు, ముఖ్యము
తమ ప్రతిగుణబలము క్రోధము వహించి వారిని పేద
టుకొప్పకెక్కి వారిచే తిరుగిట్టించుటగాని తామే
వారిని క్షీయించు తమపనిగావలయు వారికి బాగుగా
బోధింపబడును.

విద్యార్థులకు చెరవాలలోని గొంపోయి ఉపా
ధ్యాయులు చేరవాలపద్ధతుల నన్నిటిని వివరించెను
వారినుండి కట్టు చూడవలెనని; వారి గొంపగురించి వాక
ర్యము లేని వానునవిగూడ వారు విద్యార్థులకు చెప్పునవి.
విచారము వారి కిట్టికొందుటకు ముద్దాముగా నట్టిప్ర
తుగా పరిగణించబడలేదని ఉపాధ్యాయులు పేర్కొను
చేయుదురు. కైదీల సాగ్యములయొడల ఉపాసేవలయొ
కగొంచినందుల కనేములు పేదాట్లు పెట్టుబడినవిగూడ ఉపా
ధ్యాయుడు వివరించుచేయును.

ఇట్టి ప్రశ్నలకు తక్షణమొసంగబడును గవకనే
లంబన్ బోధకులకు ప్రపంచములో ఇట్లుండను లేని గొం
పముగలదు. పిర్రధవనమునందు కిట్లుయొనరినది యనం
తెగము విద్యార్థులు అగునెలల పాటు ప్రశ్నోక్తముగా
ప్రశ్నోక్తాద్యోగమున యడనాయనీని పనిచేయుకొని

అపాధమము సుపా
దించుకొన వలెను.
అటుగిరువార వారు
యొకరినొకరి
ను తీగులై మంచి
యొక్కరి గలవారని
యపాధ్యాయులల
నయోగ్యతాపత్రము
లకు బడినవలె వారి
యొక్కొక్కము భావ
మగును.

ఈ విశ్వవిద్యాలయమునందు స్త్రీలుగూడ గలరు. స్త్రీలు పురుషులకన్న విషయములను స్మరించు గాగ్రహించు శక్తిగలవారుగూడమునందును, ప్రాథమిక చికిత్సయందును గలరినియు, గాఢ పాఠములనాటను అధ్యయనములకును విద్యను వారు గా వాగములలోనే పూర్తిచేయుగలరునియు గూడ విద్యార్థులతో సమానముగానే తీర్చుకొందురు.

స ఖి జి. బామువ గారు

ప్రభూవు నెల్లవారినిది తోయజబంధుడు నీచు చూపుటం
 కూరము దొంగిలించు ననుకొందును ముందు వెగ్రహించు నా
 చారము నాది మేల్కొనుము చచ్చనిగాఱులు నిద్రలేచి సం
 చారము చేయుచున్నవి స్రవన్నము లై మనకొన మంగినా!

రెప్పలు వాల్చుకాలమును రేలఘటిలైదు నిద్రవేళి నీ
 యొక్కన కప్పగించుట కయో! ప్రతిబంధకమయ్యె నంచు నే
 నెప్పుడు గుంచుముదను సఖి! గతియించిన రెప్పపాటులో
 యుప్పటి నీ విలాస మొకయిందక లేరిగదా? నయస్సనకే.

కాలము ముందుకొక్కునని కన్నులు మూచి పడించుచును మూ
 ఘాలి, యెవడు వ్రాసి యిడు నయ్యది యేరికి భుక్తమానా? వ్యా
 లోలములైన దేహములలో సుఖముండదు ముందు నన్దచా
 ద్రాలిక! నెక్కలింతు హృదయంబున నీ హృదయంబున కేర్పరే!

దేను మూటలో మనశీరము సంశయ మన్నయృథము
 గాపురమున్న నీ దినమున గడచెన్న దనుకేయింబు చా
 నా! పరిపుష్టి నందు ప్రణయంబును మూరము నెనుకొన్నచో
 బావము! పుణ్యమో! యెటుగ వచ్చునె? ఖిదము రాజ్యమేలేకే.

చాలకు తై ప్రసంగవిధమును జూచిన గొప్పవారి గో
రీ లవిగో; శృకామునఁ బ్రేయసి! వారి ప్రశంసలెల్ల ని
హ్మములయ్యెఁ బొంది విడి పోవకముందు సుఖించు వారిదే
మేలనుకొందుఁ గాలము గమితమురమ్ము, కవుగిలింపలన్.

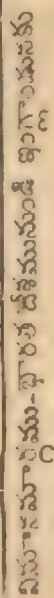
కేవలరత్న కాంతులను గేలెడు, నీజిగి మోవిగిన్నెలో
నీవరకే మరిందరన మించుక యంచులు దాటుచుండె, న
య్యో! వనితా, తదీయలవ మొల్కిన నేను సహించుజాల, నా
భావము వోసిల్గొనెడివి పండిన నవ్వున నందఁజేయన్.

తాళుము తాళుమం చొకవిధమున మారటపుచ్చు జూతు, వె
న్నాళులు తాళుమందువు? మనంబులు చేరువలైనమీన నీ
కాలవిలంబనంబు నరకంబుగదా? నఖ, కీలుగండులో
పూలు సుగంధమున్ దొరగి పోయిన ముద్దపం పిపి నిల్పుచే.

నీకనుగోనల న్నగవునిట్లు ముగ్గులు నీరిననొం తే
కాకుపడున్ జగంబును నొకానొక టక్కరినమ్మకం బెవన్
కేకులు నీరియున్నయది, నీనునుజాపుల ముత్తెయాలతో
నా కథి పేకమిమ్ము, తరుణం వికవచ్చునొ రాదొ నచ్చెల్లీ!

హృదయము శాంతిలేని బ్రదు కెందుల కూరట కెందుమందుఁ బ
ల్కుదు రంబువాదులు తలోదరి, లాభము గానరాదు, నీ
పెదవులనుండి చిందినను పిన్నవివచ్చును తేనెమాటలో
మెదిలిన భక్తిప్రశ్రము సమీపము నేయుము, కోకిలూ సెడిన్.

కామిని, కొనుకొబనెడు గ్రంథము నేటికిపూర్తి యైనదే
మా! మన కెల్లి వైకొనంగ నున్నది వీర్భుచిచారమా! గృహ
రామము పూచియున్నది కరంబుననున్న నసింపివిశ్రాంత
ప్రేమరహస్యము ల్పలుకవే కవకన్నుల మ్రొక్కు లిచ్చుచున్.

మైసూరు పురాతన శిల్పకళ

వి. సుబ్రహ్మణ్యముగ

చెన్న కేశవాలయ ప్రాంగణము, బేలూరు.

బేలూరు

మైసూరులో హన్స్ జిల్లా యందున్న చిత్రా లూకాకు బేలూరు ముఖ్యస్థలము. ఇందు మైసూరు లైలుదారపై నున్న దొడ్ల బా నానర్ ప్రేమకు ౨౦ మైళ్ల దూరమున నేర్పరున్నది. మైసూరు-అర్సికెర్ శైలవార్త మున నున్న హన్స్ జిల్లా ముఖ్య స్థలమున ౨౦ మైళ్ల దూరమున నుండును. క్రీ. శ. ౧౧౨౩ సంవత్సరమున హన్స్ జిల్లా విభజనము దానిని తిరుచానూరుగ చేసికొనెను. అటుపై ద్వారముగను మిడిగి నువామ్మిరీయలు సంకల్పించి చివ్వి తరువార బేలూరు హన్స్ జిల్ల రాజుల రాజధాని యయ్యెను. ఇది యొక పవిత్రస్థానముగ శేరంబిది 'చక్రీణ వారణాసి' యనియు 'అగ్నివహ్ని' శివాలయం 'త్రిలోక మహాస్థాన' మనియు దీనికి పేరులు గలవు.

విష్ణువర్ధనుడు కట్టించిన చెన్న కేశవాలయము దీని ప్రసిద్ధికి గారము. ఆలయము పూర్వముఖముగ నున్నది. దానికి నలువైపుల పెద్దపెద్ద గోడలతో రక్షితి అదుంలసావపు, ౩౯౬ అడుగుల వెడల్పుగతిగిన యొక ప్రాకారము గలదు. ప్రాకారమునకు తూర్పుదిశ మహాద్వారమునయు, ఆనబాగిలు (గజద్వారము) అనియు రెండు పెద్దపెద్ద ద్వారము లున్నవి. మహాద్వారమున కొ పెద్దగోపురము గలదు. మహాద్వారమే ప్రస్తుతము రాజాళల కుపయోగపడుచున్నది. ఆనబాగిలు పూర్తి మాసివేయబడియే యున్న దనవచ్చును.

ప్రాకారములో ప్రధానమున చెన్న కేశవాలయమునకు తోడు మరీ నాలుగైదు చిన్న చిన్న ఆలయములును, ఇంక నెన్నియో కట్టినవియునుగలవు. కుడిచేతి

గాక మూల వాసుదేవతీగ మను పిల్లగోనే రొకటి
యూన్నది. దేవాలయకాగ్యములకు నలయు నిరంతరము
నీవమండియే యుపయోగింతురు.

చెన్న కేశవదేవాలయగోపురము, బీలూరు

చెన్న కేశవాలయము మాడదుగులయొద్ద నున్న
యొక యున్నతస్థానముపై నిలిచియున్నది. ఆలయము
సాదుగు తూర్పుపడిమరలు, ౧౭౮ అడుగులు; వెడల్పు
ఈ త్తరపడిమరలు, ౧౫౬ అడుగులు. దేవాలయము
మాడు భాగములగ నున్నవి: గర్భ గృహము, ప్రహారము,
మఖమంబలము. మఖమంబలమునకు తూర్పు
నను, ఈ త్తరపడిమరలను, మాడు ద్వారములు గలవు.
దీనిలో గవవటి రెంటిని ఐదుసగ క్షత్రవారభాగిలు
జరియు, స్వర్గవభాగిలు అనియు పేర్లు. తూర్పు
ద్వారపు ద్వారబంధన శిలలపై రతీమన్మథులు, చక్రీ
శాస్త్రవాటిపై గరుడసానుమంతులు, ఈ త్తరపువాటిపై
చామరధారిణులను చిత్రంపబడియున్నారు.

మంబల ముఖోపరిభాగముల (Pediments)
గరుడవిగ్రహముగల ఈ త్తరపుభాగిపలక యొకటి కలదు.
ఈగరుడవిగ్రహమునకు ప్రభాగమున నిరుగడల మకరములు
గలిగి సారణ్యకశిపువధయు, హిరణ్యాక్షవధయు జ్ఞాతి
పబడి యున్నవి. ఈ త్తరమున కేశవవిగ్రహము గలదు.
ఈ త్తరపడిమరల నున్న మంబలముఖోపరిభాగములు
చెరుకపైపున గూడ జ్ఞాతిములైయున్నవి.

పూర్వద్వారముమండి ప్రహారపు వెలుపలిగోడల
వరకు ఆలయముచుట్టును, ఐదుసగ నొకదానిపై నొకటిగ
నున్న చిత్రంపబడిన యెనిమిది బద్దలు గల పీల్లగోడ
యొకటి కలదు. దానికిచుట్టు కలకటాలన్నవి. ఈవ
గూలలో (ప్రభాగ్రస్థలములు) మొదటిదానిపై వేసుగు
లున్నవి. దీనికి కెరువాని సింహాలగుటలచే నలం
కృతిమైన బోవీలు ఉన్నది. దానిపై ఐదుసగ
కొన్ని చిన్న చిన్న విగ్రహములు ఉత్తేతుగకట్టిన
గూర్చియందు చిత్రంపబడినవి. ఈ బొమ్మలనెరుసకు
పదమ సంఖ్య యక్షవిగ్రహములు కొన్ని హర్షుండి
యున్నట్లు చిత్రములై నవి. కుష్మ- సుంధములకు నడుమ
గూడ ఉన్నతస్థలమును నలిమియు చెక్కడములు -
చాలభాగము స్త్రీవిగ్రహములుకలవు. వామపువలక
లకు అచివరమండి యాచివరవరకు లతలు, సింహ
ములు మున్నగు పలకరణము వేర్వీయో చిత్రంప
బడి యున్నవి. కవపటిని ఒక కటకటాలవరుస. ఈకట
కటాలలో రెండు ఐదుసలుగ నున్న వేడిమిపలకలపై
వేర్వీయో బొమ్మలు చిత్రంపబడినవి. ఈబొమ్మలనెరు
సపై నలంకృతిములగు బద్దలు గలవు. కటకటాలపై
రామాయణ మహాభారతములకు సంబంధించిన చిత్ర
ములు విశేషముగ గలవు. ఈతెట్టతెట్ట బొమ్మలకు
నడుమ గూరుమండి జంత్రిములపై సంగీతిము పాడు
చున్నట్లు చిన్న చిన్న విగ్రహము లక్కడక్కడ మిక్కిలి
అందముగ జ్ఞాతింపబడి యున్నవి.

పీల్లగోడకు పైన బొమ్మనున్న గోపురపై పురాణ
ములకు సంబంధించిన విగ్రహములు ౮౦ చెక్కబడి
యున్నవి. కాని యివి యన్నియు సోమనాథపురములో

వలె నొక్కవరుసగ లేవు. ఒక విగ్రహమునకు మరియొక విగ్రహమునకు నడుమ కొంత భాతీస్థల ముండును. ఈ భాతీస్థలము లన్నిటిలో మరల శిల్పము గలదు.

ఈ చిత్రములనుచూచి భక్తులనుగా శిల్పి వ్రాసి యున్నాడు: 'ఈతటికిల యగునవ మన్న శిల్పము మౌండుపల్లికారుని యలంకరణపై పుణి నలలుచు సమగ్ర సౌష్ఠ్యముగల యువాపారసములలో నొకటి. ప్రధానమైనదియు లలిచ్చిన్నములుగ జలంపబడినవి. ఈ శిల్పములో గల పలువిధముల పోకడలను, దీని సొగసును గాంచిన వి శేషమైన ప్రతిభాకారియు, సహనశక్తియు గల మౌండుపల్లికారుని కొక్కనికే యిది వాగ్యమని స్పష్టమగును. దీని (ఈదేవాలయము యొక్క) చిత్తకళాసౌష్ఠ్యముతో నలంకరణసంపద సమగ్రముగ పోలిపోయినది. దీనిని మించగల మేళవంపులు ప్రపంచమున చాల నరుదు.'

కలకటాలకును ముంకారకును నడుమ అందమైన యీ యలంకరణమునకు మనోహరాలంకారము లుగలన్న సచ్చిత్రములైన పాతిపలకలతెరలు గలవు. ఇవి యిరువదియైదు. ప్రధానవ్యూహమున కిరుగడల నటుచై పోకపడియు, నిటుచై పోకపడియు నమర్చబడినవి. ఈ యిరువదియైదు సగము పాతాళిక చిత్రములలో నిండి యుండును. తిరిగివచ్చినపై రేఖాగణితమునకు సంబంధించి వివిధములగు చిత్రములు గలవు. ఈచిత్రములు గూడ పూర్వవ్యాసమున కిరుగడల హెచ్చుతగ్గులు లేక సమానముగ నుండున స్థైర్యగ్రహ బడినవి. ముంగలి వ్యూహమున కిరుగడల, కుడిచై పున విష్ణువర్ధమనియొక్కయు, ఎడమచై పున మొదటివరసంహని యొక్కయు కొలుపు కూటములు చిత్రితములై యుండును. ఈరెండు తెరల చిట్టనిది శ్రీవిధులకముల (Panels) మీదను వరుసగ లేక నరసంహల విగ్రహములు గలవు. కుడిచై పున, విష్ణువర్ధమని కొలుపుకూటమునకు తరువాత తొమ్మిది తెరలున్నవి. వీనిలో మొదటిదానిపై నొక రేఖాగణిత చిత్రము గలదు. తరువాత దానిపై బరిచక్రవర్తి కథ చిత్రంపబడినది. మరల రే. గ. చిత్రములు నాలుగు.

ఇవి నాలుగునూ నాలుగవిధములవి. అటుపై కాశ్యపుర్వము తరువాత నందివాచానారూఢుడగు శివుడు; చివర ప్రహరచక్రము. ఎడమచై పున గూడ నరసంహని విగ్రహము దాటిన తరువాత తొమ్మిది తెరలున్నవి. వీనిలో మొదటి రెంటిపై రేఖాగణితచిత్రములు. మూడవదానిపై శ్రీ సాగరమృగము. తరువాత మరల రెండు రే. గ. చిత్రములు. ఆరవదానిపై కంపవళ; అటుపై మరల రే. గ. చిత్రము. ఎనిమిదవదానిమీద రంగ నాథస్వామి విగ్రహము; కడపటి దానిపై గరుడగర్వభంగము (గరుడహను మంచులయుద్ధము) చిత్రంపబడియున్నది.

ఈనడిమికూటమునకు కెంచిన తెరలు, పలు పులు మన్న గువానిని విష్ణువర్ధమని మమముడను రెండినబల్లలు (గంగ కె-గంగలం) కట్టించెను. ఆలయనిర్మాణమంతయు ముగిసిపోయినపై గొంతకాలమున కప్పుడో యిది యన్నియు నిర్మింపబడుటచేతనే, ఆలయపు వెలుపలి గోడలలోని తెరలును, వాని నడుమనడుమ నున్న ప్రంభములును వాస్తుకొనకున్నవి. అవి యనుకులు వెళ్లి నట్లు కనబడుచుండును.

ప్రంభాగ్రములపై నుండి ముంకారుల నడిచిన రం బొమ్మలు గలవు. 'మధ్యగోండు' అని వీనికి పేరు. ఇవి యన్నియు నర్కులపానములగు కళానిదిర్చనములు. ఆవియన్నియు స్త్రీవిగ్రహములు. ప్రస్తుతియు వానిలో రెం చెగపడుటలేదు. ప్రతివిగ్రహమునకును అడుగున పీఠముపై వానిని జెక్కిన శిల్పకారుని పేరుండును.

గర్భగృహపు వెలుపలిగోడలపై రథాకృతినున్న మూడు పెద్దపెద్దగూండ్లు గలవు. ఇవి రెండంటిదులుగలిగి యున్నవి. ఈ మూటిలోను మూడు దెసలకును మూడు విష్ణుగ్రహములు చిత్రంపబడినవి. ప్రతియంతస్తును ఒక కలకటాల పిల్లగోడను గలిగియుండి నడిమికూటపు వెలుపలి గోడల మాదిరిగనే ఇంచు మించుగ నాపకృతితో యలంకృతమై యున్నది.

దేవాలయము లోపలిభాగమునకు బోయిన నింత కన్న గొప్ప విచిత్రముల గనవచ్చును. నడిమికూటమున

వివిధముగ జరిగియున్నవి. ప్రభుత్వము లనేకములు గలవు. వీనిపై శిల్పమునొకటియు. ఈ శిల్పము లన్నియు నొక దానితో మరియొకటి భేదించిన, వడిమి నాలుగు దిక్కు వీనికన్నిటికీ నొక విధమున పొందిక గలదు. ఆమెలు పము గాంధీర్యమునకు, దానియలంకారములకు నవి విశేషముగ నెన్నెల్లప్పుడున్నవి. ఈ ప్రభుత్వము లన్నిటిలో తక్కినవానికన్న విశేషముగ నాకర్షించునది 'నరసింహ ప్రభుత్వ' మను పేరు గలది. బహుశః దానిపేరున్న నరసింహాద్రిగ్రహము మూలమున దాని కీ పేరువచ్చియుండును. ఒకప్పుడు ఈ కంబముగ నుండెడిచిలు (Revolving pillar). దీనిగుండు ఈ ప్రభుత్వమును సూచించునది. దీనిని నిండిగ వేసి యొక సున్నితములైన శిల్పవిగ్రహములతో నలంకరింపబడియున్నది. దీనిని పుష్పపుష్ప మంత్రము కొంతభాగము వివరించేయబడినది. ఈ ప్రభుత్వమును తక్కిన శిల్పకారుడు సమగ్రముగా నున్నచో క్రమము దప్పక యాభాగమును జీర్ణింపవచ్చునని తోచియున్నట్లు సవాలుగ నాభాగము పట్టుకొనినప్పుడు నుంచెని చెప్పుకొందురు. దానిపై 'కవచబసవ' యను పేరుగల చిన్న పృథ్వీ విగ్రహ మొకటి కలదు. 'కవచ' యనగా 'పెనగనింజ'. ఈవిగ్రహము పెనగనింజంత యుండునట్లే దీని కాపేరు వచ్చినది.

మరియొక యందమైన ప్రభుత్వము ప్రభుత్వద్వారమునకు కుడివైపున గలదు. దీనిపైగల నగిరిపని యెక్కు తిన్నది. దానికిముం నొకపెద్ద స్త్రీవిగ్రహ మున్నది. గ్రీవిమంకి పైకి ఎదిమిది బద్దలు కలవు. వీని యానిర్తములయందు దశావతారములు, అష్టదిక్పాలకులు మొదలగు శిల్పములు మిగుల సున్నితముగ తీర్చబడి యున్నవి.

మంబపము పైకప్పు నడిమిభాగము గుమ్మరము వలె నున్నది. దీని యొక్క కొలత పదియడుగులు, లోతు ఆగడుగులు. "ఇది యలంకరణ సంపదను, శిల్ప విశేషములను వెల్లెత్తునొక యుద్భుతమున పనితనము" ఇందలి పైభాగము నానుకొనియున్న పద్మములలో త్రిమాస్త్రుల విగ్రహములు చిత్రితములైనవి. దాని

యడుగుభాగమున రామాయణకథలు చెందిన చిత్రములు విశేషముగ గలవు. ఈ గుమ్మరమున కాధారముగ నున్న నాలుగు ప్రభుత్వములను శిల్పముతో నిండిన 'మిదివిగ్రహాలను గలిగియున్నవి. వీనిలో మూడవై నానాశిల్పాల పేరు లున్నవి. అశ్వేయమాల మన్న ప్రభుత్వముపై విగ్రహము చేతిమీద నొకచిలుక మాధుం డియున్నది. ఈచేతికంకణమును క్రిందికి, పైకి జరుపవచ్చును. వైగృతిమాల మన్న ప్రభుత్వముపై సరస్వతి నాట్యమాడుచున్నట్లున్నది. ఈవిగ్రహము శిరస్సుపైకి రీతిలమును కనుపరచును. వాయవ్యముల ప్రభుత్వముపై నాట్యమాడుచున్న విగ్రహ మొకటి కలదు. ఈశాన్యమున నున్నదానిపై తలదువ్వుచున్నట్లుక విగ్రహము కలదు.

పూర్వ దక్షిణ ఉత్తర ద్వారముల పైకప్పు మీద ఈద్వారముల ఖిరాలంకరణములో గవబకు నరసింహ, వరాహ, కేశవ విగ్రహములే ఆనందపనే చిత్రంపబడినవి. ఇవి కాక మిగుల సున్నితమైన అందమైన శిల్పముతో నిండినకప్పు లెన్నియో కలవు.

చెన్న కేశవ విగ్రహము (గర్భగృహమున నిది విజయవారాయణ యను పేరు గలిగి యుండెను) చక్కనిది. దీనిపొడవు ౬ అడుగులు, ౩ అడుగులు యొడుగుల సీతముపై నిది నిలిచియున్నది. విగ్రహము చుట్టును ప్రభామండలము కలదు. కేశవుని కిరువైపుల నతని భార్య లిరువురు గలరు. ప్రభామండలమున దశావతారములకు సంబంధించినవో, మరియోవో, విగ్రహములు కొన్ని చక్కనివి కలవు.

"History of Indian and Eastern Architecture" అను తమిళగ్రంథమున 'భర్తృహరీ' గారి రీతిని వ్రాయుచున్నారు:—

"దీని పరిమాణము గాని, నమానాగాని ఈదేవాలయపు గొప్పదనమునకు కారణములు కావు. అని రాగి విశేషముల సొందర్యమే, పొందికయే, దాని యొన్నత్యమునకు మూలము. చిత్రితములైన యారాతి పలకల తిరగలంపుము ఎట్లయినను, దాని యడుగున

నున్న శిల్పమునకును, బోడవీలపై నున్న శిల్పమునకును పరి రాజులగు. ఈ ముగసాల పట్టి నిర్మాణమునకు బట్టివంతి పని దీని పరిమాణమే గల ప్రపంచమునందలి మరీ యే యితరనిర్మాణమునకును బట్టియుండదని నానమ్మకము. కరాచిపట్టినిబట్టి చూచిన నీనిర్మాణమంత గొప్పది కాదు. కాని, సాంస్కర్య సామ్యములనుబట్టి యున్నతమగు కరాళిరుచి కది వెగటుగమాత్రమండదు."

ఈయావరణలోని తక్కిన యాలయములలో కప్పెచ్చెన్నికరాయాలయము మంచి శిల్పసాంస్కర్యముతో నొప్పుచుండును. వీరనారాయణాలయము, సోమనాయక, ఆండాల్ మున్నగు నితరదేవాలయాలయములను మరికొన్ని కలవు.

దానకా, అతని కుమారుడు చమకుడు, చిక్కపాంప, మల్లియన, పడలిమల్లోజ, శెంకెమల్లియన్న, మదన, వాగోజు. వీరు బేలూరు దేవాలయనిర్మాణమున బాల్గొన్న కొందరు శిల్పులు.

హాలెవీడ్

ఆరువంతులయేండ్లకుపూర్వము హోయ్ సలరాజుల రాజధానియై పెంపందిన హాలివీడ్ నగరము నేడు బేలూరు ప్రక్క నొక చిన్నపల్లెయై యున్నది. ఇది బొడ్డవాణావోలె బుట్టెనునుండి బేలూరుకువాపురోడ్డుప్రక్క బేలూరు నుండి ౧౦ మైళ్లదూరముననుండును. బొడ్డవాణావోలె కైలు నీవనిచ్చటికి ౧౮ మైళ్లదూరములో నుండును. హాస్సక్ నుండికూడ అచ్చటికి దారి కలదు. ఆదారిని బోయిన బేలూరునుండ పోవలయును.

హోయ్ సల శిల్పమునకు సంబంధించిన రెండు దేవాలయము లిందు గలవు. ఇవికాక శైవబస్తీ ఒకటి యున్నది. ఆలయములు రెండును—హోయ్ సలేశ్వరాలయము, కేదారేశ్వరాలయము—శివాలయములే.

హోయ్ సలేశ్వరాలయము రెంటిలో నెక్కువ పురాతనమైనది. ఇది కక్షాన్వయపరిమితము. రెండవ హోయ్ సలరాజును వివయాదిత్యునికాలమున (౧౦౪౩-౧౧౦౦)

ఈశులయ నిర్మాణము ప్రారంభమయిండును. ఈకట్టెముపని ౮౬ యేండ్లు పోగింపబడినదియై, విను అంతర్జాత్రికాదేవీయు శిల్పియగును. కాని యిది నమ్మటకు వీలులేనిగాన.

ఇదియు నక్షత్రాన్వయగల కట్టెదేమి. ఇందును శైవమగుల గొప్పగల యున్నత్రైకటికముపై నిర్మింపబడి యున్నది. దీనిపైపై ౧౬౦ అడుగులు (ఉ-వ.). మెట్టు ౧౨౦ అడుగులు (తూ-ప.). గర్భగృహములు రెండును ఒక వానిప్రక్క నొకటిగ నున్నవి. సరిగా నీరెంటికి కుదుగ, దేవాలయమునకు వంపల, రెండు మంబుపములు గలవు. రెండు మంబుపములలోను రెండు గర్భగృహములలోని దేవతలకు విభిముఖముగనున్న రెండు నందివిగ్రహము లున్నవి.

ఆలయపు వెంపలిగోడలు, బేలూరు దేవాలయమునాలెనే, అడుగునుండి మైదుకు నపారముగ శిల్పసంపదతో నొప్పారుచుండును. అడుగు నెనుములు చిత్రంపబడియున్నవి. ఇవి అసామాన్యమున సాంస్కర్యముతో, మన్నితిము పనితనముతో నొప్పుచుండును. అనులు హోయ్ సలరాజుల చిహ్నము కార్పాలకు. కాని యిల్లులమాత్ర మేమనులు చిత్రంపబడినవి. అట్లు పుష్పాపు గానులచిత్రములువిచ్చును. వానిపై మరల నొక యలంకరణము; ఇందు ఉచ్చానుపనితో (గచ్చానుపని యనగా, శిల్పచిత్రణములలో జామ్యలను వైకుంఠికినట్లు తయారు చేయుట.) నమానుణముండి కొన్నివృక్షములు విచిత్రముగ తయారుచేయబడియున్నవి. దీనికి నమక దివ్యములగు వృక్షపక్షిలయిన యొకటియు, పూర్వముఖమున మానవీనితిమును విశిష్టపరచు వివిధచిత్రములు గలవు. దీనికిపైన రెండు ప్రతిమలుగల బోడవీలయున్నది. తరువాత బేలూరు దేవాలయమున యట్లే చిత్రములగు రారీ పలక-తెర లుండును. కాని యిది బేలూరు తెరలంత యందమైనవి కావు.

ఆలయమధ్య భాగమున, తూర్పునైపున గల రెండు గర్భగృహములకును నడుమ, రారీపలక-కటికీలకు మారుగ హిందూపురాణములకు సంబంధించిన విగ్రహముల నెరుగు

యొకటి కలదు; ఇంకొకటి ప్రతినిగ్రహమును ఇందుమించుగ
 కలుగుచున్నట్లుగా వ్రాసినట్లును. పశ్చిమభాగమునకు
 మరల నిర్ణయము కలదు. ఇందును మరల పాఠానికి
 ప్రతిమల సమస్తముతో నిండియున్నది. ఈపంక్తిలో
 చేరిన కొంచుపులముఖ్యమైనది లెక్కనను లేదు. “వీనిలో
 కొన్ని అనిమత్కములను శిల్పిని శీషములనుగూడ స్పష్ట
 పరచుచుండును. ఇట్టివి శీషములను ‘ఫాటో గ్రాఫీ’లో
 మాత్రమే విశదీకరించుట కవకాశము కలదు. ఓరిమయధిక
 ముగ కల ప్రాచ్యకేమునగూడ మానవుని కార్యకాల
 మును చిహ్నమునందు తిరుగుచుండు వివరములలో నిది
 ప్రేమ వినియించిన శిల్పముయొక్కటి యని చెప్పవచ్చును.”

‘మూలములము’ నకు ప్రభాగముననున్న ఏనుగుల
 విరుపాక్ష ౨,౦౦౦ ఏనుగులున్నవి. ఈపంక్తి ౩౦౦
 అడుగుల పొడవుండును. దీనినిబట్టి వీనిలో ప్రతియొక్కటి
 యును సుప్రసిద్ధములగు పాఠానికి ప్రతిమలకంటె పెద్ద
 వని తెలియును. పాఠానికి విగ్రహముల పంక్తి ౫౫౦
 అడుగుల కన్న పెక్కునపొడవు కలది కాదు.

దేవాలయమునకు నాలుగుద్వారములు కలవు.
 తూర్పున రెండు, దక్షిణమున నొకటి, ఉత్తరమున నొకటి.
 ఈద్వారముల యంతరిభాగములయొక్కయు ద్వారముల
 ప్రక్కలయొక్కయు శిల్పము గొప్ప కళాప్రాచుర్యము
 గలిగియున్నది. దీనికై వినియోగపరుపబడిన యంతరిమి
 తినుగు కళానైపుణియొక్క పరిశ్రమయు నిందు విస్పష్ట
 మగుచుండును.

రెండు నంద-సుంటపములలోను, పెద్దదానిలోని
 స్తంభములు తరిమెనబట్టిపట్లు గాననచ్చును, నపారమును
 తినుస్థిగరిచే చూచువారికి ఒక్కొక్కటి రెండుగ గాన
 నచ్చును. ఇట్లుకానపుడు రెండుగ గాంచువట్టి ప్రభావ
 విశేషమును ద్వయాభావన (Double-reflection)
 మందురు.

ఈయాలయముయొక్క నిర్మాణమున పాల్గొన్న
 శిల్పిలలో కొందరు దేవోజా, కేసీమోజామారుడు మా
 పన, మాయన, తన సుందూరుపారిషుడు అనువారు.

ఈయాలయమును సూర్యి కెన్నానాగా శిల్పి
 వ్రాసియున్నాడు: “ఇంక పశ్చిమ భాగమున కున్న పని
 తనయొకటియే యానిర్మాణము యొక్క గొప్పతనము
 నకు గారణమని తలపరాదు. దేవస్థానము, నామక
 సింహులగునట్లుగ ఆలయ ప్రార్థనములు నిర్వహించిన
 పద్ధతి ‘గోకృతి’ శిల్పి లనలించిన యుపాయములకన్న
 మంచిది. దీనినిగూడ మించిన పద్ధతియొకటిను నున్న
 శిల్పము. అచ్చటి స్వయాపవిత్రతము, ఆస్వయాపముల
 కాధారముననే ఆయాశిల్పిల యెప్పుడు ఆతరగతికి
 దొందిన రచనలలో నెల్ల సుత్తియై నడిచి. దేవతావిగ్రహ
 ములనరుస ఒకసాదా ముట్టుముట్టే నేత గుపబంధనో నది
 తనప్రభావములో చాలభాగము గోలువావును. ఇప్పుడు
 ఉపరిభాగము నందలి యానిగ్రములు పంక్తిరసంపర
 కట్టి భంగమును గలిగించక చే కట్టవలెననియును
 తిమ్మమును, బలమును గలిగించును. క్రింది విరుపాక్షుడు సం
 బంధించిన అడుగులగు రచనముగూడ అంతటి ప్రభావ
 మంతముగనే యున్నది.”

కేదారేశ్వరాలయ మొక చిన్న యాలయము.
 కాని యిది సమగ్రమును నిర్మాణము. దీనిని నిర్మించిన
 వారు పీఠబిల్లులును (రెండవబిల్లులును), అతని చిన్న
 రంగియను ఆభరణకేతలదేవి. ఇది యతని పరిపాలన
 కడపటి దినములలో క్రీ. శ. ౧౩౦౦ సంవత్సరమున
 నిర్మింపబడినది. ఇది అత్యుత్తమును నొకచిన్న చిన్ననిర్మా
 ణము. దీనిని గట్టినవాడు దేవజాయని చెప్పి కొందురు.
 ఇదియు నున్న తీవ్రదేశమున నిర్మింపబడిన వక్రతాకృతి
 గల కట్టవలె; శిఖరము కేరిటాకృతిలో నుండును.
 మొన్న మొన్నటివరకు నది మిగుల పొడవైనది నాయనది
 గనే యుండినది. కాని, ప్రస్తుతం సంస్థానముయొక్క
 యాచరమున నిప్పు డిది మండినీతికి నచ్చినది.

“అడుగునుండి పైవరకు నది భారతీయకళకు రెం
 దిన యుత్తమాత్మతములగు శిల్పచిత్రములతో నిండియు
 న్నది. ఇది ఆంధ్రబహిష్కరణమున పెట్టిభగమునను
 భంగపరుపకుండ, భారతీయకళ కావ్యముగ నుండినది
 శిల్పసంపదను దాని కమర్చిపెట్టినది. ఈయాలయమునకు
 సంపూర్ణశిల్పము కలదని నిరూపింపగలిగిన భారతీయ

౧౧. హొయ్సలేశ్వర దేవాలయపు గోడ నశిమిగ్గాగము
గుండగ తిప్పనైపుణ్యము కానవగును

పిల్లల కళాకాలమునకు, బహుశః, దీనికన్న నొప్ప నివర్తనము మరియొకటి యుండవోదు."

పాశ్చాత్యులైన దర్శనీయులులగు ప్రదేశములలో పార్శ్వవాహుస్తీ నిమిత్తము. ఈ క్షిప్రవచనాలయము విష్ణుని గమని కాలములో ౧౧౩౩ సంవత్సరమున నిర్మింపబడి నది. ఇప్పటి 'హోయ్సల' నిర్మాణములలో నిది యన్నిటికంటె పురాతనమైనది.

ఈయాలయపు మధ్య హంటపముయొక్క మం దుభాగమున వందిమండులలోని స్తంభములచుంటి కే రెండు స్తంభములు గలవు. ఇవి స్తంభములగు వా స్తంభము లపై కొంచెము నీరునిగ్నింప వని దృష్టి కవి యొ ధ్రములు గల్గియున్నవి. ప్రేక్షకులకిది మనోహరము కది యొక నిజమైన తమాషా.

అజంతా చిత్రములు

౧. ఋషిసందర్శనము

ఈ చిత్రము పదునేడవ శతాబ్దమున వెనుకటి గోదావరి తీరముల నున్నది. ఒక యువకుడు తన గుఱ్ఱ మును వెనుక విడిచివచ్చి ఋషిలో సంభాషించుచున్నా డు. దైన నొకఋషి తిలకముమండి నీరు తెచ్చుకొను చున్నాడు. తిలకము గట్టిన కొన్నిసంస లున్నవి. క్రింద నొక దొక ముసలివానిని చేతులపై నెత్తికొని పోవుచున్నాడు. ఇంకొకడు స్త్రీ పురుషుల నెద్దరిని కాపడియం దుంచుకొని మోసికొనిపోవుచున్నాడు. నావిడ నున్నవారు ఋషిసందర్శనార్థము పోవుచున్న వికలాంగులు కావోలును.

(కొ. న.)

౨. బుద్ధపూజ

ఈ చిత్రము మొదటినువ్వలయమున నమకటిగోడపై నున్నది. వాచాంతాపురమంటపమున కొండలు స్త్రీలు బుద్ధుని వాసింజేసి పూజించుచున్నారు. ఒకతె మోకరించి యీతిని నమస్కరించుచున్నది. ఇంకొకతె యీతిని కిక్కిరించి గొనితెచ్చియున్నది. వాటిని నేవగుడు కూర్చొనియున్నాడు. (కొ. ప.)

‘వెం. ర.’ గారి విమర్శనము-ఒక్కచునవి.

‘విద్యావగరచరిత్ర’ విషయమున గత భారతి (వెం.ర.) విమర్శనము చూచితిని. తత్త్వము బోధపడినది. కొన్ని సెంటిమెంట్ ప్రాయములు విద్యార్థులకు నాన విమర్శకుల నొకడు వీడుకుండుట విచారకరమున సంగతి. చరిత్ర కవయితలకును, గ్రాహకులకును శ్రేయముగూర్చు నుద్దేశము గల్గి, విమర్శకుని వ్రాత విశాలవృద్ధిని బ్రకటింపుచు, సుదూరభావ సంకలితమయి వెలయుచుండ వెలయుననుట బోధపడుచున్నది మనము. కాని ‘వెం.ర.’ గారి విమర్శనమున నట్టిది చాల దిక్కుప. కావున, పండితులు, కవులు, అవధానులు చరిత్రకవయితములకు గడంబుండుట యీ విమర్శకు ననారతము బాధించు విషయమై కన్పిస్తున్నది.

విమర్శనవ్యాస మాటలములకుఁ జైలుదీసిన స్థల మాక్రమించినది. అందు విమర్శకుడు కనబడిన దోషములు మొత్తమున మూడు. 1. కవయిత కావనాధారములు చూపలేదనుట. 2. కృష్ణరాయని నిధనకాల మెప్పుడునుట. 3. స్థలవిచారము. ఇందు జీవనయంత్రము ప్రమాద జనితమునకు నామనవి. తక్కిన రెండును తెలిసి చేసినవేను.

పీఠికలో ‘నాంధ్రచరిత్ర గ్రంథములు, గిర-గిల్ల కథాబ్ధములలో విద్యావగరమున వెలిసిన సంస్కృతాంధ్ర ప్రబంధ పీఠికలు, చాటువులు, కావనములు, గిల్లలుగ నాకు లభించిన’ ననుటలో నాంధ్ర ప్రపంచమునెడల యాధారపర్యవ్యము నని విమర్శకు డిద్దము చేయరాదు. నా యెఱిగినంతవఱకు, నవిషయము నీ తొలుత పట్టుట,

నాధానములఁ జూపియే యున్నాఁడు. ప్రతి వామనకు ‘రిఫరెన్సు’ నీయఁ దలచుకొలేదు.

కృష్ణరాయని నిధనకాలమును గూర్చి, యీ వెలువడిన యొకటి రెండు కావనములు, శాలివాహనశక గిరకల అని వాకొనచున్నవి. నేను శ్రీ. క. గిల్ల యని వ్రాసినాను. ఇది ప్రామాణికములని యెంచుట బహుశ్రద్ధయుల యభిప్రాయము; పెక్కు కావన లొక్క-విధమునఁ బల్కిన పట్టాగూడ. కాని కావన కావనములయందు కృష్ణరాయలు గిల్లల ప్రాంతముయందు మరణము సంభవించునని విమర్శకుడు తెల్పిన గిల్లల కాదు. గిల్లల వ యేంటి. ద్రవణనా సంవత్సరముగూడ భారతి సంచిక (౯౩-౯౪ పుట ౧౭, శ్రీమన్ పెనుగొండ టి. శివశంకరముగారు ప్రకటించిన, కాద్రపురి (గొద్దము) కావనములఁ గనుక అందు రెండవదియకు నళియ రామరాయలు (పెనుగొండ) కావనము పెడ గ—

డి. “ఆరయ శాలివాహన క

కంబులు నుర్వి యుగాద్ధి మధ్యకుఁ

తారా వత్సరంబున ని

చాటుదినంబున జ్యేష్ఠ కుద్ధ మ

క్షీరవివాసరంబున నృ

సింహుని కృష్ణుడు చేర ద్వారకక.”

అని శాలివాహన శక గిరకల తారావత్సర జ్యేష్ఠ కుద్ధ వక్షిణియు మరణించినట్లు నుడువుచున్నది. ఆ కాలము శ్రీ. క. గిల్లల-వి సంవత్సరము జూలై నెలకు నున్నది. బలనైపుములకు నిట్టి మాధారము లిక నొకటి రెండు కాన్పించునేమో చూచెడియున్నది.

కృష్ణరాయని నిధనకాలము చర్చించుటలో విమర్శకుల డిసెంబర్లముగ నా చరిత్ర రచనాపద్ధతినిగూర్చి యిందుక విచించెను. చగ్గముదకలోఁ దిమ్మరుసు, కృష్ణరాయనికుసుమని నాకేండ్ల బాలుని విమలప్రయోగమునఁ జంపిన పోతువున, తన కామముండిన గౌరవముగోల్పడి, కారాగారమున బంధింపఁడై, మరణించెనట యని వ్రాసినది విమర్శకున కహితముగఁ దోచియుండెను. దిమ్మరుసు కనుస్రగ్గు పెరికించి, యావోషము కృష్ణరాయని కంటఁగట్టవలసి యుండినదిమాడ. ఈ రెండును జరుగ నేరీదన విచారమునకు మరల వత్తిము.

లోపములు పెక్కు గలవని విమర్శకుఁ డొక్కచోఁ దెల్పియు, పై లోపముల మూడింటితో వ్యాఖ్యానము చాలించి, 'ఇంతియకు ప్రస్తుతము విమర్శింపఁబడు గ్రంథములో మాకు లోపములుగఁ గన్పించిన వానిని పోషించితిమి' అనుచు, స్వోక్తి వ్యాఖ్యాతమునకు నుచితము విమర్శనము విరమించుట, యెవరి శ్రేయము కోరినా!

తిగప్పాగర భావబోధకమున, మరభిమానపూర్వకమున నగు పదకాలముగిడి, వ్యాయవిధమున-దోషసవ్య ప్యపుగలయాపు, సక్రమపధిమున-సప్రమాణపద్ధతిని-కాపుచు, రచయితలకును, వాచకప్రపంచమువకును, మధిమసాహాయ్య మొనర్చి, వారికృత్యైత కెక్కుకుగఁ దాగ్రులును లెప్పయని, 'వెం. ర.' గారింజిటి విమర్శకులకు మనవిచేయుచున్నాఁడను.

[నీరిపి ఆంజనేయులు]

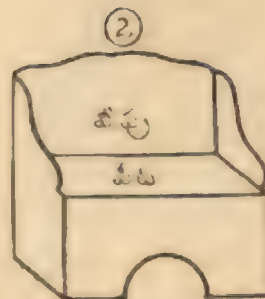
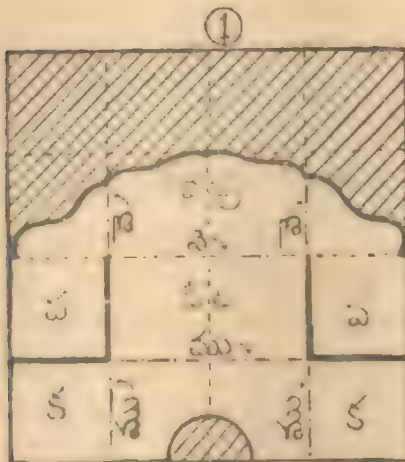
“విద్యావగర చరిత్రము”

ఈశ్రీకృష్ణమాసపు “భారతి” సంచికలో రావరవిపుల యందు నీరిపి ఆంజనేయులగారిచే రచింపబడిన “విద్యావగరచరిత్రము” విమర్శించబడియున్నది. కృష్ణ దేవరాయల నిధనకాలముగూర్చి యింకను నిశ్చితముకా లేదని గూఢము ర్శనయందు నూచించియున్నాడు. ఈ పూర్వవిషయముగూర్చినసంశేపము ప్రభవ సరి! ఆహాహుం నే నీరీవని. కృష్ణ దేవరాయలు కాలినాహుం నే నేము తారణ సం! శ్రీకృష్ణ సుధ వచ్చి పరమపదించినట్లు మా పెనుగొండతెలూకు రిద్ది ముంకు దొడికిన తామ్రకాండములనవి న్య క్షమిండు. ఈతామ్రకాండము ప్రభవ సరి! ఆహాహుం నే నేము తారణ సం! శ్రీకృష్ణ సుధ వచ్చి పరమపదించినట్లు మా పెనుగొండతెలూకు రిద్ది ముంకు దొడికిన తామ్రకాండములనవి న్య క్షమిండు.

“ఈ ఆరయ కాలినాహుం నే నేము తారణ సం! శ్రీకృష్ణ సుధ వచ్చి పరమపదించినట్లు మా పెనుగొండతెలూకు రిద్ది ముంకు దొడికిన తామ్రకాండములనవి న్య క్షమిండు. ఈతామ్రకాండము ప్రభవ సరి! ఆహాహుం నే నేము తారణ సం! శ్రీకృష్ణ సుధ వచ్చి పరమపదించినట్లు మా పెనుగొండతెలూకు రిద్ది ముంకు దొడికిన తామ్రకాండములనవి న్య క్షమిండు.”

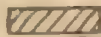
ఈ వర్ణమునుబట్టి చూచినపుడు శ్రీరాయలు కాలినాహుం నే నేము తారణ సం! శ్రీకృష్ణ సుధ వచ్చి పరమపదించినట్లు మా పెనుగొండతెలూకు రిద్ది ముంకు దొడికిన తామ్రకాండములనవి న్య క్షమిండు.

|| ఈ వ్యాస కల్పాపిశ్యగా “ఎఫిమెరిస్” (“Ephimeris”) పంచాంగమును శోధించిన యీపు గొడినను యిదిమిల్లమని తేల్చుటకు కష్టమైయుండెను.
[టి. శివశంకరం]

సోఫా

→ సూచిక: →

- 1 ఆధారరేఖలు.
- 2 సగములతోనున్న
కోయవలసినభాగము.
- 3 అడుగుంటికోయవల
సినభాగము.
- 4 కోసి తీసివేయవలసిన
భాగము.

కుర్చీ

నిలిమిగంటిముల పొడవును, నెం గీచెప్పుడు గల
గమకములు గలవు అట్లును తీసికొనవలసినది. దాని
రేఖాంశములను పొలుగు భాగములుగా తీసి
వేయగలము, నిలువుగను నీవువేసిన గోడలు పొలునాను
చిన్నదిగమును, నీక, గట్టి వీక్షించు. (చిత్రము ౧.)
పైనరసయందుగల నాలుగు చదరములను వదిలి రెండవ
చదరములో చిత్రమునందు మానిన కీర్తిని వింపుగీతను గీయ

వలసినది, రెండవ చదరమునందలి నడిమి రెండు చదరము
లును సోఫాకు వీపుగా వీర్చుదును, వీపునకును బడియె
ములలోని చదరములు చేరులగును. తర్వాత సూచిక
యందలి 4 వలె గుర్తించియుండు భాగమును కోసి
తీసివేయవలసినది. అట్లుకు అడుగు ఆంచువనుండు అడు
గులయము అందమునకై యేర్పడినది కాబట్టి దాని

కోసిరిని చేసినను తేకున్నను అపమయే. సూచిక
యందు ౩ వది నుండు తేకులవెంబడి అనుగంటి కోయ
వలెను. తర్వాత చిత్రమునందు ము, ము, ము, అని
గుర్తించియుండు గొలుసు తేకులవెంబడి అట్లు ప్రక్కన
సగములోతునకు కోరివేయవలెను. అనగా తుమకలుగా
వీటిరాకుండు సగము అనుకుగొనియుండునట్లు కోయ
వలెను.

వె, వె, వె, అని గుర్తించి యుండు తేకులవెంబడి
అట్లు వెనుక భాగమున సగములోతునకు కోరివేయవలెను.
వెనుక భాగమున పరువాలు చివరములు గుర్తించబడినం
గున పైభాగమునందలి తేకులకు సరిగా వెనుకనూడె తేకు
లను చేసికొని పెరిగి కోయవలెను. తర్వాత వీధునకును
వీటకును మధ్యతేకువెంబడి అట్లును ముండునపును, వీటకు
క్రిందనుండు తేకువెంబడి అట్లును వెనుకకును వంచివలెను.
(చిత్రము ౨.) క, క, అను భాగములను వెనుకకు వంచి
వాటిని కప్పునట్లు ప, ప అను భాగములను ముండునకు
వంచివలెను. (చిత్రము ౩.) తుడి ఎడమలందు క, ప భాగ
ములను చేర్చి అదికొందిగాని చిన్న కట్టును చేసిగాని గట్టి
పఱపవలెను.

సోఫాను కాగితముతో చేయవలెనన్న తేకులు
గీతునక్కరలేదు. ఒక సమచిత్రపు కాగితమును మెడల
సగమునకును తర్వాత అనగములను మగల సగమునకును
మడువవలెను. పిచ్చులు మడతలను పిచ్చు అడ్డుముగా వదలి
రీతిని మడిచి విప్పిన పడల పరువాలు చిన్న చివరముల
గుర్తులేగవును. పిచ్చులు చేయవలసినవంకయు అట్లు
చేసివరీతిగ నే యుండును. కాగితములో చేయునపుడు
సగములోతుకోరిలండుకాలపు. వాటికి బదులుగా కాగిత
ములను మడిచి వంచివచ్చును. (కుర్చీ చిత్రము ౪.)

సోఫానుచేసినరీతిని మొకయట్టుగాని కాగిత
మునుగాని పరువాలుచివరములుగా భాగించుకొని పై
విభాగముగల వాలును చివరములను రీతిచేసి కుడితట్టుగాని,
ఎడమతట్టుగాని గల మూడు చివరములనుగూడ రీతిచేయ
వలెను. (చిత్రము ౩). ఇంక తొమ్మిదిచివరములనుమాత్రము
మిగులను. అందు నడిమి చివరము కుర్చీకి వీటయగును.
సోఫాలో వీటకు రెండుచివరములును, కుర్చీకి ఒక చివర
మును నొండుటయు వీటి రెంటికిని గల భేదము. తక్కిన
విషయములందు రెండును ఒకే విధముగా జేయబడు
చున్నవి.

(కీ. శే.) వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు

మహాసాధ్యులు, కళాప్రభు

గురుస్తోత్ర

త్రన కీర్త కమల సూక్త వని పొగు నాక్రమ కమలమన కీర్తినియునుకు వెట్టి,
తనకాంచీ నీవు సూర్యున కింకి ముక్తమోగ, నున్నాగు శానదయబ్బు నోగచి,
నాటిమై నిన్నోము బోలులు మూండ్ల మూండ్లయి ద్రావిడి వైవి లీల కడచి,
తన కేమగడ యీపె యవి నమ్ముకొనిన నత్కిలిత నిరాధానగా నొనర్చి,
నేత్రమఖమని కీత్ మై నీవు ప్రాణ-నెగడు నాటకకళ వేర్చి నీట గలికి,
నవనత, మనీష, నయ, నీతి, చాయ మాయ-మాయమైతివె; వేంకటరాయశాస్త్రి!

నీసుధామధుగపు వెట్టివాక్కులను గ్రోలు నోట నీమృతికి బుక్కు మాట రాదు;
భావతి దేవతావరూపు నినుఁ గొల్పు కనులు నీమృతికి గాంచె గానంబడవు;
బ్రత్యహంబును నీదుభవ్యమూర్తికి మామృతరము నీమృతివ్రాయఁ గరము నడఁకు;
నీ కననోపననీవాటికల జొక్కు మనము నీమృతి నెంచ మ్రానునడును;
నీవరససాదమున జనించి మించు-బుద్ధి ముస్కారమె యిపు డస్మాకంబు వి
శంబుదోచెడి;నికనిన్నుఁ దలువఁ, గొలువఁ-గాంచ, నుతియుఁ గురువన్య, కనును నెల్లు
వెక్కన నుల్లున సోమన - యెక్కవిరా కేగ, నలము నానీతవే
వెక్కనె నీహపురీసతి-కెక్క రచేసి గవివతింస మీ నటగుటచే.

వ్యాకృతి సాహసేవాధిఁ గుంభజలేల నానీతముఁ గొన్న యెరిదిమేగ,
వైషధాముక్తాది నవనయోగంబునె ద్రచ్చి యమృతంబు బును మహామనీష,
ప్రతిపక్షకోటి హోరాహోరి నొటిమై సాధించి యొర్చిన సాహసంబు,
ఏకపుష్పంబు నెకామృతివాతం బసిన యెత్తెనది బాకమునెప్పు ష్చర్య మహిమ,
భాత్రకోటి ప్రచారంబు సాగ, నాట-కములు వ్రాసి మాసింపి కాన్యోకే,
వైష్య మెన్నఁ జేయుంగని వైవభక్తి-కావచేవన్య నకట! నిక గాఢును నీ.

కృతి శరణ్యోత్పన్న గోపాలకృష్ణుఁ దలచి-రామలింగేశుఁ బోదూ నెమఱ మీఱుఁ
దాబ్బు, గల్గుపువ్వి సాకుఁ దాల్చి, తొంటి-బంగుఁ దప్పె యిట్లు కళాప్రభు!

నవరస శేఫి సీమ యగునాటకరంగమునందు, సువర్ణతాళం
 ధ్ర వివిధశ్రవ్య వృత్త్యకృతి రాజములక, ననమల్లినాథుడె
 స్రవిమలక్ష్మి హేతువులు భవ్యవిమర్శనలందు, విష్యలో
 క వినుకగోష్ఠి, నూజుటను గిందు, నటక గవి సీమభాయ నేక.

గుర్జర వేంకట సుబ్బరామయ్య, యం. డి.

* * * * *

నిర్వాణము

ఉ. వాని దేశమంతయును వంత మునుంగఁ గల్గెనాత్మము
 భ్యోను పదాంశయుక్తుఁ డభియుక్తుఁడు వేంకటరాయ శాస్త్రి తా
 జేర దినంబు శుక్ల నమ, జ్యేష్ఠ సితంబున ద్వాదశీసమే
 తార దినాది, పత్తిరము లాదట డెబ్బదిమీద నిండిగానె.

* * * * *

అయ్యో! యెంతటియన్యాయమయ్యె-నాగ్రవిషయ విద్వాంసులు కుక్కలెట్లె వాడు
 రాజమాన్యండు, వేంకటరాయ శాస్త్రి-శనువుఁ జాలించె నాత్మమునందు కుంజ.

చిరవియోగక్షేళభరము తీలుగ, నెదు రెగుదెంచి, తిక్కడి ని వ్వాదరింప
 'స్వోపురికిని వెంటబడె నీతఁ' డంచు బ్రసన్న రాసువకర్త జగీషి, చూడ
 నిమగ్నోడి వండిన తొడంబుతో లేచి కనియును, గురువు స్వగతముఁ బలుక
 వండితానరణమ్ము పాటించి, చయ్యన నాకేసుఁ డ్దాస నమ్మంగఁ
 గుదురుకొంటివె, నేల్పుల కొలుపులోన? -మహితగుణగణ్య! మాజుటమల్లినాథ!
 అడతివేస్త్రీ కలిత! కళాప్రపూర్ణ!-ప్రేమచాత్ర! సర్వరంజిత స్వోజ్జిత!

సంతరించితి వాంగ్రసంస్కృత ద్రావిడ హూణవాక్యంజీవ్య ముద్భవముగ,
 విరచించితివి చారుతరకల్పనావమత్కృతు లొప్పగ స్వతంత్రకృతులు కొన్ని
 తెనిగించితివి కస్తమునకోర్చి తూ, చా,లు చెడకుండగొన్ని సంస్కృతపుస్తకములు
 వివరించితి వభేద్య విషయసంఘటితమ్ముగు ప్రాణకాన్య గూఢాములును

కలముగొన్నది సుత, తుదిగదియదాడ-జీవితంబెల్ల, శారదానేనకొక
ధారవోసితి, సాటియెవ్వారు నీకు-ప్రాణమతిక్లి! వేంకటరాయశాస్త్రి.

వితతమతులగు సుకవికండితులనదును- నిన్ను బూజింప, సమకట్టియున్న శిష్య
వరులయత్నమ్ము సర్వమ్ము వమ్ముగాఁగ, తలచిపోయితి వెంత నిర్దయుడవయ్య!

సాండిత్యమున కేమి, సాగవితావ్యాపార సందర్భవాక్
శౌంధిర్యమున కేమిగాని, రసభాస్వత్కావ్య భావాధిపు
బంజాలమ్మును విప్పి నీకరణి జెప్పుజాలు, నీశాలి, యొ
క్కడుం లేడుగదయ్య, మాకు నీక వేంకటరాయవిద్యనృశీ!

నీ సరసవాక్కు, నీయుపన్యాసక్కి-నీచమత్కృతి నీతాన నిచ్చుమించు
బృథివి చొక్కవిదైన, నీపేరు నిలువ-గల కలాధికు నిలువకే కదలి తకట.

కవముట్టె శారదకాంచిత సాగెల్ల చివరికు నామగజ్జయలతోన,
సముచితవివరణ సామగ్రి నెఱయక కొఱవడిపోయె శాకుంతలంబు
ఎంతెంతో కాంక్ష నిరీక్షించు మిత్రుల కుదకపోయె గీతాధివృత్తి
కాదంబరి రసంబు గనగల్గునంచు, నోయాయవారల కోర్కు లాజీనాయ
నీవు త్రిదశాలయంబున కేగుకతన-చివ్వడిక నీ కృతులు నిర్వహించువారు ?
తలుగుబాసకుఁ గొడువలు తీర్చువారు?-నిపుణమతి నిన్ను మతిపించ నేర్చువారు?

ఎంతటివెట్టి! నీమృతికి వేడ్చెదరంట భవజ్ఞుల బహు
సంతతిఁగాంచి, సత్కృతులు నల్పి, బహుశ్చతురులచి, పెద్దకొం
డంత ప్రతిష్ఠనాచికొని, యాదవితారక శ్రీకాయ మి
ట్లెంతయు, నుత్తముల్ పొగడ, నెప్పచయెడ్లకు నీవు వైకొనగా.

కవిమతంబయి తానక గ్రంథకటలి, యవని నెందాడన ద్రిల్లు, సంత కనుక
భావుకాఖండ చివ్యవైభవముతోడ- స్వర్గసుఖములు వినివోవ బడయు ముచ్చ!

దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి

(కీ. శ్రీ.) వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు

మహాసాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ

ప్రపంచమున నన్నిదేశములు మహానుభావులవలెరించుచుందురు. వారు తమ జీవితమునంతయు మానవాభ్యాసయమునకై వినియోగించి కీర్తిమూర్తినివాల్చి చిరంజీవులయి పోయియుండుట. అట్టివారియుగముక్రంగిణను మాతనరూపమున నది కాలముతోపాటు పొంగుచుండుటను ప్రాచీన చరిత్రములు చాటుచున్నవి.

కళాప్రపూర్ణుడట్టి మహానుభావులలో నొకడు. తన జన్మముచే నాంధ్రావనిని ధన్వను జేసినాడు. తన యఖండపాండిత్యముచే నాంధ్రవాణిని వికసించి జేసినాడు. తన ప్రతిభావిశేషముచే నాంధ్రులను నూత్నభావామృతమును గ్రోలి యానందింపజేసినాడు. ఈ మహానుభావుని ప్రమాణనామ సంవత్సర మార్గశీర్ష బహుళ ౬ (౧౨-౧౨-౧౮౫౩) బుధవారము నాడు జన్మించి తన జీవితమునంతయు నాంధ్రగీర్వాణసాహిత్యమునుంధరించుటయందు గడిపి ఈశుక్ల సంవత్సర శ్రేష్ఠ శుద్ధ ౧౧ (౧౮-౬-౨౯) మంగళవారమునాడు దేవయమున నన్తమించినాడు. ఈ కళాప్రపూర్ణుని అద్భుతమయ మూర్తనలోకమును శోకాంధకారమున ముంచి నది. విశ్వనియమ మవిలంఘ్యమే కాని, యిందవలన నాంధ్రలోకమునకు తీరనికొరత వాటిల్లినది. ఆంధ్రులలో నేమను మంచి పండితులున్నారు. కాని కళాప్రపూర్ణుని వానిము నెలకరింపదగిన

సర్వంకమసాహితీమండితులు మూలము కానరాజేదనుట సాహసముకాబోదు. ఈమహాసాధ్యాయుడు రచించి యాంధ్రలోకమునకు ప్రసాదించిన యమూల్యసంస్కృతాంధ్రగ్రంథములే ఇంక కు గొప్పవిదర్శనములు. కృష్ణాపతిక

“కవి, వ్యాఖ్యాత, ఉపాధ్యాయుడు:—ఈమాడునుపాలు వేంకటరాయశాస్త్రిగారిలో సమానంగా ప్రకాశించినవి. ఈయొక్కయు ఆపూర్వయు కానబుచ్చునగాని అందు ప్రవేశింపజేయి జేను. కవి తనరసానుభవాన్ని స్వీయ భవలలో చల్లజిపరుస్తాడు. వ్యాఖ్యాత పదుల భవలలోని రసమగ్నములకు బిల్లిజిపరుస్తాడు. ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థులలో రసగ్రహణశక్తి నుద్ధిపన చేస్తాడు. ఈమాడికిలో ఉపాధులు నేరుకాని, అంతర్వము మాత్రము ఒక్కటే. తనలో భావనిమగ్నత యుండే, స్వతంత్రంగా సూపకల్పన చేయగలడు. ఇతరుల భావనకులను గనుకెట్లగును. శిష్యులలో భావాన్ని ఉద్ధిపన చేయగలడు. వేంకటరాయశాస్త్రి యామాటిని సాధించి ధన్యుడైనాడు.”

అనినది. ఇది కళాప్రపూర్ణుని యధార్థ స్వరూపము. పెక్కేల! సంస్కృతాంధ్రాంధ్ర వాఙ్మయములయందు పరినిష్ఠితమైన వీరిసాహిత్యము సర్వధా యాంధ్రులయధ్యధయమున కేమైనది. ఇట్టి సారస్వతాచాధకుని సంపూర్ణ జీవితచారిత్ర మున్నెన్నము కానరానియన్నది. కళాప్రపూర్ణుని జీవితవిశేషముల యొక్క విజ్ఞానముగల సమర్థు లిందుకుపూనుకొనవలెను.

ఈసాహిత్యచక్రవర్తినివలనము తుదివాడు పెక్కుకష్టములకులోనయినది. ఏకైకపుష్పము నలుగురు చిన్నినినుగులనువిడిచి మృత్యువలన నాడు; కన్నులు కానరాకపోయినవి; ఆయ తియు తప్పినది; విచారము పైకొనినది; ఆరోగ్యముచెడినది; తుదకు మృత్యువున కివియన్నియు సాధనములైనవికాకాపూర్ణముమింగినేయుటకు. సాధ్యమయ్యెను మీరి కర్మకర్మి వృద్ధురాలు. ఇతివియోగముచే శోకమూర్తియై దయనీయమగునస్థితియందున్నది.

మహాపాథ్యాయుడు స్వాతంత్ర్యప్రియుడు. భనార్జనమునకై యెవరినో నాశ్రయించినవాడుకాదు. కాన కుటుంబమున కిపుడు జీవనోపాయము మృగ్యమైనది. హింసస్థితియందున్నమహాపాథ్యాయునికుటుంబమునుపోషించుభారము ఆయనసారస్వతసంపదవలనమహాపాథ్యాయును బడిసిన ఆంధ్రలోకముపై గలను. కేవలము నాత్యశాంతి ప్రార్థనమున నలుపుట చేతను, సానుభూతిసందేహముల నాకుటుంబమున కందజేయుటచేతను లాభములేదు. ఈ విషయమున 'నీమండలమువారేమిచేయుదురో ఆమండలమువారేమిచేయుదురో' అని వాడులు పేసికొనుటయు నుచితముగాదు. ఏమండలము వారుగాని నీమ సర్వశక్తులను ఈమహాపాథ్యాయుని కుటుంబపోషణమునకయి వినియోగించుటచితము.

"మేము పదివేలరూపయల ప్రాగుచేసి ఆసుమానమున నున్న శాస్త్రులవారి గృహమును విడువలచేసితిమి. అదిప్రాచీన నావృత్తి యున్నది. వేదవివేకము

కొంత తగ్గవలెనది, ఇంక కొంతచేర్చి శ్రీశాస్త్రులవారిని నెల్లూరికిరప్పించి మహాకవిప్రాజాగా సమర్పించవలయు; కొని యున్నందుకు, ఇంతలోనే జైవము చిన్నచూపుచూచెను. ఇట్టి ప్రతిభావంతులు మఱియొకరు శుద్ధులు ఎన్ని భ్రమసంకరములకో కదా!"

అని తమ హృదయసంతాపమును వెల్లడిపుచ్చిన నెల్లూరిమండలమునారును, రెడ్డిగుల జులును, మహాపాథ్యాయుని ప్రియశిష్యులును నగు శ్రీయుతులు గునుపాటి యేనాది రెడ్డిగారు తాము సమర్పించదలచిన కానుకను మహాపాథ్యాయుని కుటుంబమునకు సమర్పించి కృతానుభుగూరిని గట్టిగా విశ్వసించదగినను. మితయు శాస్త్రులుగారు రచించిన యముద్రితగ్రంథముల నన్నిటిని సేకరించి ముద్రించుటకు శాస్త్రులుగారికి గల ఋణములను కీరిచి వారి సర్వస్వవహారములను విచారించుకొనుచుండు రెడ్డిసంఘము నిశ్చయించినదనియు, ఆసంఘమునకు శ్రీయేనాదిరెడ్డిగారే కార్యదక్షులనియు, శాస్త్రులుగారి ముద్రతాముద్రిత గ్రంథములనుగలవారి శిష్యులు, మిత్రులుమున్నగు వారు వానిని రెడ్డిగారి కందజేయవలయుననియు, శాస్త్రుగారి ప్రియశిష్యులలో నొకరగు శ్రీమాకా నేలటూరి రామదాసుగారు (యం. ఏ.) ప్రకటించినారు. రెడ్డిసంఘముయొక్క యానిశ్చయ మంతయు జ్ఞాపించదగినది.

ఇంతియకాక శాస్త్రులుగారి భావకాగ్రము శాశ్వతచిహ్నము నొకదాని నాంధ్రదేశమున చెల కొల్పుటావశ్యకము. ఈవిషయమును

సూక్ష్మ కృష్ణాపత్రిక

“కాస్త్రా గాను తమధర్మాన్ని తాము నిర్వహించారు. కృష్ణులు కచ్చింది కాశ్యపి కీర్తి వాస్తవికమైనది. సోమర దేవీయులు వీరియవల ఋణముదీర్చుకొన నలవిది బాధ్యత మాత్రం మిలియున్నది. స్వస్థా తీర్పు కొనేది? త్వరాన వై రాగ్యంకో? లేదు అశ్రువీరువులు రాజ్యులతో తీరుసుందా? లేక బిరికేమైనా కాశ్య తింగా నిలచే జ్ఞాపకచిహ్నం నిలుపడానికి కోరిక కలుగు నున్నదా? అట్లకోరికే కలిగితే, వానికొకరూపం రాక పోదు. దేదెలో ఇప్పుడు ప్రాచ్యమకంటే సంస్కృతి సాహిత్యం మీద ఎక్కువ ఆధిరుచి కలుగుచున్నది. చాలాచోట్ల సంస్కృతి విద్యాలయాలు మొస్తున్నాయి. యూనివర్సిటీలవారు పండితసర్వీకులను సాపించి సంస్కృ తవిద్యావ్యాప్తికి దోడ్పడి వారంభించినారు. ఆంధ్ర యునివర్సిటీకి నేటికి పాఠశాల చిక్కి విద్యార్థిమలకు

స్థాపించ వావుచున్నది. ఇట్టికరుణమలో దేశమునందలి సంస్కృత విద్యాలయాల కన్నిటికి ముఖటాయ మానంగా వేంకటాచార్యకాస్త్రాగారి పేరున సంస్కృత విద్యార్థిక మొక దానిని ఆంధ్రయునివర్సిటీ ప్రతిష్ఠిస్తే ఎంతగౌర వంగా ఉంటుందో, ఆంధ్రమహాజను లాలోచించెదరు గాక!”

అనిసూచించినది. అదియెంతయునొప్పియున్నది. ఆ సూచన నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ మామో దించి కళాప్రపూర్ణునికీర్తి చిరిత్రోత్థమగు న స్థాపనచో నాత్మగౌరవమును పెంపొందించు కొనిన దగును. ఇందుల కాంధ్ర మహాజనులును జవిప్రానితగిన సాహాయ్యమును జేయుదురుగాక!

కీ. శే. మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్యకవి ఆంధ్ర కేషగిరీరావుగారు, పి. ఏ.

ధ్యాత్వ పత్రికామతల్లి మాలమున లోకమునకు ఎటువడిన కవిమహారులలో మిల్తుడు మద్ది పట్ల వేంకటరమణయ్య యొక్కాడు. ఆయితే ఇప్పుడా తండు లోకమును వీడినాడు. దింగతుండిన అపారస్వ తాగ్రహని గూర్చి ఒకటితెను వాక్యములు అరినిరగన మలకు దిగ్భాషచాకమిచ్చిన ‘భారతి’ యందే ప్రాయుట సమంజసమని అట్లు జేయుచున్నాను.

‘వేంకటరమణయ్యకవి ఆంధ్రకవిత్వము ఆదిసీమ యగు గోదావరినుండిలమున మొగలితెట్టులను గ్రామము నందు ౧౮౮౩-౮౪ సంవత్సరమున జన్మించెను. తెలంగా గ్రామమున నివాసమున జైలరు మోహనరావుగారి వారెడు ౧౮౮౩-౮౪ సంవత్సరమున స్కూలుధైవలు పరిశ్రమందుఁ గృతార్థుడయ్యెను. అప్పటికే ఆదినికె డోది వారికంటే ఆధికమైన స్వగౌరవాభిమానమును, కవి తారచనమునందు నొకొంటివ్యాసంగమును ఉండెను.

రాజమహేంద్రవరములోని గవర్నమెంటు ఆర్ట్స్ కాలేజీలో ౧౮౮౩-౮౪ సంవత్సరమున శ్రీయంత పద్మాది సుబ్బారాయుడుగారు ఆంధ్రపండితులుగా నియమితు లైరి. అసంవత్సరముననే నరసాపురము వీడి వేంకటరమ ణయ్యకవి రాజమండ్రి కళాశాలలో ఇంటరు మీడియ టుక్లాసులోఁ జేరినను. కంచుమోరను గ్రించుపలమ శ్రీశి మధురమను కంఠేశ్వని—అర్థాను సంధానముగ నుండు పద్మ్యపనక్రమము—నిర్మాది సుబ్బారాయుడు గారు పాఠము చేప్పుమండుగా ప్రిన్సిపాలు కూల్చేవంటి తెలుగు తెలియని విజాతీయుండు గూడ పర్యాయీ తుండై కార్యమలను ముంచి వరండాలో నిలిచి విను చుండువాడు. అట్టిచో ‘తెలుగుతెలిసి’ దానియందు గుచ్చిగిగియున్న వేంకటరమణయ్య ‘వసురాదు’ కవి గారి పాదాంకములచెంతె గూర్చుండి ఆంధ్రసారస్వతో ద్యాన వనములో వికసించిన కాశ్యపుష్పసౌరభము

వాస్తవించిన మధుపమునటలో వింత యేమియును లేదు. అతని బృహత్ కేత్రమును సమ్మృద్ధిముచేసి ఆం దిమిడియున్న కవిత్వాదములను తనవోధామృతజగ్గ మన ముల కనుపట్టు చేసినట్టి 'వెనురాయ' కవిగారిది.

మొదటినుంచీయు వేంకటరమణయ్య ఆలోగ్యవ ద్దేహుడు కాదు. పర్వరా ఏవో ఒకలోగముతో మూలుగునుండు వాడు అనుటచే అతని కళాకాలావిద్య భాగుగా ప్రాణువట్టినది కాదు. అతడు తియ్యే రెండే పితరగతిలోని వర్ణుపరికి దేశమంతయు అసహాయాద్య ముమతో గల్లాలనుకునుండెను. కళాకాల బహిష్కరణము కొనలు సాగినది. వేదాధిమాన పూరినుండిన వేంకటరమణయ్య దేశమాకెటలు నాలించి వెంటనే కళాకాలను వీడి పూజావిద్యను స్వర్ణిచెప్పెను. ముందు చేయవలసినదేమి? మహర్షులవారి ఆ దేశానుసారము కళాకాలను విడిచివచ్చిన విద్యార్థులు ఉగ్రము ప్రచారకులుగనో, నిర్మాణకార్యక్రమ నిర్వహకులుగనో దేశమున సంచారము చేయవలసివారి. వేంకటరమణయ్య వాచాలతయందు ఉత్కృమందు కాడు; అనుటచే నాతడు ఉపన్యాసకుడై ఉద్యమప్రచారము చేయలేకపోయెను. అతడు ఇనులను కూడఁ గట్టుకొని వారిని ఏకకార్య ప్రమత్తులుగఁ జేయఁజాలిన ప్రజాకారియుఁ గాడు; అనుటచే నాతడు ప్రయోజకుడై నిర్మాణకార్యక్రమ నిర్వహణమును చేయఁదేశపోయెను. ఇంతకును అతడు ఆలోగ్యవద్దేహుడు కూడఁ గాడు. అనుటచే నాతడు సత్రిపుఁజనము; మునునిద్ర, చేయును దేశ సంచారమునర్చి యేరిగినైనను ఉద్యమమునకు సాయపడలేకపోయెను.

ఇంక నాదేశాధిమాని చేయగల కార్యమేమి? కార్యమేమియు కాకపోయినను కవిత్వగలవాడు. కావున నాతడు దేశవిషయమున నీర్వరప్రార్థనము చేసినాడు. చూడుడు :-

ద. ఆలయకవిన్మచించినను

నాంగలరాకలచే ననాదృతి

బడయుటఁ జేసి భారత

నమ్ములకాంచెను కష్టభాలము

దెలిపెద నీకునీకుయనఁ

దీర్చెదవేమె యటంచుఁ జుక్ర

ద్రులకును చుక్రచరి! దయ

తో వివరే కడముట్ట నీర్వరా!

"భారతమార్మిలొపము" (౧౯౨౨ని సం॥ ఉగాదిసంచిక)

దేశస్థిని వెలుపరించు నిట్టి ప్రబోధకలను గాన ముచేయుచు నాతఁడెంతికాలము వెళ్లెనున్నుగలదు? కాలముయొక్క నిలవయెఱిగిన అయుచిత్తమును గోర్చు గిట్టికొనుచు నిర్వాహకారిగ నుండుటకుఁ గంటాల్లేదు. కావున హిందీభాషాభ్యసనమునకు వీరకొనెను. దేశ మాతెటలు నాలించి అంగ పాఠశాలను వీడి బయటికి వచ్చి అప్పటికే హిందీభాషలో ముద్రవేశమును సంపాదించియున్న సునికెత్తుది ఖండిచ్చి రాజకేళురకల్ల వీరికి బజ్జ. అయినను మాతృభాషాభిమాని యగు వేంకట రమణయ్య మనస్సునకు హిందీయందు లాంఛట్యము కును రలేదు. కావున వది ముచిరకాలముననే కొనాకువేసినది.

అందుమీద నాతడు అంగభాషావాసంగములో నిమగ్నుడైనాడు. పారస్వతోపాసకుడైన చాగంటి విశ్వపతిగ్రాస్త్రి సుబ్రహ్మచారి; వెనురాయకవి పార్యభోమకు దేశుడు; ప్రాథమభిరాజును సాంధ్యరంగమహాశ్యము అభ్యయన గ్రంథము. అది ఆతనికి వెన్నంటి వచ్చినవిద్యయే. కాని పారతంత్ర్యా కరమైనదేశము విషయపై ఆంధోరతమనుచున్న ఆతని పౌరదయమునకు అవిద్య కాంతిని చేహర్పదేశమయినది.

పౌరయమునందు ఉడుకొలుచున్న నిర్వేదము నపనయింప అతడు ఆత్మదేశ చరిత్రాహోదయమున నిష్ఠుడైనాడు. ఉద్యమ ప్రచారమునకు వెలయుకీర్తి, నిర్మాణకార్యక్రమ నిర్వహణమునకు వెలయుప్రజ్ఞ, హిందీభాష నభ్యసించుటకు వెలయుదీక్ష ఆతనికి ప్రచాపింప లేకపోయిన ఆతని దేశాధిమానస్యగ్రహృదయము హిందూ దేశచరిత్రగ్రంథాని లోకమనునం దానినికి టుప్పివోల్లని తృప్తికల్గించినది. చేరిలిలించిన చారిత్రకగ్రంథములన్ని నాతడు వ్యగ్రోత్సహముతోఁ బఠించుచుండెను.

అంగదేశ గ్రంథాలయములందు రాజమ హిందీ పరమరాని శాతమిగ్రంథాలయము వీరమణి. దానికి

వేంకటరమణయ్య కార్యదర్శిగవో పాలకులగునో ఉండెడివారను. పుష్కలపన న్యుపాయమును వారిని ఆకారమున గ్రంథంపాదము నుజురచుచు. గ్రంథాలయముతో వాతనిగల సంబంధము త్రాగింథాలయ నిర్మాణములో నొకరను నాగము కృష్ణారావుగారిచే బరిచయమును పెంచినది. ఆంగ్ల పాఠశ్వరిమండలి వ్యవస్థాపకములను పుంఖానుపుంఖములుగ ముదించిన కృష్ణారావుగారు వేంకటరమణయ్యను అట్టి ప్రదములకుఁబరిశోధింపిరి.

కవితాత్మకల వేంకటరమణయ్య ఈ ప్రాత్యహము ముందుకొని కొనిగీర్తిములను ప్రాసించెను. కాని దేశస్వాతంత్ర్యము కొఱవఁ గల్గఁజాలకదిన ఆతనికి సౌభముమెట్లు స్వాతంత్ర్యభావములను చావులేని అనువాదములను పట్టికములలోఁ బుట్టి కలుగలేదు. భారతస్వాతంత్ర్య మొదలును శివాన, జవ్వంబింను, పుష్పిరాజు, ప్రతాపసేనలను, మొదలునువారిని కీర్తింపవలెనని ఆశీర్వాదములతో దలంపు గలిగినది. కలముగా సింహగజము, చాచీప్రభువు, ఆరాధనము, కృష్ణభద్రము, మురారిరణము, మొదలును చారిత్రకములకు కథలు గలనత్పద్యరూపమున నుదయము నొందినది. నచ్చినదీక్ష పెంపున కవియించినది. కావుననే వేంకటరమణయ్య కవిత కేనియందు అమృతమధుగమై, అభూతోపమాకవితమై, 'పోయగఁ జవులుపుట్టు' నొప్పుచున్నది.

ఉత్పన్నప్రచారము చేయలేనప్పటికీ, నిర్మాణకార్యక్రమవిధియగుచు చేయలేనప్పటికీ భారతవాతీయవీరుల యశోజ్ఞ భవమును మనశ్శ్రద్ధాముచేయుగల్గిరిగదా యాచుంట్లోను మన నాతడు పూర్తిగ మోక్షమొందెను.

వేంకటరమణయ్య కవితాగుణములను వివరించుట కిక్కడ వాచుచాలదు. కావున ఒక్కసంగతి మాత్రము చెప్పి విరమించెదను. వేంకటరమణయ్య గుంగ్రహారీణుడు. పాండురంగని ప్రబంధరాజమును ఈతడు జూలంకనుముగఁ జదివినాడు; అయినను ఆతనిపదశిల్పమే కాని సమాచారము కీర్తి దలము గొనలేదు. ఇనురాయకదికి ఈతడు నెయ్యంపు కీర్మిడు. అయినను వారి భావగాంభీర్యమే కాని అన్వయకాశ్యము నీతిఁడు పట్టించుకొనలేదు. ఈవిషయములు వేంకటరమణయ్యుని చారిత్రకములను పుష్కలము బ్రతుంచుకొండైన భారతీపాకకులకు అనుభవ పునరుక్తమే.

వేంకటరమణయ్యకవి గ్రంథాలయాభిమానము మెచ్చించినది. మూడుమాసముల క్రితము రెనకు న్యాధి

యంతురింగుఁజను మహాభిమానముతో నతఁడు నాతని గ్రంథాలయ కార్యనిర్వహణము గావించు చుండెను. ఆతనికి అంతురించినవ్యాధి కాలక్రమమున పాండురాయగా మఱి ౨౦-౨౨ ఆదివారమునాడు అపరాధము మూడుగంటకు ఆతనిని మ్రొందలచి గర్భవతిగా నున్న యతిభార్యను, నాలుగేండ్ల చిన్న కుమారుని దుఃఖసముద్రమునఁ బడ్రద్రోసెను. ఆంధ్రకవితా ప్రపంచము నకుఁ దీరని లోటుకల్గించెను.

సహజముగా నాతనికి గల కవితాభిరుచి ఉద్దీపనకారీయగు వసురాయ కవిగారి అనుబోధము పెంచెను. కవితాప్రియుఁడగు నాగము కృష్ణారావుగారి ప్రాత్యహము దానిని పోషించెను; హైందవచారిత్రక గ్రంథనిక్షేపక ధూమియగు గొప్పగొంథాలయ సంబంధము దానిని నిలిపి టిగ పోషించెను; సచ్చితాంధ్ర మాసపత్రికారాజమున 'భారతి' దానిని ఆంధ్రకవ్యమున కందించి ఉచితోపయోగ్యకృత్తి గల్గించెను.

మరణకాలమునాటికి వేంకటరమణయ్యకు మూడుపదులైనను నిండలేదు. ఆంధ్రపాఠశ్వరిమండలి తపోవృక్షమున ఆరిపండితునికాయ అపరిచక్షణియిందే పగిలిపోయినది. అగుటనే నక్కనమును మన్యవేగమున పాటుంబోలుగా నుప్పొంగుచున్న బాష్పధారలు దిగమింగుటకు గూడ వైతిగాకున్నది. కావుననే కదా లోకకృష్ణుడు కవి యిట్లు గానము చేయుచున్నాడు.

“మృదులమువల్లి పాదలియుఁ బొదలకుండఁ
దొంగరుఁజగురాకు తోచియుఁ దోఁపకుండఁ
దొడఁగునును మొగ్గ తోడియుఁ దొడుగకుండఁ
నురుచిరముమంబు విరిసియు విరియకుండఁ
బూఁపపిండియ పుట్టియుఁ బుట్టుకుండఁ
బాధగమధుమనమున నీ గ్రీష్మంబుతోఁపఁ
దాఁకు వడగాలి చేత నాతిపము చేరిఁ
గాలనీయున ననివాడి తూలుచుండఁ
గన్నులవారు హృదయంబుఁ గన్నవారు
కష్టముఖముల భేదంబుఁ గన్నవారు
కడుపువల్ల గ విడ్డలఁ గన్నవారు
కరుణమెట్లు వోకమాపుఁ బరవఁజేసి
చేడినిట్లూరు పోకలైన విడువకుండఁ
బండితమున మారకయంబుఁగలర?”

—వేంకట పాఠశ్వరీశ్వర కవులు.

భారతీయమహిళామండలి

సాంగ్లీ రాజేశ్వరి-శ్రీమతి సరస్వతీబాయి గారు

“శ్రీమతి ‘సరస్వతీపట్నం’ నను నామమును కల సాంగ్లీ రాజేశ్వరిబాయిగారు ౧౮౮౧ సం. పెద్దలగు ౩వ తేదినాడు జననముచేసెను. ఆమె ఆమరావతిలో ప్రవేశ పరీక్ష (Matriculation) పాసినను, బొంబాయిలో మధ్యపరీక్ష (Intermediate) ముగిసినను, ౧౮౯౧ సం. జూలై ౨౯వ తేదినాడు సాంగ్లీ మహారాజు గారిని వివాహమాడెను. అదిముదలు రాజేశ్వరిబాయి యాసంస్థానము నందలి స్త్రీవిద్యార్థిని పాటుపడి కొడుకైనది. సాంగ్లీ స్త్రీవిద్యాలయమున కధ్యక్షురాలుగ నుండి సాంగ్లీలో నున్న ‘మహిళా విద్యాలయము’ ఏర్పాటుగా సాగించెను. ఈమహిళావిద్యాలయమున బాలికలకు మాత్రమేకాక యువకులకును వార్షికులకును యందు విద్యన పరిశ్రమలను నేర్పుటకు తగిన ఏర్పాటులను రాజేశ్వరిబాయి కల్పించెను. ఈవిద్యాలయపర్యవేక్షణ

మును ప్రియుముగ రాజేశ్వరి కావించుచుండును. స్త్రీలకు విద్య నేర్పుటకు స్త్రీత పద్ధతా తగుగురువులు కీమహిళా విద్యాలయము నొప్పవలెనని యిచ్చికనన్నిది.

సాంగ్లీలో నిజీనుల రెండుమాడేండ్లు జరిగిన శిశు, ఆంగ్ల్య ప్రవర్తనముల యందు శ్రీమతి రాజేశ్వరిబాయి గారు అత్యుత్సాహముతో పనిచేసి, సంస్థాన స్త్రీల హృదయముల యందు పిల్లలయు, పిల్లల తల్లియు, వాగ్దానికొనెను నునాటుకొన లేదని. మఱియు నీమె సంస్థానమున నొక ప్రసవాలయమును మొన్న ఏర్పాటుచేసి ౬వ తేదినాడు తెరికొప్పించి. ఈప్రాంతములయందు నిర్మిత ప్రసవాలయ మింతకంటే కాన్పించును. సంస్థాన ప్రజలకోరిక మేరకే ప్రసవాలయము రాజేశ్వరిబాయి గారిచేర తెరిపినది.

ఇంతేకాక శిశురక్షణాలయములను పెక్కిటిని, స్థాపించి పిల్లలకు మంచిపాఠము, బుద్ధులను విద్యయగా తానే యొసంగుచుండును. వీధికార్యముల నన్నిటిని తానే స్వయముగ చూచుకొనును. సంస్థానమున నిజీనుల నీమె పెక్కుకొర పారిశ్రామిక ప్రవర్తనములను జరిపించును. రాజేశ్వరిబాయి కేవలము తనపండ్లసానమునందలి స్త్రీల యభివృద్ధిమాత్రమే చూచుకొనుటతో, యూరకుంటలేదు. ౧౮౯౫ వ సంవత్సరమున, పూనాసేవా పదవసంఘమున కధ్యక్షురాలుగానుండిన శ్రీమతిగారు బాయిరావదేగాను కీర్తి లేఖలు కాగా వామెసానమున రాజేశ్వరిబాయి కుమారులను ఆపారమైన స్త్రీసంఘసేవను గావించి ప్రభుత్వము యొక్కయు, స్వచ్ఛందముల యందలి పెద్దలయొక్కయు మెప్పును గాంచినది. మఱియు

శ్రీమాధవానతిగారు

తిరువాన్కూరు ప్రభుత్వ ప్రింటరియట్
కార్యాలయమున నియమింపబడిన ప్రము యువతి.

శ్రీ జి. వెంకటేశ్వరరానతిగారు, యం. ఏ.

ఈమె చిత్తూరుజిల్లా విద్యాసంఘసభ్యురాలుగా
ముద్రణపడినది.

శ్రీమతి డి. కమలరత్నంగారు

ఈమె అనంతపూరుజిల్లా విద్యాసంఘమునకు
సభ్యురాలుగా నున్నది.

శ్రీమతి వేదాంతం కమలాదేవిగారు(కాకినాడ)

కాకినాడలో కాంగ్రెసు మహాసభలో ఈమె
ప్రీతివాదమునకు అధిపత్యము వహించి యుండినది.
ఇప్పు డీమె, శ్రీమన్మూర్తి సుబ్బయ్యగారి స్థానమున కాం
గ్రెసుసంఘమునకు సభ్యురాలుగా నెన్నుకొనబడినది.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయల ఛత్రచారి

ఆంగ్లభాషావేదగు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వారికి గొడుగుపై వానిపేరు 'పాల్కుడు' అనియు, వారి జాతి అగ్రహారము నిలిపెననియు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తకభాండాగారమున లోకముడి కాడ్ వాల్ట్యము నెం. ౧-కములంపురం వనైరా కై ఫిర్యాన్వవల్లి తెలియుచున్నది. ఈవిషయమును నిర్ధారించువాక్యములు దానినుండి ఎత్తి ఇచ్చట వ్రాయుచున్నాను.

".....విజయనగరం సింహాసనాధీశ్వరుడైన

శ్రీ కృష్ణదేవరాయ మహారాయలు విజయనగరమందు వజ్రసింహాసనాధిపతుడై పుణ్యని ప్రామాణ్యము చేయు చుండగా రాయలవారికి గొడుగుపై పాలుడు అనేవాడు కేకంట కోన్ని అగ్రహారములు రాయలవారి ఆనరిని ప్రామాణ్యములై యిచ్చి కంఠన ఆరిల్లి గొడుగుధూమా వాయడనే కేరగలిగి యుండెను. ఆధూమా నాయకు యీ గ్రామాన్ని ఆస్థానం అవసరమవుచున్నది యీ గ్రామం పాలంలోన ఈ కేరగలిగి ధూమా నాయకుపై అని కట్టించి కోన్ని దివములు తెలికన్న గోపాలాచార్యు లనే శ్రీ కృష్ణపురుగు సర్వసాధ్య అగ్రహారంగా యేక భోగించేసి ఆ ధూమా నాయకుపై ప్రతి నామమైన వేదాంతవాక్యము అని నామవిక్రమించేసి ఆధూమా నాయకుపై బలి చేసి యిచ్చినాని ప్రామాణ్యము చేపు తున్నాడు. యిందుకు వాఖలా ఆ ధూమా నాయకుపై పాలిమేర వాఖలాదియుల రాళ్లపై నవి ప్రతిమ గొడు గున్న ధూమానామ ప్రామాణ్య భరించి అందుకు దిగువ్రాసి ఫుండే వాటిలో విఖిలాననం దిగువ వ్రాసివాడు.

శ్రీమదేరామానుజాయనమః. తెలికన్న గోపాల

చార్యులు. భోగపుష్కరావస్థం అగ్రహారము భూమి వాయని పల్లెకు ప్ర తివామమైన వేదాంతవాక్య పురామునియవామము ప్ర ప్రంభం అనివానివుంది

పైని వివరించిన 'భూమానాయ ని' అని

అగ్రహారము అగ్రహారమున వివయము ఆ కములాపురం వనైరా క ముఖ్యమునం తె వేతాకచో నిల్లు తెలుగుబడినది.

"తరువాత దేం పేర్కొన్నారంటే మోసాని

అల్లపకాఖాను (Mir Jufukkar Khan) కేరమం కోట కేకంటకుని యీ కేరమం తూవుండగానా కేరమంయములై కేరమం అంత పాకానాఖలు చేసుని అల్లపకాఖాను పేర్కొనబడినది. పై ప్రామాణ్య ధూమా నాయని అగ్రహారమున్న పాకానాఖలు చే కోనిరి. గన్న అగ్రహారమున పడిగవదై వాయువారు A. D. ౧౬౬౮ కు పూర్వము."

ఈవిషయము లోకల్ రికార్డు వాల్ట్య

నెంబరు ౧౩ లో నూడ ప్రస్తావి నిబడినది.

(ఆం. శే)

డాక్టరు - జె. టి. సందర్లెందు గారు

"The Spark in the Cloud" - "పట్టిగడ్డలో నిప్పుగవ్వ", "Travel and Life in Palestine" - "పాలస్తీనులో సంచారము జీవితము", "The Origin and Character of the Bible" - "బైబిలు మొక్క మూలము, స్వరూపము", "Because Men are not

[illegible]

డాక్టరు జె. టి. సంకల్పరావుగారు
tion" - "మనము పరిణానము మొనరించున గ్రంథములను
వీరు రచించియున్నాడు. ఇతని పేరు" "India
in Bondage: he Right to Freedom" "భాగిన
దొయున్న భారతదేశము, స్వాతంత్ర్యమును బడయుటకు
వాసికల పోరు. ఆంగ్లమును రచించి ప్రకటిం
చిరి. ఈ పుస్తకమును రచించిన కారణమున వీరిపై
రాజద్రోహానిందను మోపిరి.

ఘనకాగ్యములను చేసిరి" అని పండ్లండుగా రొక గ్రంథమున వ్రాసెను. "ఇంతియాయొక భాంధిత" అను గ్రంథమును పండ్లండు గారుగూడ 81 వ యేట వ్రాసెను.

భగవంతునియం దితనికి నమృతముగలదు. నిర్వాహి పారశ్రమనందు నమృతములేదు.

ఇతడు యూనిటేరియను చర్చికి నాయకుడుగా నుండితే భగవంతునిపట్ల ఆశీకమును విశ్వాసము కలదు. కావుననే కేలము వాస్తవికులవారి మనములను గూడ వాగ్దగరిగవంత పలుత్వముతో నితడు కొన్ని గ్రంథములలో భగవంతునిగూర్చి వ్రాసెను.

ప్రార్థనయందు నమృతముగలవా రందరకు పామాన్యముగా తమకు సకలమును భగవంతుడే సమకూర్చునలెనని కోరుచుండురుగాని పండ్లండుగారి ఆభిప్రాయ విచిత్రమున భగవంతుడేయున్నది. "నానుష్ఠానుశిలు కాదు కాబట్టి అనుగ్రంథమున పండ్లండుగా రీతి గున వ్యత్రంతమును వ్రాసెను.

"ఒకసారి మహామును సుపరివారముగా ఎడారిలో ప్రయాణముచేయుచుండెను. ఒకనాడు రాత్రి వారొకచో విశ్రమించిరి. "నేను వా ఒంటెను భగవంతుని అర్చనముచేసెను. గాని కట్టిపెట్టును" అని అనుచు గురులలో నొకడు మహామునుతో చెప్పెను. "మొదట ఒంటెను కట్టిపెట్టుము. పిమ్మట వానిని భగవంతునియందు చేయుము" అని మహామును వుత్తరవోపగను.

"ఇది యే ప్రార్థనయొక్క సరియగుభావము. ఏలననగా భగవంతుండు మన నవుకరి కాదు. మనము సోమరులముగా నుండినను గూడ కాగ్యసిద్ధిని బడయుగలగటకు ప్రార్థనగానకు కీర్తి నొసంగదు. మనము చేసిన తాపగరిగిన పనినిగూడ చేసుకొనకుండ భగవంతుడే అన్ని పనులను చేయునలెననికోరుట భగవంతుని అనునానించుటయే యగునుగాని గౌరవించుట కాకలదు." అని పండ్లండు గారు వ్రాసిరి.

భారతదేశీయులలో మతమునందు నమృతముగలవారందరును ఈ యుపదేశమును గ్రహించుదుగాక.

ఇతడు అస్తికుడను యూనిటేరియను క్రైస్తవమును, బైబిలులో వ్రాయబడినవంతయు యధార్థ మనువిషయము నితడు విశ్వసించెను. "బైబిలు యొక్క మూలము పృథ్వియను" అను గ్రంథమునం దితడు బైబిలులోని పెక్కు విషయములను వివరించెను. పృథ్వి చరిత్ర "జోవా" అను నతడు చాలకాలము మొదటిలో నివసించుట, "నెబూనెడెజరు" అను నతడు పెక్కుతేండ్ల పాటు ఎగ్గునా గడ్డితినుట మున్నగు విషయముల నితడెఱుఁపెను.

బైబిలునందున్న చాగ్రితక, కాస్త్రీయ (సయింటీ) కు) దోషములను, అలిశియోస్తలను భగవంతుని శివుగాను, దుర్మితపరునిగాను చిత్రించుట ఆక్రమములను వానిని చేర్చుట మున్నగువానిని గూడ నితడు విరసించెను. అసత్యము, అన్యాయము, పితౄహిన్యము, నీచము అని నోచినచో పండ్లండుగాడు విమర్శించుచుండును.

ఇతని పృథ్వియనునందు భూతవయయును ప్రపంచమునం వంతలను వ్యాపయము కాంతిని నెలకొల్పినది నను సంకల్పములు ముఖ్యులనుమాలు.

విశ్వసోదరాళియము కిందించుటకు నిశ్శక్తిములుగానున్న పండ్ల దెగలునంటిను వానిని బిలి నూప నితడు నిరసించును. లేన పృథ్వియనునయిది మితికు విమర్శించును.

"కొన్నితేండ్లక్రితము మేము ఒకచోరిగా తాత్కాలికముగా మాప్రాచీనరెగ్రిను" "వ్యాపయగా పరిపాలించెడు ప్రభుత్వముల కన్నిటిని పాలిములపన్ను రియో ఆధారము" అనుపట్టియు ప్రభావకాన ప్రభుత్వమునకు మూలాధారప్రావర్తియు ప్రధాన ముక్తమును గూడ మగచిపోయి, బోవాఖండమునందలి జాగు లను లంబించుచున్న చెకుపడ్డతి నే అనుబంధిని ప్రాచ్యదేశములలో నొక అధినివేశమును బడయగలిగిన విషయమును చాల లజ్జతో నిపుడు స్మరణకు తెచ్చు చున్నాము. క్రితమైన దీవులలోని ప్రజలు కారివ్యయతో నూడిన విదేశీయ పరిపాలనమునుండి తప్పించుకొనుటకు చాలదీక్షతో

పనిచేయుచుంటేగా వారికి మేము తోడ్పడుటకు బదులుగా వారిదేశమును విశేషముగా పూజించుట వారిని లొంగదీయటకు ప్రోత్సహించుట వారును పురుషులును సవరాధమును గూడ చేసినది. మితవాదగా వారిని మా ఆధీనమునందే యుంచుకొంటిమి. నాగు మాకంటే చిన్నవారి వారలగుచే యిటులు చేయుటకు మాకు స్వేచ్ఛగలదని మేము నిస్సంశయముగా భావించుచుంటిమి." అని అమెరికాను గూర్చి యితడు వ్రాసెను.

భారతదేశమునకు విడిపించుచున్న కోట్లకొలది ప్రజల హిందూ మతము అధిపాదాధ్యక్షములును, అతిముఖ్యములగు పాశ్చాత్యులను గూడ ముద్రింప బడుచుండు వంటికాలము దేశమునకు బాటియనున వైకమత్యమే టులు చేపూగియు. "ప్రజల కొరకు ప్రజలు పాలించుట" యను సిద్ధాంతము గల ప్రజాధికారముతీ ప్రభుత్వము ఆ దేశమునం దెట్లు పేర్కొనబడును. ఆ దేశమున వారి మున్ను నీడనియు మున్నంత మాత్రముననే సకల దేశములలోని వ్యాపకమునకు లగువారి సామర్థ్యమును గాఢమును తోలినపావులున్నవి. భారతదేశము స్వాతంత్ర్యమును బహిష్కరించినచో దేశ స్వాతంత్ర్యమున కడ్డకనచో ఈ మాన్యుష్యముల (అప్పుకొట్టలు) పాశ్చాత్యులను మరల వారి కొనగలెను. ఈ విషయమున భారతీయులే యిప్పుడు గళింప గలుగుచున్నారగునా దాని ననుసరించి వారు పనిచేయ నారంభించుచున్నారు" అని భారతదేశమును గూర్చి యితడు వ్రాసెను.

ప్రజాదేశమువారు నల్లమందు వ్యాపారమును చేయు. ఎట్లు వారిని నిర్బంధించుటకు ప్రేటుబిటును దేశమువారు కేంద్రములు నీవైతై యుద్ధమునకు గడగు బయలును, అట్టిగా వారిని నిర్బంధించి వివాదమునకు పాలు పరచి అంగములను తమ కుమారును బహిష్కరించుటయును

నవీన సరిత్రయందలి మనీషున బుద్ధియులలో నొకటియై యున్నది" అని ప్రేటుబిటునుగూర్చి యితడు వ్రాసెను.

డాక్టరు పండరంగు శేషలక్ష్మి విమర్శకారిక విమర్శించునట్టి విమర్శకుడు కాదు. నవీనమానవసంస్థలలోని అక్రమములను శుద్ధిచేయుటయు అతని సంకల్పము అతీతిగా పనిచేసినచో విశ్వమానవ సోదరత్వమును మహాసిద్ధాంతము సభలముకాగలది అతడు విశ్వ సింహుచున్నాడు.

"ఇది శేషలక్ష్మి స్వప్న మాత్రము కాదు. ఇది భగవంతు దొంగిన వ్యక్త్యము. ఏది సిద్ధిపడదనెనో, ఏది సిద్ధియగునో దానిని భగవంతుడు నిశ్చితగా మానవులకు చూపించుచున్నాడు. ఏల ననగా భగవంతుని ఇతములే మానవుల ఆశీయులు. భగవంతుడు కలదనుట యెంతెక్కిరమో అసత్యముకంటే సర్వము మనములు యెంతెక్కిరమో, అన్యాయముకంటే న్యాయము బలముతిగములు యెంతెక్కిరమో, ద్వేషముకంటే ప్రేమ సమృద్ధియులు యెంతెక్కిరమో విశ్వమానవ సోదరత్వ మేగ్గువలయును ఎంతెక్కిరమో యగును." అని పండరంగుగారు వ్రాసిరి.

"రమ్ము అటులైన మానవులు శుభ్రులగుచును," "నిరాధారములగు నిన్మృత్యులనును దానిలగునగుల అధికారిమిపుడు తొలగిపోయినది."

"ధీరుడగు మానవులైననే మే మాకెట్లుగొని యున్నాము."

"నకు ప్రపంచమున అతిప్రపంచమును మరల నిర్మింపవలెను."

"దీనికొరకు గతకాలము చెల్లి పోయినది."

"మానవ సోదరత్వమునకు దారికొనగుడు. మానవులకు దారికొనగుడు." (మాడరను రివ్యూ)

బ్రహ్మ కార్తీక ప్రభుత్వవర్గము

బ. వే. వే. రామస్వామి
 రామస్వామి, విశాఖపట్నం
 పరిశోధనాధికారి

రాచనే మననామగారు
ప్రధానాంత్రి.

ಕವಿರು ವೈದ್ಯನು ಹೇಳಿದ
ಮಂತ್ರವು ಇಂತಿ

మార్గి రేలు బొమ్మ కన్య
కార్మికబాగుల్ని కలిపి వున్న ప్రపంచ సమృద్ధి

జాతి లాంసుబర్గరు
విద్యుత్ విశ్వాసము

సర్ సి. పి. బ్రెవిలిన్సుగారు

జె. ఆర్. కృష్ణగారు

ఆర్థు హెండర్సనుగారు

రామను ప్రభుగారు
విజయవాడ మంత్రి

ఆస్వాతి మాన్యగారు
కాంగ్రెసు మంత్రి

డాక్టర్. ఆరున్ సనుగారు
స్వామి మంత్రి

రామను ప్రభు
కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు

టామ్ మగారు
యంగ్ మంత్రి

సిద్ధి వెంకటగారు
అధిపతి కార్యముల మంత్రి

నియోలు బిక్టరుగారు
విజయవాడ మంత్రి

నల్లపాటి స్వామిగారు
కాంగ్రెసు

మరదర్శనము

దెబ్బిన్లు, కె. పుటలు. వెల ౧-౪-౦.
బ్రహ్మశ్రీ పెమ్మరాజు సీతారామయ్య దీక్షితులవారి
చేత రచింపబడినది.

ఇందు మరముయొక్క యోగ్యత్వము, తిద్దాన
రామోత్పాప్తి మొదలగునవి వ్రాయబడినవి మఱయు
తైన పాశుపతాది మత విషయమును, ద్వైతాద్వైత
విశిష్టాద్వైత మతాధిపతాయమును సుబోధకముగ వ్రా
యబడినవి. "బ్రహ్మ పర్యం, జగన్విభావో" యనుదానిలో
బ్రహ్మయొక్క పద్ధతులను వివరముగా, సహేతుక
ముగా జెప్పింపబడినది. వేదాంతవిచారణ చేయువారి
కిది యంతయు సుపయోగమైనది.

వలయువారు మానేజరు, స్వస్థకాశిని, కీలు
పాకు, మదరాసు అని వ్రాసువలయును.

సూరిగుడ్డి కృష్ణమూర్తి.

చిల్వ

కర్త: చాక్లరు కే. యా. కేసరిగారు. గ్రామ
౪౬ పుటలు. వెల రు. ౦-౮-౦. విలాసము: గృహ
లక్ష్మీ కార్యాలయము, పోస్టుబాక్సు నెం ౭౫౭; పన్నూ
రు, మదరాసు.

ఈ గ్రంథము 'గృహలక్ష్మీ గ్రంథమాల'లో ౩౦
డబ్బిగా వెలువడినది. 'చిల్వ' (మారేడుచెట్టు) యొక్క
ప్రభావమును తెలుపు కొక పౌరాణికగాథ యిందు కలదు.
మఱయు దాని గూములు, దేవధములయందు వినిగోప
యోగములు, ఆయావధములవలన తీరు కోగములు మొ
దలయిన విషయములను ప్రాచీనవైష్ణవగ్రంథములనంది

యెత్తి గంధక గ్రంథమును వివరించివారు. కాని దేవధ
ములను చేయుటకు, వానిని ప్రయోగించుటకు అవధి
మెక్కువ కావలయు ననువిషయమునుమాత్రము సేత
ద్వంద్వపాఠకులు మరచ జనను.

ఈ ౪౬ పుటల చిల్వ కృష్ణమన 'కాస్త్రనివ
యపంగివా' మను కిర్తి క్రింద లిల్వమాహాత్మ్యములను
తెలుపు లేఖన ముగిసి ప్రమాదాదివోషాస్తములయిన
కోకములు—సంస్కృత పురాణాదులనుండి యుద్ధరిము
లైనవి—ఎనిమిదిపుటలు నిండియున్నవి. 'చిల్వ' విద్యా
గంధము లేని స్త్రీలకు, బాలబాలికలకు...బోధించుటకు
అనువైన గ్రంథములను వెలయింపజెంచిని యీ గ్రంథముల
ఇట్లు తెలుగుతార్కికము లేని సంస్కృతములమును
మాత్రము ప్రకటించుటచే కృతికృత్తికి గాంచినట్లు కలప
రాకున్నయది.

కల్్యాణి

గంధక గ్రంథ: శ్రీ కే. యామునాచార్యులుగారు
[శ్రీవైష్ణవాగ్రహారము, పోస్టు గద్దాల (సంస్థానము)];
వి. నరసింహాచార్యులు గారు, [రాజానగరిము, పోస్టు
వెపర్తి (సంస్థానము)]. గ్రామ ౫౮ పుటలు, వెల ౦ ౬-౦.

ఇది మూడు ప్రకరణముల పద్యకావ్యము. ఆకు
కృతము' అట. ఇతివృత్తము పౌరాణికము. బృహద్ర
గపుత్రుడగు కుమారమును 'వికారి' దేశాధీశుడగు పిరసే
నుని బట్టి చెరసుంచిన 'మంఘ'నిను రాక్షసుని జంపి
యావర సేనుని విడిపించి పిన్నవాటనుంకి తాను క్రైష్ణం
చిలచియున్న యాతనిహతును కల్్యాణి యనునామెను
పెండ్లాడు కృ. ఇతివృత్తములెవే నిర్దనవిధానముకు
పురాతనమార్గముననే యున్నను స్వభావమున కంతగా

దూరముగానున్నది. కవిక సంస్కృతపదబహుళమయ్య
 ధారాశ్రవణరీతి పరమముగ నున్నది. కథలో మోగిని
 ఉదయమింతో తొలుత దీర్ఘవేదములగుట స్వతంత్ర
 మంతయు చెప్పి మరల శ్రాంతగా చెప్పినట్లు 'సాకేతాభి
 ధాన పత్రంబు' అందు 'కువలూపుడు'ను రాజు
 గలడు. వారికిఁ జాబ్బంబు' అని చెప్పవలసిన యావశ్యకము
 కానరాదు. అచ్చుతప్పులు హెచ్చుగమములు ఈ రస
 వత్కావ్యమున కొకనుచ్చ అయినది. మచ్చునకు:—

ఓ. మనమునఁ గోర్కు బుప్పరిల
 మాటికి మానిని తన్నుభంబుఁ గ
 బ్రోను నరెడఁబై తన్గనఁ
 గొంగు నవర్చుచు మోముజూచి మె
 ల్లన నునువీర్గి నూర్కొన న్ను
 కంఠములితో జ్వలహంసకంబుగా
 జవఁ గడఁగెన్ విలాసములె
 సంగ తెనుఁ దిడి నిల్పుఁ గ్రమ్యరక.

నీ. ఉదయవలూపు నుదితమా కోకభా
 స్వర్ణింశకద్రుమ ప్రభక మనఁగ
 ఆభినవ్యతకుంకుమాలేప సముదించి
 తం బున నైందీక్షణంబునాఁగ
 పనుమపర్యక్షభిన్నమయి రక్తాఘ్నమా
 ఘోరతమఃకుంభికుంభ మనఁగ
 భుజన సంహృతిఁ గావించ నిల దిక్కు
 వారాయణు మదర్శనంబనంగ
 కనులీనిబిల్వ దండయించి క్రమముగాను
 గగనభిత్తికఁ బ్రాకమకాలంబుఁ
 బరిచరాగ్రణు లెందఱో బలపి కొలువ
 నకుర పేలోలగంబుండె నసమరీతి.

ద. కనుగొన లెట్లుఁబాటిన ది
 కావితలె చను కేత్రునైన మా
 సమము ప్రసన్నతం గరుర
 నవ్యసుఖాంబుధి నోలలాడు స
 జనతలి యందుచే నరెడు
 క్రాంతభేదవిధి భుజంగధూ

మణుడు దయక భుజంగవతి
 కామ యుటందు పెరిగెను తల్లదళ.
 లే. గీ. పిండి యారంగలోపింబిగముదోప
 పాలగచ్చు నొనర్చినభంగిఁ దనర
 నమ్మలేనర్థంబునులిపిన యందమెంద
 మెల్ల మెల్ల న వెన్నెల ల్పించెదోధిగె.
 అహ్నికకాండః

గ్రంథకర్తః బ్ర. శ్రీ. ముదిగొండ కాగలింగ
 కామ్రైగారు. దెవ్వాడ, ౧౮౮౭, ఫ్రబు. ౨౭-౧౦.
 ఇది కేవలము నైవమతాభిమాను లభినందింపఁదగిన
 పుస్తకము. ఇందు శివుడే మోక్షప్రదాతమనియు,
 వాతాదేవతేవభువనవియు, శివకేశవులకు భేదమేకాని
 యభేదము లేదనియు నిర్ధారించబడినది. "శివతత్త్వ
 సుధానిధాః తిష్ఠంతి సదా స్త్రీతాం మోహలో ప్లవహా
 ధమ.....ఏతద్భవించగార్హసం పరమేశ్వరానామ స్వాన్
 దారుకావనస్థాన్ ఋషీ నుద్దిశ్యంతిసాతం" అను మొదలగు
 నూత్నలతే శివలింగమాహాత్మ్యము వివరింపఁబడినది. శివా
 ంధనము సర్వలకు నిత్యము గాన "స్త్రీతా మమవతీతా
 వాం కూద్రాణాంప జనేత్యగ, స్వర్గ సే వాధికాలో ౭ స్తి
 విష్ణోర్వా శేకరస్యచ, ఇతి స్త్రీకూద్రాణాం లింగవర్ణన
 సేవాధికార ఇతి యదుక్త తిత్వానధిక్యత లింగవిష
 యం" అని స్త్రీసూద్రులకును, అమచిత్తకోపావిష్టవ్యభి
 లకు నైతిమ లింగార్హవయం పధికారముగలదని వివరింపఁ
 బడినది.

గ్రంథమునందు ముద్రాస్థావిత్వములున్నవి. విశే
 షించి ముద్రా మధ్యేత్యలకంఠగా సులభపకవముగాలేదు.
 రసయితలు సంస్కృతమునందు నిరుపమాన పాహితీసం
 పన్నులగుటయే గాక యితఃపూర్వ మనేకము లుద్బంధ
 ములు రచించి ప్రభృతిగన్న వాగును, విశేషించి మహా
 పాధ్యాయ బిరుదము నందినవారును. తాదృశ వివృతవితి
 గ్రంథముల నెల్లరు చదివి యానందింపవలెను. విశేషించి
 యభిమానులు గ్రంథకర్తగాడికి, ప్రకాశకులకును దగిన
 యుత్సాహము నొసంగి తోడ్పడుదురుగాక!

వలయువారు:—శ్రీమద్రామణి, సరంగధర అని వ్రాయవలెను.

సూ. కృ.

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాణము

(నాలవపంపుటము)

బ్ర. శ్రీ. ఘంటికీలు సుబ్రహ్మణ్యకాశ్మీరగారిచే వెలియించబడినది. గ్రామపైజా, ౨౪౦ పుటలు. వెల రూ. ౧-౨-౦

ఇది వాల్మీకిచే సంస్కృతమున వ్రాయఁబడిన శ్లోకములకు 'మహాధీశాయన' కేరుగల వ్యాఖ్యానము. 'అపాధ' అర్థములును వ్రాయఁబడినవి. వాల్మీకిరామాయణ మధ్యపంచాలంకర కియ్యది యంతయును మహాగళకరము. కొన్నియెడల విశేషార్థములును, తదితర వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయములను వివరింపఁబడినవి. మనసవోల్ల మితముగ సంస్కృతవ్యాకరణప్రశ్నాములును వ్రాయఁబడినవి. అట్లునట్లు నిఘంటుప్రమాణములు వియ్యఁబడుటచే మిగుల శ్రమింపజేయఁబడినది తుదిపాదమును సమముగా వ్రాయఁబడినట్లు తోచెడివి. ముద్రాస్థాపితములు పక్కకుగ మన్నవి. ౩౫వ పగ్గములో 'క' అక్షరమునందు "అయంకోణ శుభ్రజలోగాధా" యనువోట వ్యాఖ్యానాంతరమున "అపాధా" యను పదవిభాగము చేసినట్లును, పీఠి యభిప్రాయముపొలియు "గాధా" యనియే యని వ్రాసినారు. కాని లోతులేనియెడ సేహగమునఁబోవుట యను ప్రశ్నకే యవకాశముండనుగాన "అపాధా" యనియే పదవిభాగము చేయవలయును. 'అపాధ' స్వేచ్ఛనమండితత్వ' మెట్లును శంకయునుండదు. కోణన సమత్విధిక వైకల్యము గలది గాన మధ్యభాగమునం దపాధత్వమును, భార్యములఁ బుత్రముండనత్వముని కవి యభిప్రాయ మైనట్లు తోచెడిది. వివిధవ్యాఖ్యలఁ బరికించి యగ్రపారస్థ్యముల నేర్చి కూర్చిన యా టికా తాత్పర్య పాఠయు నాంధ్రభాషలకు మహాగళకరమైనది.

సూ. కృ.

శ్రీధర్మవ్యవస్థావజరహము(సంస్కృతము)

గ్రంథకర్త పుట్య ఉమామహేశ్వరకాశ్మీరగారు డెమ్మిపైజా, ౪౩ పుటలు.

ఇది దక్షిణాదివాహములు, విధవావివాహములు నకాశ్మీయులుని కాశ్మీరప్రహ్లాదిమర్మింది వ్రాయఁబడినది. అచ్చటచ్చట స్మృతిర్ధములను వివరించి వివరింపఁబడినది.

"హస్త, హస్త, సనాతన ధర్మదేవతానయాయన పరా ఇవ పురాతన్యమాదా... మహామహా పాధ్యాయ విరుదాంతి తాళ్ళ లోక మాకురీకర్యంతి" యని కాశ్మీర గారు రజస్వలాదివాహములందుఁ దమకుండు విశేష నిరసనభావమును నూచించివారు. "ప్రాప్తేతుద్వాన శేషతే యాకవ్యాం నప్రయన్వితి; మాసిమాసిరజస్తస్యాపిబుధి పిరగోఽపిశం..." ఇత్యాది ప్రామాణికశ్లోకములచేఁ దమ యభిప్రాయమును సిద్ధాంతీకరించిరి. మహామహాపాధ్యాయత్వాది విరుదాంతిపండితిప్రకాండులర్యాచిములు ఈనూత్నల కర్తముల విభిన్నముగ వచించి ప్రకృతిపండితులంకితరజస్వలాదివాహములు కాశ్మీయుమలే యని వచించుచున్నారు. శేషల ధర్మకాశ్మీయుమిందనే యాధారపడి తత్తత్సూత్రుల యర్థమునే వినిదించు విషయము ధర్మకాశ్మీరపండితుల బాధ్యతయై యున్నది.

వలయువారు:—శ్రీ చామరాజు, ముద్రామాణిక్యేశ్వరగారు, మారుతముద్రానిలయం, అమలాపురంత్ అని వ్రాయవలెను.

సూ. కృ.

శ్రీ విద్యారన్నసూత్రములు

శ్రీమద్దేవపాదాచార్య విరచితములు, శ్రీ శంకరారణ్య, శ్రీ వాసుదేవపరబ్రహ్మ యను పండితులచే రచింపఁబడిన వ్యాఖ్యాన్యములతోఁ నూడినది. శ్రీ క. మార్గంజేయశర్మగారిచే ప్రకటింపఁబడినది. డెమ్మిపైజా, పుటలు ౮౨, వెల ౦-౮-౦.

ఇందు శ్రీరీజమునకు నామములు, శ్రీ విద్య

చెప్పబడినది. పూర్వపక్షానిధాంతములతో గూడిన యీ సంస్కృతగ్రంథము, కేవల సంస్కృతపండితులకే తెలియజేయబడినది. దీని కాంధంబుగాను విపులముగ ప్రాసీయించిన నో సంస్కృత భాషాపండితులను లేనివారలకు సైతము నీ విద్యావిషయమును తెలియజేయు కనుకలముగ నుండెడిది.

వలయువారు:—మే గీజను, స్వగర్భప్రకాశిని, పూనబుద్ధి మైరోడ, కీలుపాకు, మద్రాసు అని వ్రాయవలయును.

సూ. కృ.

సూతపురాణము

త్రిపుర గీని రామస్వామి చాచరిగారు రచించి నది. దెబ్బపైజా, పుటలు రోక.

పురాణములయందును విషయములు కద్దితములు, విపరీతములు నని యెంచిన గ్రంథకర్తగారు కేవల ప్రతీపకారార్థమై పత్రికమును ప్రపంచమున విస్తరించుటకై కార్యవ్యుత్పత్తి నను శ్రమయనుకోక నూతనముని యొద్దకుఁ జనుటయుఁ దత్కూర్చుచుచున్నయు స్వర్ణముఁ జేసెను, మొదలగు విషయములను గ్రంథకర్తగారి యొక నిర్వాణమును దయతోఁ జెప్పబయు, ననువిషయములు గల నీ పూతపురాణము విశ్వామిత్రసప్తవిని స్మృతిఁ దెచ్చుచుఁ బ్రాసీయముగనే యున్నది. వీరు తెనుఁగుభాషయందే యిట్లుము గలవారు. వీరినంతివలకుఁ దలచు తెలుఁగుపదములనే కవిత్వమునందుపయోగించుచు వచ్చిరి. ధా శమైన కవిత్వధార. వచ్చికమును పదప్రయోగమునకు వెనుదీయనివారు (బాంగ్లము, తారాపక్షగాముడు, లేదు బడరు అను మొదలగునవి.), విషయనిర్మామున విశేషప్రశంసార్హు లే యైనను, "నూతుండు కానకాది సుహృదునింఁగలకుం దెప్పె" నన్నది యపత్యమును, నన్యోన్యమును వని గ్రంథకర్తగారు తలంపినది, నూతుండు రామస్వామి చాచరిగారికిం దెప్పినదియుఁ దైచాని ననగమనీయమంటేనీ యా పురాణము పెందును స్యాత్విబుద్ధి లేక మఱియుకరు మఱియుక పురాణమును వ్రాముఁ బ్రారంభించివచ్చును. ఇట్టి ప్రయోజనమువూర్తిన

మతకలహములచే దేశమున శబ్ది ప్రయోజనము గలగు అనువిషయమును ముందుచర్చించి తగునాత సద్వశేషులక రచనలకుఁ దోగకాన భీషాలరగూర్చి యొవర్చు ప్రార్థన.

పక్షపాతైకసృష్టియే గోగిన నిట్టివి వేకునేలు పురాణములు పుట్టుట కంకాళము విశేషమున్నది కాన సర్వవిధముల దెనుకటిపురాణములనే యనుకరించు నీనూతపురాణముంత ప్రయోజనకారి కానట్లు తోచెడిని.

వలయు. గ-౦-౦. వలయువారు త్రిపుర గీని రామస్వామి చాచరిగారు, శతావధాని, బారిష్టరు, మని పిపక చైర్మనుక, తెనాలి అని వ్రాయవలెను.

సూ. కృ.

శ్రీరామకృష్ణ వచనామృతము

ప్రథమసంపుటము. రామకృష్ణగురము వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. గ్రామపైజా, 3౧౧౧ పుటలు.

వలయు గ-౦-౦.

ఇది శ్రీ సుగురుగారి (శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసను గురించి పిలుచుటయే యీ గ్రంథమునం దలవాలు) ప్రియశిష్యులలో నొకఁడగు "ఎస్" అను వానిచే వంగ భాషలో రచింపఁబడినది. శ్రీగురువుగారు లోకమునకా దివ్యపురుషులగుటఁ దద్వాక్యములెంతయు సమాఖ్యములుగాన, ముముక్షువులకెంతయుఁ బ్రసీదుము లగుటఁ జేసి, మద్రాసు రామకృష్ణమఠమువారు "ఎస్" అనఁతే నాంధ్రమున సులభవివేచనగూఢమున బరివర్తించి యెంతయు వంద్యులయిరి.

లోకవాస్తవీకరములం దగిలి కేవల బాహ్యకృత్రిమజేమి జేదితమునకుఁ బరమాపధియని యెంచు ప్రకృతికాలమునందు దైవిక శిష్యుని వచనములలో నంది యుమలేదు. విశేషించి యొకానొకండు దేవాలయముల కంగ వానిజూచి పరిహాసమునర్పించుటయు గమనింపవచ్చు. ఇట్టి యీ పక్షిగులలో నొక నాంధ్రలోకమునకు, విశేషించి యొకటంకట్టి పుస్తకములు పత్రికముగ జూపదాయకములని యొప్పుకొనవలసి యున్నది. రామాయణము దదివిన బుద్ధిమంతునకు "రామాదివచ్చి"

వత్తిశివ్యం, వరాహదాదివత్" అని తోచి సత్సక్తివర్తన గలిగియుండ యత్నించు వడువున, నీవు సకము పదివిన వాంతును శ్రీరామకృష్ణుని చక్కలును, అతని యమా ల్యోపదేశములును, శిష్యులందరి నిరతిశయ ప్రేమయు, శిష్యులకును శ్రీరథపుగారియొడ భక్తియు, సరేంద్రుని, (వివేకానందుని) కీకపుని, ప్రపంచమును జూచి, తమ భుజు నట్టి గురువున, ఆశ్రమమును నుండిన బాగుండునని యనుకొందురు. తామును వారివలె ససత్త్వానులఁ జెప్పక వినయసూక్ష్మములతో మెలంగిన యైహికామామిక్తికముల గలగును గదా యని యనుకొందురు.

శ్రీరామకృష్ణుని వేదాంతములయొక్క "విశ్వాసము" అను పదము. విశ్వాసించినవారికే దేవుండుతన దివ్యచర్యన మొనంగును, విశ్వాసమునుగూర్చి యాదిండు తన శిష్యుల కెన్నియో కథలనుదాహరణముగ నిచ్చెను. ప్రపంచము పర్యవసాదిగవచ్చినందునయుఁ జూడవలెన శక్తి లేనదియు వాతని మతియు. చింతాబుద్ధి నను శిష్యుల మొనర్చిన బుద్ధియుఁ దగుననును.

చండాలండు పవిత్రుఁడు కానీ, పారుషమున శక్తి లేకవానీ, ప్రతిభాశక్తియుఁ బరమేశ్వరునియందు విశ్వాసము గలిగి "దేవా, నీవే నాకు గతి, నా దోషము లన్నియు తుడిచింపు"మని హృదయపూర్వకముగ ధ్యానిం చెడిన యాతఁడు తప్పక శుభముల నందగలఁడు, విముక్తి నందగలఁడని శ్రీరామకృష్ణుని యుద్దేశము కాక యాత్మమధ్యము చేతను చిలనీగినగలము.

శ్రీగురువుగారి వచనామృతమును శీఘ్ర మానవుల కంతయు నీతిదాయకమును, భిక్షిని గలిగించునదియు నైన నీవు సకమును వాంఛులెల్లయును జదివి భగవంతుని యందు విశ్వాసమంది జీవితసాధ్యము నందుదురు గాక.

ఆంధ్రలోక మీ మతమువారికిఁ దగు ప్రాత్యహ ముపంగుఁ గాక. శ్రీ మదమువారును నీతిదాయకములగు నిట్టిరి పెక్కులు ప్రకటించి లోకమున కుపకార ము నర్పి యిత్తోధికముగ యశస్సునందుదురు గాక.

వలయువారు:—రామకృష్ణమతము, మద్రాసు, అవి ప్రాణవలెను.

సూ. కృ.

వాల్మీకి

కాళ్లమారి గోపాలరావు ప్రణీతము. ప్రకాశ కులు: విశాల్యాపిపావారు, క, ఆచారప్పన్ సము, వార్షి టపుకా, మద్రాసు. క్రానుమై ౧౦౪ పుటలు.

మొదల ౧-౧౦౦.

ఆదికవి వాల్మీకి జీవితకథ విస్తృతము నవలంబించి రచించిన అందముగు రూపక మిది. ఇందు జటిలముగు విష్ణుకల్పనము లేకున్నను అట్టి మహాస్ఫూర్తియును పరిగ మింపజేసిన మన ప్రత్యయ నిరూపింప యత్నించి యీ చిన్నివస్తువునకు జీవము బోయగల్గినాడు కవి.

చార్యమును తగించి ప్రాచీతమును 'సమానసంప త్నామ్రాజ్య' స్థాపనాపంకలమున నాబివితుల కూడ గట్టుకొని పరిసరరాజ్యముల వనయేలుబడిలోనికి లొంగ దీసికొను యత్నములు నడుపుచుండ, వారద్రుచేరితులగు వక్షిన్ విశ్వామిత్రు లాత్మీయైతపరిశీలన ముద్వేగించుటతో వివేకమురేకతైన యాతని మానసికజీవనము ఆతడు 'వాల్మీకియై, అజగదియై, నిర్వహణమున సరస్వతి ప్రసాదము మాఱుకొనపర్యంతము చక్కని యితివృత్తమున సమంజసమును చీత్రము గాంచినది. గర్భసంభయందలి ప్రాచీతముని భావవిశ్లేషము కడు తగియున్నది. ప్రాచీతమును మృతప్రాయుడై వారకయాతనలమధ్యించి ఆజపాధియందే పునర్జన్మమునయైన దృశ్యము, వక్షిన్ విశ్వామిత్రుల వ్యాఖ్యానములతో ప్రభావమిచ్చుచింది, కవి నాటకకళానిరూఢి నివర్తనముగ నున్నది. ఆచేతన దశయందు మహాస్ఫూర్తిపడిన మైన రామమంత్రస్వరగా మొకరింక విరక్తికళామున కాకర్షించుచుండి, కామరేత లేచిపోవుటచేతను, భర్త విరాగి యయిపోవుట చేతను పుట్టిన్నయై దీనదశయందు ప్రవృత్తుగను తనప్రేయసి పరిత్యక్త కానుండుట చేతాంకిత జీవితము మాద్యమ ప్రాచీతముని కనుబాడి జెట్టును. ఉట్టిపట్టులు నటకుల సామర్థ్యమును పరిక్షించును.

మన ప్రత్యక్షప్రవాహమున మనలను సూక్ష్మమార్గముల పంక్తి నడపింపక తగదు. బాహ్యపరిశుద్ధనములనే మాపినను, ప్రధాన పరిణామసూత్రములను కవి యేముఱ లేదు. ప్రతిపాత్రయు సార్థకతను, మంచి పరిణామని పొందెనది. తత్తరపక్ష స్వరీతికల్పనతో కవి సమాజ సాధ్యులు నలంబించి రూపకమును ప్రకంసాపాత్రముగ నిర్వహించినాడు.

శైలి కనుష్ఠాశ్రియము; శోభాన్వితము. ఇంపైన భావపంపదతో కవితి లలితముగ నున్నది.

పద్యరచన కుదాహరణము:—

ధరణీక వాఙ్మయ పీక మెక్కి బహుధా
 ధర్మంబు కాపించి, త
 త్వరణీక దూషణ భూషణంబులను శి
 ఘోరక్ష బుద్ధింపుచున్,
 పరసామోదముగాఁగ మానవిమన
 స్సామాజ్య మశ్రాంతమున్
 పరిపాలించు కపికుచైధవము వి
 శ్వక్రేయమున్ గూర్చుకన్.
 మునునోముంజుల మందహాస రచనల్
 తొడ్చిల్ల నల్లారు తొం
 పముచేమోద్యుల గోకిలోత్తుల పమా
 హ్వనించి, పూదేనె న
 ర్హమఁ బావ్యంబు నొసంగి, నమ్రయయి పం
 ద్యనించి నేవించి, వి
 త్యము విమర్శిత్రులక్ష్మి పాంథులకు బ్ర
 హ్మనించుమున్ గూర్చుకన్.

ఆనందమయ శైశవావ్యాజరహాస
 లోచిర్విధూతి దూటాదియాశి,
 బ్రహ్మసత్యధూటి ప్రియరూపులకు దార్ప
 క్రేణాపు మోమపుల శ్రేష్ఠ వాణి,

పాదరిండ్ల విహరించు పుణ్యదంపతుల రీ
 లాలల దమృతాద్ధి నోలూడి,
 విరహాద్దేవ్యోత్పన్న విభ్రమభ్రమగత
 రంగ రంగములఁ దులుంగరించి,
 భండనోద్దండకాండప్రకాండకాండ
 చండకోదండబుత్రియఁ దాండవించి,
 పరమపురుషార్థస్థులఁ బ్రబుధించు
 నల రసస్వరూపిణీ వాణి నభినుతించు.

ఇంచలి గ్రాస్యగ్రాహ శీలుముల శైలిలో తూగు
 తక్కువ నున్నది. తురూపకమున గుణములు మెండు.
 ఇది ఆంధ్రవాఙ్మయమున మంచిస్థాన ములకరింప గలిగి
 యున్నది.

కొం. జ.

వైదిక నిలయము

(ఆర్యుల ఉత్తరగ్రువ నివాసము.) 'భగవాన్
 లిలకాచార్యకృతము.' అనువాదములు: మానిగొండ
 సత్యవారాయణాశ్రమి గారు. విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథ
 మాల, 3౨. విజ్ఞానచంద్రికామండలి, తెజవాడ. గ్రామ
 నైజా; ౫౪౮ పుటలు. వెల రు ౨-౮-౦.

నెపోలియన్ బోనోపార్టీ జీవితము

ప్రథమభాగము. గ్రంథకర్త: జయంతి వెంకటజగ
 న్నాధరావుగారు, బి. ఎ., యల్. టి., ఇన్స్టిట్యూషన్
 (గంజం). క్రాసునైజా ౯౨ పుటలు. వెల తెలియదు.

శ్రీసోమశైలేశ్వరీయము

ఇది యొక పంచాంగాన ప్రబంధము. ఉప్పల వర
 సింహేశ్వరి విరచితము. క్రాస్ 1/8 నైజా ౨౩౦ పుటలు
 గలది. వెల రు ౧-౮-౦. శైవపురి ఆంధ్రపత్రికా
 కార్యాలయమున ముద్రితము.

సాధిప్రాయవిశేషములు

ప్రపంచపరిశ్రమలు వర్తమాన యుగము నందన్యోన్యశ్రయములై సామాన్యవిషయములును ప్రపంచమునందంతటను ప్రతివ్యస్థించు భావసంచలనమును గలుగజేయుచున్నవి. దూర్వశ్రవణము, దూర్వదృష్టి, తెలిగ్రాము, విమోనములు, పొగయోడలు, పొగబండ్లు, మోటారులు, వాహనాత్మికలు దేశకాల పాత్రావరణములను భేదించుచు విశ్వమునకు గల సన్నిహిత సంబంధమును అనంతముఖముల ననవరతము ప్రత్యక్షము చేయుచున్నవి. సుఖదుఃఖములు, జనూనజయములు, ఆపదలు విశ్వసమానత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నవి. అస్సామువరదలు, పెల్లింగ్లను భూకంపము, ఆఫ్ గను విప్లవము, మధ్యపాన నిషేధము, జర్మనువృద్ధిహారములు, బార్బిచక్రవర్తి ఆరోగ్యము, సోవియటునిరవర్తనము, ముసోలిని ప్రగల్భములు, బ్రిటీషు ఎన్నికలు, స్త్రీస్వాతంత్ర్యము, మేయోపుస్తకము, భారతీయ స్వాతంత్ర్యము ప్రపంచదృష్టి నాకర్షించుచున్నవి. ప్రపంచవ్యవహారములందు బలముగల శ్వేతరాజ్యముల వ్యవహారములు ప్రపంచలత్యము నాకర్షించుచున్న విధమున బలములేని శ్వేతేతర వ్యవహారములు ప్రపంచలత్యము నాకర్షించుటలేదు. శ్వేతప్రజలు దేవతలు; శ్వేతజనుల వాక్యములు వేదవాక్యములు; శ్వేతజేనుము ప్రపంచజేనుము. శ్వేతప్రయోజనములు

విశ్వప్రయోజనములు; శ్వేతప్రజాధర్మము మానవధర్మము. శ్వేతప్రజాప్రయోజనములను సమర్థించుటకు, ఘోషించుటకు, రక్షించుటకును శ్వేతాత్మికలు మహాఘోషను జేయుచుండును; శ్వేతపైన్యములు, శ్వేతజాతుల ఆయుధములు మహాఘోషను సమర్థించుచుండును. లండను టైముస్పత్రిక, టైముస్ఆఫ్ ఇండియాపత్రిక, మార్నింగ్ పోస్టు, న్యూయార్కు హెరాల్డు వ్రాసెడి వ్రాతలు వేదవాక్యములుగ నుండును. ఆశ్మవిశ్వాసము లేని శ్వేతేతరజాతులవారు లండను టైముస్పత్రికాభిప్రాయములను శిరసావహించుచు నిరుత్సాహులై కృశించుచున్నారు. బ్రిటీషు పార్లమెంటు ఎన్నికలు భారతీయవ్యవహారములందు గలుగజేసిన సంచలనము భారతీయుల దుర్దశను విశదము చేయుచున్నది.

బ్రిటీషు సామ్రాజ్యము

బ్రిటీషువ్యవహారము లిశరవిషయములవలెనే ప్రపంచదృష్టి నాకర్షించినవి. ప్రపంచవ్యాప్తమైన సామ్రాజ్యమును, ప్రపంచవ్యాప్తమైన వ్యవహారములును గల బ్రిటీషు వ్యవహారములు ప్రపంచలత్యము నాకర్షించుటయందు విచిత్రము గనుననదు. పదేండ్లకు పూర్వము ప్రపంచవ్యవహారములకు కేంద్రస్థానముగా నుండిన బ్రిటీషువ్యవహారములు ప్రపంచలత్యము నాక్రమించుటయును, ప్రపంచ శాంతికిని

ప్రపంచమునకును వివిధ యోగములును
 ధర్మము. ప్రపంచమునకు వివిధ యోగములును
 బాహ్యములను నిర్ధారములు. ప్రపంచ శాంతికి
 సాధనభూతములైన బాహ్యములను దధికారమును
 బ్రతిష్ఠారాజ్యము స్వప్రయోజనములై వివి
 యోగించుకొనుచు ధర్మబలమునుగోల్పోవుచు
 క్షీణించుట కుపక్రమించినది. స్వప్రయోజన
 పరాయణములైన బలసంపదలు రాక్షస
 సంపదలై ఆత్మనాశనమునకు గారణము లగు
 చున్నవి. రాక్షసరాజ్యము, రోమకరాజ్యము
 విలయమును పొందిన విధము ప్రపంచేతిహాస
 ములందు గుణపాఠమును నేర్పుటకు దగి
 యున్నది. అయినను స్వప్రయోజనపరాయ
 ణత్వము సమస్తమును విస్మరింపజేయుచున్నది.
 బ్రతిష్ఠాప్రభుత్వము మహాసంగ్రామసమయము
 నందు జేసిన ప్రతిజ్ఞలను మరచిపోయినది.
 మహాదుఃఖమునకు మూలమైన పరపీడనమును
 పూర్వమువలెనే చేయుటకు బూనుకొను
 చున్నది. ఆత్మవంచనము ఆత్మవిజయ మని
 భ్రమపడుచున్నది. పరపీడనమును పరోపకార
 మని విశ్వసించి యానందించుచున్నది. తెలి
 యనివానికి తెలుపుట సుకరము. తెలిసియును
 తెలియనటులనటించి వానికి తెలుపుట దుష్క
 రము. శ్వేతేతరులను పీడించుచు శ్వేతేతరు
 లను రక్షించుచున్నటులు చాటుట కేవల
 మాత్మవంచనము. భరతవర్షముమూలమున
 బలియుచు భరతవర్షమును రక్షించు
 చున్నటులు ప్రకటించుట యనుచితము.
 బ్రతిష్ఠాప్రభుత్వ మవలంబించిన యధర్మము

ప్రపంచమునందు గలను ససహ్యమును గలుగ
 జేసినది. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు
 బ్రతిష్ఠారాజ్యమునట్ల విశ్వాసము పొయినది.
 చీనాయందు బ్రతిష్ఠారాజ్యమునకు పరాభ
 వము గలిగినది. రుష్యారాజ్యము బ్రతిష్ఠా
 రాజ్యమునకు ప్రతిఘటనమును బూనినది.
 భరతవర్షము బ్రతిష్ఠారాజ్యమునట్ల విముఖ
 త్వమును బూనుచున్నది. స్వతంత్రప్రియులు
 సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము భరతజాతీయాశయ
 మని ప్రకటించుచున్నారు. బ్రతిష్ఠాప్రజలే వర్త
 మాన రాజ్యాంగ విధానమును నిరసించు
 చున్నారు. ప్రపంచమునందు గలను బ్రతిష్ఠా
 సామ్రాజ్యమునట్ల వైమనస్యము వృద్ధిని
 బొందుచున్నది. స్వాధీనపరాయణులైన కన్స
 శ్వేతిపు పక్షమువారికి పరాజయము గలిగినను
 బ్రతిష్ఠాప్రజాహృదయమునందు ధర్మవికాసము
 గలుగదు. బ్రతిష్ఠాపార్లమెంటు ఎన్నికలు కన్స
 శ్వేతిపు పక్షమునకు గుణపాఠము నేర్పుటకు
 దగియున్నను బ్రతిష్ఠాప్రజాహృదయమునందు
 మార్పును గలుగజేయలేదని లేబరుపక్ష ప్రవర్త
 నము విశదము చేయుచున్నది.

బ్రతిష్ఠా ఎన్నికలు

బ్రతిష్ఠా ఎన్నికలందు లేబరుపక్షమునకు
 సంపూర్ణవిజయము గలిగినను స్వతంత్ర నిర్వహ
 ణమున కవసరమైన బలము గలుగలేదు. ఎన్ని
 కలందు లేబరుపక్షాభ్యర్థులు 289, కన్సశ్వే
 తిపు పక్షాభ్యర్థులు 260, లిబరలు పక్షాభ్య
 ర్థులు 58, ఇతరులు 8గురు విజయమును బడసిరి.

కన్య ద్వేటిపులు పరాజయమును పొందినను ప్రతి పక్షులైన రెండుపక్షములుగలసి లేబరుపక్షము నోడించుటకు బలము గలదు. లేబరుపక్షము తగినంత బలమును గలిగియుండకపోయినను రాజ్య భారమును వహించుట రాజ్యాంగముల కనురూపముగ నున్నది. రాజాదేశానుసారముగ లేబరుపక్షము రాజ్యభారమును వహించుచున్నది. రామృషేష్ఠానాల్లు గారు మంత్రిత్వమును స్వీకరించిరి. వెడ్జివుడ్ బెన్ గారు భారత రాజ్యాంగ మంత్రిగాను, డ్రమండుపీల్సుగారు సహాయమంత్రిగను నియమింపబడిరి.

జె. హెచ్. తామసగారు, లార్డు క్రిష్చీ, నిరుద్యోగపరిష్కారమంత్రి; జార్జి లాంసుబరీగారు, నర్సుకరూపవరు; సర్ సి. పి. ట్రెంలినుగారు, విద్యా శాఖాధ్యక్షులు; జె. ఆర్. క్లెమ్మగారు, దేశయాంగ మంత్రి (హోమ్ సెక్రటరీ); ఆర్థరు హెండ్రెస్సగారు, విదేశాంగ మంత్రి; తామ్మస ప్రభువుగారు, విమానశాఖా మంత్రి; ఆస్వాల్లు మాస్టీగారు, బంకాప్రభుమంత్రి; పార్మూరు ప్రభువు, కాన్సిలు అధ్యక్షుడు; టామ్ హెగారు, యాద్యశాఖామంత్రి; సిడ్నీ వెబ్ గారు, ఆర్థిక శాఖా మంత్రి; ఫిలిపు స్నోడెసుగారు, కోశాధికారి.

ఈ మంత్రివర్గమునందు యువతీరత్నము మార్గరెటు బాండ్ ఫీల్డ్ కన్య కార్మికమంత్రిగ నియమింపబడినది. మంత్రుల నియామకము విచక్షణతో జేయబడినను స్వదేశమునకును, విదేశములకును, భారతవర్షమునకును గలుగ గల ప్రయోజన మతి స్వల్పమని విశదమగుచున్నది. లేబరుపక్షము నిర్ణయింప

వలసిన సమస్యలందు 1. నిరుద్యోగము, 2. రుష్యా మిత్రత్వము, 3. ఆయుధనియమనము, 4. జర్మను రిపరేషనులు, 5. మద్యపాన నిర్ణయములు, 6. కెల్లాగు సంధిపరతులు ప్రధానములని రాజసందేశము విశదము చేయుచున్నది. ఈ సమస్యలేరితిని లేబరుపక్షము సాధించునదియు కాలము విశదము చేయగలదు. భారతీయులకు ప్రాణాపదమైన భారత రాజ్యాంగ సమస్య విషయమై రాజసందేశమునందు సూచనలు లేకుండుట బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునకు భారత రాజ్యాంగము పట్లగల గౌరవాభిమానములను వెల్లడి చేయుచున్నది. భారతీయులు బ్రిటీషు ప్రజాప్రయోజనముల లాభమునకై వినియోగపడునటులు స్వీయప్రయోజనములకు వినియోగపడజాలరని భారతీయుల స్థితిగతుల వలెనే రాజసందేశమును విశదము చేసినది.

రాజసందేశమునందు భారత రాజ్యాంగ సమస్యను రామృషేష్ఠానాల్లుగారు విడిచిపెట్టియు బీర్పయందు చేసిన ప్రసంగ మనంబు ధముగ నున్నది. అన్ని పక్షములవారును కలిసి సైమనుకమిషను నియమించిన విషయమనే అన్ని పక్షములవారును చేరి భారత రాజ్యాంగ సమస్యను సయితము నిరాకరించుచున్నారు. ప్రతికార సహకారములు నిరాకరించిన వారిద్వారా రావలయును కాని సంబంధము లేని వారిద్వారా రాజాలపు. చావుబ్రతుకులమీద నున్న భారతీయుల మనస్సు ఆత్మరక్షణమును జేసికొనుట కెప్పుడును సిద్ధముగానే యున్నది.

పిలిచిన పలుకనివారితో సమాధానమును జేసి కొనుట బ్రహ్మకై నను సాధ్యముగాదు. భారతీయులను ప్రతిషేధించిన బ్రిటీషుపార్లమెంటు భారతీయుల సాహచర్యమార్గమును నిర్ణయింప వలసియున్నది. భారతీయులు సైమను కమిషనును బహిష్కరించిన విషయము జగద్విఖ్యాతము. బహిష్కరణ విధానము విజయమును పొందినవిషయమును రామ్మోమాక్షానాల్డుగారికి తెలిసియున్నది. సంఘిమార్గమును నిర్ణయించుటకు రామ్మోమాక్షానాల్డుగారు పూనుకొనవలసి యుండును. సైమను కమిషనును నియమించిన ప్రభుత్వము మారినది; మంత్రులు మారిరి; పరిస్థితులు మారినవి; ప్రభుత్వము మారినది. అయినను రామ్మోమాక్షానాల్డుగారు మాత్రము పూర్వపద్ధతినే సమర్థించుచున్నారు. ప్రభుత్వ పదవియందు లేని లేబరుపక్షమునకును మాక్షానాల్డుగారికిని, ప్రభుత్వపదవియందున్న లేబరు పక్షమునకును మాక్షానాల్డుగారికిని భేదము గనుపించుచున్నది. మానవ స్వాతంత్ర్యమును, దోమినియను స్టేటసును బోధించిన రామ్మోమాక్షానాల్డుగారి పుడుబ్రిటీషుప్రభుత్వప్రయోజనములనే బాల్డువినుగారివలెనే సమర్థించుచున్నారు. బాల్డువినుగారు మాక్షానాల్డుగారికి సూచించిన లక్ష్యము మాక్షానాల్డుగారి కాశోద్యోగమును గలిగించి యుండును. భారత రాజ్యాంగముల విషయమై లేబరుపక్ష మవలంబించెడి పద్ధతిమీద కన్సర్వేటివు పక్షము వారిప్రవర్తన ఆధారపడియుండునని బాల్డువినుగారు విశదము చేసియుండిరి. ఈ విషయనిధార

ణమునకు బాల్డువినుగారి సిద్ధాంతములే యవసరము లేదు. వారి చిత్తవృత్తి తెలిసిన తరువాత లేబరుపక్ష చిత్తవృత్తిని విమర్శింపవలసిన యవసరము గనుపడదు. లేబరుపక్షము ప్రారంభమునందు భారతరాజ్యాంగము పట్ల జూపిన చిత్తవృత్తిని వారి ప్రభుత్వకాలము నందును జూపునని ఆరంభోదంతము విశదము చేయుచున్నది. మానవజీవితమునం దాశకు హద్దులులేవు. రామ్మోమాక్షానాల్డుగారి మీద గల యాశ పోయినను ఇర్వినుప్రభువుగారిమీద గల యాశ బాధించుచున్నది.

ఇర్వినుప్రభువు

ఇర్వినుప్రభువు భారతరాజ్యాంగవిషయములను సంప్రదించుటకు గ్రేటుబ్రిటనుకు వెదిలిపోయిరి. ఇర్వినుప్రభువు సిమ్లాయందు చేసిన ప్రసంగము భారతహృదయమునందు నిరాశను గలుగజేసినది. మానవులకు వారి పాపపుణ్యముల కనురూపమగు ఫలము గలుగుట లేదని ఇర్వినుప్రభువు చేసిన యుపదేశము ధర్మవిరుద్ధముగ నున్నది. ఫలము పాపపుణ్యముల కనురూపముగ గలుగనపుడు పాపపుణ్యములతో ప్రపంచమునకు నిమిత్తమేయుండదు. మీరటు కుట్రకేసువిషయమై రాజప్రతినిధియును సభరులును తెలిపిన యభిప్రాయములు న్యాయ విరుద్ధములని డెయిలీ హెరాల్డు చేసిన యుపదేశమును నిరంకుశవగ్రాభిమాను లందరును గ్రహింపవలసి యుండును. దోషాదోషణచేసి రుజువుచేయకయే దోషమును నిర్ణయించుట యన్యాయమని బాలిశులు సయిత మంగీకరిం

తురు. కేంద్రసంఘమునకు సైమనుసంఘము చూపుచున్న విశ్వాసకారవములను సర్ శంకరక నాయకుగారు శ్రీప్రెస్సు ప్రతినిధికి విశదముచేసిరి. వారికిచేసిన పర్యవేక్షణవిషయమైన భవ్యమైన తెలివైన 'నేనునిన్ను కొనియాడెదను. నీవు నన్ను శ్లాఘింపుము.' అను భావమునకు తగినటు లున్నది. కేంద్రసంఘమునకును భారతీయులకును వారి నిస్సహాయస్థితియందు గలుగగల గౌరవప్రతిపత్తులను సైమను సంఘ వ్యవహారములు పార్లమెంటు వ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. అయినను భారతీయ నాయకులు లక్ష్యము లేబరుపక్షము మీదను రామోమాడ్గొన్నాట్లు గారి మీదను ప్రసరించుట యనుచితముగ నున్నది. ఈ సందర్భము లందు బర్నార్డు హాటనుగారి హితోపదేశము గమనార్హముగ నున్నది.

స్వయంసహాయము

పెడ్జిపుట్ బెన్ను గారు వారి యధికారదళ యందు కష్టముల ననుభవించవలసి యుందు రని మేడ్డొన్నాట్లుగారు చెప్పియుండిరి. ఆలివి యరు ప్రభువునకు సంప్రాప్తమైన కష్టస్థితియే బెన్నుగారికిని గలుగ నున్నది. సోవియటు ప్రచారనేరారోపణమునకై హిందూదేశము నందు నిర్బంధ ప్రస్థానము సాగుచున్నది. యూరపునందు సోవియటు సంధికై ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఈ రెండు ప్రయత్నములందును భారతీయుల నిర్బంధములు సాగుట కవకాశములు గలవు. కన్నర్యేటిపు పక్షమీ

ప్రస్థానమున కాశీర్వాదము నొసంగగలదు. ఎప్పటివలెనే దేశమునందు ప్రారంభమైన నిర్బంధ విజయయాత్ర నిరభ్యంతరముగ సాగగలదు. దీనికి ప్రతీకారము భారతీయుల వలన రాగలదు కాని బ్రిటీషు పక్షముల వలన రాజాలదు. భారతీయులు త్యాగమును, సాహసధైర్యములను, కార్యశీతును బూని ఆత్మబలమును ప్రకటించి స్వరాజ్య ప్రస్థానమును జేయవలయునని గాంధీమహాత్ముడు చేయుచున్న యుపదేశమున హాటనుగారును చేయుచున్నారు. ఈ కార్యవిధానమును నిర్ణయించుటకై నిర్మాణకార్య విధాన మేర్పడినది. నిర్మాణకార్యప్రస్థానము జయప్రదమగుటకు, ప్రజాఅత్యము శాసనసభలనుండి దేశము మీదకు లగ్నము గావలసియున్నది. నిర్మాణ కార్యవిధానమునందు ప్రధానవిషయము విదేశవస్త్రబహిష్కరణము, ఖద్దరు వ్యాపనమును.

శాసనసభలు : నిర్మాణకార్యవిధానము

శాసనసభల బహిష్కరణమునుగూర్చి దేశమునందంతటను ప్రతిఘటనము బయలుదేరినది. అన్ని రాష్ట్రములందును సభాప్రవేశమున కనుమతులు గావలసినవైనవి. అన్ని రాష్ట్రములకును సామాన్యముగ ననుమతు లొసంగబడినవి. ఢిల్లీయందు 5 వ తేదీని గూడనున్న కార్యనిర్వాహకసభయును అనుమతినొసంగుట నహజము. జడమయములైన శాసనసభలవలన సామాన్యవిషయములందే ప్రయోజనము

గలుగవచ్చుడు స్వరాజ్యప్రస్థానమునకు ప్రయో
జనము గలుగుట యసంభవము. వర్తమాన
నిస్సహాయస్థితియందు ఖద్దరువలన విదేశ
వస్త్ర బహిష్కరణమువలన ప్రజలకు బల
ము, విశ్వాసముగలుగుట కవకాశములు గలుగ
గలవు. ప్రజాశక్తిని వృద్ధిచేయుటకు సాధన
మైన ఖద్దరువ్యాపనము విదేశవస్త్రబహిష్క
రణమునుజేయుట సకలార్థసిద్ధికిని సాధన మని
ప్రజానాయకులు గ్రహించి తదనుగుణముగ
ప్రవర్తించి పరమేశ్వరానుగ్రహమునకు పాత్రు
లగుదురు గాత! భారతస్వాతంత్ర్యసంపాదనము
భారతీయుల హస్తములందున్నది గాని విదేశీ
యులహస్తములందు లేదని గ్రహించుట వివేక
ము. సంస్థానాధీశులు వారి లక్ష్యమును స్వప్ర

యోజనములనుండియును రాజప్రతినిధి నుండి
యును బ్రతిఘప్రభుత్వమునుండియును మరల్చి
చిరకాలమునుండియు సంస్థానములను, ప్రజలను,
భారతధర్మమును పోషించుచున్న జస్మభూమి
పట్లకు మరల్చి కృతార్థు లగుదురుగాత! కల
కత్తాకాంగ్రెసు, బొంబాయి కార్యనిర్వాహక
సభ నిర్ణయించిన కార్యవిధానము సఫలమగు
టకు వ్యవధి చాలకున్నది. శాసనోల్లంఘన
ప్రస్థానము నుపక్రమించుటకు సమయ మాస
న్న మగుచున్నది. ఈ మహాసందిగ్ధావస్థయందు
రాగల లాహోరు కాంగ్రెసునకు లోకోత్తర
పురుషుడైన గాంధీమహాత్ముని నధ్యక్షునిగా
నెన్నుకొనుట కాంగ్రెసువిజయమునకు సాధన
ముగ నుండగలదు.

